

Ioana Ruxandra Fruntelată

Cristian Mușă

Starchiojd

Moștenirea culturală

(Partea a doua)

Sărbători, obiceiuri, repertoriu folcloric,
tradiții locale reprezentative

Ioana Ruxandra Fruntelată • Cristian Mușă

Starchiojd

Moștenirea culturală

(Partea a doua)

Sărbători, obiceiuri, repertoriu folcloric,
tradiții locale reprezentative

Ioana Ruxandra Fruntelată

Cristian Mușă

Starchiojd

Moștenirea culturală

(Partea a doua)

**Sărbători, obiceiuri,
repertoriu folcloric,
tradiții locale reprezentative**

Ploiești • Editura MYTHOS • 2015

Volum coordonat de:

Ioana Ruxandra Fruntelată

Cristian Mușă

Autori:

Ioana Ruxandra Fruntelată

Cristian Mușă

Cristina Bucătaru

Andrei Chivereanu

Elena Dudău

Cristina Gherghe

Constantin Secară

Nicoleta Șerban

Redactor

Mihaela Gaftoi

Ploiești, Str. Erou Călin Cătălin nr. 1 Cod poștal 100066

Tel./fax 0244 545041

E-mail: centrulculturiiprahova@yahoo.com

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

FRUNTELATĂ, IOANA RUXANDRA

Starchiojd: moștenirea culturală / Ioana Ruxandra Fruntelată, Cristian Mușă. - Ploiești: Libertas, 2014-2015.

2 vol.

ISBN 978-606-8467-12-2

Partea 2: Sărbători, obiceiuri, repertoriu folcloric, tradiții locale reprezentative. - Ploiești: Mythos, 2015. - ISBN 978-606-8467-27-6

I. Mușă, Cristian

39(498 Starchiojd)

008(498 Starchiojd)

Cuprins

Purtători și promotori ai tradiției locale.....	7
(Ioana-Ruxandra Frunteletă)	
Calendare populare și practici culturale asociate acestora	12
(Ioana-Ruxandra Frunteletă)	
Riturile de trecere.....	44
Obiceiuri la naștere.....	44
(Cristina Bucătaru)	
De „ieri” și până „azi”: jocurile starchiojdenilor	53
(Cristina Gherghe)	
Obiceiuri la nuntă	65
(Elena Dudău)	
Obiceiuri de înmormântare	92
(Nicoleta Șerban)	
Viziunea magică.....	125
(Andrei Chivereanu)	
Spiritul comunitar la Starchiojd. Manifestări și expresii folclorice din viața comunei	143
(Cristian Mușă)	
Câteva aspecte privind folclorul muzical din comuna Starchiojd, județul Prahova.....	169
(Constantin Secară)	
Două purtătoare de tradiție excepționale: Mama Lica (Lica Diaconu) și învățătoarea Elisabeta (Lucica) Gârbea	182
Lica Diaconu din Starchiojd. Mijlocitor între cultura populară vorbită și cea scrisă.....	182
(Cristian Mușă)	
„Icoana unei vieți” de dascăl exemplar: doamna învățătoare Elisabeta (Lucica) Gârbea.....	187
(Ioana-Ruxandra Frunteletă)	

Jurnal de teren (fragmente)	190
Oameni din Starchiojd. Cinci schițe de portret	190
(Ioana- Ruxandra Fruntelată)	
Arta încondeierii – filă de jurnal	198
(Andrei Chivereanu)	
Anexe	200
Documente etnologice de teren (transcrieri și reproduceri selective, inclusiv din caietele Mamei Lica)	201
Glosar de termeni și expresii	276
Lista persoanelor cu care am stat de vorbă	283
Bibliografie	285
Ilustrații	288

Purtători și promotori ai tradiției locale

Volumul de față continuă prezentarea rezultatelor cercetării etnologice de teren desfășurate în Starchiojdul Prahovei în mai multe etape, dar cu intensitate mai mare în anii 2013 și 2014. După conturarea civilizației din acest vechi și frumos sat muntenesc de plai, prin reliefarea unor aspecte ce țin de locuire, ocupații și meșteșuguri¹, am încercat să înțelegem osatura rituală a comunității și gândirea despre lume a chiojdenilor, așa cum se reflectă ele în obiceiuri, în expresii folclorice, în practici culturale moștenite și păstrate până în pragul mileniului trei.

Echipei noastre de la Universitatea din București (Facultatea de Litere, specializarea Studii culturale. Etnologie)² i s-a alăturat în anul 2014 și un etnomuzicolog, dr. Constantin Secară, de la Institutul de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu”, Academia Română.

Informațiile folosite în acest volum provin, în cea mai mare parte, din cercetarea de teren „continuă” desfășurată de Cristian Mușă, fiu al satului, precum și din rezultatele

1 *Starchiojd. Moștenirea culturală (Partea întâi). Locuire, ocupații, meșteșuguri*, vol. colectiv realizat de Cristina Bucătaru, Andrei Chivoreanu, Elena Dudău, Ioana-Ruxandra Fruntelată, Cristina Gherghe, Cristian Mușă și Nicoleta Șerban, Centrul Județean de Cultură Prahova, Ed. Libertas, Ploiești, 2014, 192 de pagini cu 34 de ilustrații.

2 Echipa de cercetare din anul 2014 a avut aceeași componență ca și aceea din 2013: Cristina Bucătaru, Nicoleta Șerban, Andrei Chivoreanu, Cristian Mușă – absolvenți de licență și masterat cu specializarea Etnologie, Elena Dudău și Cristina Gherghe – studenți la Etnologie, Ioana-Ruxandra Fruntelată – cadru didactic la aceeași specializare. Între timp, Cristian Mușă și-a început cariera de cercetător la Institutul de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu” al Academiei Române și a fost admis la Școala doctorală a Facultății de Litere a Universității din București.

descinderilor noastre în echipă, în anii 2013 și 2014. De asemenea, Andrei Chivereanu și Cristina Bucătaru au realizat mai multe investigații etnologice recente la Starchiojd, acompaniați de Cristian Mușa, în cadrul unor deplasări separate față de acelea ale restului echipei.

În anul 2014, putem vorbi deja despre „revenirea pe teren”, chiar pentru cei dintre noi care erau mai puțin familiarizați cu Starchiojdul. Cu atât mai spectaculos a fost faptul că, față de anul anterior, am descoperit și altceva, am parcurs alte drumuri și chiar am discutat altfel cu unii dintre interlocutorii noștri din 2013. S-au impus, în această nouă cercetare, profilurile unor personalități locale care au contribuit decisiv la păstrarea patrimoniului chiojdean. Ne-am apropiat de biografiile excepționalei purtătoare de patrimoniu Lica Diaconu și neuitatei animatoare a vieții culturale sătești, învățătoarea Elisabeta (Lucica) Gârbea³. Am stat de vorbă cu doi exemplari promotori ai tradiției locale, soții Zoe și Constantin Roman, o fiică a Văii Anei și un fiu „adoptat” al Starchiojdului, amândoi intelectuali, stâlpi ai comunității și gazde fermecătoare. Am întâlnit sau reîntâlnit bune cunoscătoare (s-a întâmplat să fie mai ales femei: Lucica Tănăsescu, Sultana Hristea, Vasilica Bădic, Elena Banu) ale obiceiurilor vieții de familie și ale celor calendaristice, persoane cu respect față de tradiție și cu dragoste de muncă și de tot ceea ce a fost frumos „din bătrâni”. Și, fapt mirabil în anul 2014, am înregistrat, de la Nicolae Diaconu, o variantă locală a *Mioriței*, moștenită pe cale orală și interpretată în mediul pastoral, chiar dacă este posibil ca originea textului poetic să fie varianta Alecsandri din vreun manual școlar, citită sau auzită și reintrată în circuitul culturii nescrise.

3 A se vedea cap. *Lica Diaconu din Starchiojd. Mijlocitor între cultura populară vorbită și cea scrisă* și „Icoana unei vieți” de dascăl exemplar: doamna învățătoare Elisabeta (Lucica) Gârbea.

Pe lângă valorificarea interviurilor recente sau a experienței personale de participare la viața satului (în cazul lui Cristian Mușă), am încercat să integrăm informațiile de teren obținute de noi și în sistemul culturii populare tradiționale românești, ținând cont de faptul că, spre sfârșitul secolului XX, Starchiojdul a fost obiect al chestionarelor pentru realizarea Atlasului Etnografic Român, iar răspunsurile pentru domeniul care ne interesează în paginile următoare au fost publicate în corpusul *Sărbători și obiceiuri*, vol. V, *Muntenia și Dobrogea*⁴. Există și câteva atestări anterioare ale patrimoniului imaterial local, datând de la sfârșitul secolului al XIX-lea (răspunsurile învățătorului Costache Popescu (Crețu) la chestionarele lui Hasdeu, incluse în tipologia Mușlea-Bârlea⁵), la care se adaugă însemnările din caietele Licăi Diaconu, referitoare la tradiții din perioada 1920-1945.

La o primă evaluare a componentei imateriale a patrimoniului local, se poate spune că aceasta se încadrează în modelul „culturii de plai”, pe care am încercat să-l schițăm în volumul I, reflectând relația cu mediul (ocupațiile fundamentale, în special creșterea vitelor, dar și agricultura de deal, se proiectează în anumite dominante rituale calendaristice, gastronomia asociată momentelor festive cultivă natura) și tipare stabile de locuire și organizare a familiei („roluri” și „acte” bine cunoscute și asumate și astăzi în obiceiurile familiale). Creștinismul funciar al chiojdenilor imprimă obiceiurilor lor moștenite caracteristicile comportamentului religios, fără ca acest lucru să excludă

4 *Sărbători și obiceiuri: răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român*, vol. V, Dobrogea, Muntenia, Academia Română, Institutul de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu”, Ion Ghinoiu, Cornelia Pleșca, Emil Țîrcomnicu (coord.), Ed. Etnologică, București, 2009. A se vedea și capitolul *Calendare populare și practici culturale asociate acestora*.

5 Mușlea Ion, Ovidiu Bârlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B.P. Hasdeu*, Ed. Minerva, București, 1970.

supraviețuirea unor credințe și practici „ale pământului”, păstrate alături de acelea legitimate de Biserică.

Inevitabil, anumite rezultate ale cercetării noastre de teren reluate le completează pe acelea tratate în volumul întâi sau unele informații publicate în acela ar trebui reluate în acesta de acum, pentru a ne apropia de coerența întregului. Am optat pentru publicarea (sau reluarea succintă) a acelor date pe care le considerăm valoroase pentru definirea patrimoniului local.

Se cuvine să spunem câteva cuvinte și despre receptarea primului volum despre Starchiojd pe care l-am realizat și care, fiind deja publicat, a intrat atât în atenția beneficiarilor direcți – locuitori ai comunei cercetate și operatori culturali prahoveni –, cât și în aceea a specialiștilor. Am putea vorbi, în acest sens, de trei paliere de receptare a conținutului cărții: într-un anume fel s-au raportat la cele scrise aceia care *faceau parte* din carte, fiind chiojdeni, în alt mod au citit colegii care căutau repere și criterii de identificare a patrimoniului local și, desigur, în mod diferit a rezonat textul cu așteptările mediului academic.

În ceea ce privește receptarea volumului în comunitate, aceasta a avut, pe de o parte, o componentă de recunoaștere (oamenii s-au oglindit în cele scrise și s-au bucurat că vor rămâne și urmașilor mărturiile despre cultura locală consemnate în volum) și, pe de altă parte, o componentă de confruntare a realității „vii” cu aceea „împietrită” în paginile tipărite. Rezultatul unei astfel de confruntări nu poate fi decât observarea, pe bună dreptate, a câtorva lipsuri ale volumului întâi, care nu poate epuiza complexitatea comunității studiate. Tocmai de aceea, avertizam atunci, încă din introducere, că nu am dorit să facem o „monografie”, ci mai degrabă un „portret de patrimoniu”, o selecție de elemente reprezentative ce ar putea figura în agenda de lucru a unor viitoare monografii, mult mai amănunțite. Sau, pentru a folosi o metaforă astronomică, am încercat să luăm „mostre” din interiorul unei

lumi ce ne era mai mult sau mai puțin străină, dar nu avem garanția că sondările noastre în teren au eșantionat întreaga diversitate culturală existentă acolo. Ni se pare foarte important însă, că încercarea noastră a deschis un dialog despre identitatea locală și suntem siguri că acesta nu poate fi decât benefic pentru păstrarea patrimoniului chiojdean.

Trecând spre alte paliere de receptare, ne bucurăm că volumul a fost apreciat⁶ pentru funcția de restituire științifică a unor elemente de cultură moștenită de mare valoare, care au fost desprinse cu grijă din mediul lor natural – oralitatea inter-și intragenerațională – și puse pe hârtie, „textualizate” în mod profesional, astfel încât să poată furniza o documentare științifică oricui dorește să aprofundeze subiecte legate de dinamica tradiției în satul românesc contemporan, așa cum se reflectă ea la confluența dintre civilizația amintirii și aceea a privirii, la întâlnirea dintre cuvânt și imagine.

Le mulțumim colegilor de la Centrul Județean de Cultură Prahova și în mod deosebit domnului director Dragoș Grigorescu pentru deschiderea față de demersul nostru de cercetare care s-a concretizat prin sprijinirea tipăririi primului volum dedicat moștenirii culturale a celui mai vechi sat prahovean. De asemenea, le mulțumim tuturor localnicilor care ne-au primit cu generozitate, ne-au împărtășit amintirile dumnealor și ne-au comunicat informații foarte prețioase despre credințele, datinile, obiceiurile și repertoriul folcloric din Starchiojd. O listă cu numele persoanelor cu care am discutat apare la sfârșitul acestei lucrări.

6 Menționăm că lansarea volumului s-a făcut în cadrul Cercului de Etnologie și Folclor „Mihai Pop” de la Facultatea de Litere a Universității din București și acesta a fost menționat în articolul *Monografia ca utopie*, de Nicolae Constantinescu, în „Cultura”, nr. 21/4 iunie, 2015, p. 28.

Calendare populare și practici culturale asociate acestora

În paginile următoare, vom prezenta toate informațiile legate de calendarele populare din Starchiojd la care am avut acces sau pe care le-am aflat la fața locului: cele existente în corpus-urile folclorice și etnografice publicate, datele consemnate în monografia localității, notațiile purtătoare de tradiție a comunității, Lica Diaconu, și, în final, rezultatele cercetărilor noastre de teren din anii 2013 și 2014. Această organizare „pe surse” a informațiilor poate oferi un tablou cuprinzător al modului în care percepția, măsurarea și „culturalizarea” timpului în vechea comună de moșneni de pe Plaiul Teleajenului se concretizează în rituri și practici cotidiene și festive, precum și în forme de expresie ce proiectează în cuvânt anumite tipare tradiționale de gândire.

Transcrierea și textualizarea relatărilor obținute pe teren (inclusiv a celor transmise peste timp de caietele Mamei Lica) oferă detalii și nuanțe care depășesc, prin bogăția lor, conținuturile rezultate din cercetarea prin chestionar sau din aceea de tip monografic, demonstrând utilitatea unor investigații centrate și punctuale în localitățile rurale contemporane.

În general, calendarele populare românești încep cu perioada festivă hibernală, mai precis cu „nașterea” timpului de la Crăciun, moment crucial pentru înțelegerea gândirii țăranului despre vreme în termeni „calitativi” și concreți, strâns legați de ființare, după interpretarea lui Ernest Bernea (2005: 222-223). Ținând cont de această ierarhizare a timpului în tradiția moștenită, vom porni și noi de la Crăciun, mergând spre ciclul festiv pascal și spre obiceiurile de primăvară-vară cu dată fixă

și integrând apoi date despre calendarele ocupaționale și acelea ale comemorării strămoșilor (Moșii).

***Informații despre calendare populare și practici culturale
asociate acestora, existente în corpus-urile
folclorice și etnografice***

La sfârșitul secolului al XIX-lea, învățătorul Costache Popescu (Crețu) din Starchiojd a dat câteva răspunsuri la chestionarul lingvistic al lui B.P. Hasdeu, consemnate în vol. XI, nr. 415-424. Dintre acestea, reținem că femeile din Starchiojd țineau posturile cu strășnicie, în special vinerea. În urmă cu mai bine de un veac, ele nu torceau de joi până vineri seara, pentru că se credea că Sfânta Vineri nu poate mânca până nu se opresc din tors și le va pedepsi, scuipându-le lâna sau cânepa în mâncare (tipologia Mușlea, Bârlea; preluare din Fruntelată, Mușa (coord.) 2014: 35).

Cercetări de teren pe bază de chestionar, incluzând și tema calendarelor populare, s-au făcut la Starchiojd în 1975, respectiv 1979, când Paul Drogeanu, apoi Germina Comănici au cules informații pentru *Atlasul Etnografic Român* de la: Ardeleanu Dumitru, n. 1903, analfabet, agricultor; Bogatu Elena, n. 1905, analfabet, agricultor; Bogatu Vasile, n. 1898, 3 clase, petrolist; Bucur Petre, n. 1894, 2 clase, agricultor; Diaconu Lica, n. 1913, 4 clase, agricultor; Gârbea Ana (Șopârlea), n. 1911, analfabet, agricultor; Gârbea Stan, n. 1892, 4 clase, agricultor; Lascu Maria, n. 1907, analfabet, agricultor.

O recunoaștem, printre numele enumerate mai sus, pe Lica Diaconu („Mama Lica”), excepționala deținătoare de patrimoniu și „scriitoare naivă” a sărbătorilor comunității (v. *infra*).

Schema calendaristică deductibilă pentru Starchiojd în deceniul opt al secolului XX cuprinde, așadar, Crăciunul, când copiii merg „cu *Bună dimineața*”, „numai în satul

colindătorilor”, „din casă în casă”. De asemenea, „de la Sf. Nicolae și cele trei zile de Crăciun”, flăcăii mergeau să ureze cu „stea cu cinci colțuri din hârtie colorată pe un băț”, cântau „la fereastră și în casă” și primeau „bani, colaci, pâine”. Tot de Crăciun, se dădeau de pomană „carne de porc, covrigi”.

La Anul Nou, se făcea „Plugulețul” sau se ura „Cu plugul”. Obiceiul avea loc „în Ajunul Anului Nou, copiii (umblând) ziua, (iar) maturii seara”; se ura „în curte, la fereastră”, „din casă în casă”. Drept răsplată, urătorii primeau „bani, pâine, șuncă, carne, băutură”. „Purtau flăcăii desagi cu butoiașe și strângeau acolo băutura. Și pâinea se strângea în desagi. Apoi făceau o petrecere la unul din grup. Acolo mâncau flăcăii.”

În ziua de Anul Nou, se practica Semănatul, în același timp cu Sorcova: „Copiii aruncau semințe când mergeau cu Sorcova”. „Copiii aveau în mână grâu pus la încolțit cu o săptămână înainte, ei lăsau în fiecare casă unul, două fire de grâu verde și urau: «Grâuuleț verde pe masă / În casa dumneavoastră bucurie, belșug, sănătate / La mulți ani!»”.

Sorcova se practica „în noaptea de Anul Nou și în ziua de Anul Nou”. „Câte doi, trei – fete și băieți – sorcovoiesc.” Obiectul de recuzită, sorcova, era compus din „trei nuiele de gutui, de măr dulce și zmeură, cu ciucuri roșii.” Urătorii primeau bani și covrigi.

Tot la Anul Nou se umbla și cu jocuri cu măști. Capra avea „două coarne de capră, bot de capră sau două linguri, piele de capră până în pământ, cearceaf alb sau covertură”. Ursul este descris ca având: „Bot de urs, cu ochelari și piele de capră îmbrăcat, cu un băț în mână, și îl ducea Țiganul de lanț.” Măștile primeau: „bani, pâine, băutură”.

Printre practicile divinatorii, se număra și cunoașterea ursitei (de Anul Nou): fetele „numărau nouă pari”, „dădeau cu piciorul în vite”, „Măturau casa, stăteau cu picioarele pe gunoi și de unde auzeau primul zgomot, acolo se mărita”. Și pentru

fete și pentru băieți „se puneau oale”: „Se adunau la o fată și puneau sub oale: inel – subțire, frumos; pâine – bogat, bun; cărbune – țigănos sau sărac.”

Următoarea etapă calendaristică, venirea sezonului cald, era marcată de Mărțișor („bănuț, cruciuliță, șnur, ciucuri”).

Trecând la ciclul festiv pascal, aflăm că la Florii se punea salcie în casă, la icoană. În sâmbăta lui Lazăr se împărțeau: „mâncare de post, colivă, biscuiți, covrigi”. „Înainte cu o săptămână de Postul Paștelui, se împărțea la biserică – colivă, colaci – și acasă – mere, gogoși.”

De Paști, ouăle se înroșeau în Vinerea Mare.

De Rusalii, se puneau „frunze de nuc la zăbrele, în ușă”.

„La hramul bisericii, a doua zi de Rusalii, boierii împărțeau la biserică prune, brânză, țuică. Oamenii au început să aducă mâncare să mănânce pe mese în curtea bisericii. De doi ani (adică din 1973 sau 1977), oamenii au dat bani și s-au făcut doar pachete, care se împart la sfârșitul slujbei.”

Revenind la obiceiurile cu dată fixă, aflăm că la „Măcinici” se aprindeau focuri: „Copiii săreau peste foc, să nu mai sufere tot anul de nimic.” „Se afuma în jurul casei, să nu vină șerpii.” Se împărțeau mucenici prin vecini.

De Sf. Gheorghe, se aducea „pom verde din pădure”. În jur de Sf. Gheorghe, se formau și turmele – moment când se spălau ugerile oilor cu apă obișnuită și se stropeau animalele cu aghiasmă.

Drăgaica (24 iunie) era celebrată prin culesul unei plante foarte frecvente în flora pastorală a Starchiojdului: „Se culegea, ziua, sulfină de câmp”. Tot în această zi, oamenii „se încingeau cu cicoare, să nu-i doară mijlocul”.

În privința riturilor de invocare a ploii, se menționează că Paparuda se făcea „a treia joi după Paști și vara când nu plouă”. Făceau „femei, țigănci”, „cu bozii pe mijloc și pe cap cu flori”. Oamenii le stropeau cu apă și le dădeau bani. Tot pentru a invoca ploaia, se făcea și Caloian: „o păpușă de clisă, pe o

scândurică, îi făceau și un coșciugel de clisă pe scândură. Nu se făcea groapă, doar spuneau că-l duc să-l îngroape. Îl duceau cu un cârd de copii care îl boceau. Când mergeau cu alaiul, copiii se stropeau cu apă.”

Despre Moșii de vară, se notează că: „Era un singur Moși pe an, se dădeau oale de pământ cu lapte sau apă, cu flori la mânușă. Deasupra se puneă un colac de păsat. Se împărțea orez, colivă”.

Date despre riturile calendaristice incluse în monografia localității

Profesorul Florescu-Pântece (1992: 65) notează în monografia sa că, de Crăciun, copiii mergeau cu *Bună dimineața la Moș Ajun*. Urma, în dimineața zilei de 31 decembrie, Plugușorul celor mici, cu urarea: „Anul Nou cel care vine, / Să vă găsească cu bine, / Să v-aducă mult noroc, / Spor în casă cu folos, / Câți cărbuni sunt în cuptor, / Atâtea vite în obor / Anul fie cu belșug, / Pentru brazda de sub plug! / Busuioc verde pe masă / Rămâi gazdă sănătoasă, / La anul și la mulți ani!”. Tot în aceeași zi (31 decembrie), spre seară, copiii cântau: „În seara de Sfânt Vasile / Toți boieri la curte vine...” și umblau cu *Steaua*. În același timp, ceata tinerilor ura cu *Plugul*. Se mai mergea cu *Sorcova*, *Irozii* și *Capra* (momentul nu este specificat). De asemenea, „formații lăutărești” umblau „de la Anul Nou până la Bobotează, cu *Vasilca*. Prin *Vasilcă* se înțelege capul unei scroafe împodobit cu flori naturale și artificiale, cu panglici și verdețuri de mâncare, pus pe o tavă în fața unei oglinzi. Uneori era reprezentată de o păpușă de mărime mijlocie”.

În afară de cele de mai sus, sunt menționate *Paparudele* și *Caloianul*, prezentate ca fiind niște „cântece executate de grupe de copii menite să aducă ploaia, organizate deci în perioadele secetoase”.

Calendarul popular hibernal chiojdean în caietele Mamei Lica – o mostră de autopatrimonializare

Preluăm din caietele Licăi Diaconu secvențele care se referă la calendarul popular hibernal, păstrând grafia autoarei:

După ce trecea Sf. Nicolae, copiii, băieți și fete, „se pregăteau de a se duce cu colindu, de Crăciun și de anul nou”. Băieții își pregăteau bețe pentru câini și traistă pentru colind.

Și se adunau în grupuri amestecați și băieți și fete și învățau cum să cânte.

Pe 24 decembrie se duceau cu bună dimineța la moș Ajun, iar în seara de 1 Ianuarie de anu nou.

Cântau diferite cântece în legătură cu Nașterea Mântuitorului.

Cu steaua se pregăteau trei băieți, nu fete. Se făceau ca cei trei crai de la răsărit.

Peste costumul lor cel țărănesc aveau franjuri de hârtie roșii, galbene și albastre, iar în cap aveau peste căciula lor coifuri mari de hârtie, și aveau pregătită o stea mare gătită frumos și cântau cântecul: „Trei Crai de la Răsărit”.

Dar numai până în ziua de Crăciun, după Crăciun nu se mai umbla cu steaua.

Iari cu colindu căpătau mai mulți colindeți, plus nuci, mere și covrigi.

Bani mai puțin.

Iari în seara de anu nou cântau aceste cântece: 1) De când Domnul s-a născut, 2) În seara de Sfânt Vasile, 3) Ici în zori ici în grădină, 4) Sculați, sculați, boieri mari, 5) Rătăcim într-o grădină⁷.

În acele vremuri flăcăii făceau pluguri și așa veneau pe la casele fetelor nemăritate.

7 V. Anexe pentru textul integral al cântecelor enumerate.

Acești plugari erau mascați în diferite păsări, animale: capră, urs, barză, berbec, sau moș, babă, țigan, țigancă, popă, mireasă, ginerică etc.

Fetele vecine sau rude se adunau la o fată cinstită, și primeau plugarii.

Și veneau mascați de nu-i cunoștea cine sunt și rămânea fetele ne dumerite căci cine o fi fost?

Baba sau moșul, ursul sau țiganul, că nici ei nu se spuneau cine sunt.

Iari fetele făcea și ele glume ca să râdă. Mama, stăpâna casei, punea patru oale noi pe masă cu gura în jos și pune sub fiecare oală câte ceva, dar fetele nu știa ce a pus mama acolo sub oale.

Și le zicea ridicați fiecare câte o oală să vă vedeți fiecare norocu.

Subt una era pâine, subt alta era piper, sub alta pieptine, subt alta o florică sau mărgelă. Și râdeau că baba le isplăcau ce înseamnă la fiecare ce a găsit. Câte fete era, atâtea oale de pământ pregătea. Și toată cina lor era gogoși și plăcinte.

După ora unu, fata mătura și ieșea cu gunoiu afară, sta cu picioarele pe gunoi și era atentă în ce parte se va auzi un zgomot ori un cocoș cântând, ori un câine lătrând și știe că în acea parte se va mărita. Și asta era petrecerea de anu nou. Iari în ziua de Sf. Vasile, chiar flăcăii care fuseseră cu plugu erau la biserică și flăcăii și fetele de noaptea și se întrebau cine a fost ursu, țiganu, baba ori moșu?

Tot în ziua de Sf. Vasile, veneau lăutari cu vasilcă, ceva frumos tare. Aveau o păpușă mare gătită frumos o așezau pe masă la fete și cântau din gură, vioară și țambal. Cânta așa:

Vasilcuță, ce-ai mâncat / Și ce-ai băut / De ești grasă și frumoasă / Și la toți ești dragăstoasă / Sus la munte m-am suit / Fragi și mure c-am găsit / Mai la deal m-am coborât / Apă rece c-am băut / Mai frumoasă m-am făcut. Așa după ce trecea Sf. Vasile câte un flăcău pleca cu mama și cu tata, logodani la

câte o fată.

Poeta țărancă versifică, în atmosferă de pastel, ritmurile festive ale vieții chiojdenilor din alte vremuri:

*Să spuie bătrânii noștri
Care mai trăiesc aici
Cum era pe timpuri
Când erau ei mici*

*Duminica dimineața
Toți cu mic cu mare
Se-mbrăcau frumos
Și plecau la închinare*

*Iar după închinare
Mergeau și la plimbare
Chiar bătrânii din sat
Mergeau la dulap*

*Și venea acolo
Unde tinerii jucau
Se dădea în dulap
Și își petreceau*

*Iar bătrânii noștri
Îmbrăcați de sărbătoare
Își povesteau trecutul
Și la mic și la mai mare.*

În august 2005, Mama Lica notează în termeni umoristici și concurența dintre Moș Crăciun și Moș Gerilă, încheiată după 1989 prin eliminarea definitiv a celui din urmă din spațiul sărbătorii:

În zăpadă lângă drum,

*Gerilă și moș Crăciun
Se sfădesc acum de zor
Pentru rang și dreptul lor. (...)
Tu (Gerilă) să-mbraci haina cu țințuri
Nu mantaua mea cu ciucuri
Eu te rog să mă scutești
Și mai mult să nu-ndrăznești,
Tu să știi că-s Moș Crăciun
Și sunt darnic și sunt bun
Căci la mine în saivan
S-a născut cel fără' de ani.
Tot acum Maica Crăciuna
Aleargă și ia (sic!) într-una
Cu scutece de-nfășat,
Maicii Domnului le-a dat.
De atunci sunt votat eu
Să vestesc pe Dumnezeu.*

După cum observăm, *calendarul festiv* al Mamei Lica, pe care a ales să-l descrie în caietele ei, era, aproape exclusiv, cel hibernal. Sporadic, apare și o notație anecdotică referitoare la puterea Rusalilor: *În anul 1988 Marioara lu Vasile a țesut la macaturi în ziua de Marți în Rusalii. Și ia luat casa foc în timpul când țesea așa pe la prânzișor. Și, și ploua.*

Practici culturale asociate ritmurilor calendaristice în Starchiojdul anilor 2000

1. Ciclul festiv hibernal

La Valea Anei, de Sfântul Andrei (30 noiembrie), se mâncau boabe fierte de porumb și câte o mână de grâu (boabe fierte se mâncau în general la șezători). În același sat, de Sf. Varvara (4 decembrie), copiii erau „însemnați” pe mâini și pe

picioare cu usturoi, în forma semnului crucii, pentru ca șerpii să nu vină să-i muște în sezonul cald următor (Zoe Roman).

Tot la Valea Anei, de Ignat, gospodinele „prindeau cocoșul, îi ciupeau un pic creasta și le dădeau copiilor cu sânge pe mână ca să fie sănătoși tot anul” (Zoe Roman).

Porcul se tăia a doua zi de Crăciun (Elisabeta Tănăsescu, Zoe Roman), numai în cazuri rare se tăia în ziua de Crăciun (Zoe Roman). Când se taie porcul, se face la copii semnul crucii pe frunte cu sânge, „ca să fie frunțași la clasă”, și copiii se urcă pe leșul animalului, ca „să fie grași”. După cum arăta splina porcului, oamenii puteau ghici cum va fi iarna, geroasă sau blândă (Elisabeta Tănăsescu).

Din carne de porc se preparau: „sarmale, caltaboș, rasol dintr-o falcă, friptură pe jar, chifteluțe”. Carnea se toca cu barda, păstrând un gust mai bun. Se făceau și cârnați, numiți trandafiri, „pe gât de sticlă”, condimentați cu usturoi și ardei tocat mărunt. Copiii erau, de obicei, responsabili cu introducerea cârnii pe gâtul sticlei, o operație dificilă (Zoe Roman). Se mai preparau piftie din picior de porc și tobă din căpățână și urechi. Ficatul animalului sacrificat se frigea pe jar (Elisabeta Tănăsescu).

Pentru pomana porcului, se pregăteau perișoare și tocană și se serveau cu țuică fiartă și vin (Elisabeta Tănăsescu).

De Crăciun, mai demult, preotul trecea pe la fiecare gospodar cu carul, să primească un picior de porc și o „târnă” de porumb. De asemenea, lumea îi mai dădea ouă preotului, și la Crăciun și la Bobotează (Vasilica Bădic).

Ceea ce rămânea din carnea de porc se conserva astfel: se ținea trei zile în sare, „în copaie”, apoi se scotea „pe culme”, se lăsa un pic să se usuce la vânt, apoi „se băga la fum”. Șunca rezultată se păstra între foi de ziar, în borcan de sticlă sau în cutie de lemn. Foile de șorici se stivuiau una peste alta. Coastele de porc se conservau în untură, pentru a fi mâncate vara când se muncea la fân (Elisabeta Tănăsescu).

În ajun de Crăciun, copiii mergeau să ureze cu „Bună dimineța la Moș Ajun”, folosind formule ritmate, dintre care au fost amintite următoarele: „Bună dimineța la Moș Ajun / la Moș Crăciun”; „Foaie verde portocală, / Noi suntem copii de școală / Și-am venit să colindăm, / Pe la case să urăm”; „Foaie verde lămâiță, / Noi suntem copii de țâță”; „Dragă domnișoară, / Ieși puțin afară, / Dacă vrei să ieși / Să ne mulțumești / Dă-ne un covrig, / Că murim de frig”; „Moș Crăciun e om bătrân / Bagă la copii în sân / Mere, pere, nuci, covrigi, / Câte-un gologan de cinci” (Miorița Bonea Gârbea, Sultana Hristea).

Copiilor care veneau să ureze în Ajun de Crăciun li se dădeau *colindeți*: se frământa o cocă pe masă cu amândouă mâinile, până rezulta un cilindru subțire, se aduna ca un cerc și se punea pe plită (Sultana Hristea ne-a arătat forma folosind ca model o lumânare); se întorcea și pe o parte și pe alta și se cocea, apoi se punea într-un *ceanac* de lut (o strachină mare, cumpărată de la olari care veneau în sat cu căruța); „ca anu’ să fie mănos și să rodească, se dădea prune opărite sau lojnite, cum se zicea la noi, nucă, măr, din toate astea dădea la copii, zicea: «să dea Dumnezeu să se facă și anul acesta». Uneori, copiii veneau devreme și deși femeia se sculase de dimineată, încă nu copsese colindeții, așa că-i ruga să aștepte și li-i dădea fierbinți. Copiii îi mâncau și mergeau cu uratul mai departe” (Sultana Hristea).

Copiii primeau mai mult de-ale gurii, după posibilitățile gazdelor: „depinde ce are fiecare, unii cumpără biscuiți, unii covrigi, colăcei, mere, bomboane, gogoși; acum nu se mai dă de post, că-ți aruncă copiii cu biscuiții”. „Înainte, ieșea omul cu sita de nuci și dădea nuci (...), acum se dau mandarine, napolitane; înainte făcea lumea pe plită colindeți. (...) Ce se bucura un copil când primea 25 de bani!” (Elena Banu)

La Valea Anei se mergea cu „Bună dimineța la Moș Ajun” în seara zilei de 23 decembrie, iar copiii primeau nuci, mere și covrigi, nu bani (Zoe Roman).

Elena Banu ne-a spus că se umbla și cu *Steaua*, fără să precizeze momentul, dar, ținând cont de răspunsurile la chestionarul pentru *Atlasul Etnografic Român* și de însemnările Mamei Lica (v.*supra*), trebuie să presupunem că se întâmpla în cele trei zile dinainte de Crăciun. În schimb, la Valea Anei nu exista această practică rituală (Zoe Roman).

Pentru masa festivă de Crăciun, se pregăteau în casă sarmale, perișoare, mămliguță, pâine, iar cei care aveau vaci așezau alături unt, brânză frământată și caș. Pentru că oamenii țineau posturile, gustul sarmalelor și al perișoarelor de la Crăciun era superlativ (Elisabeta Tănăsescu).

Ciclul festiv hibernal la Starchiojd are în centru urarea cu *Plugul*: există *Plugușor* de copii și *Plug* de adulți, ambele cu interpreți exclusiv masculini. Urătorii merg, în prezent, mascați sau însoțiți de mascați, însă există încă memoria diferenței dintre componenții cetei de Plugușor/Plug și ceilalți actanți rituali din noaptea de Anul Nou. Cea mai frecventă mască asociată cu Plugul tinerilor adulți este Ursul. Orația plugarilor, rostită de cel mai priceput dintre ei (Nicolae Diaconu fiind vestit în comună pentru acest rol), este lungă și ceremonioasă, în variantele ei canonice, și mai scurtă și contaminată cu motivul liric al „urâtului” de nevasta bogată și „toantă”, în variantele satirice. Există chiar și unele accente de „folclor nou” într-o orație în care plugarii se laudă: „Că noi nu arăm cu car cu boi / Cum se ară pe la noi, / Ci arăm cu avionul / Ce n-a pomenit poporul, / Avion cu tracțiune / Ce bagă viteză la lume”⁸.

Nicolae Diaconu își amintește că în „noaptea de Revelion umbla toți cu Plugu”. Pregătirea *plugarilor* (puteau fi și băieți fără stagiul militar satisfăcut, dar și oameni mai bătrâni, însurați: „ne întovărășeam mai mulți, 4-5 inși, și plecam cu Plugu”) începea cu o săptămână înainte de Anul Nou: „mai

8 V. textele de orații de Plug culese de pe teren și transcrise în *Anexe*.

făceam proba, mai încercam”; „am fost și până-n armată și după aia”. Orația, „cam grea” (80 de versuri reproduse pentru noi, dar i-a dat-o scrisă și profesorului Constantin Roman), o știa pe dinafară („așa pe deasupra”), de la un cumnat, Dumitru Bădic, mai mare decât el. La prima întâlnire cu dumnealui, Nicolae Diaconu ne-a recitat doar o parte din text („acuma-s cam grijuliu ...nu de lucru, că de lucru nu mă satur niciodată, da’ sunt bolnav cu picioarele și nu prea am amintirile așa mereu”), însă peste două zile l-am găsit pregătit să reconstituie, verbal, atât orația, cât și ritualul:

Plugarii mergeau la toate casele care îi primeau. Dacă poarta omului era descuiată, intrau și spuneau la geam: „Primiți Plugu’?” Apoi, Nicolae Diaconu spunea orația la fereastră, clar, nu ca unii de acum, care „o bâlbâie”. A spus-o de la 24 de ani până la 86, câți are în 2014. Acompaniamentul era cu tălângi și goarne din aramă. Unii aveau buciume, din care cântau la fel ca din goarnă. „Era frumos, domne”.

După ce urau, juca Ursul. Acesta avea o piele de capră, iar pe față, o mască din carton vopsită cu roșu în dreptul ochilor, făcută de mascat la el acasă. Ursul avea un lanț petrecut după gât și un alt membru al cetei îl ținea de lanț și mima că-l bate, ca să-i facă pe oameni să râdă⁹. Apoi oamenii le dădeau cât puteau, „după cum erau banii atuncea”. („Uram că ne plăcea să urăm și dădea și ei acolo ce putea”). Banii îi strângea unul dintre membrii cetei, numit *casier*.

Dacă se întâlneau cu alt Plug pe drum, se întâmpla să mai fie și conflicte. După ce urau toată noaptea, se adunau la casa

9 Este interesant de amintit că tot Nicolae Diaconu ne-a vorbit despre desființarea ursăritului în timpul regimului Ceaușescu și despre faptul că urșii îmblânziți, eliberați în pădurile din zona Siriului, au rămas multă vreme în preajma satelor, nefiind obișnuiți să se hrănească singuri. Ursul, ca mască rituală de Anul Nou, trebuie să fi reprodus o serie de gesturi familiare celor care-i văzuseră pe urșii ȝiganilor ursari. „Figurile” Ursului erau: „să joace”, „să sară” și „să se lase jos”, mimând că este obosit.

unuia dintre ei și împărțeau banii. Cine mai putea, mai mergea și la băutură. Înaintea *Plugului mare*, pe 31 decembrie, ziua, venea „*Plugușoru’* cu ai mici”. Copiii aveau texte mai scurte.

Nicolae Diaconu nu a fost decât în *Plugul mare*¹⁰. „Eu când eram cu echipa mea, nu prea era alta ca echipa mea. Ziceam, cântam la oameni la fereastră, clar, să-nțeleagă...”.

În noaptea de Revelion se mascau doar *plugarii* care doreau s-o facă. „Toată noaptea umbla mascați. Ziua, dimineța, până pe la 12, umblau fără mască, mai curați, umbla cu Capra, puneau-n cap niște coarne de capră și se mai îmbrăca cu niște hăini pe ei, ponosite, așa, fiecare cum putea, și se gătea și ei așa, și așa era atunci” (Nicolae Diaconu).

La Valea Anei, băieții mai mari mergeau cu *Plugul* în noaptea de Anul Nou, îmbrăcați în costume naționale, și nu se ura la toate casele, ci „numai unde știau ei că pot să fie primiți..., mai ales unde erau fete mari”. Urătorii purtau doar clopote, nu se auzise de buhai sau tobă, iar textul era acela cunoscut din manualele școlare (varianta Alecsandri: „Aho, aho, copii și frați, / Stați puțin și nu mânați...”), textele „nu erau așa lungi” și nu erau satirice; „era nelipsită urarea cu bădica Traian” (Zoe Roman).

Elisabeta Tănăsescu și Elena Banu au reprodus fragmentar două variante de orăție de Plug frecventă în Starchiojd. În cea de-a doua, se simte influența „folclorului nou”:

*În seara lui Vasile sfântu’
Mi-a luat căciula vântu’
Și mi-a dus-o sus pe casă
De pe casă pe fereastră*

10 La Chiojdu Mic, *Plugul* era un plug adevărat, din lemn, tras de boi, iar *plugarii* mergeau „îmbrăcați național” (Nicolae Diaconu).

*Chiar aici la dumneavoastră
C-am venit după căciulă
Să vă zic și-o urătură
Domnilor și doamne fine
Dați-vă pe lângă mine...
Mai cu bine, mai cu rău
Am ajuns la Anul Nou (...)
Că nu suntem de ici de colo
Și suntem tocmai de la Țipirig
Unde mor câinii de frig...
(Elisabeta Tănăsescu)*

*În seara de sân' Vasile
Mi-a luat căciula vântu'
Și mi-a dus-o sus pe casă
De pe casă pe fereastră
Pân' aici la dumneavoastră
Ș-am venit după căciulă
Să vă spun și-o urătură
Am venit cu plugușorul
Cu mașina și tractorul
Ca să vă arăm ogorul
Ca să scoatem de sub glie
Cea mai mare bogăție
Ia mai mânați, măi flăcăi
Și băteți din bice, măi!"
(Elena Banu)*

Orațiile de Plug puteau fi și personalizate, cu accente comice și satirice (Miorița Bonea Gârbea).

În ziua de Anul Nou, umblau cu Plugul flăcăii „rămași mai mari” (tomnatici), cu „o pereche de juncănei care-i învăța

atunci la plug; 3-4 băieți înjugau juncăneii aștia și de tânjală agăța un lemn și făcea două trebur: învăța și boii la jug și colinda, și se duceau și ei pe la fete (...) tot mai rămase și mai mărișoare, le poreclea și le ponegreă, zicea: «Fata mea e țesătoare / Și lucrează la covoare, / Până țese un sul de pânză / Mănâncă un burduf de brânză / Și o bucată de slănină / Cât de aici pân' la fântână», lucruri de astea care o cam făcea pe fată de răs, (că) nu se pricepea” (Sultana Hristea).

Pe lângă Plugușor și Plug, în seara de 31 decembrie se mai practica, inclusiv pe timpul regimului comunist, și o formă de colindat al copiilor („cu cântatul”), amintită și în caietele Mamei Lica. Mergeau mai mult fete, dar și băieți, cu un repertoriu compus din cântece, printre care: „Sus în poarta raiului / Florile dalbe, flori de măr (refren) / Șade Maica Domnului...” și „În seara de Sfânt Vasile, / Toți boieri la curte vine...” (Miorița Bonea Gârbea. Și Elena Banu a menționat că se cânta „Sus în poarta raiului”).

La Valea Anei, se mergea „cu cântatul” la ușă sau la fereastră. Gospodarul deschidea ușa și-i poțea pe copii în casă, unii le mai dădeau și câte o gogoasă. La familiile mai înstărite se cântau două cântece dintre următoarele: „...floarea soarelui”, „Domn, domn să-nălțăm”, „Sus la poarta raiului” și „În noaptea de Sfânt Vasile, / Toți boieri la curte vine / Numai tânărul Vasile / De trei zile nu sosiră...” (Zoe Roman).

Odată cu aceste cântece, copiii spuneau și *Sorcova*, cu textul bine cunoscut, cu mici variațiuni: „Sorcova / Vesela, / Să trăiți, / Să înfloriți, / Să-mbătrâniți: / Ca un măr, / Ca un păr, / Ca un fir de trandafir. / Tare ca piatra, / Iute ca săgeata; / Tare ca fierul, / Iute ca oțelul. / La anul și la mulți ani! / Scoate punga și dă bani (Elena Banu)¹¹.

11 „Sorcova, / Vesela / Să trăiți, / Să-mbătrâniți: / Ca un măr, / Ca un păr, / Ca un fir de trandafir. / Tare ca piatra, / Iute ca săgeata; / Tare ca fierul, / Iute ca oțelul. / La anul și la mulți ani!” (Zoe Roman).

Sorcova era cumpărată, cu flori din hârtie (Nicolae Diaconu). La Valea Anei, sorcova era făcută din nuiele de păr și de măr, legate în mănunchi, cu o fundiță roșie la vârf, pentru a aduce sănătate și belșug „și la anumite case, când ni se cerea, noi dădeam o nuia din aceasta pe care gospodarii o foloseau să sorcovăiască animalele” (Zoe Roman).

În privința practicilor divinatorii, interlocutorii noștri au descris „ursitul” din noaptea de Anul Nou: fetele „dădeau cu piciorul în oi sau vacă să le scoale, dădeau cu cozonac peste casă la miezul nopții, ascultau unde latră câinele, mai aproape sau mai departe”, ca să știe dacă se vor mărita aproape sau departe (Elisabeta Tănăsescu). La Valea Anei, în noaptea de Anul Nou „se adunau mai multe vase, oale de lut”, cineva „care nu intra în cercul celor care trebuie să descopere” pune obiecte sub aceste oale întoarse cu gura în jos și la miezul nopții tinerii mergeau și ridicau fiecare câte o oală, interpretând obiectul pe care-l găseau acolo ca pe un semn prevestitor al norocului lor în anul care urma: „dacă găsea bani, anul în care se intră va fi un an cu câștig, dacă găsea o carte, studiază; pe măsură ce descopereau, interpretau...” (Zoe Roman).

Tot la Valea Anei, se făcea de Anul Nou un „calendar de ceapă”: în noaptea de Anul Nou se lua o ceapă, „se scotea miezul, se scoteau 12 foi, se puneau pe tocul geamului și câte un pic de sare în fiecare. Dimineața verificai foița de ceapă: care are mai multă apă, luna respectivă e ploioasă și unde nu e apă, nu plouă în luna respectivă. Cantitatea de apă varia. Uneori se potriveau” (Zoe Roman).

În ziua de 1 ianuarie, se practica și Vasilca: un grup de „băieți mărișori” venea să ureze cu un cap de porc împodobit cu fundițe roșii în loc de cercei, în urechi. Cântau un text de Plugușor (variante Sion, după versurile inițiale: „Mâine anul se-nnoiește / Plugușorul se pornește”), acompaniindu-se la armonică. Obiceiul era al rromilor (Miorița Bonea Gârbea).

La Valea Anei, rromii din Zeletin sau Posești veneau cu

Vasilca, o păpușă pe care o așezau la ușă și urau în acompaniament de țambal, acordeon sau armonică. „Nu prea erau primiți” (Zoe Roman).

La Bobotează, se obișnuia, ca și la Crăciun, să se dăruiască preotului care mergea prin sat „cu Botezul” alimente – un picior de porc, o „dublă” de porumb (Cristian Mușă). Fetele își puneau sub pernă busuiocul adus de preot, ca să-și viseze ursitul (Elisabeta Tănăsescu). La Valea Anei se practica ghicirea ursitei prin legarea unui par de la gard: „fata care aștepta să-și formeze familie era legată la ochi, dusă pe lângă gard și pe bulamacul pe care punea mâna se desfăcea la ochi și spunea «Ăsta e ursitul meu». Parul drept însemna că avea un ursit frumos, iar cel „cocoșat” semnifica, desigur, contrariul” (Zoe Roman).

Tot de Bobotează, fetele se puteau duce să ia apă din copcă, goale, doar cu o pătură pe ele, ca „să se întărească” (Elisabeta Tănăsescu).

2) Ciclul festiv pascal

Ciclul festiv pascal începea cu Lăsata Secului, anunțând intrarea în Postul Paștelui. Era obiceiul să „se lase sec” printr-o petrecere cu vecinii și nașii, se sacrifică un animal, se râdea și cine se pricepea cânta la „o armonie sau o carabă, o țiteră, ceva...” (Elisabeta Tănăsescu). Se mâncau unt, brânză, ouă, gogoși. „Nu era ca să nu te duci să dai noroc, să-i spui «La mulți ani!», să simți că l-ai vizitat, mai ales finii la nași, copiii la părinți. Stăteau până pe la 10-11 apoi se ducea fiecare la el acasă” (Maria Bejgu).

„La Florii, zice că Maica Domnului s-a dus și i-a cerut să nu-i facă lui Isus coroană din spini, ci din salcie”. Oamenii se duc cu salcie la biserică, preotul o sfințește și este adusă acasă unde este păstrată sub formă de coroniță, ca apărătoare pentru tunete și fulgere, în special pentru cele din vreme de noapte (Elisabeta Tănăsescu). La Valea Anei, un om aducea la biserică

un braț de salcie, îl punea în fața altarului, apoi, după ce preotul ținea slujba, oamenii plecau acasă cu câte un fir de salcie. Când tuna și fulgera tare, se aprindeau câteva frunze uscate din salcia de la Florii (Zoe Roman).

În Săptămâna Mare „n-aveai voie să faci altceva, că era patimile Domnului Isus Hristos” (Nicolae Diaconu). De „Joimare” se împărțeau colaci și colivă pentru morți (Elisabeta Tănăsescu). De Joia Mare (sau în sâmbăta dinaintea duminicii Paștelui – Vasilica Bădic) se vopseau și ouăle, roșii sau „cu frunze” (de pătrușel – Miorița Bonea Gârbea), mai ales pentru copii: ouăle se fierb, apoi frunzele se fixează pe ou cu ajutorul unor ciorapi de mătase (dresuri), se introduc în vopseaua lichidă și se lasă să prindă culoare. Mai demult, ouăle se vopseau cu foi de ceapă roșie. Apa în care s-au roșit ouăle se păstrează, cei ai casei spălându-se cu ea pe față (Elisabeta Tănăsescu). Încondeierea ouălor cu linii geometrice simple se putea realiza cu ajutorul unui instrument ca un cuțitaș foarte fin, prevăzut cu un fir de păr de cal, dar nu era o practică foarte răspândită în Starchiojd (Miorița Bonea Gârbea). Totuși, exista mai demult cineva „din capul satului, de la Movilă”, care încondeia în mai multe culori, folosind un fel de „creion”. „Acum pui o frunzuliță de ceva, o foaie de busuioc, o floare, în ciorap” după ce fierbi ouăle: ca să iasă „cu zeamă”, trebuie lăsate cinci minute, iar ca să fie „vârtoase”, încă cinci minute (Vasilica Bădic).

La Valea Anei, se încondeiau ouă, renumită pentru acest meșteșug fiind în prezent familia Coman Patica (patru generații de persoane care încondeiază). Ouăle se spălau, se fierbeau, apoi, după ce se mai răceau, se încondeiau cu ceară, folosindu-se un „condei ca un bețișor cu un orificiu, și pe el se introducea de la șiretul de pantofi – există partea aceea metalică – o desfăcea în trei și pe asta așeza un fir de păr de porc sau de coadă de cal”. Se topea ceara într-un vas ținut permanent în fața focului, se introducea „tocul” în ea și se

desena modelul pe oul rece. (...) Când eram copil, fierbeam ouăle după ce le încondeiam, dar se mai ștergea ceara”. Mai târziu, ouăle se fierbeau, apoi se încondeiau, se băgau în vopsea caldă, vreo zece minute, după care se scoteau, se ștergeau de ceară și se ungeau cu ulei. Modelele erau albe pe fond roșu: floarea Paștelui, calea rătăcită, talpa găștei, margarete. Mai nou, au apărut și ouă încondeiate cu motive religioase (biserici). Nu oricine putea să practice meșteșugul, iar cei pricepuți la acesta se apucau uneori de lucru și cu zece zile înainte de Paști, pentru a putea onora și comenzile pe care le primeau din comunitate (Zoe Roman).

Când veneau acasă cu lumânarea aprinsă de la Înviere, vălenarii (locuitorii din Valea Anei) făceau cu fum o cruce pe tocul de sus al ușii (Zoe Roman).

De dimineață, în duminica Paștelui, la Valea Anei se pune un ou roșu într-o cană cu apă și „toți membrii familiei se spală cu apă din aceea pe față și pe mâini de dimineață, la sculare” (Zoe Roman).

În ziua de Paști, se duceau la biserică ouă roșii și alte prinoase: o farfurie cu felii de cozonac, gogoși, brânză, ce avea fiecare (Vasilica Bădic, Zoe Roman). Gospodinele de la Valea Anei făceau un fel de floare pe o farfurie mai mare, compusă dintr-un ou roșu la mijloc, înconjurat de ouă albe și ouă încondeiate care imaginau petalele (Zoe Roman). Era obiceiul ca oamenii să meargă la biserică în haine noi, fie țesute în război, în timpul Postului Mare (Zoe Roman), fie comandate la un croitor local (Vasilica Bădic).

Ouăle încondeiate se împărțeau de Paști la biserică din Valea Anei, dar gospodina păstra neapărat unul, ca să guste din el toți membrii familiei. Oamenii mergeau să-i împărtășească preotul ținând oul roșu în buzunar. Intrând în casă, fiecare spunea: „Cristos a înviat!” și i se răspundea: „Adevărat a înviat!” Se făcea o competiție de ciocnit ouă, dar era obligatoriu să le ciocnești cu partea mai rotundă, nu cu aceea

mai ascuțită (Zoe Roman).

Pentru masa de Paște, se tăia un miel, se făcea o ciorbă cu borș (din tărațe de grâu, cu leuștean și drojdie, azi, „borș magic”) și se coceau prăjituri (Elisabeta Tănăsescu). La Valea Anei, pe lângă ouă roșii, cei care-și permiteau făceau sarmale în foi de varză, ciorbă din carne de pasăre sau de miel, acrită cu zarzăr și o friptură (Zoe Roman). Se făceau vizite la rude, cu ouă roșii, cozonac, gogoși, iar „dacă era o rudă mai sărmănuță, duceai și un pic de mâncare” (Zoe Roman).

În ziua Paștelui, tinerii mergeau și la horă și se dădeau în „dulap” (scrânciob). Și copiii stăteau la rând ca „să se dea” în dulap, plătind cu ouă roșii (se zicea și un cântecel: „La dulap la nea Matei / Șapte ouă și-un condei”) (Elisabeta Tănăsescu). Mai demult, „dulapul cu policioare” se amplasa pe terenul lui Nelu Gologan, unde se făcea și „comedie” (carusel, „cu motor”). Doi oameni învârteau dulapul, iar un băiat plătea și invita fata care-i plăcea să se urce cu el „în policioară”, ținând-o de mână. Distracția dura toate cele trei zile de sărbătoare (Vasilica Bădic).

La Valea Anei, hora de Paști, „dulapul” și „comedia” se organizau „pe prundul gârlei” (Zoe Roman).

După Paște, se respectă Izvorul Tămăduirii („rău de inundație” – Elisabeta Tănăsescu), Duminica Tomei, când se duc din nou prinoase (inclusiv ouă roșii sau încondeiate) la biserică (Zoe Roman) și marțea și joia după Paște („trei marți și nouă joi”). Cea de-a treia marți după Paște se numește Răpotin, „că-ncepem a răpoti (a roboti?) în treburi” (Elisabeta Tănăsescu).

„Se ținea și joia cu sfințenie. Preoții, acum, spun că să nu se mai țină, că nu știu ce, da’ ăi bătrâni tot le țin, da’” (Sultana Hristea).

La Înălțarea Domnului, numită local și Ziua Eroilor, se face o „colivă de eroi” și „se gătește târna cu bujori. (...) Eu, cât oi trăi, fac ce-a zis mama, că eroii ăștia așteaptă și ei: covrig,

colac, colivă, un chec sau un cozonac” (Elisabeta Tănăsescu). La Valea Anei, se pot duce ouă vopsite la biserică până la Înălțare când, pe lângă acestea, se împărțeau cozonac, pâine și covrigi. Mai demult, se făcea o coroană pentru eroi și o serbare în centrul comunei, la Starchiojd. Oamenii mergeau la slujbă, apoi ieșeau afară și asistau la serbare, susținută de copii: se cântau cântece și se spuneau poezii (Zoe Roman).

„Duminică dimineța de Rusalii, prima grijă, pe nespălate să te duci în nuc să iei frunză; o pune la colțu’ casei, la praguri, la pernă, unde le venea; mergea la biserică. Atuncea, în vremea noastră, în timpu’ slujbei se făcea o slujbă aparte și toca, așa se zice, toca și ieșea afară lumea cu frunze de nuc în mână, cu covrigi sau cu... dacă-i mai rămânea colaci de sâmbătă, că era împărțea (sâmbătă); împărțea lu’ ăla, lu’ ăla, că zicea că pleacă morții, așa. După asta, luni era Sfânta Treime, sărbătoare mare, marți nu se lucra din cauză că te ia Rusaliile, așa zicea” (Sultana Hristea).

Rusaliile au la Starchiojd statura unor reprezentări mitice, venerate și temute. Mai ales marțea după Rusalii se respectă cu strictețe, chiar și în prezent, de către persoanele mai în vârstă. „Sâmbăta e Moși, duminica e Rusaliile, Pogorârea Sfântului Duh, luni e Sfânta Treime ș-apoi marți nu facem noi că sentâmplă de-a mai luat ba pui... Rusaliile...” (Elisabeta Tănăsescu).

„Eram copii când ne jucam noi pe aici, pe drum... și noi, jucându-ne pe acolo, vedeam în curte la cineva un porc – mare era și sărea-n sus, așa – iar noi am început: «A, zboară porcu, zboară porcu, zboară porcu». Era zile de-astea de Rusalii, era marți sau joi după Rusalii și stăpânii venea de la prașilă și când a venit a găsit porcu’ mort... și vezi că sunt de-astea... Și cloșcă cu pui a luat... Așa că noi, dacă am auzit de-astea și am văzut de-astea, ne-am văzut de treabă” (Elisabeta Tănăsescu).

De Rusalii, o femeie din sat „și-a pus să spele”, dar porcul ei „guița și-l sălta-n sus, guița și-l sălta-n sus”. Până să

aducă doctorul, un vecin a sărit peste gard și i-a tăiat porcul, ca să nu moară. Ba chiar tatăl unui vecin al Vasilicăi Bădic și soția lui „au fost sălțați de Rusalii. Așa era atunci, că nu-i bine să păcătuiești în ziua de Rusalii. Cocoși din bătătură la lume îi lua Rusaliile”. Se mai spune despre un copil care a murit în ziua „stratului de Rusalii” la școală, că poate părinții au greșit cu ceva față de temutele Rusalii și a fost pedepsit în locul lor copilul (Vasilica Bădic).

„Mamă, la persoană de om n-am auzit. Da’ mai era oameni care avea curaju’ și n-avea bătrâni în casă ca să-i țină puțin de frâu... și am auzit și eu când eram copilă că M... a prășit pe loc și i-a luat Rusaliile porcii. Nu știu, îi ridică cică sus un pic și când cade jos – morți. N-am auzit de persoană de om, să zic așa, da’ de pasăre, de vițel, de porci am auzit, n-am văzut” (Sultana Hristea).

„După Rusalii, a doua zi și a treia zi, era o femeie care zicea să nu spele rufe că o ia Rusaliile (ea spunea că au ridicat-o în sus). În general, nu păstrau dar mai erau câteva și te comentau dacă vedeau că lucrezi, că speli, că sapi la grădină” (Zoe Roman).

Frunzele de nuc (sau de tei) sfințite în biserică la Rusalii sunt uscate și folosite pentru a alina durerile de articulații (Elisabeta Tănăsescu).

3) Practici culturale calendaristice de primăvară-vară, cu dată fixă

Mărțișorul se făcea la Starchiojd înainte de 1 martie, de către femei: din mătase roșie și albă, înfășurată pe un carton, se făcea inițiala numelui purtătoarei și un șnur. Cea care îl confecționa îl dădea la verișoare sau cunoscute. O femeie purta mărțișorul până înflorea măceșul și apoi îl depunea pe ramura înflorită. „Femeile purta mărțișoare. Am pus, m-am dus până la biserică, mi-a fost rușine (să mai port); (...) îi zicea *marț* (...);

(se făcea) din sculuri de mătase pe cartonaș (...) se purtau ca să știm c-a venit primăvara” (Vasilica Bădic).

La Valea Anei, măștișorul era făcut în casă, din mătase albă și roșie. „Întâi se răsuceau firul alb și cel roșu separat, apoi se uneau și se făceau cânăfiori (*ciucuri* se spunea la Valea Anei). Un ciucure era roșu, unul era alb. Fiecare-și făcea pentru el sau făcea mama, sora... Purtau numai fetele. (...) Se făcea și se punea la gât”. Tot drept măștișoare se foloseau mici medalioane, reprezentând-o pe Maica Domnului sau pe Domnul Iisus, pe care fetele le aveau dinainte și le puneau doar șnur la 1 martie. La sfârșitul lunii, se scotea șnurul și se punea pe un trandafir sau pe un măceș, iar medalionul se păstra pentru anul următor (Zoe Roman).

„La Măcinici” se făcea focul în curte și ai casei nu ieșeau pe uliță fără să sară peste foc, ca să le meargă bine (Cristian Mușă). „Aprindem foc cu cârpă arsă, să nu fim spălați pe față, și sărim peste foc ca să n-avem parte de șerpi, șoareci, gușteri, broaște, reptile de-astea, că ne ducem la fân și ne sperie” (Elisabeta Tănăsescu).

La Valea Anei, de Sf. Gheorghe, primul dintr-o casă care se trezea de dimineață „se ducea cu sapa, desfăcea o porțiune de iarbă cu pământ, o aducea la scară și toți trebuia să treacă peste această bucată înverzită. Ca să îți meargă bine tot anul, să fii verde și frumos. Și tot de Sfântul Gheorghe se aducea comănacul (aici îi spune *copăcel*) – o creangă de fag – o iei verde, o așezi în poartă, ca să treci printre ea și tot anul să-ți meargă bine” (Zoe Roman).

În ziua de Drăgaică sau de Sânziene (24 iunie, Nașterea Sf. Ioan Botezătorul), „se ducea femeia tot de dimineață, desculță, pe nespălate, culegea sulfină. Prima dată punea la icoane, după aceea la căpătâiul copiilor (care dormeau la ora aceea) – la capul lor punea câte-un fir de sulfină (sau drăgaică, toată lumea le folosește ca sinonime); punea și la vite și la praguri; dacă era slujbă la biserică, ducea și la biserică,

împărțea un covrig ca să fie ceva; (...) când bate vântul, când e piatră, când e potop de ploaie mare, iei sulfină, o frunză de nuc de la Rusalii, salcie de la Florii, le pui pe un vas curat și le dai foc. Chiar dacă le pui pe o farfurie și le dai foc cu chibritu' și asta este. Zice că alungă răutățile. Asta a ținut-o lumea, o ține și-acuma; bine, ai bătrâni, da' să știi că mai țin și ai tineri" (Sultana Hristea).

Zoe Roman (născută Ionescu) își amintește că de Drăgaică pleca pe un deal cu mama dumnezei, să culeagă plante medicinale. Își amintește că niciodată nu se întorceau pe drumul pe care veniseră, dar crede că procedau așa pentru a culege mai multe plante diferite. Printre cele adunate erau: cimbrișorul, sunătoarea, țințaura, coada șoricelului. „Coadă mânzului din lacuri nu e bună, e bună cea de pe loc arabil, pentru rinichi, cea de pe fâneată e bună pentru băi. (...) Veneam cu plantele acasă, le întindeam pe ziare la umbră. După ce se uscau, le luam și le puneam în săculeți de pânză și le foloseam la ceai. E zi sfântă și Sânzienele fac minuni" (Zoe Roman).

4) Calendare ocupaționale

„Zilele oprite” cele mai importante la Starchiojd fac parte dintr-un calendar al crescătorilor de animale și implicit al culturii fânului. Se respectă sărbătorile religioase, Sf. Petru (29 iunie) și Sf. Ilie (20 iulie), dar și cele populare, precum Iuda (19 iunie), Pietrele Sâmpietrului (30 iunie), Marina (17 iulie). Desigur, există multe sincretisme ocupaționale (cu deosebire cel agrar-pastoral) și confuzii tipice mediului oralității, datele sărbătorilor populare nu sunt cunoscute cu precizie (sunt căutate în calendarul creștin ortodox sau vecinii se anunță între ei: „Vezi că mâine e Iuda”) sau Sf. Marina este asimilată unui „sfânt Mărină” sau unei „sfinte Macrina”, dar prescripțiile și interdicțiile rituale specifice acestor zile importante din tradiția populară românească (v. Olteanu 2001: 239) sunt bine

cunoscute și respectate, așa cum au fost moștenite în comunitate.

„Mai e o sărbătoare tot de prașilă, până-n Sfântul Petru, îi spune Iuda. (...) Atunci să nu te duci la prașilă că bate vântul, vijelia și porumbul, când este mătase, e greoi și, dacă-l culcă atunci, l-ai terminat. Nici știuletele nu se mai poate face din cauză că l-a rupt” (Sultana Hristea).

„Azi n-am săpat, că-i pietrele Sâmpietrului, dar treabă am avut: să stropesc roșiile, castraveții, să dau mâncare la animale, să toc la rațe, să aduc buruiană, să fac curat la porc, să mătur prin curte...” (Elisabeta Tănăsescu).

Sf. Marina se ține pentru noroc la păsările domestice: se împart pui mari, o mătură de pelin, o mușcată înflorită și doi covrigi; pomană „se gătește frumos” și se dă pentru un mort care i-a fost drag femeii care împarte (Elisabeta Tănăsescu).

În ziua de Sf. Marina, femeia se scoală de dimineață, se duce „la gârlă pe nespălate, culege un braț de pelin, face măturele din el, pune câte-o florică și bagă covrigi pe bețele de pelin, și cine avea, dădea la copii, la nepoți o puicuță, un cocoșel, cu mătura și primii castraveți care se făceau în grădină. Împărțeau întâi la Mărină și după aceea mâncai, așa era legea; se împărțea pentru morți și pentru găini, ca să-i trăiască găinile celui care împărțea; la primit, se zicea Bogdaproste” (Sultana Hristea).

„Marina era și la noi (la Valea Anei), până-n Sfântul Ilie. De Mărină, puii erau mărișori. Gospodina se ducea și tăia pelin cu tulpina mai groasă, făcea mai multe mături, le lega frumos cu șnur, pune la ele flori și dădea mătura și puiul. Noi, copiii, abia așteptam. Le mai dădeau și covrigi cu această pomană. Cei care aveau vaci, puneau mătura de pelin în grajd și, dacă copilul se speria sau era mușcat de câine, lua din mătură și-l afuma” (Zoe Roman).

O altă secvență importantă din calendarele ocupaționale locale este reprezentată de riturile de invocare a ploii. La

Starchiojd s-a practicat mai ales Caloianul. Paparudele erau, de asemenea, cunoscute dar informațiile despre acest rit alternativ sunt mult mai vagi și nesigure decât acelea primite despre Caloian.

„Făcea lumea Caloian. Adunam noroi, făceam un păpușoi de noroi – bine îmbrăcat cu flori, așa, gătit frumos – și lua unu’ de la un cap cu scândura aia și unu’ de la un cap și pleca cu el pe drum și striga: «Ene, Ene, Caloiene, du-te la Sfântul Ilie, spune să dea cheițele, să descuiem lădițele, să curgă ploițele». Îl udam și ne duceam și-l îngropam undeva” (Elena Pătărlăgeanu).

„Ca un format de copil de clisă și-l îmbrăcam cu flori și-l plecam pe o scândură, pe-o măsuță, patru copii, de colțuri, restul de jur împrejur și strigau: «Caloiene, Caloiene, noi te ducem cu floricele, tu să vii cu ploicele». Lumea îi uda cu apă (Maria Bejgu).

„Eram copii și făceam Caloian. Aveam o scândură lungă și făceam Caloian – o păpușă din pământ. Făceam câte-o păpușă din aia și puneam pe scândura aia și puneam flori pe ea acolo și plecam cu ea pe uliță și strigam: «Caloiene, Iene, du-te tu cu floricele și vino cu ploicele» și venea lumea și ne uda cu cana sau cu găleata și Dumnezeu își făcea milă și zic, uite, dă-mă făcut, a plouat, aveam o credință așa. Păpușa o duceau la apă și o lăsau pe apă. Era udat și Caloianu’, că dă pe mort. Se spune că, dacă udă mortu’ când îl duce la groapă, plouă. Și așa dădea și pe Caloian. Copiii se duceau acasă să se schimbe. Se făcea vara, când era absolută nevoie. Face și preotu’ slujbă pentru ploaie. Mai iese la fântână, la puț, sau face slujbă în biserică. Îngenunche lumea și se roagă la puț, iese cu sfintele cruci și face slujbă” (Olimpia Gârbea)¹².

12 Citatele despre Caloian – Elena Pătărlăgeanu, Maria Bejgu și Olimpia Gârbea sunt preluate din vol. I al cărții *Starchiojd. Moștenirea culturală*, pp. 35-36.

Sultana Hristea își amintește că a fost „cu Caloianul” când era copil: „când veneau de la biserică, femeile rămâneau în cămașă și în fusta de dedesubt, în alb, se adunau la cineva, puneau o țoală pe prispă și vorbeau: «Eee, ce ne facem, că uite, nu mai plouă»... Noi auzeam, ne duceam la gărlă, luam clisă, făceam o păpușă mare, puneam pe scândură și plecam cu ea: «Ca-lo-ie-ne, ca-lo-ie-ne, / Du-te tu cu floricele / Și vino cu ploicele / Deschideți porțile, / Să vină ploile», tot ca și-acum. Acum trebuie să ceri aprobarea părintelui să mergi cu Caloianul... că oamenii-i udau – unii cu cana, alții turnau cu găleata. Se uda Caloianul, se îngropa într-o bulboacă mare, se puneau pietre pe scândură să se scufunde” (Sultana Hristea).

„Ne duceam pe izvorul Babei, în pereții apei găseam clisă, un lut care se lipea, modelam o păpușă; dar ne strângeam copiii mulți, de vârste de la cei mai mici la mărișori”. Copiii făceau un sicriu din lut, puneau păpușa acolo, băieții aduceau un cărucior; se puneau sicriul cu păpușa pe cărucior, sicriul se umplea cu flori adunate de copii, iar aceștia „boceau”: «Caloieni, Caloieni, de ce-ai murit, Caloieni?», apoi ziceau: «Du-te cu floricele, să ne aduci ploicele». Mergeam, plimbam Caloianul, ocoleam; aveam o fântână aproape de casa noastră, o ocoleam, ziceam că-i biserică și pe urmă iar ieșeam în izvorul respectiv cu el și ne duceam și-l îngropam într-o margine a izvorului. Ne duceam acasă și ne luam câte ceva de mâncare și ne întâlneam tot așa toți și mâncam, că era pomana Caloianului” (Zoe Roman).

Despre Paparudă, Sultana Hristea își amintește că 3-4 fete își făceau coronițe din margarete de câmp și se duceau pe la porțile oamenilor cu invocația: „Paparudă, rudă, / Vino și ne udă, / Deschideți porțile / Să vină ploile”, iar cei care le primeau le stropeau cu apă.

Există informații și despre formulele folosite de copii pentru a invoca/opri ploaia: „Treci ploaie călătoare / Că te-ajunge sfântul Soare...”, respectiv: „Cărmidă nouă / Dă,

Doamne, să plouă, / Cărămidă rea / Dă, Doamne, să stea” (Zoe Roman).

În ceea ce privește calendarul pastoral¹³, amintim că oamenii din Starchiojd nu duc luna la stână oile și nu le iau de acolo luna, și nici brânza nu se lua de la stână luni, miercuri și vineri, de teamă că stâna ar putea fi atacată de animalele sălbatice dacă nu se respectau aceste zile (Maria Bejgu).

Filipii se țin și-acum la Rotarea: „trei zile până la Lăsata Secului de Crăciun și trei după Lăsata Secului și mai este Sâmpetru de Iarnă și ăla-l ținem, e pe la jumatea lu’ ianuarie, spune la calendar, da’ noi îl ținem. Mama mea zicea că să nu torci că se-ntoarce lupu’ la animale, da’ mama ne făcea ciorapi, că am fost copii mulți, patru am fost, trebuia la toți. Îmbrăcam ciorapu’, trebuia să ne-ntâlnim cu jigadia. Era ziua lui oprită” (Maria Bejgu).

Olimpia Gârbea ne-a oferit câteva repere temporale ale lucrului la fân în Starchiojd: înainte de 10 mai, animalele mănâncă pe lângă casă, apoi sunt urcate la pădure și se lasă să crească iarba în fânețe. Până la Sf. Ilie se cosesc grădinile apoi, după 20 iulie, se cosesc toate fânețele. După coasă, fânul se usucă într-o zi sau două, se face „căpiți” și se aduce acasă, „în fânar”. Dimineața, oamenii plecau la coasă în zori de zi, uneori își luau prima masă abia după ce ajungeau la fâneată, apoi se mai opreau „de 12” și coseau până terminau, uneori până seara târziu, pentru că „iarba se taie mai bine pe răcoare”. „Făceai treaba altfel mai pe răcoare. Are toate rost, toate treburile, dacă le iei pe toate așa cum trebuie, are rostul lor” (Olimpia Gârbea).

5) Calendarul Moșilor

De Moși (sfînți), la Starchiojd se împart dulciuri, bomboane fondante, fructe. Când se coc fructele, se scot cu

13 Informații preluate din vol. I al cărții *Starchiojd. Moștenirea culturală*, pp. 38-39.

coșul pe „canapea” (banca de la poartă) ca să ia cine trece și-i e poftă. „Cine are un Petre mort, face colivă și colac (de Sf. Petru) și cine are de-ăștia vii, serbează” (Elisabeta Tănăsescu).

De Moșii de Rusalii, se împărțea păsat dar și colivă, mai ales pentru cei morți pe front. Păsatul se făcea din porumb local, acela de la câmp fiind „prea tare”. „Măcinăm mai mare, nu ca pe mălai, îl spălăm, îl lăsăm la muiat de seara, și dimineța, fierbem numa-n lapte, punem vanilie, punem zahăr și e bun cald atuncea; se spală până să-l punem la muiat, după prima apă iese praful, în a doua, se trece prin sită să iasă din el tărâțele. Apoi se lasă în apă până dimineța, se pune pe farfurii, pe frunze de nuc sau pe frunze de tei, pentru că zice că sufletele astea mai ales care-au murit pe front și pe unde așa...” Frunzele de nuc se spală, se lasă la scurs pe un „fund”, se șterg cu un șervețel și se așază pe farfurii, pentru a pune deasupra păsatul sau coliva (Elisabeta Tănăsescu).

6) Semne de vreme, marcatori temporali

La Starchiojd, „dacă era senin, se făcea niște găște pe cer așa, niște nori; atunci oamenii zoreau să strângă fânul, că a doua zi urma oleacă de bură de ploaie și dacă-l atingea, n-aveai ce mai căta la el” (Elena Pătărlăgeanu).

Dacă luna avea „un cearcăn mai decolorat”, se știa că va ploua și dacă nu avea „cearcăn”, se anunța vreme senină. De asemenea, dacă se auzea „buha” cântând în Piatra Rotării, avea să vină vremea rea (Maria Bejgu). „Ghionoia” era o pasăre al cărei glas vestea ploaia (Elisabeta Tănăsescu).

Dacă tună în ziua de Sfântul Ilie, se zice că seacă nucile și alunele, iar când tună primăvara prima oară, se spune că e bine să-ți dai cu un fier în cap, ca „să fii tare” (Cristian Mușa, Elisabeta Tănăsescu).

Oamenii locului, fără carte, se ghidau în Al Doilea Război Mondial după semnele cerului: „calea rătăcită” – orientată spre apus-miazănoapte, Carul Mare – cu proțapul spre

răsărit și Carul Mic – cu proțapul spre miazăzi (Maria Bejgu).

La Rotarea, oamenii se sculau și plecau la coasă la ora trei dimineața, când cânta „ciuhuretele” în Piatra Rotării (Maria Bejgu).

Pe plai, oamenii știau cât e ceasul băgând un băț în pământ și observând unde-i „bătea umbra” (ceas solar) (Cristian Mușa, Maria Bejgu).

Cucul este cel mai important „marcator temporal” al chiojdenilor. Maria Bejgu ne-a vorbit despre cântecul cucului, de la Bunavestire (25 martie) până în jur de Sfântul Petru (29 iunie), după care misteriosul vestitor al anotimpului cald nu se mai aude până în anul viitor. Conform credințelor locale, el se transformă în „prigore”, care cere ploaie și bea apă numai de pe propriile aripi. (v. și Fruntelată, Mușa 2014: 36-37). Elisabeta Tănăsescu ne-a spus că numai de la Bunavestire la Sf. Petru se poate auzi cucul: dacă prima dată când îl auzi, cântă o dată, mai trăiești un an. Iar dacă îi auzi glasul de trei ori, mai trăiești trei ani.

Concluzii

Posturile sunt ținute încă de persoanele mai în vârstă din Starchiojd, pentru că *e păcat* (Nicolae Diaconu) să nu le respecti.

Multe sărbători locale sunt respectate de femei, fie pentru că țin de ocupațiile lor, fie pentru că ele sunt mai conservatoare. Elena Mușa își amintește și azi că vinerea nu se torcea, ca să nu câpieze oile. „Sunt multe obiceiuri și noi le-am prins și ținem minte de ele, nu ne lăsăm” (Elisabeta Tănăsescu).

Este interesantă, în calendarele populare reconstituite prin convorbiri cu interlocutorii noștri chiojdeni, „umbra” pe care o aruncă marile sărbători asupra zilelor ce le urmează, zile

care devin, prin interdicțiile ce le organizează, chiar mai importante, în tradiția locală, decât sărbătorile propriu-zise. Astfel, Pietrele Sâmpietrului sunt „mai mari” decât ziua Sfântului, iar „marțea după Rusalii” este mai periculoasă, dacă nu este respectată, decât însăși Duminica Rusaliilor.

Ca în toate satele românești, Paștele și Crăciunul coagulează cele mai importante practici culturale festive în care tradiția religioasă și cea populară se împletesc armonios. Dacă ar trebui să selectăm niște elemente de patrimoniu emblematic pentru Starchiojd, Plugul mare (cu tot ansamblul ritual și ceremonial pe care-l presupune) și gastronomia asociată sărbătorilor ar fi, probabil, cele ce s-ar impune cu pregnanță, fără ca acest lucru să însemne că alte date din calendarele populare nu sunt la fel de importante. În ansamblul lor, atât cât s-au păstrat, calendarele populare celebrează relația cu mediul și ritmează munca, conservând cunoștințe și practici de mare vechime și valoare și contribuind la păstrarea identității locale.

Riturile de trecere

Obiceiuri la naștere

„De obicei, ceremoniile sarcinii și ale nașterii constituie un întreg, încât deseori sunt executate rituri de separare care scot femeia gravidă din societatea generală, din cea familială și, câteodată, chiar din societatea sexuală. Urmează riturile perioadei de naștere propriu-zise, aceasta fiind o perioadă de prag. În fine, riturile de naștere au ca obiect reintegrarea femeii în societățile de care a aparținut mai înainte ori aducerea ei într-o stare nouă, ca mamă, mai ales dacă este vorba de cea dintâi naștere” (Gennep, 1996: 47).

În clasificarea făcută de Arnold van Gennep, riturile de trecere se compun din „riturile preliminare – riturile de separare de lumea anterioară, riturile liminare – riturile executate în timpul stadiului la limită, și riturile postliminare – riturile de agregare la lumea nouă” (Gennep, 1996: 29). Așadar nașterea, ca rit de trecere, este compusă din trei secvențe obligatorii: riturile de separare din vechea stare, riturile fixate între anumite limite sau granițe și riturile de alipire la noua stare.

Venirea pe lume a unui copil, a unei noi ființe din necunoscut, este învăluită de mister și primejdie, acest lucru dând naștere unui dezechilibru în societatea din care face parte. În comunitatea tradițională, orice trecere de la o stare la alta presupune schimbări între sacru și profan, schimbări care trebuie reglementate prin diferite practici, astfel încât, atât membrii direct implicați cât și comunitatea din care fac parte să nu sufere modificări nedorite. Încă din perioada lăuziei, femeia este considerată a fi „impură și periculoasă, (...) ea situându-se

temporar într-o stare fiziologică și socială anormală” (Gennep, 1996: 47).

Riturile legate de sarcină și naștere „includ un număr mare de rituri simpatetice și contagioase, atât directe cât și indirecte, dinamiste și animiste” și sunt menite să ușureze perioada sarcinii, precum și protejarea mamei și a copilului, cât și a întregii comunități (Gennep, 1996: 47).

În Starchiojd exista credința că deprinderile mamei în perioada lăuziei și după naștere puteau influența destinul copilului, cât și ordinea comunității. Aceasta trebuie să respecte prescripțiile și interdicțiile, conform rânduiei tradiționale. Riturile negative și pozitive puteau fi întâlnite în activitățile zilnice ale viitoarei mame. Când se întâlneau cu un om urât, pocit sau însemnat, femeile însărcinate trebuiau să-l scuipe, „că le era teamă că iese și copilul așa”. Atunci când vedeau un om frumos, se mirau și spuneau: „Așa să iasă și copilul meu”, pentru a transmite copilului anumite calități fizice. Existau diferite credințe legate de gesturile cotidiene ale viitoarei mame, prin care aceasta putea releva sexul copilului: „Zicea lumea că dacă stăteam de vorbă și puneai mâna la gură, făceai fată; dacă puneai mâna pe cap, făceai băiat” (Victoria Bunghez).

Pentru că sarcina este „obiect al spaimei, uimirii și, deci, al unor precauții”, femeia însărcinată trebuie să respecte prohibițiile specifice, pentru a preveni apariția unui handicap și/sau a unor semne pe trupul copilului (Știucă, 2001: 55). Aceasta nu are voie să facă lucruri greșite sau să atingă sau să vadă lucruri rele. Prin neîndeplinirea acestora, femeia putea provoca semne copilului. Dacă o femeie nu spunea când rămânea gravidă, exista riscul ca pruncul acesteia să se nască mut: „Zicea lumea: Fă, spune dacă ești gravidă, că iese copilul mut”. Atunci când femeia însărcinată își însușea pe ascuns un lucru care aparținea altcuiva, acest lucru se transmitea nemijlocit asupra copilului prin semne: „Mama a furat o floare

când era gravidă cu mine, a băgat-o în sân, și eu am o pată roșie” (Victoria Bunghez). Chiar și în aceste condiții, un lucru știut de toată lumea este acela că poftele unei femei gravide trebuie întotdeauna împlinite.

„Înzestrată temporar cu forță divinatorie”, femeia însărcinată putea influența pozitiv sau negativ fertilitatea vegetației. Vara când era secetă, se credea că „e vreuna gravidă și nu spune, d’aia nu plouă” (Știucă, 2001: 95) (Victoria Bunghez).

Forțele protectoare care păzeau femeile însărcinate erau Maica Domnului și îngerii. Femeile se rugau și se închinau la Maica Domnului să se înfăptuiască nașterea cu bine.

Nașterea copilului avea loc acasă, cu moașa. Moașa era „o femeie de rând, o vecină, o femeie din sat care mai moșise înainte și pe alții, o femeie care știa” (Victoria Bunghez). La naștere asistau moașa și uneori mama fetei sau/și soacra acesteia. Existau și cazuri în care unele femei nașteau la câmp, pentru că „mergeau la muncă până le venea ceasul să nască” (Mia Bejgu).

Actantul principal în momentul nașterii este moașa, aceasta având rolul de intermediar specializat. Femeia gravidă era considerată a fi impură și această impuritate se transmitea copilului nou-născut. Moașa era, în sensul riturilor de trecere, cea care efectua trecerea într-o nouă stare a copilului: impur – pur, sacru – profan. „Primele rituri erau augurale (moașa făcând urări nou-născutului prin formule ceremoniale) și de separare (implicit, de purificare) de mediul anterior (tăierea cordonului ombilical și păstrarea lui și a placentei, prima baie – cu roșt propițiator)” (Știucă, 2001: 111).

Relația care se stabilea între moașă și copil nu deținea o funcție ocazională, ci avea un caracter de durată, moașa fiind considerată a fi, precum nașa, părintele spiritual al pruncului. Copilul îi spunea moșică până la moarte.

Atunci când nașterea întârzia, moașa recurgea la anumite

practici de ușurare a nașterii: „Moașa, văzând că femeia nu poate naște, o băga pe lăuză în apă caldă cu totul, o spăla și năștea imediat” (Mia Bejgu). Alte metode prin care se dorea înlesnirea venirii pe lume a copilului erau „băile la picioare cu apă caldă” și/sau „moașa o încingea cu un brâu cald” pe viitoarea mamă (Victoria Bunghez).

Imediat după naștere, copilul era scăldat în apă rece, ca să nu fie sensibil la frig, și apoi era înfășat într-o cârpă, fașă de pânză: „Copilul era scăldat după naștere în apă rece. Moașa îl băga în apă rece, apoi îl puneă în cârpă”.

Moașa era cea care înfăptuia cele „două acte de cea mai mare importanță pentru existența copilului: prima scaldă cu rol propițiator și augural și primirea Ursitoarelor” (Știucă, 2001: 113).

Prima scaldă avea loc în prima zi după naștere și se făcea în apă neîncepută, călduță, uneori rece, în care se puneau diferite plante cu semnificație rituală (busuioc, cimbru, flori) și alimente (zahăr, bomboane) cu caracteristici binefăcătoare, ce aveau rolul să traseze aspectele esențiale ale caracterului sau ale personalității copilului. Apa primei scalde se arunca întotdeauna într-un loc bun, curat, în genere la rădăcina unui pom verde, roditor, în creștere, așa să fie și copilul.

Așa cum menționează și Mihai Pop, ceremonialul primei scalde era „un moment deosebit, derivat dintr-o practică străveche de purificare, în care apa joacă, de data aceasta, rol de element purificator” (Pop, 1999: 147).

„Prima scaldă (baie) o făcea moașa. Se puneă busuioc, flori, zahăr, bomboane, ca să fie dulce. Se arunca apa în grădină, la un loc curat, pe un pom, pe un trandafir, să fie ceva frumos” (Victoria Bunghez).

„Scalda se făcea în apă călduță. Îl spăla bine, îl înfășa și avea grijă să nu-l bage în ceva negru, că îl latră câinii toată viața. Apa se arunca la rădăcina unui pom dulce, verde, în creștere” (Mia Bejgu).

O altă scaldă ce se făcea copilului atunci când se umfla în burtă sau când era neliniștit se numește babiță de nuc: „Se face o babiță – un burete tare – pe nuc; îl lua și tăia din ea și fierbea într-o oală de pământ nouă. Și-l scâlda luni, miercuri și vineri. Se adăuga în scaldă pe care o făcea copilului la picioare, la mijloc și la cap. Și apa se arunca la pomi diferiți. Pomii erau aleși de la răsărit spre asfințit, cum crește copilul” (Mia Bejgu).

„Primirea Ursitoarelor era unul dintre cele mai importante momente pentru marcarea destinului viitorului membru al comunității. Acum, nou-născutul intră pentru prima oară în contact cu Sacrul. De modul în care omologarea divină s-a făcut depinde întregul destin al copilului, căci Ursitoarele întrunesc bivalența polară a sacrului” (Știucă, 2001: 118).

Ursitoarele, cunoscute și sub numele de Ursitori, sunt înfățișate ca trei surori care se arată la nașterea oricărui copil pentru a-i hotărî soarta. Exista credința că acestea erau trimise de Dumnezeu pentru a trasa destinul pruncului. La trei sau opt zile de la nașterea copilului, moașa era cea care așeza pe o masă în camera în care se afla copilul alimente și alte diferite obiecte, pregătind masa Ursitoarelor, ca să „ursească bine” pentru nou-născut. „Pui Ursitorile să ursească la bine. Așa făceam și eu, am făcut la toți copiii, că așa am pomenit” (Ileana Ivan); „Se puneau de toate alea pe masă, de mâncare, ca să aibă copilul Ursitoare. Să aibă viață bună, să se însoare, să se mărite. Masa se pune la opt zile după naștere” (Victoria Bunghez).

Exista convingerea că Dumnezeu trimite Ursitorile și destinul predestinat de acestea nu poate fi schimbat nicidecum: „Un cioban a avut o turmă de oi, vreo opt sute și ceva de oi, și a venit cu ele de la câmp înspre casă. Și a poposit în marginea satului, cum ar fi acolo la Gheba, și a găsit acolo un om cu o grădină, ca să poa’ să bage toate oile alea. Și a fost cu băiatul lui de 18 ani. Și omu’ a zis: «Eu vă primesc cu oile, dar unde să vă culc? Că nu am decât o cameră termenată la casă și mi-a

născut nevasta», «Pe prispă stăm, dar să fie oile stăvărate undeva». Și omu' i-a dus, stăpânul casei, și i-a așternut jos, s-a culcat jos lângă sobă acolo. Băiatul nu a vrut, că: «Io stau lângă oi». A oprit jocul, mi-a povestit moașa, și s-a culcat pe prispă lângă oi, dar n-a putut să doarmă, probabil, de frică că avea atâtea oi, să nu i le fure sau să nu dea cineva drumu'. Și în timpul ăla a auzit Ursitorile. «Fata care s-a născut acum e ursită să trăiască cu ciobanul pe care îl găzduiește». El, când a auzit, îmi povestea moașa, n-a putut să mai doarmă, că el are 18 ani și o așteaptă pe aia care s-a născut acum. Și s-a dus, a umblat – pe unde n-a umblat cu oile – și, când a venit, tot pe ea a luat-o” (Maria Bejgu).

Imediat după naștere, tot moașa era cea care avea sarcina de a avea grijă de lăuză să se refacă și în același timp avea și rolul de a o iniția pe tânăra mamă. Aceasta rămânea câteva zile alături de femeia care tocmai născuse pentru a avea grijă de gospodărie, făcea mâncare, dormea cu lăuza, se ducea la preot să aducă apa sfințită. Atunci când moașa nu putea fi prezentă după naștere, lăuza era ajutată de altcineva din familie.

După ce a născut, lăuzei i se face apa de curățenie. Moașa merge la biserică cu o sticlă de apă și preotul face o slujbă, urmând ca apa sfințită să se aducă tinerei mame pentru a se spăla cu ea, având rol de curățare, purificare.

Pentru tânăra mamă, „nașterea nu este momentul terminal al perioadei de prag” ci, după momentul nașterii, femeia era supusă anumitor tabuuri ce aveau scopul de a o reintegra comunității de care a aparținut și de a o aduce în noua stare de mamă (Genep, 1996: 49). Revenirea la viața normală se face treptat, femeia având obligația de a respecta interdicțiile consuetudinare, „privind îngrijirea copilului expus spiritelor rele și influențării negative a destinului” (Știucă, 2001: 125).

Tânăra mamă nu-și putea părăsi curtea timp de șase săptămâni după naștere (în unele cazuri cinci săptămâni dacă avea băiat). Nu avea voie să facă focul în primele trei zile sau

să aducă apă timp de șase zile, pentru că se credea că atrage copilul la apă și/sau foc și riscă să fie accidentat. Cele care aveau fântâna în afara curții erau ajutate cu aducerea apei de familie sau vecini pe perioada celor patruzeci de zile.

Momentul în care femeia putea să iasă din casă coincidea cu botezul copilului. Prin botez se atestă primirea copilului ca nou membru al comunității.

Botezul avea loc la șase săptămâni de la naștere, „alții țineau și mai mult”, însă, dacă viața copilului era în primejdie, se săvârșea chiar și în ziua în care pruncul a fost născut. Existau diferite semne prin care copilul cerea botezul: începea a plânge, nu mânca: „Eu l-am avut pe al doilea, era a cincea săptămână. (...) S-a pus pe un țipăt de aici până acolo să mă duc să iau apă nu puteam, se îneca. A venit mama mea la mine: «Mamă, nu știu ce să fac cu el», «Hai, mamă, la botez!», mi-a zis. Era a cincea săptămână, trebuia să mai stau o săptămână, da' dacă n-a mai... Când am plecat la botez, băieți, n-a mai zis nimic. Nici noaptea, după ce l-am adus, n-a mai zis nimic. Nici n-a mai cerut să sugă. Așa s-a liniștit. Și-a cerut botezul. Și acum e ditamai omu' ” (Mia Bejgu).

Oamenii nu amânau botezul, pentru că exista teama să nu moară copilul nebotezat, ceea ce constituia un păcat mare. Copiii necreștinați erau înmormântați la marginea cimitirului și aveau „o rugăciune a lor” (Mia Bejgu). Nu aveau parte de slujbă de înmormântare și pomană decât după șapte ani: „Mi-era frică să dorm eu cu ei, ca să îi las mult timp nebotezați. Și d'aia eu îi botezam curând” (Ileana Ivan); „Dacă vedeai ceva la copil, trebuia să spui. Trebuia să se ducă nașa și moașa, că aveaăl mai mare păcat dacă murea copilul nebotezat” (Mia Bejgu).

Nașia „are la bază o alianță care se realizează în acte sociale și economice. Nașii erau cei care îl asistau pe cel care trece de la o stare socială la alta, cei care îl asistau pe copil la botez (...). Ei erau, în sensul riturilor de trecere, cei care inițiau

pe cei care efectuau trecerea într-o nouă stare” (Pop, 1999: 22).

Nașii copilului se păstrau pe linie paternă și erau nașii tatălui copilului. Astăzi, există posibilitatea de a-ți alege alți nași, însă finul „trebuia să se învoiască cu nașă-su”, pentru că, în caz contrar, „dacă nu este anunțat și nașul are ambiție, se duce la botez și stă în spatele copilului și nu e bine” (Victoria Bunghez).

Nașii erau cei care cumpărau toate cele necesare copilului pentru botez. Părinții copilului aveau datoria de a oferi în dar un cadou nașilor.

În ziua botezului, copilul este dus la biserică de mamă și moașă și este adus acasă de nași. Nașa, când îi înapoia mamei copilul în pragul ușii, îi ura: „Să-ți trăiască!” Tot atunci, când se vine cu copilul de la botez, „moașa bate un ban în prag” când bagă copilul în casă și i se urează să fie bogat.

Numele copilului se alegea în funcție de numele nașilor sau numele copiilor nașilor și de numele sfinte. Erau preferate numele sfinților mari din calendarul creștin ortodox sau numele sfântului care se sărbătorea în ziua în care se năștea copilul. Prin primirea numelui sfânt, „nou-născutul intră sub protectorat divin”: „Dacă ai un nume sfânt, Dumnezeu te ajută în orice direcție mergi. Te gândești la Dumnezeu și te ajută” (Știucă, 2001: 127; Mia Bejgu).

Cele mai frecvente nume întâlnite în Starchiojd sunt: Vasilica, Ioana, Ionica, Ionela, Elena, Nuța, Nuțica, Lenuța, Leana, Ileana, Maria, Mariuța, Maricica, Marinuș, Mărioara, Marghioala, Matita, Marițica, Parascheva, Filofteia, Teodora, Doda, Fila, Filica, Lica, Sica, Sița, Fița, Ficuța, Mia, Sultana, Voica, Caterina, Geana, Genica, Eugenia, Victoria, Victorița, Olimbița, Gica, Aurica, Veroana, Veronica, Ana, Anișoara, Anicuța, Anica, Lisandrina, Lisandra, Lucica, Elisabeta, Catela, Cateluța, Dorina, Silva, Silvica, Silvia, Lina, Lilica, Viorica, Florica, Violeta, Manda, Sanda, Zoia, Vasile, Vasilică, Ion, Ionel, Ionică, Nelu, Neluță, Nelică, Gheorghe, Gheorghiuță,

Gică, Georgică, Gigi, Costică, Costel, Costin, Marin, Dumitru, Mitică, Tică, Pavel, Petre, Petrică, Ilie, Iliuță, Luță, Nicu, Neculai, Nicuță, Sandu, Lisandru, Titi, Marcel, Neluș, Romică, Nae, Năiță, Fănică, Ștefan, Fănel, Stelică, Stelian.

Așa cum menționează și Mihai Pop în *Obiceiuri tradiționale românești*, din ansamblul obiceiurilor legate de naștere, „cumetria prezintă un interes folcloric deosebit” (Pop, 1999: 147).

După botez se aranja o masă cu mâncare și băutură la care participau părinții, nașii, moașa, rudele și alți oameni din sat. Se ofereau daruri pentru nou-născut. Bani erau băgați în sânul copilului însoțiți de urările tradiționale.

A doua zi după botez, dimineața, nașa se duce să ia mirul finului/finei. Aceasta înfăptuiește scaldă rituală de după botez în care se adaugă petale/semințe de flori și bani. Acest moment este însoțit de formule de urare din partea acesteia.

În continuare mama este cea care se îngrijește de hrana și sănătatea copilului. În trecut, atunci când copilul se îmbolnăvea, nu era consultat în primă instanță medicul, ci se mergea la o femeie descântătoare care știa să vindece mai ales deochiul (v. Viziunea magică).

Practicile prin care mamele își adormeau copiii erau legănatul pe picioare, în brațe, în leagăn sau copaie, însoțit de cântecul de leagăn: „Vino, curcă, de mi-l culcă, / Și tu, rață, de-l înhață, / Iar tu, somn, să mi-l adormi. / Nani, nani, puiul mamei...” (Ileana Ivan).

Sterilitatea femeii nu era văzută ca un lucru bun. Familiile care nu aveau copii, „nu erau ținute în rândul lumii (...), se zicea că e păcat să mănânci din mâinile lor, că sunt oameni sterpi” (Victoria Bunghez). În general, femeile care nu puteau să aibă copii înfiau din rândul familiei.

Femeia care comitea avort își atrăgea disprețul comunității fiind condamnată cu severitate. Metodele prin care femeile care nu doreau copii puteau să-și provoace avort erau:

„buruienile pe care le beau (ceaiul de leandru)” și/sau erau „trase la burtă”. Această ultimă practică era efectuată de o femeie mai bătrână, vestită în sat, care „le apăsa, le strângea în toate felurile și în trei zile avortau” (Victoria Bunghez). Dacă se afla în sat că o femeie a încercat sau a reușit să pricinuiască moartea propriului copil, era „rușinea satului”. Aceasta se mărita în alt sat, cu un bărbat „care nu știa de rostul ei” (Victoria Bunghez). Se spune că „fata bună se mărită în satul ei” (Cristian Mușa).

De „ieri” și până „azi”: jocurile starchiojenilor

Într-o lucrare de-a sa, Gheorghe Gh. Lifa afirmă: „Jocul [...] este o ocupație serioasă. Se concentrează, respectă anumite reguli, luptă pentru a câștiga. Jocul ocupă un loc central în viața copilului. Îi produce un sentiment de plăcere. Implică eforturi dar nu obosește. Constituie o formă de odihnă. Copilul e inepuizabil în joc. Pierde și măsura timpului. Cheltuie energia dar după unii savanți orice cheltuire plăcută restabilește echilibrul organismului. Copilul simte jocul numai ca ceva frumos, atractiv, interesant. Prin joc își însușește o serie de cunoștințe, de priceperi, de deprinderi. Îl instruește în domeniul cunoașterii” (Lifa, 2001: 63).

Concis și ilustrativ pentru capitolul de față, fragmentul de mai sus constituie însăși premisa de la care acesta va porni în descrierea jocurilor din comuna Starchiojd, județul Prahova. Deplasarea pe teren desfășurată în vara anului 2014 în comunitatea sus-menționată a avut, printre altele, ca temă de cercetare jocurile și folclorul copilăriei. A scrie și a vorbi despre acest subiect nu este tocmai o sarcină ușoară. Paradoxal, această dificultate este conferită de însăși simplitatea cu care ele se desfășoară atât pe ulițele satului, ca manifestări pline de

energie și de voieșie ale copiilor, cât și în memoriile celor care au fost cândva mici și de asemenea dornici de joc și joacă. Ne vom referi, așadar, în cele ce urmează strict la jocurile copilăriei, deși cuvântul *joc* în sine poate sugera atât o manifestare coreică (dans), cât și, făcând referire la anumite obiceiuri din cadrul mării treceri, jocurile de priveghi. Discuția despre sensurile pe care *jocul* le poate îmbrăca sunt însă mult mai ample pentru a fi limitate la cele enunțate mai sus.

În Dicționarul explicativ al limbii române, *joaca* este definită drept distracție (a copiilor), pe când *jocul* este acțiunea de a-și petrece timpul amuzându-se cu diferite jocuri sau jucării; a se distra. Cu toate acestea, definițiile și perspectivele propuse mai sus sunt limitative. Literatura antropologică vorbește despre anumite funcții ale jocului care îi sunt complementare celei amintite mai sus: cea ludică, și anume funcțiile de cunoaștere, cercetare, învățare, stimulativă, socială, echilibrare – tonificare, terapeutică și cathartică, care sunt amintite și de către disciplinele pedagogice.

Jocul și joaca nu sunt, așadar, doar manifestări cu simplu caracter distractiv, ci prin intermediul acestora, copilul începe să pășească încet-încet în lumea adulților, să exploreze lumea înconjurătoare, să experimenteze și chiar să învețe anumite atribuții din viitoarele roluri sociale pe care ei înșiși le vor îndeplini în viitor. Afirmații ale unor mari gânditori și scriitori ai omenirii chiar vin în sprijinul nostru: „Cultura nu începe ca joc și nici din joc, ci în joc”, afirmă Johan Huizinga în *Homo ludens*. George Dorsey susține că „joaca este începutul cunoașterii”, iar celebrul Albert Einstein conchide că „jocul este cel mai elevat tip de cercetare”. Cum teoria este produsă și demonstrată de realitatea existentă pe teren, descrierile jocurilor din Starchiojd ce vor urma în continuare vor demonstra aceste afirmații. Cum deja cred că s-a intuit, accentul în acest capitol se va pune pe joc ca manifestare cu accente distractive a copiilor, manifestare cu important rol

social și integrativ în lumea „celor mari”.

A discuta, a vorbi despre un anumit lucru nu înseamnă a te așeza într-un anumit loc pentru a descrie ce observi la fenomenul sau obiectul respectiv ci, cum spune vorba românească, presupune „să-l întorci pe toate părțile”, adică să te situezi în toate unghiurile accesibile și să vezi faptul într-o multitudine de funcții, întrebuințări, roluri și interpretări posibile. Dacă mai sus am realizat o scurtă trecere în revistă a funcțiilor pe care le au jocurile, în continuare discursul se va axa pe o clasificare în funcție de mai mulți factori a jocurilor, care are ca scop crearea unei imagini de ansamblu asupra fenomenului.

După cum deja s-a putut observa, titlul capitolului de față este: De „ieri” și până „azi”: jocurile starchiojdenilor. Un prim criteriu de clasificare care se impune pornind de aici este cel al timpului. Ce înseamnă însă „ieri” și „azi” în acest context? Înseamnă că ne referim la jocuri care au existat în trecut și care e posibil ca astăzi să nu mai existe (cel puțin în forma cunoscută) și jocuri care se pot observa pe ulițele satului, contemporane, jucate de copiii de la începutul secolului XXI. O mică precizare este necesară în cazul jocurilor de „ieri”: ele nu mai există ca atare în repertoriul copiilor, însă există memoria lor. Și, punându-se problema la care timp ne referim atunci când ne întrebăm ce jocuri existau în trecut, răspunsurile se limitează la memoria celor mai în vârstă locuitori ai comunei, care vorbesc despre propria lor copilărie.

Un alt criteriu este cel al genului. Vorbim astfel de: jocuri de fete, jocuri de băieți și jocuri mixte, cele din urmă fiind consecința „instituționalizării” jocurilor, adică transmiterea lor prin școală. Dacă jocurile învățate de la cei mai mari, transmise de la o generație la alta pe ulița satului presupuneau în cele mai multe cazuri distincții de gen: fetele jucau anumite jocuri care le pregăteau să devină mame și soții, iar băieții altele care aveau ca scop dezvoltarea vitejiei, bărbăției și tăriei, cele

transmise prin intermediul școlii erau uniformizate, adresate atât fetelor cât și băieților.

Cel de-al treilea factor de clasificare, și anume sursa de învățare a jocurilor, a decurs din cel de-al doilea.

În cele din urmă, am mai putut observa jocuri colective și jocuri individuale, pe care fiecare copil le juca acasă.

Bineînțeles, a propune în acest caz o dihotomie a jocurilor: ori așa, ori așa, este o atitudine greșită. Toți cei trei factori se împletesc, se unesc în anumite puncte și pe urmă își urmează traseul pe care îl impun propriile lor specificități. De exemplu, unele jocuri pot fi și de grup și individuale, un „ieri” pentru o anumită persoană poate fi un „azi” pentru alta, iar fetițele pot juca rolul lui tata atunci când se joacă „de-a mama și de-a tata”.

Jocurile descrise în continuare au rămas în memoria comunității, de la cei mai în vârstă până la cei mai mici. Fiecare, am observat, avea un alt timp de raportare atunci când venea vorba de „așa era pe vremea mea”: acum treizeci de ani, acum cincizeci de ani, acum zece ani – tot acest interval de timp se concretiza într-o singură referință: „atunci”. Un „atunci” care cuprinde în sine o copilărie care, deși a fost situată într-un timp diferit, în condiții istorice diferite, a fost trăită cu aceleași sentimente. Poate doar vremurile actuale să difere puțin. În amintirea Vasilicăi Bădic au rămas jocuri ca: Purceaua, Guia – cu aproximativ aceeași desfășurare (o minge care era lovită cu un băț, pentru a fi băgată într-o groapă) și Țîntarul (asemănător cu jocul X și 0 , doar că în loc de semne se puneau boabe de fasole și porumb).

Povestite sau observate, jocurile ce vor fi descrise în continuare reliefează ceea ce este specific Starchiojdului, dar și ceea ce face ca folclorul copiilor de aici să se înscrie în cel românesc: adică fondul comun. Mulți dintre cititori poate vor spune că ei „știu altfel”. Exact, e mai mult decât normal ca dumneavoastră, cititorii, să știți „altfel”. Pentru că una dintre

trăsăturile fundamentale ale folclorului (de care nu se dezice nici folclorul copiilor) este aceea că fondul rămâne același, dar modul în care oamenii și-l însușesc poate să difere și să se concretizeze în nenumărate versiuni și variante.

Primul grup de copii pe care l-am întâlnit în cercetarea care a avut ca scop editarea volumului de față a fost unul compus din copii de grădiniță și din ciclul primar. Unii dintre ei desenau cu creta pe asfalt, alții se jucau cu mingea; „Am învățat să desenăm la grădiniță, la doamna Reta”, mi-a spus unul dintre copii când l-am întrebat când și cine l-a învățat să deseneze.

Un alt grup întâlnit a fost, de data aceasta, format din copii cu vârste cuprinse între zece și cincisprezece ani, atât fete cât și băieți. Doi dintre ei erau din Starchiojd, iar alți doi erau veniți în vacanță, la bunici. Acești copii au fost primii care mi-au făcut „cunoștință” cu jocurile lor, explicându-mi-le și chiar făcându-mi o mică demonstrație. Aceste jocuri au fost: *Miuța*, *Ali-Ali* și *Veceu*, la care se adăugau fotbalul (pentru băieți), șotronul și elasticul (pentru fete).

Miuța este numele unui joc în care portarul aruncă mingea pe spate, iar jucătorii de teren trebuie să-i dea gol respectivului portar. Aici, spre deosebire de fotbal, nu există decât o singură poartă. Câștigă cei care ajung primii la trei goluri. Băieții din grupul întâlnit mi-au spus că au învățat jocul de la cei mai mari.

Ali-Ali este un joc mixt, de grup, jucat de copii de toate vârstele. Regulile spun că participanții trebuie să formeze un cerc iar unul dintre ei să se așeze în cerc. Acesta sare într-un picior și strigă „ali-ali”, încercând în același timp să prindă pe cineva. Dacă reușește, cel prins este trimis în cerc și trebuie să ajungă repede acolo, altfel primește câte un picior în fund de la fiecare jucător. Dacă nu reușește să prindă pe nimeni după ce sare de trei ori, „prinzătorul” este pedepsit: intră într-un tunel format de ceilalți copii și primește și el câte un picior în fund

de la fiecare în parte.

Pentru jocul **Veceu** este necesar un pachet de cărți de joc. Se așază pe jos cărțile răsfirate, iar două dintre ele se pun deasupra, sprijinite una de cealaltă. Regula este ca fiecare dintre jucători să tragă câte o carte fără însă a le dărâma pe cele două. Dacă se întâmplă asta, cel care le dărâmă primește o poruncă.

Colegul nostru de cercetare, Constantin-Cristian Mușă (26 ani), vorbește și el despre jocurile propriiei sale copilării, distingând cel mai adesea între jocuri învățate la școală și jocuri deprinse de la copiii mai mari, pe ulița satului, uneori părănd că s-a născut știindu-le.

Printre jocurile învățate prin intermediul școlii, el le enumeră în primul rând pe acelea care s-ar putea să vă fie cunoscute și dumneavoastră, cititorilor: *Alunelu*, *Rațele și vânătorii*, *Ursul-ursul doarme*, *Batista parfumată*. De precizat este mențiunea pe care a făcut-o povestitorul la un moment dat: simțea că dacă nu urma regulile jocului întocmai cum erau prescrise, atunci ar fi avut un efect revers, malefic.

În continuare, Cristian descrie alte jocuri învățate la școală:

Pentru a juca **Ligheane, ligheane**, unul dintre copii stă cu mâna întinsă, iar restul copiilor formează un cerc în jurul lui învârtindu-se și intonând: „Ligheane, ligheane, / Sticle și borcane, / Pepsi, Cola / Să-l săruți pe ăla.” În prezent, afirmă Cristian, acest joc nu se mai joacă.

Jocul intitulat **Cele 7 pietricele** presupunea să se formeze două echipe. Se juca tot cu mingea, semănând cu jocul **Rațele și vânătorii**, doar că de data aceasta trebuia să se așeze șapte pietricele una peste alta, într-un fel de piramidă. Cei care reușeau să pună pietrele fără a fi loviți de minge erau declarați câștigători.

Împărate, cât e ceasul? În cadrul acestui joc, personajele erau: împăratul și un grup de copii. Împăratul stătea cu fața la

perete, iar copiii îl întrebau cât este ceasul. Acesta spunea o oră oarecare și număra până la numărul corespunzător orei aceleia. În timp ce el stătea cu fața la perete, ceilalți mergeau spre el, cu scopul de a-l atinge. Cine reușea să-l atingă primul ajungea împărat și-i lua puterea. Dacă împăratul se întorcea și-i prindea pe ceilalți mișcând, le dădea porunci. Un exemplu de poruncă este *mămăliga* sau *pași înapoi*. În prezent nu se mai joacă. ***Un'-doi-trei, la perete*** este un joc asemănător care la fel, nu se mai joacă.

După cum s-a menționat deja mai sus, pe lângă școală, Cristian a mai învățat anumite jocuri de la copiii de pe uliță. Ele vor fi descrise în cele ce urmează:

Ghiță Șchiopul. În cadrul acestui joc erau trei personaje principale: Ghiță, fata și mama, iar restul copiilor erau șuncii. Scenariul era următorul: mama pleca în sat, la treabă, și îi spunea fetei să aibă grijă de șuncile puse la fum. Pe drum, mama se întâlnea cu Ghiță Șchiopul (un fel de prostul satului). El se băga în vorbă cu ea și se întrebau reciproc unde se duc, răspundeau, însă el nu spunea adevărul. Ghiță se ducea la fată acasă și o mințea, spunându-i că i s-a întâmplat ceva rău mamei ei. Fata se speria, „își punea mâinile în cap”, începea să se vaite și pleca în căutarea mamei ei. Ghiță fura șuncile și pleca acasă cu ele. Când se întorcea, mama o întreba pe fată unde sunt șuncile. Aceasta din urmă îi povestea ceea ce s-a întâmplat cu Ghiță Șchiopul. Mama o certa și plecau împreună să recupereze șuncile. În final, toată lumea fugea după hoț ca să îl prindă, jocul terminându-se cu veselie. Astăzi, *Ghiță Șchiopul* nu se mai joacă, generația lui Cristian fiind ultima care l-a pomenit.

Alergatea. „Și se mai aleargă ei, dar un altfel de alergate, nu mai e ce am jucat noi”, afirmă povestitorul referindu-se la ceea ce se întâmplă cu jocul în prezent. Acest joc cunoaște mai multe variante:

- ***Alergatea pe minciuni***. Unul dintre copii alerga după alții, încercând să-i prindă. Aceia trebuiau să-i spună o

minciună, de exemplu: porcul zboară. Dacă minciuna e minciună, atunci cel care aleargă pleacă la altul. Dacă minciuna, din grabă, nu este nimerită, atunci cel care nu a mințit bine devine alergător în locul celui alt.

- **Alergatea pe cocoșate** seamănă cu **Alergatea pe minciuni**, cu adăugirea că cei care erau alergați trebuiau să se cocoșate care pe unde apucau.

- **Alergatea pe nume** presupunea ca cel care era alergat trebuia să dea un nume de-al cuiva care era în grup. Dacă se greșea un nume, alergatul devenea alergător.

Un alt joc este **Pititea**, care mai poartă denumirea de **Scuipate** sau **De-a v-ați ascunselea**. În timpul jocului se recită următoarele versuri: „Două rațe pe-un gunoi / Numără din doi în doi / Patru, șase, opt, zece, / Ieși afară, măi berbec”. Cel care rămânea ultimul la numărătoare „se făcea”, adică rămânea să-i caute pe ceilalți. Se stabilea numărul până la care trebuie să se numere, iar în timp ce se număra, ceilalți se ascundeau. Unii reușeau să nu fie găsiți și „se scuipau” ei înșiși. Dacă erau găsiți, „îi scuipa” căutătorul. „Dacă mai rămâneau de găsit, era o hărmălaie... Se striga *ceapă*, adică aproape, și *usturoi*, ceea ce însemna departe. Azi, nu se mai stabilește până la cât se numără, ci se strigă «Gata!». Normal că sunt găsiți”, adaugă Cristian.

Uliul și porumbeii: un uliu și porumbei, fiecare cu casa lor. Când ieșeau porumbeii să zboare, uliul îi prindea și-i ducea în casa lui. Ceilalți porumbei se duceau să-i dea viață celui prins. Uliul încerca să-i prindă pe salvatori. Se pare, din spusele informatorului, că astăzi jocul nu mai este întâlnit în sat.

Baba oarbă era un alt joc. Un participant era legat la ochi și mergea ca o babă oarbă printre ceilalți. Cel prins devenea babă. În timpul jocului se striga: „Aici, chimiță!”

Un’ te duci, băbuță? era un joc de o frumusețe aparate. Unul dintre copii avea statutul de băbuță, iar ceilalți erau copiii.

În unele cazuri, își amintește Cristian, băbuța era chiar o femeie bătrână din sat, și anume țața Sița, care se implica în jocul copiilor. „Un’ te duci, băbuță?” întrebau copiii. „La bisericuță”, răspundea femeia. „Mă iei și pe mine?”, „Da, dar să nu mă faceți de rușine.” Mergeau copiii un pas, doi, după care începeau să facă gălăgie și să producă zgomote. Baba, nervoasă, ridica bățul și începea să amenințe supărată copiii.

După cum s-a menționat deja în prima parte a acestui capitol, putem vorbi despre un joc din mai multe puncte de vedere. În Starchiojd, am putut regăsi atât jocuri de fete, cât și de băieți sau mixte, de grup sau individuale.

Un joc de băieți, de grup, este **Bricegușul**. Scenariul jocului avea la bază anumiți pași peste care trebuia să se treacă. Mai mulți copii stăteau așezați turcește și se jucau cu un briceag. Dacă unul nu trecea peste o probă, rămânea pe loc iar ceilalți treceau la probele următoare. Probele acestea presupuneau ca băieții să țină bricegușul pe rând în mâini, între dinți, pe pumn și într-un final pe cap. Se considera proba trecută doar dacă briceagul era înfipt cu vârful în pământ. Se poate observa că acest joc era destinat exclusiv băieților prin faptul că, în lumea satului, armele, uneltele erau în special destinate utilizării de către bărbați. De asemenea, prin intermediul acestui joc, băieții învață să-și cultive aptitudini și abilități necesare viitoarei condiții de bărbați: precizie, tărie, putere etc.

Cartoane este un alt joc de grup, de băieți. Prima dată se alegea o *paică*, se făcea un cerc pe pământ, se puneau cartoanele în centru și se stabilea miza: pe câte cartoane să se joace. Se stabilea pe urmă care și cum să dea, lovind cu paica de la o anumită distanță. Dacă ieșeau cartoanele din cerc, ele reveneau celui care lovea; dacă picau pe marginea cercului, se spunea că „este contra” și se relua jocul. Dacă în final se loveau paicile, atunci „era țăca” și la fel, se relua jocul. În cazul în care jocul se desfășura bine, se dădea din nou cu paica din partea

cealaltă.

Jocul acesta se juca după aceleași reguli și cu ruble și cu capace de bere turtite. În prezent, susține informatorul nostru, acest joc nu se mai joacă.

Copiii din Starchiojd formau adesea grupuri, fiecare cu jocurile sale proprii. De regulă, un grup nu știa de jocurile celuilalt grup, existând uneori și întreceri între aceștia.

Copiii se jucau însă și singuri, acasă. Jocurile acestea erau în principal o imitație a muncilor și activităților părinților dar și a obiceiurilor care marchează marile momente ale vieții.

Astfel, copiii imitau fie ocupațiile părinților: fetele făceau mâncare și prăjituri din clisă și din noroi, se jucau de-a doctorița, se cultiva porumb și fasole pe marginea șanțului sau oriunde se găsea un loc liber, fie transformau în joacă acele momente de mare impact emoțional și chiar vizual asupra comunității: păsările moarte erau înmormântate (cu pomană cu tot) pe marginea șanțului, unde puteau fi observate adevărate cimitire, sau nunta – cu toate obiceiurile. De mici, ei învățau să aibă grijă de gospodărie și să-și joace noile roluri sociale pe care aveau să și le însușească odată cu vârsta maturității.

Unele jocuri erau la limita dintre joc, superstiție și ritual: „Dacă vedeam un hoit de câine sau de pisică, ne prindeam cu mâna de părul de la ceafă și ziceam de trei ori: *părul meu să crească și al tău să putrezească*, după care se scuipa de trei ori asupra lui. Uneori formula era încurcată și copiii se speriau de consecințe”, își amintește Cristi. „Când vedeam câte o mașină, ne urcam pe câte o piatră, ca să nu ne calce norocul”; „când ne tăia calea pisica, făceam trei pași înapoi cu spatele, luam o piatră, scuipam pe piatră în sus și o aruncam peste cap, în spate”; „când găseam câte o potcoavă de cal, scuipam pe ea de trei ori și o aruncam pe spate”, își continuă Cristian firul gândurilor. **Caloianul** era și el considerat de către copii a fi un joc, fiind scos astfel din sfera de ritual arhicunoscut.

Despre jocuri și joacă vorbesc nu numai copiii și cei

tineri, ci chiar și persoanele mai în vârstă, dar a căror suflete sunt la fel de tinere ca și atunci. Astfel, Elisabeta Tănăsescu (n. 1946) povestește despre *trasul pe foc*, un joc în care două echipe se poziționau la capetele unei funii. Câștiga echipa mai puternică, care o trăgea pe cealaltă „prin foc”. „Nu erau păpuși pe vremea mea”, a adăugat aceeași tanti Elisabeta.

Astăzi, multe din jocurile de mai sus nu mai pot fi zărite nici pe ulițe, nici în curțile gospodariilor. Au rămas însă păstrate în același loc cu copilăria trecută: într-un colț de amintire. Povestite și repovestite, ele readuc la viață nostalgii trecute odată cu vremea.

Încă de la primul contact cu lumea, copilul învață. Și învață jucându-se. Mai ales jucându-se. Prin joc, el coboară lumea mare a adulților la nivelul lumii sale mici și naive, la propria sa putere de înțelegere. Și rezultatul este acela că tocmai această minimalizare a lumii înconjurătoare îl face pe el mare, îl face să înțeleagă fenomenele vieții și propriile-i roluri sociale viitoare.

Jucându-se cu o păpușă căreia îi croiește haine, îi dă de mâncare, o tratează atunci când este bolnavă, pregătind mâncare din noroi și din clisă, fetele parcă își anunță talentele de gospodine care vor fi într-un viitor nu tocmai îndepărtat, când vor deveni soții și mame. Nu degeaba aceste jocuri sunt, în mare parte, specifice fiecărui gen în parte: toți trebuie să învețe, ca într-o piesă de teatru (viața), să-și joace rolurile pe care un anumit scenariu (contextul social, societatea în sine, cu rigorile și regulile ei care reglementează nu numai viața publică, ci și pe cea privată) le cere.

Astăzi, jocurile nu mai sunt aceleași ca în trecut. Au apărut altele noi, au apărut jucării noi, modalități noi de joacă: jocuri pe computere, biciclete, jucării care de care mai interesante. Au început să se stingă și rigorile sociale care controlau mecanismele prin care un copil se integra în comunitate. Însă, nu cred că putem vorbi, cu toate acestea,

despre altceva decât de o metamorfoză a vieții sociale. Marele om de știință Antoine Lavoisier afirma că „În natură nimic nu se pierde, nimic nu se câștigă, totul se transformă.” Nu mă împiedică nimic să fac această afirmație și în ceea ce privește manifestările social-culturale. Unele jocuri au dispărut sau au fost prezente în viața comunității atât timp cât a fost nevoie de ele. Însă, în momentul când mecanismul social a hotărât că ele nu mai sunt reprezentative, au fost înlocuite cu altele, noi, și ele la rândul lor ilustrative pentru un anumit mod de a fi în (n.n. grupul) și a grupului respectiv. A rămas fundamentul, s-au schimbat formele.

Peste jocuri, ca și peste amintirea acestora, s-a așternut, se așterne și se va așterne timpul. „Încet, încet, timpul s-a scurs, a devenit istorie și a luat cu el deopotrivă oameni și vremuri” (Nandriș-Cudla, 2013:5).

Notă despre interlocutori:

Informatorii pe mărturiile cărora s-a putut scrie capitolul de față se pot împărți în două mari categorii.

Prima categorie este cea a copiilor întâlniți și observați direct pe stradă și în curți, în timpul jocurilor, copii cu vârste cuprinse între 2-3 ani și până la adolescenți de 15 ani. Metoda de cercetare a jocurilor a fost observarea directă, aceștia fiind observați în timpul jocului, și interviul, vorbind cu fiecare în parte și obținând astfel informații despre jocuri nu numai jucate în sincronie și diacronie cu discuția noastră, ci și despre cele doar auzite sau jucate în alte ocazii.

A doua categorie de interlocutori este a celor ce nu mai sunt copii acum, dar care își amintesc (cu drag) de jocurile atât a propriei copilării cât și generațiilor copiilor, nepoților sau a elevilor, cum este cazul doamnei educatoare Vasilichia Gârbea. Cu vârste de la cele ale primei tinereți și până la cele ale cărunteților, Cristi Mușa, doamna educatoare, domnul profesor

Roman și soția acestuia, precum și alți săteni dornici de a povesti au contribuit la realizarea capitolului de față.

Obiceiuri la nuntă

În gândirea tradițională, viața este formată dintr-o succesiune de momente, deosebite calitativ, momente ce marchează schimbări și transformări, de aceea aceste momente sunt însoțite de numeroase practici rituale și magice menite să-l apere pe om în perioada vulnerabilă și să îl integreze în noua stare. Un astfel de moment este și nunta, încadrată de Arnold van Gennep în categoria riturilor de trecere din viața omului, întrucât presupune despărțirea de o etapă a vieții și intrarea într-o alta, precum și schimbarea statutului social al individului. Rudenia constituie unul dintre principiile de bază ale oricărei societăți ce poate fi documentată printr-o vastă paletă de credințe, practici și reprezentări. Proverbul „familia ți-e dată, prietenii ți-i alegi” pare a constitui o constantă cu privire la discursul înrudirii.

Pecetea unei noi familii, prin care i se recunoaște legitimitatea în fața divinității și a comunității, este nunta. Nunta ar putea fi studiată atât în sincronie cât și în diacronie deoarece a suferit schimbări datorită trecerii timpului, în funcție de evenimentele istorice care s-au succedat și a contextului geografic, demografic și socio-cultural. Deși structurile fundamentale ale obiceiului nunții rămân aceleași pe tot teritoriul țării noastre, unitatea nu exclude diversificările și manifestările particulare regăsite la nivel zonal sau local.

Nunta chiojdeană prezintă particularități specifice ce merită a fi consemnate pentru ca tinerii din ziua de astăzi să știe care erau obiceiurile ce se respectau înainte și în ce măsură mai seamănă nunta de astăzi cu ce a fost odinioară. Acest

capitol despre nuntă poate fi un exercițiu prin care tinerii să își dea seama de influențele suferite de acest obicei al vieții de familie de-a lungul timpului, datorate schimbărilor specifice fiecărei perioade istorice. Abordările întreprinse au rolul de a plasa observațiile cu caracter etnografic în contextul istoric, adesea ignorat.

Atunci când vorbim despre nuntă, consider că ar trebui să avem în vedere importanța acesteia pentru comunitate, cât și la nivel familial și individual. Căsătoria este etapa indispensabilă existenței, prin nuntă realizându-se împlinirea biologică și socială a tânărului, și reprezintă obținerea unui nou statut și intrarea într-o nouă stare. „În rând cu oamenii” sau „în rândul lumii” sunt expresii care fac referire directă la faptul că de-abia după nuntă un tânăr poate fi considerat om în adevăratul sens al cuvântului, moment ce îi conferă drepturi, dar mai ales îndatoriri. Acum el este responsabil de întreținerea familiei și poate lua propriile decizii în ce privește casa și gospodăria pe care este stăpân.

Primii pași pentru înfăptuirea căsătoriei se realizau odată cu împlinirea vârstei potrivite de către tineri, când fetele trebuiau să aibă zestrea pregătită, întrucât se dădea frâu liber ofertelor de pețire. Intratul în horă al fetelor marca atingerea vârstei nubile și din acest moment ele puteau fi pețite. Vârsta la care intrau în horă s-a schimbat în funcție de vremuri. Astfel, de-a lungul timpului, anii la care fetele se puteau mărita a crescut de la 13-14 ani la 16-17 ani, această vârstă crescând din ce în ce mai mult odată ce fetele au început să învețe carte, să urmeze școli în afara localității. Tot în ceea ce privește vârsta potrivită căsătoriei, aceasta mai depindea și de statutul social al fetei.

Fetele erau foarte curioase în a-și ghici ursitul, iar pentru aflarea acestuia erau multe practici transmise din generație în generație la care puteau apela și pentru a-și satisface dorința de a afla când, unde și cu cine se vor mărita. Trebuiau, totuși, să

aștepte niște momente prielnice, numai într-un anumit timp aceste lucruri putând fi ghicite.

Legat de noaptea de Anul Nou existau cele mai multe astfel de credințe deoarece marca un timp aflat la granița dintre trecut și prezent, dintre vechi și nou și se credea că e un moment prielnic pentru practicile oraculare. Astfel, pentru a afla dacă se va mărita în anul respectiv, fata se ducea în grajd la oi sau la vaci și dădea cu piciorul într-una care dormea și dacă nu se trezea însemna că nu se va mărita în acel an. Continua să lovească cu piciorul animalul până când acesta se ridica de jos și la a câta lovitură se ridica știa că atâția ani vor trece până se va mărita. Pentru a afla în ce parte a satului se va mărita, fata ieșea noaptea afară și arunca cu cozonac la colțul casei așteptând să audă din ce parte se auzea primul lătrat de câine. De asemenea, dacă lătratul se auzea aproape, se măritau în sat, aproape, iar dacă se auzea de departe se măritau departe și luau soț bătrân. Tot în această noapte, fata care voia să se mărite se ducea cu ochii închiși în curte la gard și alegea un par: dacă parul era necioplit, așa era și mirele, iar dacă era drept, mirele era zvelt. De Bobotează, când venea preotul cu botezul, fetele puneau sub prag cercei sau inele pentru a face cu ele farmece de dragoste. În noaptea de Bobotează, fetele puneau busuioc (cerut preotului) sub pernă, pentru a-și visa ursitul.

Mersul la horă era un eveniment important, întrucât horele reprezentau principalele prilejuri de întâlnire ale tinerilor. Fetele știau foarte bine acest lucru și se pregăteau cum știau ele mai bine pentru a fi plăcute și jucate de flăcăi. Când se duceau fetele mari la joc se găteau: dădeau cu pudră pe obraz și cu roșu pe buze. Se duceau cu părul pieptănat în două codițe pe care le prindeau în coroniță și la ureche puneau boboc de floare.

Lipsa norocului în dragoste și frica de a nu rămâne fete bătrâne, lucru foarte rău sancționat de gura satului și în același timp o neîmplinire personală și socială, le-au făcut pe unele

fete să recurgă la fel de fel de ritualuri magice pentru a se face plăcute în ochii flăcăilor sau pentru a fi cerute mai repede în căsătorie. Atunci când ele plăceau un băiat care nu le voia puteau să-l constrângă prin diverse practici magice să se căsătorească cu ele. Mai existau și situații de răzbunare prin mijloace de acest fel atunci când o fată era amăgită de un băiat. Ea apela la vrăjitoare pentru a-i lega soarta acelui băiat astfel încât acesta să nu se mai însoare niciodată, iar mărturiile cu privire la astfel de cazuri sunt numeroase.

În Postul Paștelui, fetele își coseau costumul cu care ieșeau la horă la sărbătorile pascale, ținând secret modelul cusut pentru a nu afla vecinele ce model își coseau, din dorința de a avea cea mai frumoasă ie care să nu semene cu a nimănui. În Valea Anei, la prima ieșire la horă, fetele mai mici erau însoțite de verișoare, surori mai mari sau de mame și trebuiau să aibă și o batistă cusută de ele, de obicei cu model floral. Primul băiat care scotea fata la joc primea acea batistă și o purta la brâu, la piept sau în buzunar. Acest gest însemna pentru întreaga comunitate un însemn al statutului acestuia de candidat la poziția de viitor soț al fetei. Inițial, hora avea loc la cârciumi, iar apoi s-a mutat la salon. În Valea Anei, hora se ținea unde se organizau târgul și bâlciurile de sărbători. Începea după slujba de la biserică și se termina devreme, înainte de asfințitul soarelui. Era mare rușine atunci ca fetele să meargă noaptea la distracții. Înainte de apusul soarelui trebuiau să fie acasă, deoarece nu mai intrau ușor în curte la părinți, fiind luate la rost de către tați. Diferențele de statut social și animozitățile între neamuri făceau ca unele alianțe să nu se lege, chiar dacă tinerii se îndrăgosteau unii de alții. În această situație, de cele mai multe ori cei doi fugeau împreună. Mergeau mamele cu fetele la horă și fetele tot fugeau de lângă ele.

După anii '50-'60 au pătruns în sat și balurile. Băiatul ducea fata până acasă de mână, dacă aceasta îi plăcea, și continuau să joace împreună și la următoarele hore până când

băiatul venea s-o ceară de la părinți. Dacă fata nu se lăsa condusă acasă de băiatul cu care jucase în ziua respectivă, pe aceasta o putea lua alt băiat la dans. La bal se duceau tinerii din acele timpuri, se întâlneau, vorbeau și prindeau drag unul de altul, la fel ca la horă. Odată ce vârsta prielnică măritişului era împlinită, fata putea merge la horă să cunoască băieți sau, mai degrabă, să fie văzută de băieți care, dacă o plăceau, mergeau cu părinții în pețit la ea acasă. Atunci când cei doi se plăceau, spuneau părinților că vor să se căsătorească și după aceea părinții vorbeau între ei să vadă dacă le convine alianța. Părinții fetei aveau primul cuvânt de spus în alegerea mirelui, ei având posibilitatea de a alege dintre pețitori. Aceștia se interesau dacă băiatul are casă, dacă are cu ce trăi, dacă e de casă (să nu fie bețiv, să nu fumeze), dacă e strângător, gospodar, vrednic, priceput și cel mai important lucru dacă e de neam bun, din oameni de omenie, cinstiți și de vază în sat. Părinții băiatului se interesau dacă fata este bună gospodină, dacă știe să spele, să facă mâncare, să facă curat, dacă e cuminte, de casă, sânguincioasă, înțeleaptă, frumoasă, să aibă zestre și mai presus de toate acestea conta sănătatea și vioiciunea. Trebuia să fie zdravănă și voinică. Era de preferat ca cei doi tineri să fie din același sat. Dacă părinții nu erau de acord, nunta nu se făcea. Erau totuși și cazuri în care tinerii îndrăgostiți alegeau să se împotrivescă deciziei părinților lor și fugeau împreună. Se auzea în sat că au fugit. Stăteau o perioadă de timp fugiți și după un timp veneau și își cereau iertare. Era rușine mare în sat. Uneori fata lua bătaie de la părinții ei, la fel și băiatul de la ai lui. De asemenea, se întâmpla și ca doar părinții băiatului sau doar cei ai fetei să fie de acord, iar atunci aceștia îi ajutau pe copii să fugă, pentru ca, ulterior, să se înțeleagă cu viitorii lor cuscri, care erau oarecum constrânși de situație să cadă la un acord. Deși se spune că părinții fetei puteau fi constrânși să accepte o nuntă nedorită a fiicei lor pe motiv că aceasta a fugit cu băiatul respectiv, de cele mai multe ori părinții încercau să

își aducă fata înapoi, preferând să o vadă nemăritată decât să ia pe cineva care lor li se părea nepotrivit. Cazurile în care fata rămânea nemăritată după o astfel de întâmplare erau extrem de rare în secolul trecut, când „ponoasele” faptei considerate rușinoase se plăteau mai mult la nivel de reputație, rămânând în memoria colectivă ca o abatere de la modelul tradițional din ce în ce mai puțin respectat.

În unele cazuri, băiatul nu avea nici un cuvânt de spus în alegerea miresei, părinții săi alegând fata. Principala calitate pe care aceasta trebuia să o aibă pentru a fi aleasă era hărnicia: trebuia să fie vrednică și în casă și în câmp, iar pentru a afla astfel de informații, părinții băiatului nu ezitau să apeleze la vecinii fetei pe care puseseră ochii. O altă calitate mai recentă a fetei, dar care s-a împământenit repede, era ca aceasta să aibă serviciu.

Interesul pentru constituirea alianțelor matrimoniale se manifesta peste tot acolo unde oamenii vorbeau între ei. Vorbeau la pahar: eu vreau să-mi însor băiatul și întreba de cutare fată. Unul o vorbea de bine, altul o vorbea de rău și astfel cel interesat își făcea o părere despre fată și hotăra ulterior dacă se va duce să vorbească cu părinții ei pentru căsătoria copiilor. Din punct de vedere juridic, alianța nunții reprezenta o convenție care intervenea între cele două neamuri până ieri străine.

Criteriile de alegere ale partenerului erau impuse de colectivitate și rude. De cele mai multe ori părinții urmăreau ca de acele criterii, care erau considerate a fi potrivite de comunitate, să țină cont atunci când hotărau soarta copiilor lor. Astfel, se ținea cont de categoriile sociale și de caracterul economic: dacă fata era săracă, trebuia să se mărite cu un băiat sărac, o fată cu zestre, să se mărite cu un băiat bogat, o fată cu școală, cu un băiat cu școală, și tot așa, pentru a nu se crea dezechilibre și neînțelegeri în familii. Deci iată că, dincolo de neînțelegerile venite din partea celor care și-ar *cobori* neamul

prin înrudirea cu o familie de statut inferior, nici cei din urmă nu-și doresc alianțe cu neamuri cu care nu se află într-un raport de egalitate. Tot așa, în alegerea partenerilor se ținea cont și de religie, de deosebirea de neam și de caracteristicile personale. Astfel, dacă era cineva care fuma și bea, își lua pe cineva tot de seama lui, nu îl lua fată bună. Lucru clar este că nimeni nu rămânea neînsurat din aceste motive, că doar fiecare sac își găsește peticul.

Despre pețit, Mama Lica ne spune că, înainte, atunci când un flăcău punea ochii pe o fată, pleca cu mama sa și cu toți logodanii la ea acasă. Se duceau seara, după ce se culca toată lumea, pentru ca nimeni să nu știe de întâlnirea lor, pentru că era o încercare. Nu se știa dacă li se va accepta propunerea și nu voiau să fie bârfiți în sat. Și dacă se plăceau părinții și erau mulțumiți de zestrea fetei, rămânea să mai ia seama și tatăl și mama fetei și să le spună dacă vor face nuntă sau nu. Dacă părinților fetei nu le plăcea de acei logodani, le trimitea vorbă că nu sunt pregătiți, iar dacă alianța le era pe plac părinților fetei, aceștia trimiteau vorbă celor ai băiatului că sunt gata să facă nunta. Mai veneau încă o dată și cu băiatul și aranjau când să fie logodna și după aceea nunta. De obicei, de la data logodnei și până la nuntă nu treceau mai mult de trei săptămâni. Pe fată nu o întreba nimeni nimic. Fata era rușinoasă și supusă, nu se amesteca în vorbă. Logodna se făcea seara. Se adunau rude și de-ale lui ginerică și de-ale miresei, se pregătea masă mare la care puteau chema și lăutari, veneau rudele ca martori cu alai mare, cu țuică, cu vin, cu dulciuri. Nu serveau vin și țuică până nu făceau foaia de zestre. Ca zestre, părinții dădeau un sfert din pământul pe care îl aveau. Unii aveau mai mult, alții mai puțin. Foaia de zestre era un fel de act juridic prin care se dovedea ce a primit fata de la părinți dar, după cum am aflat din sat, de cele mai multe ori aceasta nu garanta înapoierea a tot ce era scris pe ea, în cazul în care căsnicia se destrăma. Cu toate acestea, întocmirea acestui act se

făcea înaintea tuturor nunților și îi servea socrului mic, că poate se lăsa vreodată de se strica căsnicia și avea astfel dovada bunurilor oferite fetei sale. În afară de acestea, fata trebuia să se ducă în casa soțului cu *sculele* ei, adică cu mobilier, veselă, covoare, așternuturi, lucruri de întrebuințare casnică, lucruri utile pentru casă nouă. Pe foaia de zestre se treceau boii, caii, vacile, oile, pământul. Foaia de zestre se semna la *logondă* de soțul de ginere, de ginere, de neamuri și de un martor. O listă cu ce cuprindea o foaie de zestre ne-a rămas tot de la Mama Lica și conținea: *pământ (fâneată, arabil, brezde – câte pogoane din fiecare și în ce loc), doi mânzați și o mânzată, sculele casei, două scoarțe de lână, două cuvelturi de lână, două așternuturi de cânepă, două așternuturi de lână, o plapumă, două fețe de masă, patru perne de teanc, patru perne de perete, opt perne de colț, doi saci, o pereche desagi, ie pentru soacră, cămașă pentru socru*. Astfel de acte juridice cu caracter ceremonial aveau rolul de a stabili echilibrul în relațiile sociale. Tot la logodnă, generică îi dădea miresei o rochiță, iar mireasa îi dădea o cămașă și, mai nou, un parfum.

În Valea Anei, logodna era atunci când părinții băiatului veneau acasă la fată să vorbească cu părinții ei, să se înțeleagă în privința unei eventuale căsătorii. Nu se putea ca fata să plece de acasă fără știrea părinților. În timp ce părinții discutau, fata și băiatul stăteau de vorbă despre ale lor. În cazul în care se cunoșteau mai de mult timp, se înțelegeau la vorbă, dar dacă atunci era prima lor întâlnire, atunci părinții îi trimiteau singuri într-o cameră pentru a vorbi și a se cunoaște mai bine. Părinții urmăreau să vadă dacă atunci când ieșeau din cameră erau veseli sau aveau fețele triste. În funcție de modul în care se înțelegeau cei doi, discuțiile despre nuntă continuau sau încetau. Tot atunci se făcea și foaia de zestre ce stabilea cât pământ și câte animale primea fata de la părinții ei. O semnau socrii și un martor străin și avea rolul de document. În cazul în care copiii nu se înțelegeau, fata putea să ceară înapoi ce

adusesse. Tot la logodnă se vorbea și despre organizarea nunții, cu ce participă fiecare, ce animale vor tăia pentru masa petrecerii etc. și mai ales se stabilește data nunții. Trebuia să își găsească neapărat lăutari.

Tot la logodnă stabileau nașul și hotărau o dată a nunții până la care trebuiau să se ocupe de organizare, astfel încât să nu le lipsească nimic din ceea ce era necesar pentru o nuntă. De obicei băiatul ținea cont de nașul care l-a botezat și îl întreba dacă vrea să îl cunune. Dacă acesta era prea în vârstă sau murise, îndatorirea se transmitea celui mai mare fiu al său care trebuia să îl cunune pe finul botezat. Rudenia spirituală se transmitea din generație în generație, la fel ca cea sangvină, așa că familia păstra aceleași relații de afinitate cu altă familie pentru un timp îndelungat. Se putea și ca nașul de botez să refuze să îl cunune din cauza lipsei banilor și atunci își alegea un alt naș la căsătorie. Întotdeauna nașii de botez trebuie întrebați înainte dacă vor să cunune, ca să nu blesteme dacă nu mai sunt chemați. Nașii botează toți copiii cuplului cununat. Finul întreabă pe naș în privința fiecărui nume al copiilor. Relațiile se întrețin pentru toată viața. Înainte de botez, finii se duc cu plocon (cozonac, zahăr, orez, bomboane, dulciuri, biscuiți, țuică, vin) la nași acasă. Se mai duc apoi când taie moțul copilului și de Crăciun și de Anul Nou, cu găscan sau curcan, și de Paște, cu miel. Nașul era respectat, i se acorda mare cinste în comunitatea tradițională. Trebuia să fie un om avut ca să poată să suporte cheltuielile ce îi reveneau la nuntă și de obicei erau pentru multe familii doar câțiva nași în sat, cei cu stare materială mai bună. Din relațiile acestea de rudenie spirituală, nașul avea de câștigat pe parcursul întregii vieți, deoarece ori de câte ori avea nevoie de ajutor apela la finii săi care aveau datoria să îl ajute.

A doua zi după logodnă plecau socrii la primărie și declarau nunta copiilor lor și începeau pregătirile pentru nuntă. În Valea Anei, ginerele trebuia să cumpere rochia miresei și

toate cele cu care aceasta se îmbrăca în ziua nunții. La fel și mireasa avea datoria de a-i cumpăra cămașa și costumul complet de ginerică. Se duceau la târg împreună cu nașul și nașa și cu părinții amândurora pentru a face cumpărăturile necesare nunții. Timp de două sau trei săptămâni, cât dura perioada logodnei, la mireasă se adunau fete și o ajutau la pregătitul zestrei. Coseau la cămașa de nun, făceau ciucuri la șervete, la fețe de masă și la batiste, deoarece trebuiau douăzeci și cinci de batiste cu găurele și flori în colț. Mireasa trebuia să aibă cusută cămașă pentru soacră, batiste pe care le împărțea băieților la masa nunții, avea și îndatorirea de a coase o batistă pe care o pune în bradul de cununie, o batistă pentru mire și o batistă pentru plosca mirelui. Batistele le împărțea mireasa în perioada cât era logodită, la horă, fetelor, prietenelor ei, să le coasă cu floricele și cu ploiță în colț. Cărei fete nu-i dădea mireasa să coasă, aceea se supăra că nu era băgată în seamă.

În fiecare seară, în timpul când erau logodiți, venea ginerică cu patru-cinci flăcăi, aduceau bomboane acasă la mireasă, iar soacra îi servea cu țuică și cu gogoși.

Timpul nunții este un timp de sărbătoare și trebuie încadrat în prescripțiile stabilite, în timpul rânduit, așa cum face toată lumea. Înainte, nunta se făcea numai duminică. Perioadele în care nu se fac nunți sunt cele patru posturi și în toate zilele de post de peste an, în zilele Praznicelor împărătești și în ajunul acestora, în Săptămâna Luminată și în perioada cuprinsă între Crăciun și Bobotează. Sunt două mari sezoane de nunți în modul tradițional, unul iarna, iar altul de la 15 august la 13 noiembrie, când roadele câmpului se culeg și se face vinul.

Ultima săptămână de dinaintea nunții marchează începutul practicilor ce fac parte din ritul propriu-zis al nunții. În ultima duminică de ieșit la horă ca fată, viitoarea mireasă „punea floarea pe cap”, umbla cu floarea pe cap împreună cu soața prin sat, pe la nași, la ginerică și mai invita oameni la

cununie. Umbla cu floarea în păr prin sat, la horă, la biserică, prin centru și spunea tuturor că va fi mireasă și invita la nuntă pe cine voia. Tot cu o săptămână înainte de nuntă (într-o anumită perioadă), fata își aducea zestrea în noua casă ca să aibă timp să aranjeze *sculele* și mobila, ca atunci când vor sosi în calitate de proaspăt căsătoriți să găsească totul aranjat, să își poată începe viața împreună. La încărcarea zestreii în care, se chiuia. De altfel era prima dată când se chiuia în cadrul obiceiurilor de nuntă. În săptămâna nunții fetele care erau prietene cu mireasa lucrau la confecționarea florilor care se puneau în piept invitaților. Modelau floricele din sârmuliță și le prindeau mărgelile, fundițe și tel. Pentru persoanele care dețineau roluri importante în cadrul nunții, precum nașii, ginerică și socrii mari, fetele confecționau flori deosebite. Pentru socrii mici confecționau flori deosebite față de cele ale nuntașilor, dar nu la fel de mari ca cele ale socrilor mari, ale nașilor și a mirelui.

Nunta reprezenta și un moment de solidarizare a membrilor comunității pentru că presupunea cheltuieli neobișnuite pentru familiile implicate, iar oamenii din Starchiojd au găsit ca soluție la această problemă întrajutorarea. Atunci când era o nuntă în sat, oamenii duceau și încă mai duc plocoane acasă la socri în săptămâna premergătoare nunții, până joia. Plocoanele constau în țiucă, vin, zahăr, ulei, orez, păsări, ouă, pâine și alte asemenea produse necesare preparării mesei de nuntă. În prezent, neamurile, vecinii și cunoscuții mai duc și cafea, budincă și altele. Oamenii care veneau cu plocoane erau serviți cu dulceață, cozonac și un pahar de apă sau șerbet, iar acum sunt serviți și cu alune, covrigei, prăjituri și cafea.

În cazul în care un părinte al mirilor era mort, primea plocoane de la tot satul – de la sare, mălai și alte alimente elementare până la păsări. Prin acest ajutor oferit se creau obligații, iar atunci când persoana care a adus plocon avea la

rândul ei nuntă cu copiii se aștepta să primească din partea celor la care le-a dus plocon același ajutor oferit. Erau și familii care strângeau de dinainte bani pentru atunci când familia la care are obligație va face nuntă. Așa că acest obicei are rolul de a ajuta familia care se află într-un moment ce presupune mari cheltuieli, iar relațiile neamului stabilite în cadrul comunității locale sunt cel mai vizibil de reperat acum. Dacă familia se înțelegea bine cu oamenii, primea sprijin din partea multora; de aceea erau de evitat animozitățile și tensiunile create între familii care se reflectau și cu ocazia unor astfel de ocazii fericite.

Miercurea din această săptămână bucătăresele coceau cozonacii, prăjiturile și pâinea pentru nuntă. În ziua de joi se pregătea mâncarea acasă la socrii mari. Meniul consta într-un aperitiv denumit local *mizel*, sarmale, friptură pregătită din păsările aduse ca plocon și orez.

Petrecerea și pregătirile priveau ambele familii. La categoria înțelegeri prealabile intra și pretenția nașului de la fin. Acesta din urmă trebuia să asigure țuica, vinul și cozonacul cu care erau serviți oaspeții de la casa nașului. Nașului îi revenea obligația de a plăti preotul, de a cumpăra și găti lumânările de cununie, de a aduce oameni la nuntă și de a ridica darul de la masă prin oferirea celei mai mari sume de bani.

Joi ieșea ginerică cu șase flăcăi cu plocon la mireasă. Tot șase fete avea și mireasa adunate la ea acasă și serveau cu toții masa. Mireasa le prindea funde mari în piept fetelor și flăcăilor le puneă câte-o batistă cusută cu flori de prietenele ei. Acum se stabilea și soțul de ginere și soața de mireasă care de multe ori erau iubiți. Rolul lor în cadrul obiceiurilor nunții era unul însemnat, deoarece ei făceau legătura între cele două nunți care se desfășurau concomitent acasă la ginere și acasă la mireasă. Ei erau un fel de substituenți ai celor doi sau mai bine zis reprezentanți. Soața de mireasă cosea batista pentru plosca

soțului de ginerică. În ceea ce privește rolul de soț sau soață, acesta nu se putea acorda unui băiat sau unei fete care aveau un părinte mort. Acum mireasa punea floarea de nuntă pe cap și plecau cu toții la primărie și depuneau jurămintele pentru căsătorie. De joi până în ziua nunții, duminică, nu mai trebuia să se vadă ginerică cu mireasa. Sâmbătă, mireasa mergea cu floarea în păr pe la rude, neamuri, prieteni și cunoscuți pentru a-i chema la nuntă. O credință din Starchiojd spune că mireasa trebuia să înceapă cu vizitele în vederea invitării la nuntă cu a treia casă din dreapta de casa ei și să evite să pornească cu chemările de la o casă unde a fost un mort în ultimul an sau acolo unde sunt familii dezbinat. Această superstiție se încadrează în categoria mai largă a credințelor potrivit cărora intrarea în contact cu o situație neplăcută nu face altceva decât să o atragă asupra celui care intră în contact cu ea. Chemările la nuntă, care înainte se făceau prin mersul pe cal al mirelui cu sticla sau cu plosca împreună cu soțul pe la cei pe care dorea să îi invite la nuntă, au fost înlocuite de invitații scrise. Credința amintită în rândurile anterioare este valabilă și pentru mire. Și din partea familiei miresei mergea cineva cu sticla cu vin prin sat și chema la nuntă (tatăl sau, dacă acesta lipsea, fratele sau un unchi), căci era o datorie de a invita, iar cine accepta sau știa că are obligații și trebuia să vină, bea din sticlă în semn de confirmare a participării la nuntă.

Porțile curților mirelui, miresei și ale nașilor se orna cu brad sâmbătă seara. Băieții aduceau brazi cu căruța de pe deal și mirele pune a bradul la mireasă la poartă. La mireasă se puneau doi brazi, la mire doi, la nași tot doi și un brad era bradul cununiei. La o nuntă erau în total șapte brazi. Acești brazi nu se dădeau jos din poartă până când nu se uscau și până nu trecea un an de la nuntă, iar după un an, se făceau furci de tors din bradul uscat. Ginerică avea datoria de a trimite pe tineri să bată brazi și în poarta nașilor de botez, chiar dacă aceștia nu îl cununau.

Sâmbătă seara avea loc o petrecere a tinerilor numită *Vedre*. Inițial, petrecerea aceasta se desfășura în două părți, atât la mireasă acasă cât și la mire, respectându-se astfel interdicția mirilor de a nu se vedea până la ziua cununiei, dar ulterior s-a mutat ca distracție comună la salon. Ginerică trimitea o parte dintre băieți, împreună cu lăutarii și cu soțul de ginerică, să o ia pe mireasă, care purta în continuare floarea albă în păr, de acasă, împreună cu prietenele ei, și de acolo plecau împreună spre salon. În acest timp ginerică se ducea cu ceilalți băieți la naș acasă cu plocon și pe urmă se duceau către salon împreună cu tineretul care se afla în curte la naș și dansau și petreceau până la ora unu-două dimineața. Un dans specific pentru această petrecere era *Perinița*, joc despre care se spune că își are originea în ceremonialul nupțial specific comunei Bătrâni din județul Prahova, informație consemnată de o echipă de cercetare de la Institutul de Folclor și care a apărut într-un studiu în *Revista de Etnografie și Folclor* în anul 1950. După ce *se stricau vedrele*, se duceau fiecare la casele lor. Ginerică și o parte dintre băieți se duceau la el acasă și continuau petrecerea. Soțul de ginere și câțiva băieți aveau îndatorirea de a conduce mireasa până acasă cu lăutarii cântând și apoi se înapoiau și ei la ginerică unde se întindeau la petrecere.

Tot în această noaptea avea loc obiceiul *Bărbieritului mirelui*. Acest moment al nunții reprezenta la nivel simbolic trecerea tânărului în categoria de vârstă a bărbaților și cântecul interpretat de lăutari făcea referire la lucrurile la care trebuie să renunțe odată cu săvârșirea pasului acesta al căsătoriei care era ireversibil, iar pentru prietenii mirelui reprezenta un moment de amuzament: îl murdăreau pe mire pe față cu tăciune, funingine sau cu cenușă și făceau glume, prefăcându-se că îl bărbiereau cu secera sau cu toporul, sau îi dădeau cu mălai pe ochi. Rolul ritual al bărbieririi îi revenea soțului de ginere, care îl ștergea apoi cu un prosop trimis de soacra mică pentru acest lucru. Acest ritual al bărbieritului mirelui se desfășoară în

cadrul nunții actuale starchiojdene sâmbătă dimineța, în urma mutării nunții cu o zi mai devreme în săptămână. După acest moment se retrăgeau cu toții la casele lor și se odihneau pentru ca a doua zi să participe la nuntă. În Valea Anei, sâmbătă seara mirele venea și îi aducea miresei rochia și pantofii cumpărate de el. Le aducea pe o tavă. Patru femei care ajutau casa miresei în timpul nunții ofereau daruri pentru ginerică, iar mireasa îi trimitea cămașa lui ginerică și se serveau prăjituri.

Duminică, acasă la mireasă, fetele și flăcăii jucau de dimineță până pleca nunta în jurul prăjinii înalte de 12-15 m. Între timp, înălțimea prăjinii a scăzut ajungând la 8 metri. Această prăjină era pusă de socrul mic, fiind decojită și unsă cu parafină pentru a le fi greu flăcăilor să se urce pe ea. Băieții prezenți se întreceau care să ajungă până în vârf pentru a lua găina friptă, țuica, cozonacul, banii și vinul care era simbolul virginității miresei. Acest obicei se mai numea și *rachiul roșu*, prăjina ridicându-se doar pentru fetele cumini. Înainte, se spune că în vârful prăjinii ar fi fost pus bradul de cununie iar soțul de mireasă avea datoria de a-l da jos, pentru că altfel nu puteau pleca la biserică.

În ziua nunții, mireasa era îmbrăcată de prietenele ei. Duminică dimineța, soțul de ginerică se ducea împreună cu o parte din tineretul de la mire și cu lăutari către casa miresei și îi ducea trusoul și trebuia să o încalțe cu pantofii și să îi prindă voalul. În pantofi îi băga bani la călcâi, glumind că sunt pantofii prea largi. La acest obicei se zice că soțul de ginere gătește mireasa. Soața îi prindea voalul încet, cu micală în timp ce lăutarii cântau: *Pe unde pun boldurile / Pune ginerica ghionturile* și familia fetei plângea. Tot acum se cântă *I-ați, mireasă, ziua bună* și începea să plângă mireasa, mama miresei și toată familia că le pleacă fata din casă și se duce printre străini unde nu va avea milă ca pe bătătura mamei. La sfârșit îi puneau floarea, voalul și soțul îi puneu bani în pantof și se glumea.

Băieții, veniți la mireasă din partea lui ginerică, se duceau la ginerică acasă, îl îmbrăcau și pe el cântându-i un cântec special, iar ceilalți nuntași rămâneau la nunta din curtea miresei să petreacă. De la casa mirelui se duceau cu toții la nași. Luau nașii și pe toți nuntașii strânși la aceștia în curte și se îndreptau cu toții cu alai mare și cu lăutari spre mireasă. La mireasă era poarta încuiată și, Mama Lica spune că, înainte, în cadrul nunții tradiționale starchiojdene, acum era momentul în care alaiul nupțial venea în frunte cu șase sau opt călăreți, iar soața de mireasă le ieșea înainte cu tava cu dulceață. Cel mai isteț flăcău cu cel mai frumos cal împodobit venea la prispa socrului și spunea o orăție frumoasă de rămâneau toți mirați. Orăția de nuntă ne-a rămas însemnată tot de Mama Lica și o redăm în anexe.

Cât timp alaiul aștepta în fața porții închise, mireasa se uita prin verigheta pusă într-o felie de cozonac sau printr-o turtă dulce să își vadă mirele pe fereastră. Dacă acesta era voios, era semn că va fi voios toată viața și că vor avea trai bun, iar dacă era morocănos, se credea că așa ar fi continuat să fie până la bătrânețe. După ce li se deschidea poarta, alaiul intra în curte, iar ginerele era nerăbdător să își vadă mireasa. Rudele miresei prelungeau acest moment, aducându-i în loc o altă fată sau un bărbat îmbrăcat în mireasă și lăsându-l pe ginerică să negocieze pentru a reuși să intre în casă pentru a-și căuta mireasa. Acesta nu se lăsa până nu o găsea și o scotea în brațe din casă, trecând-o peste pragul casei părintești.

Acasă la mireasă se serveau: dulceață, prăjituri, bomboane și vin. Soața îi servește pe nași cu dulceață și cu apă. După ce servesc dulceață, intră în casă și soața de mireasă ajutată de o altă fată prind florile în piept nașilor. La ginere floarea se prinde în dreapta, iar la ceilalți nuntași, în stânga. Floare se pune și la plosca mirelui. La Starchiojd există obiceiul de a se prinde în pieptul mirelui ultima bancnotă, cu cea mai mare valoare. Nașa rupea cozonacul deasupra capului

miresei și se azvârlea în toate părțile. Toți se îngrămădeau să apuce să guste, apoi se așezau toți nuntașii la mese. În timp ce se servea friptura, vânătorul aducea o găină pe care o da nunului. Găina era coaptă în cuptor și împodobită cu cetină de brad, dar gâtul nu era tăiat de tot, iar la coadă avea un ou. În găină erau înfipite vreo 10-12 surcelușe de mesteacăn, să nu se poată rupe dintr-odată. Nunul le culegea și le dădea lui ginerică toate, pachetul și-i spunea să le rupă toate deodată. Se făcea mare haz dacă mirele nu reușea să le rupă dintr-odată. Dacă nu reușea, le rupea pe rând, pe fiecare în parte.

Vânătorul era îmbrăcat într-un cojoc lung, de culoare închisă, cu brâu roșu, cu pușcă în spate și cu un câine de lanț, și zicea: *Bună ziua, nune mare. Uite, am adus și eu această găinușă pe care am împușcat-o tocmai când se oua.* Nunul o lua și îi dădea un bacșiș, dar mesenii ziceau: *Nu o lua, nune mare, că minte că a împușcat-o. A găsit-o moartă.* Vânătorul arăta că are și carnet de vânătoare și se făcea mare haz și veselie.

Mireasa își cerea iertare, zicând de trei ori: *Iartă-mă, tăticule!* Tatăl zice de două ori că nu o iartă, iar a treia oară îi zice: *Te iert și iertată să fii și de Dumnezeu cel Sfânt!* Tot așa îi cerea iertare și mamei și mama îi răspundea la fel. Pe urmă mireasa își săruta părinții, pe toate fetele din casă, pe toată lumea care era strânsă în curte și se făcea horă și jucau cu toții, apoi stăteau la masă.

Tot în aceste momente (mai recent), cine dorea putea să facă poze cu mireasa în fața renumitelor covoare de Starchiojd. Mama miresei plângea pe prispă când vedea că-i pleacă fata mireasă, iar mireasa plângea și ea.

Când pleca alaiul, mirele se întorcea din drum, se ducea la soacră pe prisma casei, aceasta îi dădea lui ginerică șervet de borangic cu colți făcuți cu iglița și cu ciucurei, iar acesta îi rupea cămașa la piept și îi băga bani, ca plată pentru laptele pe care l-a supt mireasa, acest gest simbolizând plățirea oricărei

datorii pe care ar mai avea-o și totodată ca un simbol al trecerii în posesiune de la sânul mamei lângă bărbat care avea acum drept asupra ei, mirele spunând că o cumpără astfel pe mireasă. Până în anii '30-'40 în acest moment se lua și zestrea, se puneau în căruțe și mergeau cu tot alaiul la biserică.

Momentul mult așteptat al plecării către cununie sosea, iar drumul către biserică era plin de semnificații și înțelesuri. Fiecare detaliu avea importanță și se respectau prescripțiile impuse de tradiție. O credință locală ce implică teama de repercusiunile nefaste asupra căsniciei celor doi miri aflați la început de drum se referă la importanța locului de unde pleacă mirele și mireasa către biserică, aceștia trebuind să plece de la o casă unde ambii părinți erau în viață, dintr-un loc care n-a fost atins de moarte, tocmai din teama de văduvie timpurie. Tot la categoria credințe ce trebuie respectate pentru ca viitorul noii familii să nu aibă de suferit era aceea potrivit căreia nu este bine ca două mirese să se întâlnească, așa că alegeau să meargă prin sat pe drumuri diferite pentru a se evita. Legat de întâlnirea a două alaiuri nupțiale, o informație primită de la Maria Oprea (n. 1919) spune că mirii făceau schimb de verighete, semnificația acestui act fiind însă pierdută.

Tot alaiul pleca spre biserică în frunte cu personajele principale ale nunții. Așezarea lor nu era una întâmplătoare: ginerică mergea cu nașa de braț, nașul cu mireasa, în stânga și în dreapta lor mergeau un băiat și o fată care duceau lumânările, în urma lor soțul de ginere și soața de mireasă, socrii mari și cei mici și apoi tineretul și tot alaiul, iar mai în urmă mergeau mai mulți bărbați cu sticle cu vin și dădeau să bea tuturor celor pe care îi întâlneau pe drum ca să fie sănătoși mirii și să le trăiască neamul, aceștia urându-le casă de piatră. Pe drum băieții chiuiu strângându-se în cercuri mici și prinzându-se cu mâinile de umărul vecinului.

Participarea la eveniment nu se rezuma doar la simpla prezență la ceremonie, ci însemna o implicare totală a spiței de

neam, a vecinătății și a celor două lumi din care provin mirii.

Cununia la biserică era momentul central al nunții, toate celelalte obiceiuri concentrându-se în jurul ei. Căsătoria religioasă (slujba din biserică) era ceremonialul care schimba statutul celor doi tineri. Ei intrau în biserică ca mire și mireasă și ieșeau soț și soție. De fapt, calitatea de mire și mireasă le era oferită de ziua festivă pe care o trăiau, continuând să fie mire și mireasă și după cununia religioasă până când se termina nunta. Pe lângă calitatea de mire sau mireasă pe care o aveau doar în acea zi, dobândeau statutul de soț sau soție care nu mai putea fi înlocuit până la moarte. Căsnicia era despre viața în doi, despre învățarea cu responsabilitățile și necedarea în fața greutăților, despre cum să-ți ții familia, cum să nu te lași dus de valuri și cum să tragi la același jug astfel încât carul căsniciei să meargă până la destinația finală.

Scopul primordial al tinerei familii care se constituie prin căsătorie este perpetuarea biologică și prelungirea socială a neamului. Această uniune se consfințește și se apără printr-o serie de acte ceremoniale care o feresc de orice acțiune malefică, aducând fecunditatea, prosperitatea și care ajută și la integrarea noii celule în viața socială a comunității.

Cununia religioasă este o Taină a Bisericii întrucât realizează unirea celor doi tineri, comuniunea în cadrul instituției familiei și îi aduce pe cei doi tineri în comuniune cu Dumnezeu. O căsătorie nu era legitimă în ochii membrilor comunității dacă nu era celebrată la biserică, iar pentru cei care conviețuiau fără să fie cununați religios se aplicau amenzi în timpuri îndepărtate. La sfârșitul slujbei de cununie preotul le ținea cuvântare serioasă despre ce înseamnă viața de familie, îi îndemna să fie uniți, să asculte unul de celălalt, să fie amândoi un trup și un suflet, să tragă împreună și la bine și la greu, pentru că numai așa pot reuși să țină familia până la adânci bătrâneți.

În timpul slujbei religioase, fiecare dintre ei stă cu un picior mai în față, pentru a conduce în casă. A cui lumânare arde mai iute dintre cei doi miri acela va muri mai devreme, iar dacă lumânarea se stinge era semn rău pentru proaspăta familie. În timpul cununiei, nașii stăteau în spatele mirilor cu lumânările în mână, iar finii îngenuncheau pe un covor adus de acasă de soacra mică, covor care apoi rămânea în casa lor (vezi vol. I, *Industria casnică țărănească*). Această scoartă avea un model specific cu romburi albastre, roșii, verzi sau negre și nu era de purtare, fiind păstrată în lada de zestre care odată cu trecerea anilor se transforma în lada unde se strângeau Țoalele de moarte.

Din categoria credințelor cu privire la nuntă fac parte și: credința potrivit căreia dacă plouă la nuntă, familia va fi bogată și dacă ai obiceiul de a mânca mâncarea din oală în copilărie și în adolescență, îți plouă la nuntă.

Dacă cei doi au locuit împreună, cazuri mai puțin întâlnite în vremurile de demult, dar existente totuși, preotul le citea rugăciuni de dezlegare înainte de a intra în biserică. Situații de acest fel erau întâlnite în cazul perechilor care fugeau împreună și se întorceau acasă și se luau cu nuntă. Totuși, de cele mai multe ori, dacă se întâmpla să nu se ia de prima dată cu nuntă din diferite motive, nu prea mai făceau acest pas mai târziu sau, și dacă făceau nuntă, făceau ceva restrâns ce consta în slujba religioasă și o masă în familie; de multe ori chiar și slujba cununiei nu se mai făcea la biserică, ci acasă la soți. Mireasa nu mai îmbrăca rochie albă în această situație. Erau cazuri și cazuri, situații și situații. Tot la fel se întâmpla și în cazul căsătoriilor de-a doua oară. Mai exista și situația în care tinerii nu aveau posibilități să facă nuntă așa că se luau fără.

La ieșirea din biserică, mirii ieșeau ținându-se de braț, jucau Nuneasca în fața bisericii, iar pe drumul către casa mirelui, unde masa îi aștepta pe nuntași, copiii puneau găleți cu

apă în calea alaiului, gest ce semnifica prosperitatea și fecunditatea aduse de apă, iar ginerică și nașul puneau bani în aceste găleți.

Obiceiul nunții se desfășura într-un context socio-cultural specific prin care un rit, ce marchează celebrarea unui eveniment ce vizează constituirea unei noi familii în cadrul grupului, este expus în fața comunității, aceasta din urmă fiind invitată să participe la bucuria lor. Este în același timp și o expunere în scopul legiferării de către ceilalți, dar și o poftire la comuniune, la petrecere în comun. După cum spunea Mihai Pop, orice obicei marchează un moment necotidian al vieții, un moment important, un început sau un sfârșit. Nunta reprezintă un ceremonial de trecere, având în același timp un puternic caracter spectacular. Astfel, pe drumul de întoarcere de la biserică, alaiul nunții chiuia și muzica lăutarilor răsună pe ulițele starchiojdene.

Înainte, masa nunții se făcea acasă la băiat sau la fată, în funcție de cine avea casă mai mare și spațiu mai adecvat, în casă sau în cort, dar cel mai mult la oameni mai pricopsiți ce dispuneau de un spațiu adecvat desfășurării unui astfel de eveniment, la saloanele pe care le aveau cârciumile din sat. Mai târziu, când a apărut salonul, majoritatea petrecerilor de nuntă se făceau acolo, deoarece era mai mare muncă să organizezi o petrecere la casa unuia dintre miri din cauza spațiului restrâns și a faptului că trebuiau să împrumute mese, bănci, veselă de pe la vecini. Salonul s-a dovedit a fi foarte util în sat deoarece oferea spațiul propice desfășurării unui astfel de eveniment. Acolo, la poarta curții unde avea loc masa nunții, mireasa săvârșea gestul ritual al turnării apei pentru ca socrul mare și nașul să se spele pe mâini, mireasa îndeplinind pentru prima dată rolul de gazdă prin acest gest. Unii mai puneau și nisip, mălai sau cenușă să se spele. La sfârșit mireasa le dădea prosopul să se șteargă pe mâini. Miresei i se dădeau bani. Mai târziu, acest obicei a fost mutat cu tot cu masa nunții la salon.

Poarta și pragul îndeplinesc roluri în toate evenimentele din viața țaranului român și veghează la îndeplinirea unora dintre cele mai pline de semnificații acte rituale. Reprezintă spații aflate la granița dintre înăuntru și afară, separă și leagă totodată două spații distincte și de aceea, și la nuntă, acestora li se dă o importanță deosebită în săvârșirea anumitor acte. Când nunta se făcea la salon, se trimiteau băieți și fete atât din partea miresei cât și din partea mirelui pentru a aranja mesele și a stabili care sunt cele la care personajele principale ale nunții se vor așeza. Soacra mare îi trăgea pe cei doi miri în interiorul casei (salonului) cu prosopul de ginerică de borangic sau din mătase, lucrat în război de mama miresei și se pornea distracția. Ștergarul semnifica legătura dintre cei doi, jugul la care trebuiau să tragă amândoi și la bine și la greu de-a lungul vieții. După cununie se făceau pozele de familie acasă la mire.

Ospățul nunții era pregătit de o bucătăreasă ajutată de o femeie și masa se punea în curtea băiatului. Familia mirelui tăia porc, vițel și păsări, iar multe păsări se strângeau din plocoanele primite de socri, pe care le puneau la comun. Familia miresei trimitea păsările curățate, pregătite, la casa viitorilor cuscari, iar femeile chiuiiau când le jumuleau ca să se audă tocmai de la mire. Mâncarea se pregătea acasă, în oale de pământ, și se ducea ulterior la salon: nelipsite sarmale și friptura, prăjituri, pilaf, aperitiv format din gogonele (un fel de chifteluțe), roșii, castraveți.

Starea materială și socială a membrilor comunității rurale a influențat păstrarea ceremoniilor legate de nuntă, dar și numărul participanților. Participarea colectivității era legată de statutul social și economic al mirelui, de popularitatea acestuia. La nuntă puteau veni și oameni neinvitați că se găsea mâncare și pentru ei deoarece erau mulți și cei care primeau invitații și nu veneau.

Așezarea la masă a oaspeților reflecta starea socială. Plasarea mesenilor „în capul mesei” sau „la coada mesei”

respectă ierarhia socială, dar mai ales consacră statutul principalilor actanți, al nașilor ca părinți spirituali ai mirilor, așezați fiind între miri și părinții acestora. Totodată consacră unirea a două familii până acum străine.

Caracterul festiv era adus de lăutarii care cântau cu acordeonul, cu țambalul și cu vioara. Cântau și din gură tot felul de melodii, dar mai ales melodii de joc: sârba, ruseasca, brâul, ciobănașul, geamparalele, florica, ungureasca și ațica. Oamenii jucau toată noaptea și petrecerea continua până dimineața.

Lăutarii strigau darul la sfârșitul mesei. Prima dată se strigau nașii, apoi socrii mari, cei mici, pe urmă toți ceilalți nuntași. Înainte se dădeau și cadouri, precum servicii de pahare, de lichior, de farfurii, oale, cratițe sau ligheane, pentru că era casă nouă și începeau să își clădească un rost puțin câte puțin încă din această clipă, dar acum acest obicei s-a pierdut. Cadoul se dădea în loc de darul în bani de către fetele nemăritate, în același timp cu darul care era strigat de lăutari, și se specifica de la cine este suma de bani respectivă (de la cutare din partea miresei, a mirelui sau a nașilor). Nașul puneă cea mai mare sumă ca să „ridice” masa, fiind urmat de socrii mari și de cei mici care fiecare dădeau sume mari pe masă din aceleași considerente. În Starchiojd, nașii dădeau boi finilor ca dar. Era sat bogat aici spre deosebire de Valea Anei, unde nunțile erau sărăcăcioase.

După ce se ia darul și este aproape de încheierea petrecerii, are loc obiceiul *dezlegatului miresei*. Nașa așeza mireasa pe scaun pe o pernă cu fulgi, mai recent pernă fantezie, care ulterior îi intra în posesie, și o dezlega pe mireasă de voal. Mireasa îi dădea nașei plocon o găină friptă, cozonac, țuică și vin. Voalul de pe cap îl arunca mireasa în spate pentru a-l prinde o fată dintre cele nemăritate care și-l prindea pe cap împreună cu floarea miresei, crezându-se că va fi următoarea mireasă. După aceea, mireasa juca cu fetele.

Nașa îi puna baticul miresei și o îmbrăbodea, acest act marcând intrarea tinerei mirese în rândul nevestelor. Din acest moment ea nu mai putea purta capul descoperit când ieșea din casă, prin sat.

A doua zi, luni, se făceau *potroacele*. Potroacele se făceau separat la casa părintească a miresei și la mire. La potroace se dădeau și alte mâncăruri pe lângă ciorba de potroace: mizel, prăjituri. Petrecerea aceasta se termina într-un mod carnavalesc, nașii și socrii fiind mânjiți cu tăciune, duși la gârlă călare pe măgar și toți râdeau de ei, acest obicei având rolul de a-i reintroduce în cotidian și astfel li se luau rolul și poziția importante pe care le deținuseră cu o zi înainte. Totul reîntra în normal de acum.

Toate aceste obiceiuri de nuntă aveau roluri importante pentru societate, dar mai ales pentru cei doi miri. Pivotalul în jurul căruia se desfășura întreaga activitate a nunții era unirea celor două neamuri și trecerea tinerilor în noua stare socială a celor căsătoriți.

Proaspeții însurăței erau la începutul unei vieți noi și aveau nevoie de ajutorul părinților pentru a-și încheia o gospodărie. De multe ori cele trebuincioase pentru gătit lipseau dacă cei doi se mutau în casă nouă așa că primele zile nu erau deloc ușoare, dar toate se rezolvau ușor, ușor. De folos le erau și banii rămași după nuntă cu care își puteau cumpăra cele necesare.

Joia după nuntă, dacă se dovedise în noaptea nunții că fata fusese cuminte, aceasta era dusă pentru prima dată la casa părintească în vizită, cu plocon, cu chiuieli și cu sticla de vin roșu ce însemna cinstea fetei. Până joi fata nu avea voie să își viziteze familia de care se despărțise odată cu măritișul. Dorul de părinți este o temă des întâlnită în cântecele fetelor și trebuia încet-încet ca tânăra nevastă să uite de dorul de acasă și să își vadă de casa ei, tocmai de aceea exista această interdicție, pentru câteva zile, de a-și vede neamurile.

Dacă fata nu fusese cuminte și călcase strâmb înainte de nuntă cu alt băiat, mirele i-o ducea tatălui acasă pe grapa de mărăcini trasă de doi boi amărâți încă de a doua zi după nuntă și o plimba prin tot satul pentru a o face de răs pe ea și pe părinții ei care n-au fost în stare să îi poarte de grijă. Mirele mergea pe lângă grapă cu biciul în mână și când ajungea la socru îi băga fata pe poartă cu mare ocară. Tatăl fetei, luat prin surprindere, că nu se așteptase la așa ceva, încerca să cadă la o înțelegere cu ginerele pentru ca acesta să ia fata înapoi.

De obicei, socrul mic îi mai dădea pământ, îi mai dădea zestre în plus ca să scape de fată de pe bățatură. Chiar dacă în final cădeau la un acord și ginerele își lua nevasta și se ducea cu ea acasă, traiul pe care fata urma să îl aibă cu el era unul amar, fiind chinuită și bătută, iar de fiecare dată când stăteau la masă soțul se ducea și mai puneă o lingură la masă pentru amant, ca să îi reamintească de fiecare dată de trădarea pe care i-a adus-o și s-o umilească zilnic. Dacă fata era lăsată acasă la părinți și soțul nu mai voia niciun fel de învoială cu socrii, atunci ea se mai putea mărita cu un văduv, cu un divorțat sau cu un teleleu de flăcău tomnatic, iar dacă era frumoasă, o putea lua altcineva care nu ținea cont de gura lumii.

După o săptămână de la nuntă mirii merg acasă la nași cu plocoane ce constau în: cozonac, orez, zahăr, ulei, păsări, țuică, vin. Duminică, după nuntă, îi scot nașii pe fini la biserică cu lumânările de cununie pe care le vor da liturghie pe ușa altarului. Acesta reprezintă ultimul moment ce ține de sărbătoarea nunții. De aici înainte tinerii soți își începeau viața de familie și urmăreau îndeplinirea scopului căsătoriei în viziunea tradițională. Pe lângă îndatoririle comune, soția avea o serie de roluri pe care trebuia să le îndeplinească. Trebuia să îi fie ajutor soțului în gospodărie și parteneră la petrecere, să aibă copii care să-i ducă numele și neamul mai departe, să îndeplinească cu sârguință meseria de soție ca și cea de mamă și să-i fie sprijin la bătrânețe soțului și, cum bărbații aveau o

medie de viață mai mică decât cea a femeilor, să se ocupe de înmormântare și de pomeni.

Deși mai rar, erau întâlnite și înainte despărțirile între soți. Cea mai mare frică ce ține de căsătorie era însă întreruperea ei printr-un eveniment nedorit cum era moartea unuia dintre soți. Din păcate, văduvia a fost pentru multe femei, în vremea războaielor, o realitate crudă și un mod de viață asumat, crescându-și singure copiii mici și reușind să își țină gospodăriile.

În Starchiojd, căsătoria este încă privită ca fiind o modalitate de alianță care atrage într-o rețea de înrudire trei familii: a soțului, a soției și a nașilor. Se poate vorbi despre nuntă ca eveniment al comunității, focusat mai mult pe participanți decât pe miri, pe datină decât pe ceea ce își doreau cei doi însurăței, spre deosebire de nunta citadină care pune accent pe preferințele mirilor.

Prin căsătorie se construiesc raporturi și relații noi, consolidându-se și cele deja existente între familii și neamuri, deci căsătoria poate fi considerată un fapt social foarte important în jurul căruia se schimbă statutul social al celor doi miri și se creează noi legături care trebuie respectate și care presupun raporturi de întrajutorare, de comuniune, de participare la evenimentele fericite, dar și la cele nefericite.

Ca orice fenomen cultural viu, nunta este un obicei al vieții de familie ce se autoreglează printr-un proces dinamic intern, acest lucru fiind confirmat prin faptul că se adaptează vremurilor păstrându-și structura tradițională chiar și în prezent, deși unele acte din cadrul nunții au fost resemantizate, iar altele au fost pierdute.

Nunta, spre deosebire de înmormântare și de naștere, care reprezintă praguri dinspre și spre lumi necunoscute, este singura trecere din viața pământească a omului și merită să îi oferim mai multă atenție atunci când vine vorba de studierea ei, întrucât este un moment ce presupune asumarea unor datorii,

dobândirea de drepturi, dar și renunțarea la unele obiceiuri. Dar poate mai important decât toate acestea este faptul că marchează schimbarea individului cât și a relațiilor din jurul lui, a statutului social și reprezintă, înainte de toate, integrarea în ritmul vieții familiale a celor doi tineri.

Notă despre interlocutori:

În capitolul de față am încercat să ilustrez schimbările prin care a trecut ritualul nunții de-a lungul anilor, iar pentru acest lucru am apelat la informațiile obținute de la locuitoare ale satului care au prezentat fiecare nunta așa cum se făcea „pe vremea ei”. În scrierile Mamei Lica (Lica Diaconu) am găsit cele mai vechi informații despre nuntă, multe dintre acestea, precum momentul rostirii orației, rămânând în prezent doar în memoria starchiojenilor. De la tanti Gica (Vasilica Bădic), tanti Lucica (Maria Tănăsescu) și tanti Lenuța Mușa (Elena) am aflat obiceiurile care însoțesc nunta, pas cu pas, atât cele care se făceau cu ani în urmă, povestindu-și nunțile personale, cât și obiceiurile din prezent practicate la nunți. Pentru abaterile de la normele prestabilite în ce privește modul în care se realizau căsătoriile, menționate în acest capitol, am avut aceleași surse de informare. Pentru ca imaginea asupra nunții să fie și una completă în ceea ce privește obiceiurile practicate în satele dimprejur, am menționat și obiceiurile ce însoțesc nunta în Valea Anei, obiceiuri despre care ne-a povestit doamna învățătoare Zoe Roman, originară din acest sat. În ceea ce privește ospățul nunții, informații relevante ne-au fost oferite de Hristea Sultana, bucătăreasa care se ocupa de pregătirea meselor de la nunți, botezuri sau înmormântări.

Obiceiuri de înmormântare

Moartea văzută ca „un fapt social” (Bonte, Izard, 2007: 442) a determinat de-a lungul timpului apariția unor practici și credințe funerare ce diferă de la o zonă etnografică la alta. Potrivit lui Arnold van Gennep, moartea este un rit de trecere cu care se va confrunta la un moment dat orice om. Întregul ritual este menit să asigure separarea definitivă a sufletului celui decedat de lumea aceasta și integrarea lui în *lumea de dincolo*, iar pentru cei vii presupune mai multe etape, printre care: curățarea locului și a obiectelor care au aparținut celui mort, restabilirea echilibrului tulburat de pierderea unui membru al comunității prin respectarea prescripțiilor rituale (de exemplu, oferirea pomenilor).

O parte din riturile de înmormântare actuale își au originea în practicile străvechi, precreștine, ale strămoșilor noștri. Aceste practici însoțesc momentul despărțirii, al *marii treceri*, și conferă înmormântării un caracter ceremonial și spectacular.

Din perspectiva starchiojdenilor, moartea este văzută ca o călătorie spre Împărăția Cerurilor, locul sacru în care se întâlnesc toate sufletele, iar principala grijă a celor rămași în viață este aceea de a-i asigura mortului cele necesare pentru trecerea *vănilor* și ușurarea integrării în comunitatea celor trecuți în neființă.

Apropierea morții poate fi recunoscută prin prezența unor manifestări de factură magică: semne prevestitoare, vise, cântecul cucuvelei sau al cucului, un comportament atipic al animalelor și păsărilor de curte: „Animalele simt și ele moartea, începe câinele să urle sau o găină cântă cocoșește, simți ceva” (Maria Teletin); „Se zice că mugește vaca atunci când sufletul iese din corp. Ciorile, croncanii dacă se învârt prin apropiere prevestesc moartea” (Cristian Mușa); „Când cântă cucuveaua e semn că moare cineva” (Ecaterina Balea);

„Cucul de cântă o dată mai trăiești un an, când cântă de trei ori, mai trăiești trei ani, iar dacă mai trăiești trei ani și mai cântă de trei ori se înmulțește” (Elisabeta Tănăsescu).

Un indiciu neliniștitor pentru cei din jur este comportamentul diferit, bizar chiar, al celui care va muri: „Omul simte când îi vine sfârșitul. Mămica mea a murit în 2003, la 87 de ani... Eu o vedeam că nu mai poate și ea mi-a zis că nu mai poate... Poftea la fructe în postul Crăciunului, ar fi mâncat struguri iarna și m-am dus la târg și i-am luat. Ea i-a spus fetei că nu mai poate și să îi pună apă să se spele. Fata i-a adus, dar nu mai putea să se spele și a ajutat-o fata și i-a spus fetei că moare. Noaptea m-am culcat lângă ea. Am stat la taină cu ea până dimineața la 5, nu m-a lăsat să dorm. Mi-a spus să fiu bună, să-mi fac treburile... Când să adorm am auzit un «Au!»... A vrut să fie jos din pat și s-a proptit în scaun și n-a mai vorbit. Am ridicat-o, am frecat-o și cu spirt, și cu oțet... și n-a mai trăit mult, până miercuri seara” (Maria Teletin). Alt semn extrem de răspândit și recunoscut ca „aducător al morții” este reprezentat de vise. Dacă un om visează că a vorbit cu vreun mort și că mortul respectiv l-a îndemnat și i-a spus să meargă cu el, atunci cel care a avut visul va muri în scurt timp: „Depinde de ce visează omul care moare sau cineva din familie... visează anumiți morți: pe tata, pe mama... O femeie, înainte să moară, îmi zicea «Toată noaptea am stat de vorbă cu mama! Și ce-a zis? Haide!»”, o chema mamă-sa, i se făcuse urât să doarmă singură... A murit după aia” (Ecaterina Balea); „Am visat-o pe mama numai cu hainele pe care i le-am dat de pomană, nu cu ce a plecat. Morții te cheamă în vis să vii cu ei” (Maria Teletin).

Am notat de asemenea de la informatoarele noastre multe întâmplări care au la bază credințe privind apropierea morții: „Sora lu’ mama, am văzut de ea trei ani... ea rămăsese cu mintea..., judeca un pic și-și pierdea memoria... și-mi spunea mereu că a venit mămica la ea și că o să plece cu ea în pădure,

că ea acolo a trăit mai mult, și n-a mai durat mult, cam două săptămâni, și-a picat. Cam asta îmi spunea: c-a venit mămica, tăticu', c-a stat de vorbă cu ei și că se duce cu ei. I-am zis să nu se ducă cu ei, că dacă te duci cu ei nu mai vii înapoi, și ea zicea că se duce la odaie și stă acolo cu ei. Și-am lăsat-o noaptea singură după ce i-am făcut treburile și-am găsit-o a doua zi dimineață în altă cameră. Am ridicat-o, am pus-o în pat, nu mai vorbea nici ea, ca mama, nu mai mânca, vroia să-și ia la revedere de la fată, de la băiat... Și a tras așa trei zile, de luni până joi dimineață” (Maria Teletin).

Unele întâmplări legate de moarte menționează un obicei de a pune pe jugul de boi un muribund pentru a-i grăbi sfârșitul și a nu-l mai lăsa să sufere: dacă acesta a făcut păcate grele, sufletul lui trebuie să fie *tras* așa cum trag boii la jug: „Eram acasă, eram nemăritată... Era o vecină care s-a îmbolnăvit și toată lumea a zis că moare, că nu mai are scăpare. A făcut un blocaj la rinichi și «trăgea», așa zicea lumea, și nu poate să moară, și cică s-o pună pe o ceafă de jug, s-o tragă pe jugul de la boi. Ea era conștientă, auzea tot, dar nu putea să vorbească. Avea un băiat însurat de curând, a avut doi copii – băiat și fată – și el nu avea cu ce s-o ducă la spital, dar a dus-o pe la Văleni. În mașină a luat-o și pe mama ca să îi ție lumânare dacă zice că moare. Acolo i-a tras urina și gata, a mai trăi apoi mult... Ne bombănea că i-am făcut rochia de moarte. Am ținut-o și cu sticle de apă caldă la picioare și nu și-a revenit decât când au dus-o la spital. Se zice că a avut zile. Pe ceafa de jug au pus-o că zicea că o fi având vreun păcat, ca fiecare om în viață, și d-aia nu poate să moară, dar tot nu și-a revenit” (Elena Mușă). Altă întâmplare legată de punerea la căpătâi a unui jug este amintită de o informatoare care povestește despre o tânără care „a prins zmeu”, adică s-a îndrăgostit de un băiat: „A fost o fată, țața Frusina, a țaței Stanei lu' Flentic, am văzut pe bunica mea cum îi ținea lumânarea... A dezbrăcat-o în cămașă. Doamne ce chin! Rău făcea! A avut dragoste de un băiat de prin Posești...

unul, nea Gheorghe Badea, parcă... Și n-a luat-o, pesemne n-a vrut s-o ia, iar țața Frusina prinsese drag de el. Era tânără, fată nemăritată... și a prins zmeu... N-a luat-o! Drag de zmeu... «Gheorghe, Gheorghe...», așa zicea într-una... Și mă-sa bunichii mele îi zicea țații Stanei cumnată, era neam cu ea. S-a dus la ea că era țața Frusina bolnavă rău, trăgea să moară și m-am dus și eu. Avea prispă de colo până colo la casă; acum a stricat-o, e o grădină acolo. A așternut un sac jos și a pus un jug d'ăla de bou jos, de-a curmezișul, în cameră... și a pus o țeală peste jug și a pus-o cu capul pe jug, să moară. Îi ținea lumânările într-amândouă mâinile și trăgea să moară de auzai tu de pe drum. A pus jug, și pe jug a murit în mijlocul casei... Apoi a murit din cauză că a prins zmeu de el..., eu am văzut pe geam. Se spune că iese sufletul greu la ăia care a făcut fapte rele, sunt puși pe ceafă de jug ca să moară” (Vasilica Bădic).

Aceste credințe sunt astăzi doar amintite întrucât: „Azi, când mai trage cineva să moară, mai vine preotul și le mai citește maslul” (Maria Teletin). „Înainte, la ăia care trăgeau să moară, dar acum nu se mai face, babele adunau juguri de la boi și îl băgau pe foc, fără să știe. Pesemne lemnul ăla era blestemat și nu ieșea sufletul până nu-i puneau o bucățică de jug la cap. Se zicea că nu moare, poate că a băgat un lemn de jug pe foc” (Maria Teletin).

Familia și vecinii stau în preajma celui care zace pe patul de moarte. Câteodată, în momentul morții, rudele apropiate trebuie să iasă din cameră și cineva din afara familiei trebuie să rămână să țină lumânarea și să spună rugăciuni: „Când stă să moară, cineva îi aprinde lumânarea” (Ecaterina Balea); „Îi citim rugăciuni. Avea mam'mare 92 de ani și de câte ori se închina, seara când se culca și la masă, zicea «Tatăl nostru» și după aia zicea «Doamne, să ai Tu grijă de mine, să-mi faci noroc și parte de lumină la moarte», zicea așa ca să nu fie singură când o muri, să fie cu cineva. Și i-am ținut cont de vorbă și când a fost să-i fie rău să moară, a venit cineva pe la

noi și, stând de vorbă seara, ea ne-a chemat să stăm cu ea și iaca, mam'mare a avut parte și de lumânare și de noi să fim lângă ea. E bine să nu fii singur, să mai fie cineva cu tine” (Elisabeta Tănăsescu); „Omul trebuie să moară cu lumânarea aprinsă, altfel se spune că n-are lumină pe lumea ailaltă și mergi la preot și-i spui că a murit nepregătit, neîmpărtașit și nespovedit, și-l pomenește preotul când face parastase, până când face un an de zile” (Maria Teletin). Însă „e mai dificil pentru cei care au murit fără lumânare. I se citește la toate slujbele, la toate parastasele... Mortul trebuie să aibă lumină pe un' se duce” (Elisabeta Tănăsescu). Se spune că „e nepregătit... adică e fără lumină, neîmpărtașit, nespovedit” (Ecaterina Balea). Lumânarea aprinsă atunci când moare cineva simbolizează strălucirea de pe lumea cealaltă, aceasta luminând totodată drumul către Rai. De aceea, cei care mor fără lumânare aprinsă nu sunt văzuți bine, se consideră fie că au fost păcătoși și ajung în iad, fie că sufletul lor va sta în întuneric și va rătăci până când rudele rămase în viață vor da de pomană o lumânare: „Pentru ăla care a murit fără lumină, dai șapte ani o lumânare – există la biserică și i-o dai preotului în noaptea de Paște, de Înviere, și se împarte în biserică fructe, covrigi” (Maria Teletin); „Se dă la biserică un cocoș la cineva, pentru cine a murit fără lumânare, și se dă joi, până în Paște, la liturghie, lumânare gătită cu flori, cu fundă ca s-o aprinză pentru morții ăștia” (Elisabeta Tănăsescu); „La marile sărbători se crede că cerurile sunt deschise, atunci există mai multă legătură între cele două lumi. În preajma Paștilor oamenii se îngrijesc mai mult de cei plecați. În Săptămâna Mare până la Paște și în special în Vinerea Mare a Paștelui, se merge la cimitir, se sapă mormintele, se aprind lumânări. Tot în aceste zile se duc la biserică lumânări mari de ceară curată pentru cei care au murit fără lumină. Acestea se împodobesc frumos cu flori și panglici roșii/roz pentru femei și albastre/albe pentru bărbați. Tot pentru cei care au murit fără lumânare, în noaptea

de Înviere se împart pachete cu mâncare și se dă un cocoș alb celui care se miruie primul (primului bărbat dacă decedatul a fost bărbat, și primei femei dacă a fost femeie). Se crede că acel cocoș îi luminează căile mortului pe lumea cealaltă sau că râcăie și-i caută apă” (Cristian Mușă).

Mortul trebuie lăsat „să plece” atunci când începe „a sufla greu” și este mai bine să-i țină lumina o persoană străină, pentru că în apropierea membrilor familiei suferința este mai mare și bolnavul se chinuiește mai mult până moare: „Dacă moare o femeie și ți-e milă de ea, dacă nu ieși afară din casă, nu moare, se chinuie mai mult. Sau dacă vezi că e gata, să nu mai strigi, să-l lași, că se chinuie altfel... Așa știm noi de la moșii noștri” (Elisabeta Tănăsescu); „Nu trebuie să fie cineva apropiat lângă el, că i-e milă și nu se duce. Mi-au zis femeile să nu-l strig că se întoarce și m-au scos afară din cameră ca să se ducă. Vecina i-a ținut lumânarea, nu noi” (Vasilica Bădic).

Oala de pământ sau cana în care au fost aprinse lumânări la capul mortului nu se mai folosește după înmormântare, ci este spartă atunci când se scoate mortul din casă pentru a sparge ghinionul și pentru a nu lua norocul celor rămași: „Când pleacă de acasă se sparge o oală, ca să spargă toate relele, să nu mai fie rău la casa asta” (Elisabeta Tănăsescu); „Când pleacă mortul de acasă, cică e bine să spargi o oală, o cană, dar eu nu sunt de acord, că pe unde s-a spart toți s-au răspândit ca hâburile, toată casa, n-au avut înțelegere. Se zice că dacă spargi o oală afară în stradă, ia mortul neînțelegerile, necazurile” (Maria Teletin).

După ce sufletul a părăsit corpul, se deschid ușile, se acoperă oglinzile – „Oglinzile din casă se acopereau ca să nu se vadă mortul în oglindă” (Maria Teletin). Vasele cu apă sunt acoperite și se alungă pisicile ca nu cumva mortul să se transforme în strigoi: „Pisica dacă trece pe sub coșciug se face strigoi, așa se zicea” (Maria Teletin); „Pisicile le închidem, că se fac strigoi și alea dacă trece pe sub mort... și după ce s-a dus

mortul și ai rămas în casă și se pare că îl auzi prin casă, umblând prin pod” (Elisabeta Tănăsescu); „Dacă trece pisica pe sub mort cică se face strigoi” (Maria Diaconu); „Să nu intre pisica și să treacă pe sub masa mortului pentru că se transformă duhul mortului în strigoi și vine la tine noaptea” (Zoe Roman).

Pregătirea defunctului pentru călătoria către tărâmul de dincolo durează trei zile și implică spălarea (scăldarea) ritualică a mortului, îmbrăcarea lui și priveghiul.

Scalda mortului are ca scop pregătirea defunctului pentru integrarea în comunitatea morților și se face, după cum ne spun informatoarele noastre, astfel: sunt chemați patru bărbați sau patru femei în funcție de sexul mortul, care îl vor spăla și îl vor îmbrăca; aceștia vor face parte mai târziu din alaiul mortuar și vor fi răsplătiți în mod simbolic: „Se cheamă patru femei dacă e femeie și patru bărbați dacă e bărbat” (Cristian Mușă); „După ce moare îl spălăm, îl îmbrăcăm, îl încălțăm, ne îngrijim să aibă totul, să fie gata. Dacă e bărbat îl spală bărbații, dacă e femeie, femeile, așa trebuie” (Elisabeta Tănăsescu); „Se dă săpun, niște bani și un prosop să se șteargă, că a spălat mortul; de multe ori spală unul sau doi” (Elena Mușă); „Sunt patru femei care spală mortul; una îl spală, una trebuie să toarne apă..., iar ele trebuie să țină cont când se fac pomenile și li se dă farfurii, săpunuri, batiste, prosoape, bani. Cine a spălat mortul duce tava, iar cine a turnat apa duce găleata, cine a dat lucruri la îmbrăcat duce floarea, iar a patra duce târna. După ce se spală, se pune pe masă, anunțăm preotul, ne ducem după lumânări, după sfeșnice, se trage clopotul.” (Elisabeta Tănăsescu); „Mortul trebuie spălat, îmbrăcat, dacă poate cineva din familie, dacă nu, chemi patru femei, niște vecine, și te ajută. Se pune un nailon pe pat și două femei o spală cu apă caldă și un pic de dero – o baie obișnuită cu o cârpă” (Maria Teletin).

Toate obiectele și elementele care intră în contact cu trupul neînsuflăit sunt considerate impure, astfel încât se încearcă evitarea oricărui contact ulterior cu acestea și se

acordă o mare importanță purificării acestora. Apa în care a fost scăldat mortul se aruncă într-un loc retras, ca să nu treacă nimeni pe acolo: „Se spăla cu săpun și după ce se scălda, apa era aruncată la un pom, undeva, să n-o calce, că de multe ori când s-a îmbolnăvit cineva se zice că de-aia o doare picioarele că a călcat în scăldătoare de mort, de-aia nu trebuie să arunci apa unde o fi, să nu calce în ea. Copeia se lasă cu gura în jos trei zile. Apoi, până la nouă zile trebuie văruit în casă, trebuie făcut curățenie” (Elisabeta Tănăsescu); „Apa de la mort o duci în grădină, într-un loc așa-zis curat, ca să nu se ducă cineva acolo să spurce ultima spălătură, că e greu de sufletul mortului, iar albia nu o iei de acolo până ce nu trece trei zile, apoi o speli și o folosești” (Maria Teletin); „După ce mortul este spălat, apa se aruncă la rădăcina unui pom sau într-un loc unde nu se calcă, iar albia/copeia se pune cu gura în jos și se lasă acolo până la pomana de nouă zile. Cana cu care s-a turnat apa se agață într-un par de gard și se lasă acolo” (Cristian Mușă).

După scaldă, mortului i se taie unghiile, se tunde, se piaptănă (fetele tinere se lasă despletite, pentru a se putea găti ca miresele, iar femeilor căsătorite și celor bătrâne li se împletește părul și li se acoperă capul cu un batic), bărbații sunt bărbieriți și șterși cu prosoape/ștergare, care sunt puse în coșciug. „Persoanelor care au spălat mortul li se toarnă apă să se spele pe mâini – un ritual de purificare –, li se dă câte un săpun și un prosop și li se plătește scaldă mortului” (Cristian Mușă).

Găteala mortului sau primenirea presupune îmbrăcarea în hainele pregătite fie înainte de el însuși, fie noi, cumpărate: „Dacă are haine, ți le arată, îți spune cu ce să-l îmbraci când o fi, dacă n-are, îi cumpără atunci, că nu trebuie dus oricum. Pe vremea bunicilor, se îmbrăca cu rochia de mireasă, cu costumul cu care s-a cununat. Ținea mult la hainele astea, era lumea credincioasă și se îmbrăcau la moarte cu ce s-au cununat. Se credea, și zicem și noi astăzi, că te găsești pe lumea ailaltă cu

tăicuțu', cu măicuța" (Elisabeta Tănăsescu); „Se îmbracă cu hainele pregătite dinainte. Dacă nu are haine, cumperi sau, dacă e singur, sar străinii și-l ajută. Se îmbracă cu chilot, ciorap, furou, costum... (dacă a purtat îmbrăcăminte de căpătat, date de pomană, îți spune «Să îmi dai două cămăși pe mine, că dacă vine cutărică și îmi ia hainele, pe urmă rămân despuiată pe lumea cealaltă!»), fustă, bluză, taior, încălțăminte. Dacă moare iarna, îl îmbraci cu haine de iarnă – pardesiu, haină –, iar dacă moare vara, cu haine de vară" (Maria Teletin).

După ce a fost îmbrăcat, mortului îi sunt aranjate mâinile pe piept și îi sunt legate picioarele cu o ață (numită *piedică*) ca să rămână drepte, apoi trupul se așază pe o masă acoperită în prealabil cu o cuvertură sau cu un covor de lână (pentru mai multe informații despre țeșăturile folosite la înmormântare, vezi volumul I al monografiei, pp. 123-124). Mortul se așază cu capul la răsărit, sub icoane, și cu picioarele la apus, spre ușă, semn că este gata să plece: „Mortul trebuie așezat cu fața la răsărit" (Maria Diaconu). Piedica de la picioare este desfăcută la cimitir și este lăsată în coșciug, având mare grijă să nu fie furată de cei care știu să facă vrăji cu ea: „Legătura de la picior o dezleagă cineva ca să nu fie împiedicat când pleacă și se pune în coșciug. Cu legătura de la picioare se fac farmece, și cu acul cu care se coase perna, dar acuma vin cusute. Se fac farmece de dai bună ziua la găște, îți leagă gura, îți leagă picioarele, tot îți ia, îți ia mâncarea, nu-ți mai e aminte de nimic" (Elisabeta Tănăsescu); „Mai sunt morți care țin picioarele depărtate. Le leagă cât stau în sicriu, dar când au plecat la groapă cu el trebuie să-l dezlege că nu poate trece prin vame... sunt vreo șapte vame" (Zoe Roman).

Săpunul cu care a fost spălat mortul, pieptenele cu care a fost pieptănat, foarfeca cu care i-au fost unghiile tăiate se pun în coșciug, în perna pe care i-o așază mortului la cap: „Prosoapele cu care ai spălat-o și hainele cu care era îmbrăcată când i-a ieșit sufletul i le pui în coșciug, că se zice că, cu alea

pleacă” (Maria Teletin).

Sicriul în care va fi așezat este făcut din scânduri la tâmplar (înainte, lemnul ales pentru coșciug era păstrat în pod și chiar se întâmpla ca întreg coșciugul să fie lucrat și păstrat în incinta gospodăriei) sau cumpărat de-a gata. Este ales tipul scândurei (brad, stejar, frasin, nuc), care determină și prețul coșciugului, urmând să fie apoi „gătît”: „Coșciugul e din lemn, se cumpără, se pune dedesubt talaj, ca să stea mai sus, după talaj, o foaie de preș, pe urmă am pus o foaie de coveltură; dacă ai, pui noi, nepurtate, țesute. Peste coveltură pui o foaie de pânză albă, cumpărate azi, înainte se făceau în casă. Majoritatea cum cumpără coșciugul așa îl lasă, așa am văzut, fără coveltură, fără preș” (Maria Teletin). Mai recent sicriile nu mai sunt confecționate de către meșterii din sat, ci sunt cumpărate. „Coșciugurile sunt cumpărate de la Văleni... de la patru sute cincizeci de lei în sus, depinde de lemn, de frumusețe, dar mai sunt oameni care fac coșciuge și în sat. Înainte, lumea se pregătea. Când era bătrân, omul își tăia scândură și și le punea în pod, să le aibă acolo, că moartea nu poți s-o știi când vine, dar acum se duce și-si cumpără coșciug. Sunt și de o mie două sute de lei, alea cică sunt de stejar, lemn ce nu putrezește repede” (Maria Teletin).

În coșciug se pun o serie de obiecte cu valoare simbolică, „să aibă” mortul bani pentru a merge mai departe, cu ce se îngriji și ce să mănânce: „În coșciug se pune o foiță țesută, ne facem din timp și punem acolo lucrurile cu care a murit omul, peste ea punem otavă și peste ea punem foița, peste foiță vine cearșaful, talajul, perna vine gata pregătită, tot trusoul. Unghiile, pieptenele cu care a fost pieptănat, trusa bărbatului – cu care se bărbirea, batista în buzunare, bomboane, 24 de bani pentru 24 de vâmi, bani aparte pentru ăilalți morți. Îi bagi bomboane în buzunare că te găsești cu cineva și să ai să-i dai” (Elisabeta Tănăsescu); „Foarfeca cu care a tăiat unghiile, unghiile tăiate, o oglindă, hainele cu care a fost îmbrăcat se pun

pe fundul coșciugului. Se pune o pernă, dar nu cu fulgi pentru că fulgii nu putrezesc, se pune talaj sau fân. Se pune o bucată de cuveltură apoi se așază mortul” (Maria Diaconu); „În sicriu se pune o covetură – am tăiat una, jumătate pentru el, jumătate o păstrez pentru mine –, pernă” (Vasilica Bădic); „Peste talaj, otavă, se pune o foaie, un fel de țesătură... Mortului îi mai sunt puse în coșciug hainele cu care a fost îmbrăcat când a murit, alte haine deoarece se credea că dacă a primit haine de pomană, pe lumea cealaltă cel în numele căruia i-au fost date hainele i le ia și rămâne dezbrăcat, bățul – dacă a mers cu bățul, lucruri care i-au fost dragi, batista în buzunar, 24 de bănuți pentru plata vămile; înainte, i se puneă și o sticlă de țuică” (Cristian Mușă); „Se mai pune în coșciug îmbrăcăminte cu care moare pe ea, un rând de haine, ca să fie două rânduri de îmbrăcăminte. La fiecare mort îi pui un bănuț mic legat cu un fir de deștiul ăl mic, la mâna stângă, unde se pune verigheta, așa am pomenit... apoi îi pui în buzunare batistă, covrigi, bomboane, bănuți, că zice că să aibă 24 de bănuți pentru 24 de vămi. Așa e scris în cărți că sunt 24 de vămi, de-asta se face la noi parastase și «capete sterpe». Se face nouă capete sterpe, adică numai colacii și capătul, coliva. De la șase săptămâni pleci cu astea nouă capete sterpe până la an. Se pune verighetă la deget dacă n-are și e măritată, se pune pălărie sau căciulă la bărbat, batic la femeie... iar foarfeca, pieptenele și unghiile tăiate le pui sub pernă, oglindă, că cică să le aibă acolo sub pernă” (Maria Teletin). Se pune și o pânză, un *orar*: „După ce s-a așezat și se pune lenjeria peste el se pune și orarul. Orarul are nouă cruciulițe cu roșu și albastru, se zice că sunt căile pe care trebuie el să ajungă” (Elisabeta Tănăsescu); „Orarul se face din trei culori: roșu, negru și albastru. Nouă fundițe la cap, cu trei culori, de se pune pe frunte; se face în curmeziș dintr-un colț în altul, peste pânză, pe urmă îl prinzi cu fundițe; iar cu orarul se acoperă mortul. Orarul îl face omul acasă, din pânză, sau acum ai pânza de la coșciug și tu îi pui doar culorile, legi nouă

fundite și o pui pe frunte mortului” (Maria Teletin). Se fac și nouă pomneți (prosoape și batiste cu bani într-un colț și lumânare în celălalt colț), care se dau de pomană împreună cu floarea, găleata, oaia, tava îngropătorilor, celor care au dus crucea și sfeșnicul; de asemenea se mai dau încă nouă pentru oase.

Măsura mortului, lungimea acestuia luată cu o sfoară pentru a-i face un sicriu potrivit, se păstrează în pod: „Măsura mortului se pune la casă, la căprior, în pod ca să aibă oamenii noroc de animale, de păsări, de grădini, să nu pățească nu știu ce; se pune acolo sus ca să îi rămână norocul lui de om gospodar în casă... Înainte, se pune la lângă măsura mortului un pahar cu apă și o farfurioară de zahăr până la șase săptămâni, că cică vine sufletul; dacă e însetat, scade apa din pahar, dacă nu e însetat, nu scade, ține până la șase săptămâni. Măsura mortului e luată de cineva din familie sau pui o vecină” (Elisabeta Tănăsescu); „Măsura mortului e o sfoară cu care se măsoară coșciugul mortului, și sfoara aia se pune undeva la podul casei, se zice că ăla e sporul casei și să nu ia cu el și sporul” (Maria Diaconu); „Iei măsura mortului și o pui la căpriorul casei sau la streășină, ca să nu plece cu sporul casei. Măsura mortului se ia cu un fir de lână din cap până în picioare” (Maria Teletin).

Capacul coșciugului este bătut în cuie la cimitir în momentul îngropării: „Clapa se pune la cimitir, după ce citește preotul” (Maria Teletin).

Unii morți își schimbă culoarea sau emană un miros neplăcut, totul fiind pus pe baza vieții pe care a dus-o, dacă a fost un om bun sau mai puțin bun: „Unii morți, după ce li se citesc «Stâlpii», se înnegresc sau se fac galbeni când îi pune în coșciug sau după ce îi scoate din biserică” (Elena Mușa); „Se pun frunze de nuc sub masa mortului, cică astea trag, au iod, alții mai pun azot, ca să nu se «strice»” (Cristian Mușa); „A murit un unchi de-al meu, prin iulie '87, la Ploiești... și-n trei

zile s-a făcut de n-ai mai putut să stai lângă el..., se umflase. S-a suit pe clapă, a venit preotul și i-a citit «Stâlpîi», cum se zice că vine, cică e ușurare de suflet. În a doua seară vine preotul, în ultima seară în care „doarme” în casă, vine preotul și îi citește «Stâlpîi» și când a văzut ne-a zis să îl înfășurăm în nailon și să-i punem levupa, că mirosea” (Maria Teletin); „La trei săptămâni după unchiu’meu a murit socru’meu, în Moldova; a murit în vie, l-au găsit seara..., s-a întâmplat prin august ’87. I-a crăpat inima în patru, a avut un necaz... dar nu mirosea, se zice că miroase omul după păcate. L-am întrebat pe preotul din Moldova și el mi-a zis că omul care moare și scuipă lumea după el, miroase și se face urât e ăl mai păcătos om și zice să nu-l vază lumea la față. E omul care are păcate multe și a făcut numa’ rele și cele mai multe rele le faci atunci când îți bați joc de animale. Exista lumea... – o mai fi ș-acuma – de strica animalele, de nu mai luai lapte de la ele, sau luai zer sau sânge și ăla cică era ăl mai păcătos om” (Maria Teletin).

Pe piept i se pune răposatului o icoană sau o cruce, ca să nu se apropie duhurile rele de el în cele trei zile de priveghi, apoi obiectul sfânt este dat de pomană la cimitir împreună cu o basma sau o cămașă: „Iconița pe care o ține mortul pe piept se dă de pomană la cimitir – iconița și o cămașă dacă e bărbat și dacă e femeie, iconița și un batic” (Maria Teletin). La capul mortului sunt așezate diferite obiecte cu o semnificație specială: „La capul mortului se pune o cană cu mălai unde să pui lumânări, cât e privegheat. Se pune paharul cu apă la capul mortului, floarea care o s-o dea de pomană și cana cu mălai în care se puneau lumânări; astea i le puneai imediat ce l-ai pus în coșciug. Imediat ce a plecat mortul, arunci apa din pahar și pe urmă pui la streășină sau la un geam paharul cu apă și o bucatică de pâine. În fiecare dimineață apa aia o împrăști. Apa scade și pui mereu, cică vine sufletul și bea apă timp de șase săptămâni” (Maria Teletin).

În vreme ce defunctul este pregătit, se fac demersurile

oficiale pentru a înregistra decesul: „Trebuie să mergi la doctoriță, îți dă o adeverință, apoi te duci la sfatul popular care îți dă certificatul de deces și o adeverință care rămâne la preot” (Maria Teletin); „Un membru al familiei se duce la biserică pentru a lua sfeșnicul și lumânări și pentru a stabili cu preotul ziua înmormântării. Preotul dă lumânări de la biserică, iar cei care vin la priveghi cumpără lumânări de la casa mortului pentru a le aprinde. Se aprind lumânări în sfeșnic și în oala/cana de la capul mortului. În oala de la cap trebuie să ardă întotdeauna o lumânare aprinsă de cei din casă. Uneori, cel străin care aprinde lumânarea la cap stă cel puțin cât timp arde lumânarea lui. Îndată ce clopotul începe să tragă a mort, vestea se duce și oamenii încep să vină cu lumânare. În Starchiojd, oamenii spun că «merg cu lumânare»; cine vine zice: «Dumnezeu să-l ierte!», iar ceilalți răspund tot așa” (Cristian Mușa).

Mortul este privegheat timp de trei zile și două nopți, timp în care cei care l-au cunoscut vin să își ia rămas bun de la el. Aceștia sunt serviți cu băutură și covrigi, biscuiți – echivalentul ultimei mese luate în prezența fizică a celui care nu mai este în viață: „Cei care veneau la mort primeau de la familie o napolitană, țuică sau suc, gogoși, ca să treacă timpul mai repede” (Maria Teletin); „Când vin la priveghi, lumea vine cu lumânare și cine are flori vine și cu flori. Cine a muncit și e prețuit de copii e privegheat trei nopți” (Elisabeta Tănăsescu); „La priveghi se vorbește mai puțin de mort, mai mult de restul lumii” (Maria Diaconu); „Cam trei nopți se ține mortul acasă” (Elena Mușa).

Priveghiul este considerat un element de legătură între cele două lumi: „Cei care vin cu lumânare la mort trimit prin el celor dragi flori și bomboane. Este bocit și strigat și le sunt trimise vești celorlalți” (Cristian Mușa). De asemenea, priveghiul constituie un mijloc de coeziune socială, o ocazie de ajutorare, de solidaritate a comunității și totodată reprezintă o

modalitate de protejare împotriva forțelor malefice.

Pe parcursul priveghiului se făceau mai demult glume între tineri: „Mie odată mi-a legat basmaua de mâneca mortului... eu nu eram atentă, mai vorbeam cu altcineva, și când m-am ridicat să plec, trăgeam de mânecă să ies cu totul” (Elisabeta Tănăsescu); „Câte unul care nu e atent e legat de voalul mortului cu o ață sau cu un ac și ăla când se scoală trage voalul după el” (Elena Mușă). În vremea bunicilor se practicau chiar și jocuri la priveghi pentru distragerea atenției rudelor îndurerate, pentru trecerea timpului și totodată pentru repararea dezechilibrului cauzat de pierderea cuiva și privirea morții ca pe o normalitate. „Inelușul” / „De-a inelușul” se joacă astfel: toți jucătorii se adună într-un cerc, ascund un inel în palmele unuia și pun pe unul să caute. Cel care l-a găsit îl va ascunde, iar cel la care a fost găsit inelul îi ia locul și trebuie să afle unde e: „La mort ne jucam «Inelușul» și «Crai» și bârfa... era un fel de veselie ca să mai uite omul de supărare. Se lua un inel, o verighetă și se pitea, apoi ziceai «Ineluș învârtecuș, pe-al cui deget mi te-ai pus?»». La tineri nu prea îți permiți să te joci, că e jalea prea mare, doar la oamenii bătrâni...” (Elisabeta Tănăsescu); „Pe vremea mea, când eram copil, mergeam și noi «cu lumânare» și erau jocuri din-astea: «Crai» și «Inelușul». La «Crai» era unul singur și zicea: «Crai, Crai, ce poruncă îi dai?» și îți dădea o poruncă: ori să săruți mâna mortului, ori cine știe ce să mai faci... Odată ne-am îngrămădit la un mort și ne-am dus peste sfeșnic și l-am dat jos, că lumină nu era, era lampă. Am rămas pe întuneric și am fugit toți afară...” (Elena Mușă). „«Craiul» era un bărbat ales de lumea care se juca, și se zicea: «Crai, Crai, ce poruncă îmi dai?» și el dădea poruncă la ăia care se jucau să se ducă să bea apă, să pupe mâna mortului, ca să râdă, să treacă timpul” (Ecaterina Balea). Alt joc amintit este: „«Aș mânca o portocală». Unul zicea «Aș mânca o portocală!», ălălalt «Da’ de ce una și nu două?», «Da’ de ce două și nu trei?» și tot așa până se ajungea la 10-15 câți erau,

apoi se schimba; venea rândul altuia să zică. «Craiul» – un copil era craiul și se ducea la fiecare și întreba: «Crai, crai, ce poruncă îmi dai?» Să-l pupi pe ăla! Să săruți mâna mortului! Și termina când își completa tot rândul, după ce primea și îndeplinea poruncile tuturor” (Maria Teletin).

Pe lângă jocuri, cei veniți la priveghi îndeplineau și o faptă bună – sărindarul: „Mulți stau și fac «Sărindar». Cine stă la mort de seara până dimineța se numește «Sărindar». Ai făcut o faptă bună că ai stat și privegheat sufletul ăsta care s-a dus... Trebuie privegheați, nu trebuie să îi lași singuri, îs de-ai tăi și te doare sufletul să-i lași așa” (Elisabeta Tănăsescu).

Mortul este *bocit*, *strigat* de către femeile din familie, respectiv mamele, soțiile sau fiicele, însă și de persoane străine: „În Rotarea, familiile mai bogate plăteau bocitoare pentru a boci mortul; mortul nu trebuia lăsat nebocit, nestrigat” (Zoe Roman); „Se plânge după mort încontinuu în cele trei zile, e un fel de jale.” (Maria Teletin).

În Starchiojd se bocește „un bocet melodios, aproape cântat, executat de femeile bătrâne” (Cristian Mușa) și se strigă. „Strigătul este interpretat de tineri. Prin bocet i se mulțumește pentru ce a făcut în viață, i se cere iertare, este rugat să mai apară în vis, este întrebat de ce a plecat, este rugat să vină înapoi și să vorbească cu cei prezenți. Bocetul este interzis după apusul soarelui, deoarece se crede că i se îngreunează sufletul mortului dacă se bocește noaptea. Bocetul este văzut ca o răsplată pentru truda pe care a depus-o cel decedat; aproape e o obligație ca mortul să fie strigat/bocit măcar în momentul în care iese din casă, când trece pe la poarta rudelor, când se ia rămas bun la biserică, la groapă... acestea sunt momente importante în care se bocește” (Cristian Mușa); „Nu-i bine să bocești noaptea pentru că apar duhuri necurate, duhuri rele, așa le zicem noi când ți-e urât de ceva; astea se găsesc la răspântii și duhurile rele se transformă în morții cărora nu li s-a făcut și lor o colivă, cărora nu li s-a împărțit și

lor și acum ies și ei să primească cum au primit sufletele altele și, dacă ei nu au de primit și nu îi întreabă nimeni, ies în răspântii și d-aia zice că se fac nălucuri și strigoi” (Elisabeta Tănăsescu); „Am strigat-o, am bocit-o, îi pun întrebări și o strig, bocești până te sature. Oricine poate boci, și copiii și nepoții”(Maria Teletin).

Pe durata priveghiului, în ultima seară, preotul vine și îi citește mortului „Stâlpîi”, adică niște rugăciuni pentru ușurarea drumului ce-l va avea de urmat cel mort: „Când îi citește «Stâlpîi», îi citește 9 Evanghelii – spune că e ușurare de suflet” (Maria Teletin).

Doliul, o bucată pătrată din material negru pe care sunt scrise cu creta numele, data nașterii și data morții celui decedat, se păstrează patruzeci de zile pe peretele casei și reprezintă un semn că în casa respectivă a murit cineva: „Doliul de pe casă se dă jos tot la șase săptămâni și se dă la o femeie materialul... Își face ce vrea din el, o băsmăluță” (Elisabeta Tănăsescu). Doliul de pus în piept e un șnur cumpărat, ce se taie în bucăți mici și se pune ca o fundiță în piept femeilor și bărbaților care vin la înmormântare. Rudele bărbătești (respectiv fiul, tatăl, soțul, ginerele, fratele) nu se bărbieresc și poartă un fel de banderolă la braț timp de 40 de zile. În rest, doliul se ține un an de zile, fiind marcat de purtarea hainelor negre și de batic negru pe cap de către femei.

Cât stă mortul în casă se trag clopotele de trei ori pe zi: dimineața, la prânz și seara. De asemenea, după felul în care trag, oamenii înțeleg cine a murit: dacă moare un om bătrân, clopotul se trage mai mult, la fel și dacă moare un om tânăr sau o tânără, dacă moare un copil se trage mai puțin. Totodată, dacă sunetul clopotelor este jalnic, atunci se crede că va mai muri cineva.

Bradul împodobit cu hârtii colorate, dulciuri și fructe se poartă doar în cazul tinerilor morți necăsătoriți, însemnând că cel mort se căsătorește pe lumea cealaltă. A muri necăsătorit

înseamnă o abatere de la rânduiala lumii, întrucât fiecare om trebuie să îndeplinească etapa cea mai importantă a vieții, anume nunta; astfel tânărul trebuie să treacă printr-o cununie simbolică: „Doar la tineri se fac brazi la înmormântare, la băieți și fete, câte unii îi mai îmbracă în mireasă... Se duce cineva în pădure și taie un brad, exact ca la nuntă, zice că ăla e umbra lui fiindcă nu a fost căsătorit... Se alege un brad mai frumușel..., se pun de toate în el, dulciuri, și îl dă la un băiat sau fată să îl ducă și ce se pune în brad îi rămâne ăluia care îl duce... Bradul se împodobește în ziua înmormântării și rămâne acolo pe mormânt până se usucă, ca și coroanele, apoi la un an de zile se curăță mormântul și se dau la gunoi... Se face și azi, doar la tineri” (Elena Mușă); „Brazi se fac la tineri morți neînsurați. Băieții se îmbracă în ginerică, fetele în mireasă” (Maria Diaconu); „La morții tineri necăsătoriți li se făcea un brad. Bradul adus din pădure era gătit cu hârtie, batistă în vârf, ciocolăți, bani, bomboane și era dus de un băiat. Îl îmbracă în costum de mire sau, dacă e fată, în mireasă” (Maria Teletin); „Se face brad la cine a murit nemăritat, ca să aibă umbră pe lumea ailaltă. Bradul era încărcat cu hârtii frumoase și bomboane înfășurate de babe, în hârtie” (Vasilica Bădic). Prin căsătoria simbolică mortul îndeplinește ciclul vieții (Kligman, 1995: 166). Această practică a nunții simbolice este semnalată în mai toate colțurile lumii, nu doar la români.

Înmormântarea propriu-zisă este un proces ce cuprinde elemente de separare a defunctului de „lumea albă”, dar și de integrare a defunctului în comunitatea morților. Aceste elemente sunt: scoaterea din casă, ieșirea din curte, drumul, răscrucile, cimitirul.

Înmormântarea se face, de regulă, după amiaza, nu dimineața sau seara și nici luna, prima zi a săptămânii (și considerată ziua aducătoare de nenorociri viitoare pentru cei rămași în viață).

După ce vine preotul și îi citește ultimele rugăciuni,

mortul este pregătit să plece. Acesta este dus la cimitir fie cu căruța, fie cu mașina: „Mortul e dus la groapă cu căruța sau cu mașina” (Maria Diaconu).

Sunt aduse de la biserică: crucile, steagul, de care sunt legate prosoape ce vor rămâne celor care le duc. „Numai cine e la căruța sau la mașină li se pun prosoape la mână, la cine duce crucile la mormânt, cine duce sfeșnicul, crucea de la mormânt, iar doliu se pune la familie la mâna dreaptă, se pune în piept, la bărbați” (Elisabeta Tănăsescu).

Alaiul mortuar este alcătuit astfel: „În ziua înmormântării vine părintele pe la ora 12 și mergem cu el la biserică unde îi face slujba înmormântării” (Elisabeta Tănăsescu); „Merge întâi crucea, care o pune la cap, apoi crucile bisericii, steagurile, coroanele dacă are, pe urmă tava, găleata, floarea, târna, preotul, dascălul, mortul și apoi lumea” (Ecaterina Balea); „E crucea, sfeșnicul, steagurile, coroanele, coșul cu colivă, tava, găleata cu apă, floarea și restul. Toate astea se dau de pomană” (Maria Diaconu); „La noi se face tavă cu de toate: farfurie, mâncare, cană, furculiță, șervet pus pe ea. Cine spală mortul duce tava. Ea e cea mai importantă la o înmormântare. Ea merge prima după cruce, steaguri, sfeșnice, tava, găleata, floarea, coșul și târna cu coliva. Femeia care scaldă mortul ia tava” (Elena Mușă); „Prima în față merge cu crucea de la cap, crucea de lemn, apoi merge patru inși cu steagul și cele trei cruci de la biserică, purtate de gropari (la toate crucile se pun prosoape), apoi se merge cu coroanele, apoi târna cu colivă... După târnă merge floarea, o floare naturală în ghiveci, o mușcată, apoi tava cu un cozonac, cu o farfurie cu mâncare – e dusă de femeia care a spălat mortul, și rămâne la ea –, apoi găleata cu o cană cu puțină apă – se dă tot la o femeie din-asta care a spălat mortul –, apoi preotul, mortul și lumea” (Maria Teletin).

Opririle pe drumul către cimitir au o valoare simbolică și semnifică o practică de acomodare a defunctului cu lumea

cealaltă: Popasurile/opririle pe care le face pe drumul către biserică se consideră a fi vămile pe care le are de trecut mortul: „Preotul vine și îl ia de acasă, oprește la trei răspântii.” (Maria Teletin). „Se fac trei opriri și cât citește preotul, neamurile aruncă bani, pentru iertarea de păcate” (Maria Teletin).

Atunci când alaiul funerar trece peste un pod se cuvine a se arunca bani în apă, pentru plata vămilor: „Pe drumul până la biserică, la răscruci, părintele face rugăciuni, se aruncă bani în spate, în familie și... cine are durere îl strigă până la biserică. Dacă trece peste un pod, se aruncă bani în apă, zice că plătește apa, pe ambele părți” (Elisabeta Tănăsescu); „Pe drumul de la biserică spre cimitir nu se mai oprește. Când ai ajuns și după ce citește preotul și s-a dat pământ peste mort, se dă tava, găleata, floarea. Neamurile mortului le dă peste groapă, peste mort, din dreapta spre stânga, în mâna celui care o primește. Se mai dau și animale, oi” (Maria Teletin).

Tava reprezintă cât de avut a fost mortul, fiind foarte încărcată cu mâncare: „Pe tavă se pune un prosop, și apoi mâncare de toate felurile; e dusă de o femeie” (Maria Diaconu).

De asemenea, sunt cunoscute o serie de credințe de care e bine să ții seama la înmormântarea cuiva: „Când trece mortul, să nu ai vasul cu apă descoperit, că bea mortul din el și ți se întâmplă un lucru rău. Trebuia să răstorni apa din vas și să-l întorci invers, și porțile să fie închise ca să nu intre duhul mortului, și să deschidă poarta numai cei care sunt rude ca să-și ia la revedere. Dacă pleacă cu mortul spre biserică sau spre cimitir și se întâmplă să plouă, lumea se bucură, zice că o să plouă pentru că a stropit Dumnezeu mortul. Sau dacă e secetă, e bine să stropești mortul cu apă când trece pe drum, ca să vină ploaia” (Zoe Roman); „Dacă mortul a pornit și îl plouă, înseamnă că plouă șase săptămâni” (Elisabeta Tănăsescu); „Se zice că dacă plouă când te naști, va ploua și la nuntă și la înmormântare. Se crede că dacă mortul nu e păcătos va ploua. Dacă se trece pe lângă casa vreunei rude, se deschide poarta și

mortul este rugat prin bocete să rămână acolo” (Cristian Mușă); „Dacă udă mortul când îl duce la groapă, zice că plouă” (Olimpia Gârbea); „Lumânarea care arde mai repede la nuntă, e semn că acela va muri primul” (Zoe Roman). Nu este bine să dansezi până la parastasul de patruzeci de zile pentru că se zice că-i joci pe mormânt (normal se ține un an doliu și de dans, dar măcar patruzeci de zile dacă nu mai mult).

În biserică, mortul este așezat în naos: „Mortul e așezat în fața altarului, cu capul spre ieșire și cu picioarele la altar; când se scoate, se scoate invers. În biserică, neamurile stau pe partea dreaptă și străinii pe stânga. Se aprind lumânări pe lângă mort, la sfeșnice, la colivă. Cine poate, împarte acum” (Maria Teletin). După ce preotul citește „Rugăciunile de iertăciune”, vine momentul ca familia și cei apropiați să-i dea mortului ultima sărutare, apoi se cântă „Veșnică pomenire” iar toți cei prezenți se țin cu mâna dreaptă unii de veșmintele altora sau numai pun mâna unii pe alții. Această unire va fi și pe lumea cealaltă între suflete.

Mormântul este săpat de gropari tocmiți, iar mortul este așezat în groapă cu capul spre apus și picioarele spre răsărit: „Sunt patru oameni la groapă și primesc bani, prosoape, pânză – patru metri de pânză se împart la toți patru –, colaci și pomană” (Elisabeta Tănăsescu); „Groparii sunt anunțați cu o zi înainte, sunt plătiți cam cu 400 de lei, fac o groapă adâncă de 1,80 metri și lată de un metru (care are posibilitate îi face pod deasupra), după ce pune coșciugul bate șase țărushi – la picioare, la mijloc, la cap –, pui trei stinghii și apoi scânduri, ca să nu huruie pământul pe coșciug, că dacă pui atât pământ se lasă clapa de atunci. Femeia care tămâie are sforile cu care se lasă în jos coșciugul, rămân ale ei... Cine poate cumpără opt metri de pânză în loc de sfoară, pânză albă de 80 cm” (Maria Teletin).

După ce i se spune cuvântarea de la cimitir, mortul este stropit cu vin. Este lăsat cu grijă în groapă, apoi fiecare din cei

prezenți aruncă un pumn de pământ spunând „Dumnezeu să-l ierte!” sau „Să-i fie țărâna ușoară!”. La mormânt se face slujbă, sicriul se coboară în groapă cu sfori și se așază pe două lemne puse pe orizontală. Deasupra coșciugului se face un pat de lemn pentru a nu arunca pământ direct pe el. Înainte era coborât cu două bucăți de pânză albă pe care îngropătorii le împărțeau (fiecare bucată era ruptă în două deasupra gropii, fiecare îngropător lua câte un metru). Acum pânza este tăiată de acasă și este dată îngropătorilor la groapă (o iau acasă). Mormântul este astupat, coroanele sunt puse peste el și nu se mai umblă la mormânt (nu se sapă) până la pomana de un an (e rău de moarte). La mormânt se împart pomneții și coliva, iar la poarta cimitirului se împart suc, țuică și covrigi și se invită oamenii la pomana de acasă. Rudele sau cei care au ajutat la pregătiri aruncă pământ în groapă cu mâna. Se aruncă banii care le rămân în buzunar celor care la răspântii au aruncat bani. După ce s-a terminat totul de împărțit și după ce aprind lumânări la toate mormintele se pleacă acasă unde toată lumea se așază la masă.

Acum se dau de pomană peste groapă obiectele purtate în alaiul funerar: „Floarea, de obicei mușcată, se dă ca să aibă umbră, găleata cu o cană legată la toartă se dă ca să aibă apă, apa din găleată se deșartă la capul mortului la cimitir, tava să fie nouă, să pui un prosop frumos, asta e cinstea mortului. Pe tavă se vede dacă a fost înstărit sau nu, dacă a fost om gospodar; se dă ca să aibă mâncare pe lumea ailaltă. Se dau peste mort găleata, tava și floarea, ca să zici că mortul le-a dat, se dă de la dreapta la stânga” (Maria Teletin); „Toate se dau peste groapă: tava, găleata, oaia. Astăzi nu ne mai ducem cu oaia la cimitir, se face acasă, se pune clapa de mort și am dat-o peste clapă. Alții au dat-o pe sub mașina cu care e dus mortul. Se zice: să-ți trăiască, să fie sănătoasă, și era dată unui om care să o crească. Găleata, floarea, tava și cămașa sau basmaua, împreună cu icoana din mână sunt date de pomană peste groapă

de către membrii familiei celor care le-au dus de acasă până acolo” (Cristian Mușă).

După ce s-au împărțit toate darurile și groparii au terminat de ridicat mormântul, se pune crucea (din lemn mai întâi, urmând mai apoi a fi ridicată una de piatră) la capul mortului, pe care sunt scrise numele, data nașterii și a morții și eventual inserate epitafuri sau fotografii, apoi urmează pomana: „De la cimitir, după înmormântare, lumea este invitată să vină la pomană” (Maria Teletin); „Înainte de a se așeza la masă, oamenii se spală pe mâini, pentru purificare, se spune rugăciunea «Tatăl nostru», se mănâncă și după aceea când pleacă, oamenii spun: «Dumnezeu să-l/o ierte, să-i fie țărâna ușoară și pe voi să vă fie sănătoși să-l mai pomeniți sau să-i faceți ce-i trebuie!»” (Cristian Mușă).

În ziua înmormântării se face și coliva pentru pomana de trei zile (se pare că tava care se dă peste groapă reprezintă această pomană), apoi pomană se mai face la nouă zile, la trei săptămâni, la șase săptămâni, la nouă săptămâni și pe urmă se face de trei luni, șase luni, nouă luni, la un an, după aceea din an în an până la șapte ani, și apoi numai la Sâmbetele morților. „Pomenile se fac în ziua când l-a înmormântat, apoi la nouă zile, la trei săptămâni, la șase săptămâni, la nouă săptămâni și pe urmă se face de trei luni, șase luni, nouă luni, apoi la un an, până la șapte ani, și apoi numai la Sâmbetele morților” (Elisabeta Tănăsescu); „La patruzeci de zile se dau de pomană haine ale mortului, sau se cumpără unele noi – poate fi pat, masa nouă – și se dau de pomană. Sunt mai importante pomenile până într-un an de zile. Vine preotul acasă, sfințește mâncarea, se fac parastasurile” (Maria Diaconu); „Am dat după șase săptămâni pat, canapea, masă, am dat bani, să-și ia fiecare ce vrea, pentru amândoi, așa se dă, pentru iertarea păcatelor, plapumă, covetură. La pomana de patruzeci de zile am dat patruzeci de colaci. Îi inviți cu o zi înainte, care are plăcerea să vină” (Vasilica Bădic), „Sunt nouă pomeni. Trei mari: la șase

săptămâni, la jumătate de an și la un an; atunci faci la biserică parastase, chemi lumea acasă, împarți. De la pomana de șase săptămâni încolo le faci și pe astea: nouă capete, coliva și cu capătul, adică nouă colaci cu două prescuri și doi colaci peste. La pomeni mărești: la pomana de nouă săptămâni faci nouă colaci, la patruzeci de zile faci patruzeci de colaci, la jumătate de an faci patruzeci și cinci de colaci, la pomana de an faci cincizeci de colaci. Azi, se cumpără cu prescură de înmormântare; înainte se făceau în casă. Faci la fiecare capăt o farfurie de colivă și o juma de kil de vin și împarți. Faci pomana de trei zile la înmormântarea mortului, apoi faci la nouă zile, la trei săptămâni, la șase săptămâni, adică se spune la patruzeci de zile, îi faci parastas, dai de pomană haine. Apoi la nouă săptămâni, pe urmă la trei luni, la șase luni îi faci iar parastas, îi dai pat, lenjerie pe pat (înainte se dădeau și folosite, dar acum se dau noi), îmbrăcăminte, masă, două scaune – dacă e om și cu femeie, ca să aibă amândoi, cică să aibă casă acolo – acum, la șase luni, că dacă dai mai devreme cică prea duci sufletul repede. Apoi se fac pomeni la nouă luni, mai mică, la an faci iar pomană, iar dai îmbrăcăminte. Pe urmă din an în an până la șapte ani, faci parastas pentru fiecare an. În '76 nu se făcea în fiecare an, dar acum da.” (Maria Teletin); „La șapte ani se face pomană ca la înmormântare și se dau și haine” (Elisabeta Tănăsescu); „Mi-am dat îmbrăcăminte și pentru mine... pentru iertarea păcatelor se dă, nu că ne mai îmbrăcăm noi, așa mi-a zis și popa. Am dat ca să avem amândoi” (Vasilica Bădic).

Morții se pomenesc cu prilejul zilelor sfinților al căror nume l-au purtat, la hramul bisericii și la zilele morților: Moșii de Primăvară (de Florii), Moșii de Vară (de Rusalii), Moșii de Toamnă (înainte de Lăsata Secului), Moșii de Iarnă (sâmbăta care precede Lăsatul Secului de Brânză sau Lăsatul Secului de Carne) sau la ziua Eroilor (Înălțarea Domnului).

De pildă, la Moșii de Vară sau Moșii de Iarnă se dau de

pomană alimente, dulciuri, băuturi sau farfurii ori căni, furculițe, linguri pe la vecini sau neamuri mai îndepărtate, pentru sufletul morților: „De Moșii de Rusalii, se împarte păsat și mai împărțim colivă pentru morți. Păsatul se face din porumb – de aici, nu de la câmp –, măcinat mai mare, nu ca pe mălai; îl spălăm în mai multe ape, îl lăsăm la înmuiat de seara și dimineața îl fierbem numai în lapte, îi punem vanilie, zahăr. Apoi se pune pe farfurii, pe frunze de nuc, de tei, pentru că se zice că e pentru sufletele astea care au murit pe front. Frunza de nuc se vede pe icoane la Sf. Treime ca limbile de foc. În Joi mare, înainte de Paști se făceau colaci pentru morți, colivă, se dădea de pomană un măr, dacă e de dulce punem și un cozonac” (Elisabeta Tănăsescu); „În dimineața de Rusalii, duminica, pe nespălate, te duceai în nuc și luai frunză de nucă și o puneai prin casă, pe la praguri și te duceai la biserică unde se făcea o slujbă aparte, «se toca», așa se zicea. Ieșeai cu frunze de nucă în mână cu colaci sau covrigi și împărțeai că se zicea că pleacă morții” (Hristea Sultana); „La Rusalii se împart oale. Asta era cea mai mare bucurie a copiilor pentru că ei erau cei ce primeau mai mult oale de pomană. Atunci se face colivă, orez cu lapte și păsat. Acestea se pun pe frunze de nuc și se împart. În oale/căni se pune apă și flori (acum se pune suc sau vin). Se împarte și mâncare (mai înainte nu). În postul Crăciunului se face slujba de pomenire a morților în fiecare sâmbătă. Se spune că «se poartă sâmbetele». Femeile plătesc pomelnicul la începutul postului iar preotul îi pomenește în fiecare sâmbătă până la Crăciun. Unele femei merg la biserică cu colivă în fiecare sâmbătă iar altele se grupează câte cinci sau șase în funcție de câte sâmbete sunt, cumpără câte o pungă de arpacaș, îl amestecă pe tot într-un lighean, iar după aceea își ia fiecare câte o pungă și în fiecare sâmbătă face colivă câte una în numele tuturor (de asta se amestecă grâul, ca să fie de la toate). La hramul bisericii, cei care au morți în familie dau produse alimentare pentru pregătirea mesei și plătesc

pomelnicul. Unii împart băutură și mâncare celor prezenți. La zilele sfinților împart băutură și mâncare la ușa bisericii. De câte ori sunt visați morții li se dă câte ceva de mâncare” (Cristian Mușa).

Alte zile în care se împart pomeni sunt sărbătorile de Sf. Marina (17 iulie), Sf. Ilie (20 iulie): „În ziua de Sf. Mărina se împarte – cine are pui mari și are pe cineva așa drag, împarte un pui, o mătură de pelin, îi pune doi covrigi, o mușcată înflorită. Se dă ca să ai noroc de păsări pe 17 iulie până în Sf. Ilie” (Elisabeta Tănăsescu); „De Sf. Măcrina sau Sf. Mărina, mama lui Sf. Vasile, femeia se scula de dimineată, se ducea la gărlă, pe nespălate, își culegea un braț de pelin, venea acasă, făcea măturele din el, îi punea câte o florică, băga covrigi pe bețele astea și dădea la copiii din casă sau la nepoți o puicuță sau un cocoșel și mătura asta, împărțea adică. Tot atunci se făceau castraveții și primii castraveți pe care îi culegeai din grădină îi împărțeau întâi la Mărină și după aia mâncai. Se împărțea pentru morți și se dădeau păsările pentru boală, ca să-ți trăiască găinile, iar cel care le primea zicea «bodaproste». Așa era legea atunci” (Hristea Sultana); „De Mărină, până în Sf. Ilie, gospodina se ducea și tăia pelin cu tulpina groasă, făcea mai multe mături din pelin, le lega cu șnur, le punea flori și dădea mătura și puiul la copii. Era o bucurie când primeam, primeam și covrigi și spuneam «bodaproste». Uneori, cei care aveau vaci puneau mătura în grajd și dacă copilul se speria sau era mușcat de câine lua de acolo mătura și îl afuma. În ziua de Sf. Ilie, mama ne trimitea să adunăm mere văratice și să le dăm vecinilor, că așa era bine de Sf. Ilie să dai de pomană fructe. La fel când se coceau cireșele sau un măr dulce, un fruct în grădină. Întâi dădeam de pomană și apoi mâncam, sau dacă era o femeie însărcinată îi dădeai ei ca să ai roade multe și bune” (Zoe Roman).

O regulă pentru ca pomană să fie primită este trecerea acesteia peste prag: „Când se dă de pomană trebuie să se treacă

pragul casei ca să fie primit (nu se dă pomană peste prag). Legat de asta, povestea cineva că a făcut slujbă pentru patul și masa pe care să le dea de pomană și nu le-a mai dat de pomană ci le-a oprit în casă. După aceea a visat mortul în numele căruia vroia să le dea de pomană că dormea pe jos. Explicația a fost că masa și patul nu au fost trecute peste prag” (Cristian Mușă).

Mâncarea este pregătită de femeile din familie, care gătesc diferite feluri: „La pomană se fac trei feluri: mezeluri, friptură cu pilaf și prăjituri. Înainte se făcea varză simplă sau cu carne și fasole bătută sau sarmale, iar dulciuri mai puțin; gogoși se făcea. Trebuie să fie o femeie care să știe să facă mâncare și mereu trebuie să faci mai multă, că vin și neaunțați și trebuie să dai la toată lumea” (Maria Teletin); „Înainte, la pomeni se făcea mlaie, în loc de pâine, fasole, varză, colivă” (Elisabeta Tănăsescu).

Coliva se face din grâu fiert îndulcit cu zahăr sau miere, și ornată la final cu bomboane sau miez de nucă și cu o cruce în mijloc, făcută din bomboane sau cacao. Potrivit lui Simeon Florea Marian, crucea de pe colivă reprezintă semnul creștinătății, grâul din care este făcută reprezintă, potrivit bisericii, moartea și învierea ființei umane, iar dulciurile sugerează dulceața și frumusețea vieții eterne: „Coliva se făcea cu grâu – se pisa în piuă – azi nu mai migălim, cumpărăm arpacaș –, îl alegi și-l pui la fiert. Punem trei kilograme de apă la un kil de arpacaș, îl fierbi, pui zahăr, un pic de sare. Îl lași să se răcească până a doua zi și îl aranjezi pe farfurie. Coliva se împarte la cimitir, după ce se zice «Veșnică pomenire»... Se ține mâna unu’ peste altul, că se zice pentru a fi martor la plecarea sufletului acela. Pe urmă împărți colacii, colivă la toată lumea. La cimitir trebuie să ai covrigi și un pahar de suc sau vin ca să ai să dai la lume” (Maria Teletin).

Mâncarea împărțită la pomană era potrivită cu anotimpurile, cu zilele de post: „Pentru împărțit se dădea mâncare de post, iarna: fasole bătută și varză și cine putea

gogoși sau mălaie. Pentru mălaie se fierbea dovleacul, se măcina porumb din anul acela, în iarna aia, ca să fie mai molcuț, mai cleios se făcea... și pe urmă se turna dovleacul ăsta fierbinte în copaie peste mălai și cine putea mai pune și doi pumni de făină și zahăr... Le frământa bine și nu le lăsa la dospit. Cuptorul ardea, era încins dinainte, și se făcea niște turtițe groase cam de trei degete și le pune pe lopată – pe lopată presărea mălai – și băga în cuptor. Se rumeneau și se făceau foarte gustoase. Dacă nu era pentru înmormântare, era ca să aibă ce da copilului când i-e foame, astea era printre mese” (Sultana Hristea); „Se fac patru colaci, acum se cumpără – nu se mai fac în casă” (Elena Mușă); „Înainte, la pomeni se dădea mălaie: puneai mălai cu un pic de făină, și fierbea dovleac din ăla de toamnă, cu coajă roșie, și se pune dovleacul fiert peste mălai și se cocea și ieșea un fel de pâine” (Maria Teletin).

Deși este practică de unii consăteni, pomană făcută cu firma de catering sau la restaurant nu este acceptată de cei mai mulți membri ai comunității: „A făcut cineva la salon pomană, dar n-a fost lumea mulțumită: Cum? Nu s-a putut să primească în curte sau în casă, să se zică și la el în curte «Dumnezeu să-l ierte»?” (Maria Teletin).

Există o tendință recentă în rândul celor care nu au urmași și, deci, nu are cine să-i pomenească, să își facă pomană de viu: „Era o femeie care toamna își dădea de pomană o țoală de fân, o târnă de porumb, că zicea că pe lumea ailaltă dacă îi ies în cale lighioanele să aibă să le dea” (Cristian Mușă); „Mi-am cărat apă, mi-am dat și haine de pomană, când mi-am pomenit morții am dat și pentru mine, am dat pat... Am luat pe cineva, m-am dus la piață și i-am zis să ia ce-i place că eu le plătesc. Le-am dus acasă, iar după ce le-a slujit preotul, le-am dat” (Olimpia Gârbea).

Pentru cei morți pe front se fac pomeni: „Se făceau și înmormântări simbolice pentru cei morți pe front. Povestea

mamaie cum a făcut înmormântare pentru fratele ei mort pe front, atunci când i-a venit «hârtia neagră». I-a pus hainele într-o târnă, au fost cu ele la biserică, acolo s-a făcut slujbă ca de înmormântare, apoi le-a dat de pomană și au ridicat o cruce în numele lui” (Cristian Mușă). „Îi pomenim pe cei morți pe front... S-a dus la părinte și i-a zis «Părinte, fac o colivă pentru Ion, c-a murit pe front atunci», și părintele îi face rugăciunile de înmormântare și femeia îl plătește” (Elisabeta Tănăsescu).

Parastasele sunt slujbe ținute de preot pentru pomenirea și iertarea păcatelor celui mort și se împarte/se dă de pomană cu această ocazie: „Parastasele se fac acasă. Vine preotul să slujească acasă. Dar înainte nu, pentru că n-aveau cu ce plăti” (Elisabeta Tănăsescu).

La parastasul de patruzeci de zile, alături de haine, alimente și alte lucruri ce se dădeau de pomană în numele răposatului, se dădeau și așternuturi, cuvertură, plapumă de lână, pernă, pentru ca și el să aibă pe ce să doarmă și cu ce se înveli: „Când se face parastas, preotului i se duce un plocon (ulei pentru candelă, pâine pentru anafură etc.). Familia mortului pregătește pe o masă o farfurie/castron cu apă, busuioc, un bilet cu numele celor din casă și se pun câteva bucate din cele împărțite. Preotul vine dimineața la casa unde se face parastasul, lumea la fel, face slujba pentru casă iar după aceea face slujba de pomenire a mortului. Se duce pe la tuciurile cu mâncare și stropește cu apă sfințită; se face slujbă și se roagă pentru sufletul decedatului, sunt slujite și hainele care se dau de pomană. De acasă se merge la cimitir cu toată lumea invitată unde se face iar slujbă la mormânt, iar după aceea se merge la biserică unde se face slujba de zi și slujba de pomenire a morților. Dintre toate pomenile și parastasele cea de patruzeci de zile este cea mai importantă. Se crede că până atunci sufletul este pe lângă casă și aleargă pe la toate locurile pe unde decedatul a umblat în viață. La patruzeci de zile se crede că sufletul pleacă și de aceea trebuie să i se dea tot ce-i

trebuie” (Cristian Mușă).

Căratul apei se face de către o femeie tocmită timp de șase săptămâni. Ea trebuie să ducă câte două găleți pe zi, la trei case, în afară de sărbători: „Apa se cară șase săptămâni, câte șase găleți pe zi, dimineața, două la câte trei case și se mai dă și ceva de împărțit – un covrig sau biscuiți dacă e post. Se plătește o femeie văduvă sau un copil, indiferent dacă a fost bărbat sau femeie, și se cară la trei case; ar trebui a treia să fie cea a mortului, sau la cineva din familie” (Elisabeta Tănăsescu); „După pomana de șase săptămâni se mai cară apă o săptămână pentru că se spune că duminicile nu se pun la număr” (Cristian Mușă); „Dacă sunt sărbători, nu se pun la număr și ajunge să se care apă chiar șapte săptămâni. În sâmbăta când se face pomană de șase săptămâni, aducem apă în găleți și le citește acolo părintele și apoi se împart gălețile. Se mai dau farfurii, vase, cană, bani” (Elisabeta Tănăsescu); „Tot patruzeci de zile, dimineața, merge o femeie să care apă. Cară la ea acasă și încă la două case... două găleți – una rămâne la femeia care a cărat apa și una rămâne la casa unde a fost mortul. După patruzeci de zile îi dai găleata și o farfurie cu mâncare femeii care a cărat apa. După patruzeci de zile se mai cară încă o săptămână că se zice că duminicile nu e primită apa” (Maria Diaconu); „Până în an faci nouă capete și colaci... Capătul e împletit, făcut în cruce, și nouă colaci rotunzi... Azi le comandăm la pâine, nu mai facem. A rămas o moștenire, așa, să facem pomeni... că nu mai mănâncă mortul pe lumea ailaltă, dar facem că așa e rostul” (Olimpia Gârbea).

De asemenea, o altă femeie merge la cimitir pentru a tămâia mormântul: „La tămâiatul de la cimitir merge altă femeie, tot șase săptămâni, în fiecare dimineață, în zori... Îl tămâie ca să-i fie sufletul ferit de duhuri rele, zice că de tămâie fuge diavolul, și de aiazmă” (Elisabeta Tănăsescu); „Timp de patruzeci de zile, șase săptămâni, îi cari apă, îl tămâi zi de zi la cimitir; plătești niște femei sau merge cineva din familie. 50-60

de lei plătești pe tot anul o femeie ca să tămâie și să care apă. Pui tămâie în jar și dai roată de trei ori mormântului și aprinzi o lumânare; așa trebuie să faci de câte ori te duci la mormânt, pornești de la dreapta la stânga” (Maria Teletin); „Se tămâie și acasă și la cimitir. Acasă tămâie cineva din familie, iar la cimitir e plătită o femeie să meargă în fiecare dimineață să tămâie patruzeci de zile” (Maria Diaconu).

De regulă, familia nu merge la cimitir decât după patruzeci de zile, timp în care se îngrijesc de mormânt femeii plătite. Se zice că aceasta ar fi perioada de jelire și de acomodare cu lipsa celui mort: „Familia nu merge la cimitir până la pomana de șase săptămâni, ca să nu suferi, îți vine greu, lași să mai treacă timpul. Mormântul nu se sapă până la pomana de un an, ca să nu-l deranjezi, nu se sădește nimic, se lasă așa. Și atunci nu-l sapă cei din familie, îl sapă străinii” (Elisabeta Tănăsescu); „Familia nu e bine să se ducă până la șase săptămâni la cimitir, că e rău de moarte, se zice că o să mai moară cineva din familie” (Maria Teletin).

Pe lângă interdicția de a merge la mormânt, ca apropiat al mortului trebuie să respecti unele credințe: „Mormântul nu se sapă până la un an, e rău de moarte dacă sapi mai devreme, cică mai moare cineva din familie” (Maria Teletin); „Până la nouă zile nu se spală rufele și nici baie nu se face. Sau dacă vrei să speli neapărat sau să-ți faci baie, se bagă un fier în foc, tot pentru suflet, să nu-i dai lături” (Ecaterina Balea).

După perioada de doliu „Văduvele se pot recăsători azi, dar înainte nu, își vedea de treabă. Dacă atât mi-a dat Dumnezeu soartă să am cu omul, atâția copii, îl respect, îi fac pomenile” (Elisabeta Tănăsescu).

Copiii mici, nebotezați, se consideră că devin îngerași. „Dacă murea copilul nebotezat era păcatul la părinți și la nași. Nu se ducea la biserică, nu-i făceai nimic, nu-i faci colivă... îi îngroapă acolo, într-un colț în cimitir” (Vasilica Bădic).

Cei morți în accidente sau departe de casă au parte de o

înmormântare și o pomenire asemenea celor morți de moarte bună, însă cei care își iau singuri viața, indiferent de motiv, sunt înmormântați mai aparte: „Pentru cei care mor în accidente se face tot așa. Numaiăștia care și-au făcut singuri, s-au spânzurat, nu se trage clopotul, nu se face pomeni, slujbe până la șapte ani, apoi sunt îngropați” (Maria Teletin); „Pentru copiii nebotezați nu se face slujbe, dar dacă e botezat i se face și lui brăduț” (Maria Teletin).

Cei care își luau singuri viața nu erau primiți în cimitir, fiind considerat un loc sfânt, erau îngropați fie acolo unde și-au luat viața, fie îl îngropau undeva departe de sat. Însă astăzi familia îi ajută prin pomeniri să își găsească odihna: „Cei care se spânzură nu are dreptul să-i bage nici în biserică, li se citește oleacă acasă, dar nu e voie de la parohie, pentru că și-a luat singur sufletul, nu i l-a luat Dumnezeu. Acum îi înmormântează în cimitir, într-un colț, dar înainte, nu-i băga în cimitir. Unde se spânzura, acolo îi făcea o groapă... Îl ducea în grădină, puneamărăcini dedesubtul gropii și îl puneam cu fața în jos, îl lăsa șapte ani acolo și îl scotea apoi și îi făcea înmormântare normală. La șapte ani se scoate din groapă și cei otrăviți, ca să plece cu toate pomenile. După șapte ani îi scoate oasele, i le aduce la biserică, rămân o noapte la biserică, îi face slujbă și apoi îi face înmormântare și pomeni. Se zice că după șapte ani se vede, dacă se omoară nu putrezește. Dacă putrezește, a murit de moarte bună” (Maria Teletin).

Povestirile relatate de informatori despre înmormântările străinilor dovedesc faptul că oamenii oferă o deosebită importanță odihnei sufletului, indiferent de religie sau etnie sau statut social: „... apoi au venit rușii..., au făcut prăpăd..., a trecut și urgia asta. A început să apară, așa, câte un străin, dar rar... Noi, copiii, vedeam de vacă, care de miei și ne ducem noi pe muchie la Marghioala..., pe Valea lu' Marghioala, și ne-am dus noi mai aproape și vedeam un om mort... Era îmbrăcat militar, jerpelit de tot, săracul... și s-a dus mama la părintele

Aurică, el era pe atunci..., prin '44, cred..., și s-a dus la jandarm, la ridicat de acolo și l-a dus în amvonul bisericii... Și apoi a rugat câteva femei să facă o colivă și l-a îngropat acolo, în colțul străinilor, în cimitir... Era neamț... A găsit o poză în buzunarul vestonului cu..., cred că a fost soția lui și doi copii. Le-a luat ca să le trimită la familia lui, acolo. (...) Ionică După Drum... era Ionică al Nimănui, nu-i judeca capul, venise de pe la Cătina și se aciuiase aci în sat, îi dădea lumea să mănânce, dormea unde nimerea... Era un suflet, n-aveai cum să-l lași... și l-a înmormântat oamenii din sat... I-au făcut atunci, la înmormântare, și colivă și e acolo înmormântat, în mărăcini... el și cu neamțul, în colțul străinilor” (Hristea Sultana).

Dezgroparea mortului se face cu scopul de a înmormânta pe altcineva din familie, la șapte ani după moarte. Groparii dezgroapă oasele, cineva le spală și le pune într-un sac pe care îl lasă într-un colț al gropii. Se poate face chiar și o pomană acasă: „De obicei după șapte ani se scoate mortul, ori bagă pe altul, ori îl îngroapă a doua oară pentru fală” (Maria Diaconu); „Dacă scoți pe cineva, faci trei colivi. Dacă nu, faci doar două. După 7-10 ani poți să scoți un mort și să bagi pe altul în groapa aia dacă nu ai alt loc. Scoți oasele, le speli, le pui într-un sac, traistă. Groparii fac asta și o femeie plătită spală oasele, iar preotul când vine le citește” (Maria Teletin).

Starchiojdenii cred că după moarte sufletul se întâlnește pe lumea cealaltă cu rudele sale și că își va relua cursul vieții obișnuite dincolo: „Se zice că, dacă a făcut fapte bune, sufletul omului se duce în cer, la loc de verdeață, unde e bine și frumos, iar dacă a făcut fapte rele, merge la scrijelirea dinților, adică se duce în jos, la iad” (Elisabeta Tănăsescu); „Lumea de dincolo este văzută ca și lumea de pe pământ. Oamenii cred că și acolo e nevoie de ceea ce avem aici. Atunci se dau de pomană: pat, cearceaf, perne, cuvertură, masă încărcată, haine, lampă – înainte, veioză – azi” (Cristian Mușă).

Având în vedere informațiile de mai sus, conchidem că

moartea este văzută ca o trecere a omului din *lumea de aici* în *lumea de dincolo*, iar prin ritualul înmormântării sufletul defunctului își regăsește liniștea printre strămoși. Totodată, practicile post-funerare fac posibilă o comunicare – controlată prin ritual – între vii și morți, între cele două lumi.

Viziunea magică

Există în universul mental al comunităților tradiționale o multitudine de credințe și reprezentări distincte care reglementează relația individului (acel *homo religiosus* despre care vorbește Mircea Eliade) cu lumea în care trăiește. Avem pe de o parte, un sistem bine încheiat de idei, o dogmă promovată de orice biserică și pe de altă parte, un ansamblu de concepții și superstiții care se manifestă în afara rigorilor canonice și care conturează o așa numită religie populară: „Această religie populară nu e deloc mai puțin puternică decât religia creștină. În satele noastre, de altfel, aceste surori rivale formează o unitate neprevăzută. Țăranii noștri nu au un sistem dublu de credințe opuse. În general, ei au o credință unică, sinteză de acțiuni magice și religioase” (Cristescu, 2003: 40-41). Vom vedea mai departe că în Starchiojd persistă încă o *viziune magică* asupra lumii.

Practicile magice pot afecta deopotrivă oameni și animale. Ne vom opri inițial atenția asupra influenței faste sau nefaste pe care o exercită magia asupra bunăstării și sănătății omului, ca mai apoi să analizăm felul în care animalele pot fi *stricate* și vindecate.

Copiii pot resimți încă de mici efectele unor acțiuni magice. *Deochiul* îi afectează îndeosebi pe ei fiindcă sunt frumoși și stârnesc admirația (cu toate că și adulții ori animalele cad de multe ori victimă celor ce se miră): „E, se uită

așa, cine știe cum, ori că ești frumos ori că urât, cine știe cum și-ar zice, și te deoache” (inf. 3)¹⁴. Persoanele care deoache nu pot fi evitate: „Nu-l recunoști (*pe cel care deoache n.n.*) că el se miră, se uită o dată cine știe cum” (inf. 3). Atunci când cineva se minunează este bine să scuipe preventiv „de trei ori în vânt” sau să se gândească să nu deoache: „Dacă vezi ceva, așa, să-ți aduci aminte și nu se mai deoache. Ți-aduci aminte, zici în gând ptu-ptiu!” (inf. 3). Când apar totuși simptomele obișnuite – amețelă, durere de cap, senzație de vomă – trebuie zis un descântec de deochi, stinși câțiva cărbuni în apă sau măcar spusă o rugăciune. Următorul descântec se zice de nouă ori: „Fugi deochi de la (nume) dintre ochi, / Din vârful nasului, / Din fața obrazului, / Din creierii capului, / Din măduva oaselor, / Să rămâie (nume) curat, luminat, / Din Maica Domnului lăsat! Da’ întotdeauna când vezi că ți-e oleacă așa și simți că te-a deocheat cineva, zici *Tatăl nostru* dacă nu știi altceva” (inf. 3). Cu aceeași rugăciune se începe un alt descântec, cules de la un fost cioban: „Întâi zici *Tatăl nostru*... Cum nu poate să stea lupu-n sanie neuiat-chiuat / Așa să nu poată sta deochiu-n capu’ (nume) / – *secvența se repetă de trei ori n.n.* – Și rămâi curată, luminată, / Ca Maica Precista din cer ce te-a lăsat” (inf. 1). Un text diferit: „Ieși deochi dintre ochi, / Din fața obrazului, / Din zgârciul nasului, / Din gene, / Din sprâncene, / Din ochi, / Din grumazu’ gâtului / Și du-te peste fumuri de case, / Peste ramuri de măr dulce, / Peste vârfuri de țambre, / Peste ape curgătoare, / Peste lanuri de grâu, / În balta țării să te oprești, / Unde popă nu toacă, / Câine nu latră, / Fată mare nu joacă, / Oaie nu zbiară / Și cum nu șade vinu’ în pahar / Și cioara în par / Așa să nu stea deochiu’ (nume)” (inf. 2).

Alte două descânțece, înregistrate de la aceeași interlocutoare (2), confirmă teoria enunțată de Gheorghe

¹⁴Am optat pentru codificarea numerică a interlocutorilor, ținând cont de faptul că magia este un subiect dificil de abordat și persoanele care au fost citate au dorit să-și păstreze anonimatul.

Pavelescu în cartea sa *Magia la români*, cum că descântătorul reține numai formulele principale, „imaginile intuitive” ale unui descântec (Pavelescu, 1998: 43). O primă mărturie în acest sens o reprezintă textul descântecului „de vânt”, o boală cu manifestări asemănătoare deochiului, la care se adaugă junghiul: „Te ia cu vărsături, cu amețeală, te ia leșin. Dacă ai vreun junghi, dacă-l ține junghiu’, de-aicea e.” Ca remediu se recită de trei ori: „Vântule, vântule, / Urechea pământului / Cu junghiu’ ai venit, / Cu junghiu’ să pleci / Peste fumuri de case, / Peste ramuri de măr dulce, / Peste vârfuri de țămbre, / În balta țării să te oprești, / Unde cocoș nu cântă, / Câine nu latră, / Popă nu toacă, / Fată mare nu joacă, / Oaie nu zbiară, / Cum nu șade cioara în par / Și vinu’ în pahar, / Așa să nu stea deochiu’!” (inf. 2). Al doilea este descântecul „de plecate”, leac pentru greață, durere de stomac și vărsături: „Plecate bisericesc, / Plecate de mâncare, / Plecate din culcare, / Plecate din sculare, / Plecate din văzduh, / Plecate din trecut, / Plecate de auzit, / Plecate din stat, / Plecate din plecat, / Plecate din scuipat – dacă ai văzut pe cineva scuipând și ți s-a făcut scârbă – Păi, du-te peste vârfuri de case, / Peste ramuri de măr dulce, / Peste vârfuri de țămbre, / Peste ape curgătoare, / Peste lanuri de grâu... tot la fel... În balta țării să te oprești... tot așa zici, cum zici la deochi” (inf. 2).

Dar să nu uităm că formula verbală a descântecului este completată de o serie de gesturi rituale și adesea de o recuzită specifică. Teatralizarea, toată suita și succesiunea de mișcări care însoțesc cuvintele șoptite de vrăjitor, contribuie la impresionarea bolnavului și creează prilejul afirmării unor calități speciale pe care le posedă cunoscătorul forțelor oculte.

În cazul deochiului, se suflă și se face semnul crucii pe fruntea bolnavului și se sting în apă cărbuni: „Stingi trei cărbuni: cum se stinge în apă curată, așa să se stingă deochiu’ din cap. Și cu bețe de chibrit dacă n-ai cărbuni... Dacă e deocheat se lasă la fund. Dai cu apă la frunte, dai la buric și ce

rămâne pui la țâțâna ușii sau dai pe un câine” (inf. 1); „Era băbuțe care descânta de deochi și cerea un pahar cu apă și punea acolo trei cărbuni și zicea ce știa și ele din gură; punea acolo apă, lua un fir de busuioc, ceva, și zicea de deochi. Dacă n-avea (*cărbuni n.n.*), stingea trei bețe de chibrit. Bea apa descântată, pe numele cui îl descânta. Cărbunii îi dădea pe foc” (inf. 7).

Tot copiii sunt cei care se sperie mai ușor și atunci trebuie alungată frica: „Dacă te sperii de câine sau te mușcă, iei păr de la câine și mergi la descântătoare care îl pune pe jar și te afumă” (inf. 6); „Eu când eram mică, tot așa, eram speriată. Baba asta m-a dus la un om în Nucșoara și ăla m-a descântat, îmi dădea cu o mătură pe mine, cu apă; avea o mătură de pelin și dădea, nu știi ce zicea. Dacă te tăbăra un câine cereai păr de la el ca să te-afume. Lua farfurie, ce era, cu jar și punea d-ăla..., te puneă să tragi aer” (inf. 7); „Stă omu’ dezbrăcat de tot și ăla care știe să descânte îi descântă cu mătura, îi dă pe el, așa, pe toate părțile. Zice din gură ce zice” (inf. 3).

Pe trup pot apărea „o groază” de bube dacă se atinge un obiect utilizat într-un ritual magic și care a căpătat din cauza aceasta atribute maligne. Lăsat în drum, pe potecă sau la răscruce, obiectul transmite boala celui care îl găsește și îl atinge. Monedele „pierdute” acumulează uneori asemenea însușiri primejdioase: „(O femeie) s-a dus la Corbu, la părinți și-a găsit o batistă în răchițele-alea, când să treacă gârla, niște bani legați într-o batistă. A crezut că cineva i-a scăpat din buzunar și i-a luat. Da’ nu mai scăpa de buboale după ea, până când a venit soru-sa: «Fă, ce-i cu tine!», «Fă, uite așa și așa.», «Du-te, găsi-te-ar boala, și lasă banii înapoi cum i-ai găsit, ca să scapi de ele!» Poți să duci alți bani, dar tot numărul ăla de bani, și să-i lași tot acolo de unde i-ai găsit” (inf. 2); „Am găsit o monedă de 100 de lei în răspântie la Costică Căritu’ și am luat-o. Nu după multă vreme m-am umplut de bube dulci pe față și după aia pe mâini. M-a întrebat mama dacă nu cumva

am găsit ceva la o răspântie... I-am zis ce am făcut și m-a trimis la tanti Geana lu' Podaru să-mi descânte de bube dulci. M-am dus cu balegă proaspătă de vacă câteva zile de miercuri și vineri, zile de post (*în timpul postului se putea merge în orice zi n.n.*). La gura sobei zicea descântecul' și acoperea, ungea bubele cu baligă. Nu mi-a trecut, am dat și cu albastru de metil, am mers în paralel așa cu amândouă" (inf. 6).

Fiecărei vârste, etape existențiale, îi sunt caracteristice alte influențe și acțiuni magice.

Cu mai mulți ani în urmă, se obișnuia ca fetele nubile, ajunse la vârsta căsătoriei, să recurgă la practici divinatorii de aflare a ursitului. Mama Lica a notat că în seara de Anul Nou fetele se întâlneau la casa uneia dintre ele: „Fetele, vecine sau rude, se aduna la o fată cinstită și primeau plugarii. (...) Iari fetele făcea și ele glume ca să râdă. Mama, stăpâna casii, punea patru oale noi pe masă cu gura în jos și pune sub fiecare oală câte ceva, dar fetele nu știa ce a pus mama acolo sub oale, și le zicea: ridicați fiecare câte o oală să vă vedeți fiecare norocul'. Subt una era pâine, subt alta era piper, subt alta pieptine, subt alta o floricică sau mărgelă. Și râdeau că baba le ispica ce înseamnă la fiecare ce a găsit. Câte fete era atâtea oale de pământ pregătea. După ora unu, fata mătura și ieșea cu gunoiu' afară, sta cu picioarele pe gunoi și era atentă în ce parte se va auzi un zgomot sau un cocoș cântând, ori un câine lătrând și știe că în acea parte se va mărita. Și asta era petrecerea de anu' nou" (caietul 1 al Mamei Lica). În ziua de Bobotează, ursitul apărea în vis: „Mamaie a făcut o turtă sărată în ziua de Bobotează, a pus busuioc sub pernă și s-a culcat fără să bea apă. A visat că veneau doi băieți la ea pe o gârlă. Și s-a împlinit visul, că tataie a venit cu fratele lui să o pețescă și aveau o gârlă în fața porții, ca să iasă în drumu' principal treceau prin gârlă obligatoriu" (inf. 6). Sau fetele intrau în grajd, loveau vaca peste picior și ziceau «Hei, la 1! Hei, la 2! ș.a.m.d.» până când vaca ridica piciorul. Numărul însemna de fapt anii peste

care fata urma să se mărite.

Și astăzi persistă credința că o „fată bătrână” sau „un flăcău tomnatec” nu se căsătoresc din cauză că li s-au legat cununiile, că soții se ceartă pentru că cineva îi învrăjbește în secret, ori că bărbatul este fermecat să devină neputincios.

Legarea cununiilor este îndeobște periculoasă: „Cum era cununiile... Se ducea la un măr cu lăstari și lega cu fir roșu ca să nu se mai ia. Era care avea dușman personal. Nu știu ce zicea... Am găsit în grădină – călcai acolo pe unde călcai –, am rupt și ne-am spurcat pe ea (*pe legătură n.n.*)” (inf. 1). Bărbatul legat nu se mai apropie de femeie: „Ștubeanu te și lega, adică nu te mai duceai la femeia ta” (inf. 1); „(Femeia) poate al șaptelea sau al doispelea bărbat care l-a avut, s-a îndrăgostit de fratele ăsta a lu’ mama. Și era o familie săracă ei, înțelegi? Și bunicu’ meu zicea: «Când te-i însura să iei o fată și cu pământ, cu boi», cum să dădea zestre înainte... S-a-ndrăgostit de asta. Ce-a făcut? A luat-o! Fratele lu’ mama a stat cu ea cât a stat, pe urmă, văzând că nu-i de treabă, a lăsat-o. Ce-a făcut (femeia)? L-a legat! Ce să facă? Chinurile de pe lume, că vrea să se-nsoare și nu mai ai cum. Puteai să te-nsori că nu mai erai bun de nimic, erai clapon. Ce face? Să vă explic, că sunteți tineri și nu știu ce! O batistă... s-a șters... și a păstrat batista aia. Și a-nnodat batista aia ca lumea, înțelegi? Și de acolo și l-a luat dracu’, l-a avut la mână! Și s-a făcut bine, a vândut și doi boi bunicu’ meu și cât..., cai! S-a dus la nea Ion Ștubeanu, înțelegi... «A avut noroc că nu le-a pus pe foc», zice. Dacă le dă pe apă, să dezleagă, dacă le pune pe foc, așa rămâi” (inf. 4).

Primejdioase sunt și *farmecele de dragoste*, prin care poate fi cucerit un flăcău și atrasă o fată, și cele *de urât*, prin care cineva este alungat, îndepărtat: „Te face de nu mai știi pe unde mergi. Dacă ai o fată te duci acolo și nemâncat, te face de nu mai știi al cui ești. Dacă fetii nu-i era voia să te ia, se ducea la ea (vrăjitoare) și te făcea de nu mai ți-era drag de ea” (inf. 3); „Finu’, când s-a însurat, a luat o fată frumoasă, pica de

frumoasă! Și omu': «Ce-o fi văzut, mă, asta de l-a luat pe ăsta?» Vine încoace și spune lu' femeia mea: «Măi tanti, uite ce mi-a spus mie soacră-mea, mi-a spus să nu arăt la nimeni!» (...) Tăiat, uite așa, pana aia de gâscă și băgat argint în ea. Și aici a pus un dopșor d-ăsta de ceară, să nu iasă... Măi băiatu' tatii, i-am desfăcut ăla d-aicea de la... era cusut așa cu ac, pe bretea cum ar fi așa. Și l-am desfăcut și dau de pana aia de gâscă și când iau dopu', cade jos: ca șarpele, uite așa fugea! E de la fermecătoare d-astea" (inf. 4). Dar legătura făcută prin farmece nu rezistă mult: „Păi asta cu farmece... se ia unu' cu altu', stă ce stă și se desparte. Nu ține alea, farmecele... Alea nu e bune" (inf. 3); „Nu a mai stat, s-a despărțit. Nu știi dacă a stat trei luni; mai puțin" (inf. 5).

Argintul viu este un ingredient magic și un purtător al vrăjilor de tot felul: „A intrat pe sub poarta mea o lumină, da' n-am știut ce e, nu știam ce e ăla argint. Venea fuga, fuga, fuga – da' el (*tatăl n.n.*) a știut, zice «Fugi d-aicea, fugi d-aicea, lasă-mă pe mine!»». El m-a izgonit pe mine ca să facă treaba mică pe lumina aia. Am fugit. Și a făcut. Unde a intrat acela, acolo s-a pârlit locu'. Era locu' pârlit! Atunci am văzut eu ce înseamnă argintu'. Dacă ai pe cineva dușman, ți-l trimite și se duce în găleata cu apă sau în oala cu ciorbă, găsește el un loc. Nu-l vezi. Eu țin mereu găleata cu apă acoperită, nu las descoperit niciodată de atunci încoace. Așa m-a învățat părinții mei: dacă intră, mori de ăla" (inf. 3); „Uite, pe mine, că mă durea un picior... Pentru aia te-ai dus (*soțului – inf. 4 n.n.*) de m-a descântat. «Hai să-i dau argintu'!»». A acceptat, a fost de acord, pe urmă să mă omoare..." (inf. 5). Asemănător cu mercurul, argintul viu are totuși o proprietate care îl face ușor de recunoscut de la distanță: rapiditatea cu care se mișcă, cu care „fuge" (inf. 1, 3, 4): „Da' ce crezi că a fost? N-a fost argint, înțelegi, a fost mercur. I-a dat mercur... Ăla când intră în sânge, și aia o zgâlțâie, n-ai voie să ieși afară 48 de ore, să te vadă cineva. Io știam ce e mercuru' ăla, da' nu fuge ca argintu'

– că am văzut argint” (inf. 4). Farmecul este oprit și efectul anulat dacă se „spurcă” cu urină (inf. 3, 4).

În practicile magice se folosesc felurite lucruri (cuțit „de găsit” care „are leac”, ban de argint, ac etc.), ingrediente de origine vegetală (busuioc, usturoi, nuiă de alun) sau animală (balegă, urină, păr, lapte), iar câteodată și vietăți, cum este, de pildă, broasca: „Dacă găsești broască în casă, să o bagi în cuptor, să faci focu’ și să o întrebi cine a trimis-o, că ea spune ca să-i dai drumu’ ” (inf. 6). *Apa neîncepută* este un ingredient esențial: „Apa trebuia să fie neîncepută... Te duci la apă, la fântână unde e apa, iei din găleata cu apă – n-ai luat nimic din ea decât atunci” (inf. 3); „O apă neîncepută: să iei de la un puț, din găleată” (inf. 1); „I-a cerut să aducă apă neîncepută de la trei fântâni, adică prima apă luată din fântână în ziua aia, în zorii zilei. La animale e folosită și apa de la puțu’ din răspântie” (inf. 6). Într-o relatare privind vindecarea unei mușcături de șarpe identificăm obiectele din arsenalul vindecătorului: „Păi, da’ m-a mușcat pe mine un șarpe și-am venit tocmai din Gresia, acolo m-a mușcat, și-am venit acasă că era tăticu’ meu bătrân de 80 de ani și m-a descântat. El îmi descânta și mușcătura se desumfla... Avea cuțitu’ ăla, un cuțit de găsit, un ban de argint Și n-aveam bețe de alun aicea și mi-era teamă că mor. M-am dus și-am rupt un harac din grădină în trei așa, am făcut trei bețișoare și a descântat cu alea. Bețele și cuțitu’ le ținea în mâna dreaptă și banu’ de argint tot acolo și descânta cu ele într-o cană cu apă. ... (Apa) eu am băut-o. După ce a terminat descântecu’ am băut” (inf. 3). Se remarcă folosirea nuielilor de alun, despre care etnograful S. Florea Marian scria acum mai bine de un secol: „Ramurile de alun, după credința poporului român în genere, au o putere supranaturală, o putere magică, și mai cu seamă asupra tuturor șerpilor și a spiritelor necurate” (Marian, 2000: 17).

Animalele sunt și ele ținta procedeelelor magice. Mai toate vitele și caii din comună poartă o panglică, un mănunchi de ațe

roșii contra deochiului: „Ca să nu se deoache pune fir roșu” (inf. 1). Pentru a fi sănătoase întregul an, vacilor li se leagă de coarne, în primele zile de primăvară – atunci când sunt scoase din grajdurile unde au stat peste iarnă –, usturoi, sare și ceva roșu. În credința că junincile care fată întâia oară vor deveni lăptoase, „cârpele” (placenta) li se îngroapă sub podina grajdului sau la baza unei fântâni: „Duci la o fântână, îngropi la o vână, îngropi cârpele alea. Cum vânează vâna așa să vâneze și laptele” (inf. 1). În același scop se aruncă în apa curgătoare lapte de la prima mulgere, ca laptele „să curgă ca pe gârlă”.

Se întâmplă ca o oaie să-și piardă laptele și să nu-și mai găsească locul în cârd, ca o vacă să sângereze când este mulsă și să zbiere neîncetat sau din contră, să fie lipsită de vitalitate: iată dovezi certe că animalul este bolnav, posibil *stricat* intenționat de vreun dușman invidios. În cazul în care tratamentul aplicat de medicul veterinar nu dă rezultate, proprietarul merge încrezător la un vindecător de animale recunoscut: „Unii le strică, alții le vindecă. Mie mi-a dres-o Toma Bărbuceanu. Îți descântă în mălai... și dădeam vacii să mănânce” (inf. 3). De cele mai multe ori leacurile administrate de acest descântător își fac efectul, ceea ce duce la întărirea convingerii că *făcăturile* nu sunt o superstiție deșartă. Adeseori, pentru a fi siguri că animalul lor se va însănătoși, oamenii urmează simultan recomandările veterinarului și pe cele ale tămăduitorului din sat.

Descântătorul cercetează simptomele și se pronunță asupra cauzei bolii. O alimentație nepotrivită, neîngrijirea adecvată și delăsarea stăpânilor, o lovitură sau o mușcătură pot fi de vină. De exemplu, umflăturile de la picioarele vitelor sunt provocate câteodată de vreun șarpe; se descântă atunci de *mușcătură de șarpe* (întreg ritualul, cu mici modificări de text, este cel descris într-una din paginile anterioare – v. inf. 3): „Șarpe-nveninat și spurcat / Mi-ai mușcat vaca să moară / Eu descânt să-i treacă / Cu un cuțit de găsit, / Cu un ban de argint,

/ Cu trei bețe de alun / Să-i fie leacul cel mai bun / Amin!”
(inf. 3).

Dar pricina bolii poate fi și „lucrătura” cuiva care vrea să fure *mana*, belșugul de lapte al animalului: „Care avea necaz îi punea pe unde știa că trece vaca, îi punea descântece, ce descânta și călca. Vaca mea n-a mai avut lapte deloc, în trei zile nu mai avea niciun pic. L-am adus pe ăla și și-a revenit” (inf. 3); „Și vacili le strică, le ia laptele. Îi ia din păr la animale ori face, pune acolo și calcă animalu’ în ea. Zice că îi ia și grăsimea și duce la animalu’ lui. (...) Cu păcură și cu usturoi și cu murdărie de la copil mic, amesteci cu totu’, să nu-i mai ia laptele, grăsimea” (inf. 1). Din când în când ciobanii se ceartă și se dușmănesc: „Oile au hățaș, poteca lor pe unde merg, și dacă găsești pe hățaș două lemne în formă de X înseamnă că e ceva făcut. Ciobanii își fac între ei, se ceartă pe islaz... Trebuie să scuipi pe ele sau să le spurci” (inf. 6). Prin contra-vrăji laptele poate fi adus înapoi și paguba *întoarsă* asupra celui care a produs-o: „Găsește altu’ mai deștept ca el și îi întoarce. Pe urmă moare ale lui, toate (oile)” (inf. 3); „Întorci ori un bolovan, pământ, chestii... «Nu-ntorc animalu’, întorc pământu’ / Nu-ntorc piatra, întorc tot rău’, toată spurcăciunea, / Toate dăturile de la animalu’ meu»... Dacă a stricat vaca sau oaia, am muls într-o sticlă sau cană: «Am luat toate stricăciunile, toate spurcăciunile / De la animalu’ meu – sau de la cârdu’ meu de oi»... Și pe urmă: «Le dau din vad în vad / Și la ușa cui mi-a dat». O dau pe gărlă și iar: «Mă uitai pe gărlă la vale, / Văzui Grigor călare, / Mă uitai pe gărlă în sus, / Văzui pe Maica Precista venind la cârdu’ meu / La ce-ați venit? / Am venit să te curățesc de toate spurcăciunile, / De toate dăturile, / Să rămâie curată, luminată / Ca Maica Precista»... Și cu argint... «Cum e argintu’ de curat, strecurat / Așa să rămâie animalu’; Curată, luminată / Ca Maica Precista»” (inf. 1). Același interlocutor, bătrân cioban, ne asigură că lupilor li se „leagă gura” ca să nu mai atace turma de oi: „Să ai nouă oale

de pământ, să le îngropi unde e sarea la animale. Le bagi gura în jos și să-i legi gura: umblă, da' cu gura-nclștată... Zici că, când o veni lupu', să s-astupe gura, să-nclșteze gura... De nouă ori" (inf. 1).

Este timpul să vedem cum pot fi dobândite cunoștințele și abilitățile magice. În general, cel care dorește să învețe descântecul trebuie să-l „fure”, căci doar așa va avea leac. În plus se crede că cel care își dezvăluie de bunăvoie știința, „pierde leacul”. De aceea cuvintele descântătorului sunt îngăimate și atât de greu de înțeles: „Să-l furi, să nu te-nvețe. Ea i-a zis lu' băiat și eu l-am învățat; l-am învățat de nevoie, că zic dacă mai e vreodată și baba moare, eu de unde-l mai iau!?” (inf. 2); „Tăticu' meu a făcut (infarct) și n-am știut să-l duc la spital și m-am dus la o babă la Corbu și i-a descântat. Da' nu zicea tare prăpădita de babă, nu zicea tare să fur și eu o vorbă de la ea!” (inf. 3). Cu toate acestea novicele poate deprinde gesturile și vorbele magice de la un membru al familiei și atunci transmiterea se face mai ușor: „De la părinți (*a învățat n.n.*)... Asta se face așa, asta se drege așa” (inf. 1); „(*Tatăl știa n.n.*) de la părinții lui; mergea din neam în neam, așa” (inf. 3). Cei care descântă au nevoie și de vocație, de un har deosebit, pe lângă o bună memorie: „El are dat leacu' ăsta al descântării, descântecului, și dacă ai leac la el îți trece, dacă nu... Nu toți au leac, dacă n-ai leac la el te duci în altă parte” (inf. 2).

Sunt apreciate și respectate în sat persoanele care fac bine (un exemplu este bătrânul Toma Bărbuceanu, vindecător de animale, despre care toată lumea vorbește laudativ și cu recunoștință), pe când cei bănuți că fac vrăji și „strică” animalele sunt evitați. Oricum, aceștia din urmă se feresc, lucrează în ascuns și nu spun dacă știu să facă rău tocmai pentru a evita disprețul celorlați și dezaprobarea, oprobiul preoților. Se crede că aceia care fac rău primesc ajutorul diavolului și din cauza aceasta moartea lor este mereu năprasnică, cumplită: „Ăla a făcut răutăți, așa, la toată lumea –

ce-o fi făcut, farmece, ce-a făcut –, era un om rău și-a murit mâncat de viermi. Când a murit ăla s-a dus țața de l-a spălat cum se spală toți morții. A fost plin de viermi tot-tot corpul lui, 'cea că ce-a pățit ea spune și la morți când o muri. Dacă fac răutăți la lume, sigur că mor chinuiți" (inf. 3); „De unde să moară bine!? I-a mâncat viermii! (...) Viermii forfăia pe el. Am fost cu lumânare la el și forfăia viermii; a făcut numai rău" (inf. 1).

Un agent magic vestit a fost Ștubeanu: „Se credea că știe să ducă șobolanii de la casa omului. La 12 noaptea... Dacă cineva vroia să ducă șoarecii, șobolanii de acasă, vorbea cu acesta. Se dezbrăca, lua un bici și zicea ce zicea din gură și îi ducea de obicei la moară, unde aveau ce să mănânce. Zice că el mergea înainte, rotea biciul pe sus și șoarecii în urma lui. Nu avea voie să vorbească cu nimeni dacă se întâlnea cu cineva și nici să întoarcă capul" (inf. 6).

Oamenii ceva mai în vârstă își amintesc de Stoicana, vrăjitoarea satului. Văduvă și săracă, nu se născuse în sat (știm că străinul, veneticul, este privit cu mai mare neîncredere și teamă): „Nu era din Chiojd. A venit, a cumpărat ceva acolo sau... nu știu cum să spun..." (inf. 2); „Făcea farmece, nu descântece; făcea farmece la fete, la băieți... Nu era de-aici, era venită, nu știu de pe unde era. Descânta cu căcăreze de iepure, cu prostii d-astea. Venea lume din toate părțile, se zvonise că desface farmece, venea tineret d-ăsta, oamenii bătrâni la ce era să se ducă... Îi plătea, nu descânta degeaba, lua bani nu așa, lua bani mulți! Ea descânta și de bine și de rău" (inf. 3); „Văzut de ochii mei! Să-mi omoare femeia! Avea junghi pe picioare, o lua la inimă. Și la cin' să mă duc? «Băi Tică, vino la mine!» – asta, Maria Stoicana. Când m-am dus la ea, m-am dus în casă, eram prieteni. «Fă Mario, să nu-mi iei banii degeaba!»; «Nu. Dacă să vezi și tu că io o scap». Măi băiatule, m-am dus și când a început să citească în cărțile alea a ei, uite, cum e tabloul ăla din perete, să ducea tabloul singur, așa! M-am înfiorat! «Aaa,

zice, asta e făcătură! Cineva a vrut s-o omoare, Ticuță, asta e!»; «Cât să-ți dau eu ție?»; «Îmi dai 800000», cum era banii atunci; «Fă Mario, n-am decât 400»; «Nu ți-i iau până nu mi-i dai toți. Dacă nu mi-i dai toți, ține cont că se întâmplă ceva cu femeia ta». (...) A venit aci acasă... (I-a dat argint viu soției) Da' ce crezi că a fost? N-a fost argint, înțelegi, a fost mercur. (...) Și de frica mea, că io am fost un om agresiv, să nu mă piște cineva pe coadă... Și i-a desfăcut ce i-a făcut» (inf. 4); „Era la noi aici o femeie și prășea cu mine, Stoicana, și se ducea la ea... Eu o luam cu ziua la prașilă și ziceam «Făi Mario, barim știi ceva?», «E, ce să fac și eu, tanti, să-mi cresc copiii» – c-avea și ea vreo patru băieți și nu știu câte fete. Și-a plecat de-aicea, i-a murit bărbatu' care a venit ea aici... Nu știu ce le ghicea, că iei ursitu' ăla, ăla» (inf. 7).

În Starchiojd nu se face o diferențiere clară între descântec, farmec și vrajă, deși ultimii termeni sunt investiți de obicei cu o anumită încărcătură negativă. Descântecul este mai ales bun (de vindecare), deși descântătorul poate face și rău („descânta și de bine și de rău” – inf. 3); mai ales tinerii apelează la farmece (de dragoste ori de urât), dar și cei mai în vârstă își „fac de boală”. „Trimiterea” unei boli (către om sau animal), ghicirea viitorului sunt numite vrăji. Mulți localnici, care presupun că prescripțiile medicului nu sunt eficiente, merg „la babe și țigănci” din alte sate, renumite că vindecă „daturile”. Sau bolnavul se duce la o biserică unde preotul îi citește, apoi, la finalul slujbei, acesta își dezbracă veșmintele și le pune pe umerii lui.

Diverse credințe și superstiții culese din Starchiojdul zilelor noastre

Frații lunatici

Ziua și luna în care cineva se naște sunt foarte importante, dovadă situația specială a „lunaticilor”, a fraților

născuți în aceeași lună:

„A murit fratele meu și nu trece nici două minute că m-a apucat o durere aici, la stomac – și durere și au! au! Ce să aibă, toată lumea zice «Gata!». Da’ a întrebat-o pe mama mea: «E lunatică, a fost aceeași lună, n-a fost o zi». Și-a venit și ne-a dat para, cum se numește. (...) Era femeii care știa. Ne-a făcut un bănuț, da’ să știi că de cocă bănuțu’ ăla. Și la plită, la ulei, l-a pârpalit un pic... că nu era mare, micuț, și ni l-a rupt în două. Mi-a dat mie jumătate, lu’ băiatu’ ăla, lu’ Mircea, jumătate. Și ne puneă și ziceam așa: «– Te faci frate cu mine? / – Mă fac frate cu tine!», de trei ori. Ziceam io, pe urmă și el. Ne închina cu bănuțu’ ăla, nu știu ce tot mai făcea. Că sunt frate de cruce și să știi, nu-i minciuni, i-adevărat o frăție. Nu-i ca frate bun, da’ ține socoteală de mine, eu de el, ne întrebăm pe unde suntem, ce facem. (...) Și la nuntă, aceeași... adică cum faci când ești mai mic, faci și la cununie. Și asta e tot o... te despați. De exemplu, dacă e mort fratele tău te dezlegi, te despați de cutare...” (inf. 5).

„Se crede că doi frați născuți în aceeași lună trebuie să se despartă la nunta primului dintre ei, să se facă frați cu alții. Sau dacă unu’ dintre ei moare înainte de nuntă, se despart la înmormântare. Se crede că dacă nu te despați de fratele lunatic, ori mori, ori te despați, trăiești rău. Îți alegi frate sau soră de cruce, ce ai – eu am mâncat pâine și un fluturaș, o paietă de pe ie –, și îl întrebi «Vrei să te faci frate de cruce cu mine?»; «Nu vreau să mă fac frate de cruce cu tine» – de două ori și a treia oară se răspunde «Vreau să mă fac frate de cruce cu tine.». Fiecare mănâncă o felie de cozonac sau pâine și o paietă” (inf. 6).

Prescripții și interdicții

O parte din informații sunt luate din caietele Mamei Lica, care le numește „minciuni din babe”, dar cele mai multe dintre ele au fost notate de Cristian Mușă:

- Băieților să nu li se pună mărgele la gât, că plâng la beție.

- Când „dezgătește” mireasa, să nu se pieptene întâi în frunte că acolo albește părul. Să-i pună un șomoioș de lână ca acela să albească primul.

- Când fată vaca prima dată, să se arunce lapte pe gărlă ca „să curgă laptele ca pe gărlă”.

- Când îți ții urechea, înseamnă că trece diavolul pe lângă tine și îngerul îți dă o palmă peste urechi să te-nchini, să fugă necuratul.

- Când nuntașii pleacă la mireasă, să fie în număr par.

- Când pleacă mortul din casă, să se spargă oala în care au fost lumânări aprinse la cap ca să se spargă tot răul.

- Când se înfașă pentru prima dată copilul, să i se lase mâna dreaptă afară, să fie îndemânatic, nu stângaci sau moale.

- Când tună prima dată primăvara, să te atingi cu capul de un metal ca să fii puternic.

- Cât timp e mortul în casă, nu se mătură pentru că se „mătură”, adică mor toți din neam.

- Cine are sprâncenele împreunate, se căsătorește aproape de casă sau cu o persoană de lângă casă.

- Copiilor până într-un an să nu li se dea pește să mănânce, că nu vorbesc curând, și nici să nu li se dea păpuși, pentru că păpușile sunt mute.

- Dacă ai bani în buzunar când vezi un mânz, înseamnă că o să ai bani tot anul.

- Dacă atunci când răstorni mămăliga, aceasta se desface în mai multe bucăți, înseamnă că „faci drumuri multe”.

- Când cântă cocoșul în fața ușii sau în prag, primești o veste.

- Dacă cineva nu poate să moară („trage greu”), să i se pună sub cap pernă de paie, nu de fulgi, că păsările „poate au fost date la răi”.

- Dacă sicriul e mare, înseamnă că mai moare cineva din

familie.

- Dacă dă laptele în foc, să pui sare pe plită să nu-i crape țâțele vacii.

- Dacă faci mămăliga cu cocoloși, înseamnă că ai parte de cai breji.

- Dacă femeia gravidă se miră de ceva (ex: un copil cu handicap), să se atingă cu mâinile pe fese și să scuipe zicând: „ptiu, la tine să fie!”.

- Dacă femeia se udă pe haine când spală rufe, înseamnă că ia bărbat bețiv.

- Dacă găina cântă cocoșește, e semn rău, de moarte și trebuie tăiată.

- Dacă împunge vaca, să i se spargă o oală în cap.

- Dacă îți țiue urechea, înseamnă că te vorbește cineva de rău.

- Dacă la prășitul unui lot se ciocnesc două sape din greșeală, se zice că cer să fie muncite și în ziua următoare.

- Dacă mireasa ține piciorul mai în față decât mirele, înseamnă că-l va conduce toată viața.

- Dacă mortul e moale, înseamnă că mai ia pe cineva.

- Dacă pisica trece pe sub mort sau peste el (prin pod), acesta se face strigoi.

- Dacă plouă în ziua înmormântării, înseamnă că i-a părut rău că a murit.

- Dacă plouă la botez, plouă și la nuntă și la înmormântare.

- Dacă plouă la nuntă, înseamnă că e mireasa bogată.

- Dacă plouă mortul, înseamnă că plouă nouă zile.

- Dacă răsună clopotul când trage a mort, înseamnă că mai moare cineva.

- Dacă se dărmă/surpă groapa, înseamnă că mai moare cineva din familie.

- Dacă ți se zbate ochiul, e semn rău.

- Dacă ți se zbate ochiul, să nu spui nimănu, „pentru că

nici el nu te spune câte vezi cu el”.

- Dacă uiți să pui sare în mămăligă, înseamnă că iei bani.

- Dacă un copil are „arțag”, să fie bătut cu o opincă părăsită ca să-și părăsească năravul.

- Dacă verși sarea, te cerți cu cineva.

- Dacă vezi cal alb, să-ți pui o dorință.

- Dacă vrei să ai copil cu părul creț, să furi talaj și să-l pui în poală.

- Fata care toarce primul ghem, să se ducă să-l dea pe roata morii, ca să-i meargă mâna ca moara.

- La 1 martie, fetele să iasă din casă cu spatele ca să se înnegrească la spate, nu la obraji.

- Mireasa să nu se gătească doar cu flori roșii, că o să aibă numai fete.

- Mirele, când umblă cu plosca, să nu fie călare pe o iapă, că o să aibă doar fete.

- Nașa să nu facă lung cordonul cu care încinge copilul, pentru că acesta se va căsători târziu.

- Nu e bine ca doi tineri necununați care stau împreună să dea ceva de pomană (nu e primit).

- Nu e bine ca o tânără să vadă mort un an de zile după căsătorie.

- Nu e bine ca un copil să fie bătut cu mătura, pentru că nu mai crește.

- Nu e bine să arunci gunoiul seara, că îți ia vulpea găinile.

- Nu e bine să dai ceva peste mort cât timp este pe masă.

- Nu e bine să sapi mormântul sau să-l aranjezi timp de un an de zile de la înmormântare.

- Nu e bine să se treacă peste copil, pentru că nu mai crește.

- Nu e bine să vorbești seara de lup, că vine la oi și ți le ia.

- Nu se mai face colivă timp de un an de zile în casa în

care a fost nuntă, pentru a nu influența negativ căsnicia tinerilor.

- Să cumpere doar două linguri sau două fuse, ca să aibă doar doi copii.

- Să nu bei apă când faci căpiță, pentru că vine ploaia.

- Să nu ducă flori de la mama ei la ea acasă, că o să aibă doar fete.

- Să nu i se dea mortului ceapă de pomană, pentru că rudele nu-l mai visează.

- Să nu-i taie copilului unghiile până la un an, că iese hoț.

- Să nu lași lingura jos când mănânci lapte, că altfel dă vaca cu piciorul.

- Să nu mănânce din oală, că o să-i plouă la nuntă.

- Să nu miroși florile pe care le duci la mort, pentru că-i iei mirosul mortului.

- Să nu-i pice cuiva lacrimi pe mort, că acela n-o să-l mai viseze.

- Să nu pui băutură în paharul în care mai e deja, pentru că ies copiii bâlbâiți.

- Să nu fie puse pe foc cojile de la nucile alese pentru colivă, deoarece mortul vine și ia firimiturile rămase în coji.

- Să nu se bocească noaptea, pentru că-i îngreunează sufletul mortului.

- Să nu se mai facă lături (nu se mai face baie) după ce se pune coliva la foc.

- Să nu se pună pe masa lui ginerică sare, ardei și piper, ci să i se dea ouă cu zahăr ca să fie bun, nu „ardeiat”.

- Să nu stea cineva pe cutii sau pe piuă, pentru că o să aibă numai fete.

Vaca, dacă nu stă la muls, să fie spălată pe uger pe pragul casei.

Spiritul comunitar la Starchiojd.

Manifestări și expresii folclorice din viața comunei

În lumea satului românesc actual, comunitatea încă mai păstrează, chiar dacă nu atât de evident ca altădată, acea coeziune care face ca fiecare individ să aibă conștiința că „acasă” nu înseamnă doar familia și gospodăria sa, ci cuprinde în același timp și oamenii din jurul său (consătenii), plus locurile în care a crescut el și au trăit strămoșii lui (vatra satului și împrejurimile). Neamuri, prieteni sau vecini, oamenii participă încă la evenimentele atât de importante din viața privată, cum sunt botezul, nunta, înmormântarea, și din viața publică – târgul duminical, sărbătorile. Aceste prilejuri de întâlnire și conviețuirea zilnică au dus la cunoașterea îndeaproape a năravurilor, problemelor, comportamentului *celuilalt*. Și traiul meu alături de chiojdeni face să-i cunosc și să le pot zugrăvi o imagine pe care, cu toată subiectivitatea inevitabilă, o doresc totuși onestă și nepărtinitoare.

Chiojdenii sunt de fel oameni statornici care foarte greu își părăsesc satul și casa, dovadă fiind bătrânii locuitori ai cătunelor localității care trec peste sfatul copiilor de a se muta în vatra satului (unde aceștia locuiesc) și preferă să rămână izolați în cătunul lor. Sunt retrași și uneori precauți în conversațiile cu străinii în cazul în care nu există un mijlocitor cunoscut. În ceea ce privește legătura cu celălalt, dacă ne gândim la raportul identitate-alteritate, chiojdeanul face următoarea împărțire în ordine crescătoare: el și familia lui, apoi familia și neamul, neamul lui și celelalte neamuri, casa/gospodăria lui și celelalte, ulița lui și celelalte, satul lui și celelalte din comună, biserica și cimitirul de care aparține și celelalte, comuna lui și celelalte.

Sătenii nu folosesc un salut special, neobișnuit: femeile între ele își spun „Bună ziua!” și răspund la fel, iar bărbații procedează la fel când salută femeile. Bărbații se salută între ei

prin „Hai noroc!” sau „Să trăiești, nea...”, răspunsul fiind identic. Când sunt adunați laolaltă bărbați și femei, aceștia spun „Bună ziua!” pentru a nu discrimina femeile, după care se duc să-și strângă mâinile cu ceilalți bărbați. Glumind, unii bărbați bătrâni răspund salutului altor bărbați astfel: „Să trăiești bătrân ca mine!”.

Chiojdenii au simțul umorului foarte dezvoltat. Celui înalt îi spun „scurtu” sau „pălugă”, „prăjină”, „înalt ca bradul”; celui scund, „voinicu” sau „titirez”, „nod”; celui chel, „crețu”. Despre cel slab spun că „are ață la ghem” sau că „e fierul dracului și de aia nu se pune carnea pe el”. Pe agricultor, dacă-l întrebi ce seamănă, e posibil să-ți spună „sticle de lampă” sau „sămânță de guri căscate”. Sau dacă întrebi o femeie ce face (ce lucrează) nu îi este greu să spună „o fată” sau „un băiat”.

Dacă-i faci o favoare, chiojdeanul îți va mulțumi de cele mai multe ori prin „Să trăiești!” sau prin variantele: „Să trăiești și o fată frumoasă” sau „Să trăiești să-ți faci casă-n București”. Tot în glumă mulțumesc prin: „Să trăiești, lasă că-ți mulțumesc și eu cumva, îți car apă la nuntă cu ciurul!”.

Sunt iuți la mânie și „ieftini la dat” – nu le trebuie mult timp până să se ia la gâlceavă și bătaia poate începe din senin. Trecând peste această impulsivitate, trebuie menționat faptul că foarte mulți sunt altruiști și de multe ori chiar și cei certați se ajută între ei. Certurile se pot rezolva în contextul momentelor importante din viața lor, în special la nuntă și la înmormântare. Cu aceste ocazii, ei „dau buzna” și constrânși de comunitate și de situația în care se află, mulți se împacă și „o iau de la început”. Am putut surprinde un astfel de moment în cadrul unei nunți când fratele socrului mare împreună cu soția au venit la nuntă, s-au îmbrățișat cu socrii și au zis: „Hai să ne avem bine și să nu ne mai certăm!”.

De asemenea, un alt moment în care chiojdenii dau dovadă de generozitate și unitate și foarte mulți trec peste orgoliu este acela când un incendiu distruge o gospodărie.

Această nenorocire face ca mai toți să sară în ajutorul păgubitului și timp de o zi sau două se organizează căruțe care merg prin sat și colectează lemn de construcție, bani, alimente etc., astfel încât paguba să fie acoperită măcar parțial. În acest mod, comunitatea îi arată năpăstuitului compasiune și îl sprijină să treacă mai ușor peste necaz. De asemenea, uneori când merg cu lumânare (la priveghi), familiei răposatului îi duc produse alimentare și bani, mai ales celor săraci.

Oamenii din Starchiojd sunt mândri și ambițioși și nu prea se lasă înjosiți și batjocoriți. Un bun exemplu al orgoliului lor este construirea, cu mulți ani în urmă, a bisericii „Cuvioasa Paraschiva” de pe strada Gârbeasca. Acapararea bisericii „Sf. Nicolae” de către clasa boierească a îndemnat țăranii să-și clădească propriul lăcaș sfânt.

Pentru chiojdeni pământul a rămas una dintre avuțiile principale, chiar dacă nu asigură o existență îndestulată. Acesta reprezintă o a doua sursă de trai pentru majoritatea pensionarilor și chiar o sursă principală de venit pentru o parte din tineretul care a transformat obișnuita gospodărie în microferme, bineînțeles subvenționate de stat. Profitabil sau nu, moștenit ori cumpărat (mulți își măresc „moșia” astfel), pământul este păstrat și muncit aproape ca în vremurile în care era principala modalitate de obținere a hranei.

Majoritatea localnicilor se recunosc între ei prin poreclele pe care le-au moștenit de la înaintașii lor, ori le-au căpătat ei înșiși prin prisma ocupației sau a altor criterii. De-a lungul vremurilor, multe dintre porecle au devenit nume de familie. Un număr însemnat se referă la ocupație: Dogaru, Podaru, Văcaru, Cismaru, Tâmplaru, Mineru, Moraru, Ciobanu, Baci, Sanitaru, Casieru. Cei care au stălcit anumite cuvinte au fost sancționați prin dobândirea următoarelor apelative: Baltac (de la baltag), Părlăgică (de la pătlăgică). Înfățișarea sau culoarea pielii au dus la nașterea poreclelor: Bălănică, Roșu, Negru/Neagra. În funcție de anumite anomalii fizice: Șchiopu,

Invalidu, Mutu etc. Starchiojdul a fost traversat de mulți străini cu ocazia războaielor sau a schimburilor de mărfuri și de aici au rămas probabil nume și porecle precum: Neamțu, Rusu, Sârbu, Grecu. De asemenea, oamenii veniți din alte localități (venetici) au primit porecle și nume după numele localităților de proveniență (Nucșoreanu – Nucșoara, Prahova; Lopotăreanu – Lopătari, Buzău); în funcție de regiune (Moldoveanca – zona Moldovei, Unguroaica – zona Târgu Mureș), zona geografică (Cojănel – locuitor de la câmpie) și, în fine, statut marital (Moșu – s-a căsătorit târziu).

Chiojdenii sunt foarte superstițioși și încrezători în spirite malefice care le pot face rău atât lor cât și animalelor (v. cap. *Viziunea magică*). Tot atât de mult cred și în vise, uneori organizându-și treburile în funcție de interpretarea pe care i-au dat-o unui vis, așteptând în secret să se împlinească: „Am visat sânge, trebuie să primesc vreo veste.” Visele lor sunt interpretate astfel: fân, copil mic (fetiță), pământ negru, prune, bani mărunți = moarte; iepure, pisică = diavol; apă limpede = lacrimi; sânge = veste; cal = înger; foc = soare; câine care latră = dușman; vaci = boală, moarte; mort = ploaie.

În ciuda mijloacelor moderne de comunicare, încă mai funcționează metoda strigării peste dealuri (își îngroașă sau subțiază vocea și își adună mâinile în jurul gurii asemenea unei pâlnii de rezonanță). Pentru ca mesajul să poată fi înțeles, ultimele vocale sunt alungite sau se adaugă un „mă” la fel de alungit: „măi Ioane, măăăăă!” sau se repetă de două-trei ori răspunsul pentru o confirmare a înțelegerii corecte: „Am auziiit, am auziiit!”. Rămânând în sfera comunicării, menționez că oamenii mai cred în „trimisul vorbei”: atât emițătorul cât și receptorul îi transmit întregul mesaj unui intermediar; sau protagoniștii comunicării recurg la un limbaj codat pe care mesagerul nu îl poate desluși: „Spune-i tu lu’ cutare să-mi dea răspunsul la vorba aia, știe el!” – răspunsul fiind „Spune-i că am fost acolo, știe el unde și vine joi!”.

Și în prezent, din cauza nerezolvării situației funciare (persoanele din Starchiojd încă nu au primit titluri de proprietate), în majoritatea cazurilor moștenirea este lăsată prin viu grai. Părinții împart pământul în mod egal fiecărui copil sau în funcție de alte principii stabilite de ei. De exemplu, unuia dintre copii îi construiesc/cumpără casă, altuia îi dau teren sau alte bunuri materiale, altuia îi dau bani ș.a.m.d. De obicei fetele se duc în casa soțului și băiatul cel mai mic rămâne în casa părintească, cu condiția ca acesta din urmă să îngrijească părinții în caz de nevoie, să le facă înmormântare și pomenile până la șapte ani conform tradiției. Dacă părinții își opresc o parte de pământ, după moartea lor, în funcție de dorința lor sau de înțelegerea dintre copii, aceasta se împarte în mod egal între frați sau rămâne numai în stăpânirea celui din casă. În cazul în care frații doresc o parte din gospodăria părintească și pământul din jurul casei, cel din casă „le întoarce dreptul lor de frăție”, cedând terenuri sau sume de bani. Băieții moștenesc și parohia de care au aparținut părinții, iar cel mai mic moștenește și mormântul părinților, pe care trebuie să îl îngrijească. În ceea ce privește parohia din care tinerii vor face parte după căsătorie, se întâlnesc următoarele situații: parohia băiatului, parohia fetei (dacă mirele se „mărită”, adică se mută în casa miresei sau dacă nu e originar din sat), parohia bunicilor (dacă tinerii se mută în casa bunicilor). Băieții mai moștenesc și nașii de familie și numai în cazul în care aceștia nu pot cununa, tinerii aleg alți nași – dar, în orice situație, primii nași sunt respectați și la nuntă li se duc plocioane și li se bat brazi în poartă. Respectul pentru nași era întocmai ca cel pentru părinți; de câte ori se iscau certuri între soți, nașii aveau obligația și puterea de a îndrepta lucrurile. Copiii nașilor erau respectați ca și părinții lor de către fini (de multe ori chiar și cel mai vârstnic fin îi spunea „Sărut mâna!” celui mai mic fiu, nepot sau strănepot al nașului).

Locuitorii comunei Starchiojd au trăit și trăiesc într-o

societate patriarhală. Atunci când copiii sunt întrebați ai cui sunt, ei dau numele tatălui, femeile dau numele soțului (doar în cazul în care soțul nu e cunoscut în sat, poate din cauza tinereții sau a faptului că este născut în altă parte, aceasta spune a cui fiică sau noră este, asumându-și numele tatălui sau al socrului). Dacă tatăl dispăre din familie prea timpuriu, copiii dau numele mamei sau numele ambilor părinți (de exemplu, „Leana Sultanii lu’ Mitruș”). Există cazuri în care bărbații au decedat sau nu au o autoritate prea însemnată, astfel încât apartenența la neam se face pe linia soacrelor din neam: „noru’ sa Lisandrinii Siții Ruzii”. Pe linie maternă, numele poate fi moștenit doar în cazul unei nașteri în afara căsătoriei („copil din flori”).

Este interzisă căsătoria între rudele de sânge și uneori și între rudele prin alianță, între frații de sânge și de botez, între fini și nași, între copiii botezați de aceeași nași. În trecut era interzisă căsătoria până la al șaptelea neam. Prin căsătorie, tinerii capătă statut nou, responsabilități și diferite grade de rudenie prin alianță. Ei sunt *soț* – *soție* sau *om* și *femeie* (*muieră*). În mod cutumiar părinții mirilor devin *socri*, frații lor – *cumnați*, copiii cumnaților – *nepoți*, iar tinerii căsătoriți le sunt celor mici *unchi* și *mătușă*. Părinții lor devin între ei *cuscri* și tot așa își spun între ei și frații și cumnații mirilor. Copiii fraților pe care îi au mirii sunt între ei *veri*, iar în trecut soții/soțiile verilor își spuneau între ei *cumnat/cumnată*. Părinții spirituali sunt numiți *nuni* sau *nași* de către tinerii căsătoriți, iar pentru părinții acestora sunt *cumetri* (în cazul în care nu au fost cununați de ei). Fratelui mai mare i se spunea *nenea* sau *nenicu* (acum, aceste formule de adresare se folosesc mai rar), iar surorilor mai vârstnice, *tața* (doar cei mai bătrâni rostesc acest cuvânt în prezent); aceleași apelative erau folosite și pentru frații/surorile părinților.

Copiii îi spun în continuare mamei: *mamă*, *mămică*, *măicuță*, *mică*, *mămiță*, *mami*; tatălui: *tata*, *tăticu*, *tăicuțu*, *tătuțu*, *tati*; bunicii: *mamaie*, *mămarea*, *mama-mare*; bunicului:

tataie, moșu', tata-mare, tata-moșu'. După nuntă, tinerii soți le spun socrilor *măicuța/tăicuțu'* sau altfel, după cum s-a obișnuit fiecare să-și numească acasă părinții.

În ceea ce privește repertoriul folcloric al chiojdenilor, ca în orice comunitate, s-au perpetuat o mulțime de cântece, dansuri, poezii, proverbe și zicători, bancuri, povești, povestiri, basme, legende etc., creații care au fluctuat în funcție de moda vremii, de influențele venite din afară, de gusturile interpreților.

Dacă vorbim despre dansurile populare și modul în care acestea au fost și sunt executate, chiojdeanul „s-a aflat pătimaș la joc”, iar această dragoste s-a transmis până în zilele noastre. Dansul ocupă un rol important în toate comunitățile sătești tradiționale. Prin prisma statutului meu de dansator și persoană interesată de ce se întâmplă dincolo de ceea ce se vede, adică de emoția implicită generată de manifestările coreice, înainte de a vorbi de structura dansului, pot să descriu câteva funcții pe care acesta le îndeplinește. În primul rând dansul are o funcție de echilibrare emoțională: ca un medicament al sufletului, mișcarea ritmată poate să înlăture afectele negative sau surescitarea dansatorilor. Făcând observație participativă în cadrul unei nunți, am putut să constat adevărul acestei afirmații în momentul în care soacra mică, desigur copleșită de momentul despărțirii de fiica sa, m-a îndemnat: „Hai Cristi, să jucăm, ce dracu!”. Sub aceste vorbe se ascundea dorința de eliberare de sub frământarea, povara care îi apăsa sufletul, iar dansul reprezenta una dintre soluțiile care ar fi rezolvat situația. Această destindere era marcată prin bătaii puternice de picior în caldarâmul curții, ca într-un fel de autoexorcizare a afectelor negative. Totodată, jocul poate ascunde starea reală pe care o are dansatorul, făcându-l să pară nepăsător, lipsit de griji. Această metodă este folosită și pentru reglarea echilibrului psihic, este o luptă pe care dansatorul o duce cu sine, un fel de „haz de necaz”, dacă se poate spune așa.

Funcția psihologică a dansului, despre care am vorbit mai sus, se manifestă distinct la fiecare practicant. De pildă, atunci când într-un cerc se prind mai mulți dansatori, ocazia, pașii, ținuta, formația sunt comune, însă trăirea și rostul dansului sunt percepute diferit de fiecare. Bineînțeles dansul reprezintă înaintea de toate bucuria, exuberanța, „trăirea momentului”, factorii care influențează aceste stări fiind ocazia, partenerul, asistența.

Dansul este socotit și un act de comunicare, întrucât cuprinde o înlănțuire de coduri culturale utilizate sau descifrate de participanții activi (sau pasivi) la manifestarea coregrafică. Prin această comunicare partenerii reușesc să-și inducă reciproc stări și trăiri emoționale. Comunicarea este posibilă și între dansatori și privitori, stabilindu-se un contact social și afectiv între cele două grupuri, poziționate diferit și înzestrate cu roluri și percepții diferite cu privire la ceea ce îi unește în acel moment, respectiv mișcarea ritmată în contextul ei cultural mai larg. În jocurile de perechi mesajul este de cele mai multe ori transmis discret, nonverbal: în funcție de mișcărilor fine ale brațelor băiatului, fata trebuie să „ghicească” intenția acestuia (direcția în care dorește s-o conducă). Jocul induce o stare de transă, pe măsură ce muzica este cântată pe un tempo din ce în ce mai rapid. În acest iureș plin de energie, dansatorii întăresc momentul trăit prin îndemnuri precum: „Sus piciorul!” sau „Zi-i așa!”. Adesea, aceste intervenții sunt însoțite de fluierături, pocnituri din degete, chiuituri. Asemenea momente (pe care etnecoreologul Silvestru Petac le numește „momente de excitație coregrafică”) pot fi comparate cu o „nebulă” indusă în mod voit și plăcut de dansatori.

Dansul are și o funcție premaritală. Fetele și feciorii profită de orice prilej pentru a atrage privirile și a ieși în evidență. La hora satului sau la alte petreceri tinerii încercau să se distingă prin mișcări și astfel, prin improvizări, fiecare avea posibilitatea de a contribui la îmbogățirea repertoriului. De

obicei băieții utilizau inovația ca pe un model de curtare (erau apreciați cei care jucau bine), iar fetele priveau cu drag și așteptau să fie jucate.

Trecând peste aceste aspecte, este timpul să vorbim și despre dansuri ca un cadru în care sunt incluse nu numai mișcările trupului, ci și alte limbaje artistice, exprimate sincretic.

De-a lungul timpului repertoriul local a fost înnoit prin însușirea unor dansuri din satele vecine, iar în cele din urmă prin intruziunea dansurilor de salon din mediul urban, care au pătruns în toate zonele rurale. De asemenea, mersul flăcăilor la horele organizate în satele vecine și tocmita lăutarilor din satele respective la anumite evenimente au contribuit și la dinamica repertoriilor poetice și muzicale. Această înnoire era văzută ca o schimbare, se ajungea la un nivel pe care-l cerea moda timpului, însă, pe de altă parte, ducea la pierderea unor valori locale. O contribuție importantă a avut-o și școala prin intermediul căreia erau învățate dansuri care ulterior au devenit naționale, precum Brașoveanca, Alunelul ș.a.m.d. De la forma lor genuină, cercul, dansurile au ajuns să fie realizate în linie sau semicerc, în principiu din cauza instructorilor și coregrafilor amatori apăruiți în perioada comunistă care trunchiau, alegeau și combinau pentru scenă seturile de mișcări. În Starchiojd aceste aranjamente scenice nu s-au păstrat în repertoriul activ, iar acum găsim doar formele pe care interlocutorii noștri „le-au pomenit”, cercul și dansurile de perechi, care de asemenea, au pătruns în localitate cu multe influențe din zonele geografice învecinate, Transilvania și Moldova. Printre jocurile pătrunse în repertoriu mai ales din Transilvania se numără: Breaza¹⁵, Polca, Ungureasca. Oamenii din comunitate nu-și amintesc de jocuri de gen, exclusiv

¹⁵ A se vedea articolul Andrei Bucșan „Breaza”, Revista de Folclor, nr. 4, 1958, București.

feminine sau masculine. Dansurile mixte de grup erau: Hora mare, Sârba, Sârba dogarului, Brâul, Floricica, Alunelul, Sârba ofițerească, Fedeleșul, Rața; și jocurile de perechi: Clopoțelul, Geamparaua, Mușamaua, Ațica, Oița, Ciobănașul, Polca pe furate, Breaza, Brașoveanca, Ungureasca, Racii. Pe lângă aceste dansuri, în caietele Mamei Lica Diaconu mai sunt menționate dansuri ca: Stejaru, Jianu, Carolina, Lemnașu, Spoitoreasa, Ovreicuța, Dânganaua, Marițica, Bidineaua, Ceardașul, Polca domnișoarelor, Mândrulița, Izmenuțele, Polca dreaptă, dansuri despre care nu avem și alte informații legate de formă, ținută etc.

Ținuta dansurilor (poziția în care dansatorii țin mâinile) a prezentat diferite forme precum: *mâinile pe umăr*: Sârba, Sârba dogarului, Brâul, Sârba ofițerească; *lanț de brațe îndoite*: Hora mare, Floricica; *brațe lateral încrucișate la spate*: Ciobănașul, Breaza; *băiatul în spatele fetei prinși oblic sus*: Brașoveanca, Clopoțelul; *față în față*: Sârba, Brâul și Hora de perechi; *față în față cu mâinile încrucișate la nivelul pieptului*: Mușamaua. Un alt aspect legat de structura dansurilor este formația, care poate fi: *cerc* – Sârba, Hora, Brâul, Sârba ofițerească, Alunelul, Floricica; *coloane* – Fedeleșul; *cerc și coloane de perechi în centru* – Hora, Sârba, Brâul de perechi; *coloane de perechi* (toate dansurile de perechi) și, de asemenea, dansurile de perechi pot fi și *distribuite liber în spațiul de dans*.

Majoritatea jocurilor erau însoțite de strigături intonate în mare parte de băieți, cărora fetele le țineau „haura” (răspundeau prin anumite sunete, un fel de confirmare la ceea ce ziceau ei).

Brâul, cunoscut în trecut ca joc bărbătesc de virtuozitate (așa cum apare în bibliografia de specialitate), astăzi joc mixt, era unul dintre dansurile grele din punct de vedere al ritmului pe care trebuiau să se „așeze” pași la fel de complicați. Însuși numele jocului dezvăluie implicarea brâului, a cingătorii. Dansatorii se țineau cu mâinile de brâul vecinului pentru o siguranță mai mare, pentru susținerea echilibrului în executarea

figurilor coregrafice. Una dintre strigăturile brâului pare a îndemna flăcăii la joc, iar rezistența până la final s-ar vedea ca o probă a bărbăției, a puterii. Provocarea la joc vine prin versurile: „Cine brâul n-o juca / Cofa cu rachiu o da!”. Din răspunsul altor flăcăi: „Eu de brâu nu m-oi lăsa / Cofa cu rachiu n-oi da!”, se înțelege dorința de a da dovadă de energie și bărbăție. Există mai multe variante de strigături: „Foaie verde spic de grâu / Hai la brâu, la brâu, la brâu / Cine s-o lăsa de brâu / Să dea cofa cu rachiu / Și de brâu și de curea / Și de cingătoarea mea / Eu de brâu nu m-oi lăsa / Cofa cu rachiu n-oi da / Uite brâul trece râul / Și mândruța potecuța”. Alte variante au următorul conținut: „Bate, bate talpa goală / Să sară ciorba din oală / Să rămâie oasele / Să le roază babele!” sau „Uite brâu, trece râu / C-a mâncat Vasile grâu / Și cojanii spicili / Și muntenii paili!”.

Ciobănașul, cu diferite variante din punct de vedere muzical și coreic pe întreg arealul țării, este unul dintre dansurile care alcătuiesc repertoriul păstoresc¹⁶, prezent și la Starchiojd. Strigăturile *Ciobănașului* pot fi vociferate sau semicântate, iar fetele țin „hula”, strigă „Ciobănașule!” după fiecare vers rostit de băieți. Strigătura integrală este: „Ciobănaș la oi am fost / Oile nu mă cunosc / Mă cunosc băcițele, / Că le pup gurițele / Ciobănaș la oi m-aș duce / Dar nu-mi place cașul dulce / Și-mi place cașul sărat / Și să merg la mândre-n sat”. Strigături semicântate se mai pot găsi și la dansurile pătrunse în repertoriile din toată țara prin intermediul școlii. *Alunelul* și *Brașoveanca* sunt unele dintre acele dansuri a căror practicare se datorează mai ales intelectualității satelor românești. Mișcările simple și ritmul apropiat de cel al folclorului copiilor au făcut ca aceste dansuri să fie învățate și să fie prezentate la serbări școlare, dar în același timp reprezintă și o punte care

¹⁶ A se vedea articolul Andei Bucșan „Jocuri de circulație pastorală”, publicat în R.E.F., tom 11, nr. 1, București, 1966.

face legătura între joacă și joc. În Starchiojd, variantele strigăturilor asociate celor două dansuri au fost: *Alunelul* – Alunelu, alunelu hai la joc / Să ne fie, / Să ne fie cu noroc / Cine-n horă o să joace / Mare, mare se va face / Cine n-o juca de fel / Să rămână mititel!” și *Brașoveanca* – Eu sunt brașoveancă / Sunt fată cu noroc / Și-am venit la horă / Am venit să joc / Doi pași înainte / Și doi înapoi / Asta-i Brașoveanca / Din sat de la noi.

O altă categorie de strigături sunt cele satirice, prin care se sancționează anumite „anomalii sociale”, ca de exemplu fata „bătrână” și leneșă. O astfel de strigătură am cules-o de la Maria Pisoschi, care a învățat-o „din deal” (deal numesc chiojdenii zonele cu podgorii unde toamna mergeau cu ziua la cules), însă din informațiile primite de la ea am putut afla că această strigătură era cunoscută și de părinții ei originari din Starchiojd. Versurile vorbesc despre fata leneșă și bătrână: „Fetițelor de prin sate / Nu fiți tare supărate / C-ați rămas nemăritate / Că v-oți mărita și voi / Când merg apele-napoi / Și-oți avea și voi bărbat / Când o fi moșu’ băiat / Lelea ‘naltă și voinică / Doarme lângă mămligă / Mămăliga colcuie / Ea doarme și sforăie / Și-a avut noroc cu cucu’ / C-a cântat și s-a sculat / C-o mâncau muștele-n pat / Tocmai pe la prânzu-ăl mare / Dă la găini de mâncare / Prrr, prrr, prrr / Alba e, pestrița nu-i / Prrr, prrr, prrr / Neagra e, moțata nu-i!” (Maria Pisoschi). Alte strigături satirice care au în vedere „ocărârea” femeilor leneșe sunt amintite de Mama Lica, însă nu știm în ce context sau ce dans însoțeau: „La horă mă-ndes, mă-ndes / Da-n război nu știu să țeș / Printre ițe, printre spată / Trece o iapă împiedică / Printre ițe și fuscei / Trece o scroafă cu purcei / Știi leicuță-n patru ițe? / Ba, eu, neică, nici în două / N-oi purta cămașă nouă / De s-ar țese pânza-n drum / Fără ițe, fără sul / N-ar fi gol niciun nebun / Nevasta care iubește / Noaptea spală și cârpește / Și ziua se priminește / Hai femeie la prășit / Nu pot, m-am îmbolnăvit / Hai femeie la băut / Fă ‘nainte că

te-ajung” (Lica Diaconu).

Un alt tip de strigătură cu iz sarcastic se poate găsi în acompanierea dansului *Muşamaua*. Aici dansatorii, organizați în coloane de perechi, formau un cerc (perechile stăteau față în față cu mâinile încrucișate, iar fata în partea interioară a cercului) și se învârtteau pe circumferința acestuia cu pași simpli, asemănători cu cei de la geampara. Strigăturile aveau rolul de comandă, după fiecare vers perechea se schimba (fata trecea în fața partenerului din stânga ei, iar fata din dreapta ei o înlocuia), iar prin vorbele rostite i se puneau „ponoase” respectivei fete, până la reîntoarcerea primei partenere. De fapt, acesta era un „joc mascat” de cuvinte prin care se dorea venirea înapoi a partenerei dorite. Primul schimb de partenerie venea după recitarea versurilor: „Foaie verde și-o lalea / Na p-a mea și dă-mi p-a ta!” (se face schimbul). Comunicarea continuă prin comenzile: „Foaie verde și-o sipică / Fugi de-aici că ești prea mică / Foaie verde, foaie lată / Fugi de-aici că ești prea ‘naltă / Foaie verde de cucută / Fugi de-aici că ești urâtă!”. Jocul se încheia prin strigătura de început: „Foaie verde și-o lalea / Na p-a ta și dă-mi p-a mea!”. După cum observăm cercul implica un număr fix de perechi și rotațiile se executau astfel încât să se încadreze în numărul strigăturilor – înainte de rostirea ultimelor versuri fata ajungea în stânga partenerului din fața căruia a plecat prima dată.

Dansul *Izmenuțele*, de mult intrat în categoria amintirilor, era unul dintre dansurile referitoare la sexualitate, realizat într-un cadru restrâns, la clăci, șezători, sau poate la nunți, spre final, când copiii nu erau prezenți. Pașii nu mai sunt cunoscuți și nici alte informații despre dans, însă în memoria comunității au rămas versurile strigăturilor: „Ș-are, măi, ș-are, făi / Ș-are izmenuțe noi / Ș-are, măi, ș-are, făi / Are fustă-n patru foi / Și mai are și-altceva / Dar nu-i pentru dumneata!” Toate jocurile amintite în rândurile de mai sus erau interpretate în cadrul unor evenimente importante din punct de vedere individual sau

colectiv. Potrivit informațiilor publicate în vol. V din corpusul etnografic *Sărbători și obiceiuri*, în Starchiojd ocaziile care implicau jocul erau: 1. Cele legate de ciclul familial – cumetria, nunta; 2. Cele legate de ciclul calendaristic – a. Sărbători și obiceiuri cu dată fixă: Anul Nou; b. Sărbători și obiceiuri în calendarul agro-pastoral: Paparuda, desfacerea turmei; 3. Sărbători și obiceiuri comunitare – șezătoarea, claca, hora satului, hramul.

La cumetrie și la nuntă erau interpretate jocurile din repertoriul comun, însă în cadrul ceremonialului nupțial erau și încă mai sunt active dansuri rituale (sau devenite ceremoniale prin înlăturarea funcțiilor originare, sacre) care marchează momentele de trecere de la o stare socială la alta. În seara premergătoare nunții, atât la casa mirelui cât și la casa miresei se făceau Vedre. Era o întâlnire a tineretului, un echivalent al „petrecerii burlacilor” în contemporaneitate, doar că obiceiul Vedrelor presupunea o întâlnire socială mixtă. Printre jocurile care întrețineau atmosfera tineretului, *Perinița* (azi dispărut) reprezenta dansul specific evenimentului. Pernița/Perinița (pernă mică), frumos cusută de mireasă, era ținută în mână de un băiat sau o fată care stătea în mijlocul cercului și invita la dans orice persoană din cerc. După ce dansa cu persoana aleasă se așezau pe perniță pentru a-și da sărutul simbolic. Cel invitat rămânea în interiorul cercului și invita la dans pe altcineva. Acest gest se repeta până când se termina melodia. Un alt dans ocazional – folosesc termenul „ocazional” în sens etnocoreologic, de dans practicat la anumite ocazii – este *Nuneasca*. Acesta, ca și celelalte dansuri ocazionale, întărește sau pecetluiește o stare și este un dans dat în cinstea nunilor mari după cununie. La Starchiojd, *Nuneasca* este dansată în centrul satului în formație de cerc, este condusă de „soțul de ginere” (maestrul de ceremonii, cel care poartă și bradul de cununie), urmat de mireasă, mire, nași, socri mari, socri mici, rude și restul nuntașilor. Cel de-al treilea dans ocazional este

Hora domnișoarelor/fetelor, care se face după „dezlegarea miresei” (îmbrobodirea, trecerea în rândul nevestelor). Tinerele nubile formează un cerc în interiorul căruia dansează mireasa o horă de perechi cu fiecare dintre fete, în acest timp așezând voalul pe capul lor. Acest gest poate avea o funcție augurală în credința că și fetele care participă la dans se vor căsători în curând.

La pragul dintre ani, de Anul Nou, în ceata de plugari este prezent „Ursul” care înainte prezenta anumite jocuri mimice¹⁷. „Țiganul” era cel care avea puterea de a înlănzi ursul și de aceea îi dădea comandă la joc după muzica interpretată de un fluieraș sau cimpoier. În funcție de ritmul de dans (în general ritm de geampara) și strigătura Țiganului, Ursul schița câțiva pași (în limita puterilor, deoarece pieile de capră din care era confecționat costumul erau foarte grele). Uneori Ursul era invitat în casă să joace pe podea, să se audă pașii. Există variate mărturii în care, sub formă de glumă, rudele sau prietenii celui care purta masca de urs îl puneau să danseze pe butuci de lemn, testându-i astfel rezistența și capacitatea de a duce la final probele. De-a lungul vremurilor, strigătura de la jocul ursului s-a pierdut, însă în amintirea mamei mele (Elena Mușă) a rămas imaginea unui copil care privea la mișcările ursului după strigăturile: „Joacă, joacă, Moș Martine / Că-ți dau pâine cu măsline!”.

În calendarul agro-pastoral chiojdenii sărbătoreau Paparuda (vara, pe timp de secetă), iar toamna, de Sf. Dumitru, desfacerea turmei de oi. La desfacerea turmei se organizau petreceri câmpenești de tipul nedeilor care marcau încheierea anului pastoral. Cu această ocazie erau executate dansuri din repertoriul comun (*n.n.* posibil dansuri de circulație pastorală: Oița, Ciobănașul). Diferit de astfel de întruniri era jocul

¹⁷ A se vedea articolul: Emilia Pavel „Jocuri cu măști în Moldova” R.E.F., tom 42, 1997, nr. 3-4.

Paparudelor, un ritual de aducere a ploii interpretat de fete până în 10 ani (v. și cap. *Calendare populare și practici culturale asociate acestora*). În ceea ce privește coregrafia, nu se poate vorbi de un aranjament complicat. Jocul era în monom, în formație de cerc sau cu dansatorii amplasați liber în spațiul de joc; mișcările erau sărituri în înălțime nu prea departe de suprafața solului, în ritmul cântecului lor ritual.

Sărbătorile și obiceiurile comunitare erau prilejuri de socializare între oamenii din localitate. Acestea puteau fi organizate în cadre mai restrânse pe vecinătăți sau rudenii – șezătoarea și claca –, sau în folosul întregii comunități – hramul, hora. Locuitorii din Starchiojd nu fac diferența între clacă și șezătoare. Singura persoană care ne-a dat informații despre acestea și care a făcut o astfel de diferență a fost Mama Lica Diaconu, care a povestit despre o șezătoare pe care a văzut-o în comuna vecină, Cătina, din județul Buzău (v. *Starchiojd. Moștenirea culturală I*, cap. *Industria casnică țărănească*, p. 107). Clăcile erau organizate de toamna până primăvara, cu excepția zilelor de post (miercurea, vinerea, duminica) și aveau rolul de întraajutorare. Toată organizarea era făcută de o femeie care avea de tors sau de făcut alte treburi legate de industria casnică. Aceasta anunța vecinele că vrea să facă clacă, cu o zi sau două înainte. Femeile se adunau la ea în data stabilită aducând cu ele unele unelte pe care le foloseau (fus, furcă). Gazda le dădea de lucru (să toarcă lână/câneapă, să scarmene lână etc.), cinstindu-le cu boabe fierte, țiucă, gogoși. Nelipsiți erau flăcăii care știau de întâlnirea fetelor și femeilor. La venirea flăcăilor de multe ori lucrătoarele făceau loc în cameră pentru dans (*idem*, pp. 106-107) și fiindcă aceștia veneau cu fluier și cimpoaie, jocul se pornea imediat. Ileana Ivan, fiică de cârciumar, își amintește că astfel de întruniri aveau loc chiar în cârciumă: „Tata de multe ori făcea clăci în prăvălie. Aducea porumb acolo, avea niște țigani pă care îi ținea la el să-i facă potcoave, îi ținea cu chirie, și ăia și cânta, și

să făcia clacă acolo” (Ileana Ivan). Din cauza unor incidente claca putea deveni singura ocazie de joc în comunitate, după cum ne relatează Ștefan Ceașu: „A fost într-un an, a făcut unii niște bătai serioase pă la Bătrâni și a interzis hora toată iarna. Nu mai iera. Și aici să făcia clăci, să știa că aveam suror’li, iera nemăritate aci. În seara asta la mine, mâine seară la țața Fița, că șidea aici, mâine seară la altu’... da’ ce clacă? Le dădea oleacă di lână să toarcă, sau călți – ce avea acolo –, un tuci di boabe fierte acolo... Și vinia băieți din sat, iera aici 30-40 di inși și nu mai avea loc în casă un’ să joace și ișa afară pă zăpadă și juca” (Ștefan Ceașu).

Dintre toate ocaziile de joc *Hora satului* s-a dovedit a fi una dintre cele mai importante, complete și complexe întruniri obștești, o instituție cu reguli și responsabilități. Era o ocazie de socializare și întâlnire a tuturor oamenilor din localitate. Hora avea loc în fiecare duminică din an cu excepția posturilor. Numărul „horelor” (locuri unde se făcea horă) coincidea cu numărul prăvăliilor din sat care de obicei aveau salon pentru dans folosit pentru evenimentele locale (horă, nuntă, cumetrie, vedre). „La noi să făcia cinci hore: la tata (*n.n.* Ștefan Frigea – Fănică Cleanțu), la Fănică Dogaru, la Gologan, la Cheșculescu, la Jidanu” (Ileana Ivan). Dacă în Starchiojd hora se făcea pe terenurile unor proprietari, în satele aparținătoare, Rotarea și Valea Anei, de multe ori se ținea pe marginea cursului apei: „Făceam horă și pe prundu’ gârlii” (Zoe – Patica Coman). La horele ținute în cârciumă mergeau tinerii din apropierea acesteia deoarece pătrunderea în localul de pe altă stradă sau dintr-un alt sat din comună genera conflicte între flăcăi, de cele mai multe ori pe motivul că „li se iau fetele”: „Dacă erai din Brădet nu aveai ce să cauți pă Gârbeasca, că ieșea bătaie, să bătea pă fete” (Moisică Țeavă). O eventuală abatere de la regulă se accepta dacă flăcăii mergeau în „cadalâcul” (zona) unor rude apropiate, care de altfel îi și însoțeau. După construirea căminului cultural hora s-a făcut doar în centrul

satului, astfel toate horele fiind strânse laolaltă. Principalii participanți erau tinerii necăsătoriți care, în contextul jocului, de multe ori legau prietenii ce duceau la căsătorie. Fetele intrau în horă de la vârsta de 15-16 ani iar băieții de la 17-18 ani. Din momentul intrării în horă se considera că aceștia erau „buni” de măritat și însurat, consfințirea acestui statut venind în primul rând din partea familiei. La Valea Anei, pentru intrarea în horă, fata se pregătea din timp prin cusutul în secret a unei batiste pe care i-o dăruia primului băiat care o scotea la horă: „Fetele care ieșeau prima dată la horă coseau o batistă. Când ieșea la horă, băiatul care o scotea la horă primea această batistă. I-o puneă la buzunar sau la brâu dacă nu avea cămașă cu buzunar, și se spunea că acela era viitorul ei soț. Acuma depinde ce relații se stabileau între ei” (Zoe Roman). Alte persoane participante erau *copiii*, care jucau pe margine până la împlinirea vârstei la care se considera că erau apți să intre în hora tinerilor, *mamele fetelor*, care le supravegheau pe acestea și la final plecau împreună către casă, *proaspeții căsătoriți* care dansau doar între ei.

Muzicanții reprezentau o altă categorie de actanți indispensabili în desfășurarea horei. De cele mai multe ori aceștia erau din localitate, însă existau și cazuri în care erau aduși din alte sate. Tocmirea lăutarilor se făcea de către flăcăi, uneori pentru o perioadă de un an, dar aceasta nu era o regulă. Un caz particular este prezentat de Ileana Ivan, care povestește că tatăl ei avea tot timpul angajați doi țigani fierari care știau și să cânte la evenimentele de la cârciumă. Aici muzica era „a cârciumarului”.

La hora satului erau interpretate toate dansurile din repertoriul comun, iar una dintre obligațiile la care fetele trebuiau să se supună era aceea de a nu refuza niciun băiat din horă care le invita. Refuzul era considerat o jignire, o umilire în fața întregii comunități a tânărului și sancțiunea era scoaterea din horă și interzicerea de a mai participa o anumită perioadă

de timp. Printr-un semn făcut lăutarului se cânta *Nuneasca*, iar fata înțelegea că trebuie să plece: „Indiferent că nu-ți plăcea, tribuia să te duci să joci cu iel – putea să fie și a lu’ mama dracului –, că dacă nu, îți făcia Nuneasca și te trimitea acasă. Îi cânta Nuneasca și «du-te acasă cu ea, ține-o în vitrină». Și aia să simțea vinovată și pleca. N-o mai vedeai vreo lună” (Ștefan Ceașu). Cea mai importantă horă din an se făcea în Duminica Paștilor când fetele îmbrăcau ii noi cusute în secret în timpul postului. Astfel își arătau hărnicia, istețimea și priceperea în crearea modelelor. Alte zile importante în care se făcea horă erau la hramurile bisericilor, respectiv Cuvioasa Paraschiva (14 octombrie), Sf. Ilie (20 iulie), Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil (8 noiembrie). Cu acest prilej se organizau și târguri de unde se cumpărau diferite produse alimentare și de uz gospodăresc; în amintirea localnicilor au rămas „comediile”, niște carusele care erau obiect de distracție pentru copii și pentru tineri.

În perioada comunistă repertoriul de dansuri a avut o evoluție care a dus la pierderea ori modificarea unor forme locale și la crearea altora prin intermediul ansamblurilor folclorice. Prima inițiativă de a forma echipe de dansuri a fost a doamnei învățătoare Lucica Gârbea, care a adus pe scenă jocurile populare locale pe care elevii le-au învățat mai apoi. De la simple serbări s-a ajuns la înființarea Ansamblului „Ciobănașul” din care au făcut parte în primul rând multe dintre cadrele didactice. Pe baza unor programe culturale se realizau spectacole, „dialoguri” între comunele apropiate în cadrul cărora fiecare își prezenta repertoriul de muzică și jocuri populare. În acest mod sistemul a dus la amalgamarea ciclurilor de dansuri, mai ales prin implicarea directă a coregrafilor. Un rol însemnat în modificarea și unificarea repertoriilor locale l-au avut și lăutarii aduși din alte sate, care adeseori impuneau repertoriul pe care îl aveau ei. În prezent dansurile se învață în primul rând la căminul cultural (unde activează copiii din ansamblu), totuși ocazia principală care face ca dansul să se

transmită și creează dialog între generații este nunta.

Așa cum am menționat deja, locuitorii comunei sunt mari iubitori de dansuri populare: într-o noapte de nuntă schimbă în timpul jocului câte două-trei cămăși din cauza transpirației. Ordinea jocurilor este aceea de odinioară: *jocuri principale* – Hora, Sârba, Brâul – și *jocuri secundare*, care se joacă o dată sau cel mult de două ori în timpul nunții – Ciobănașul, Breaza, Brașoveanca, Sârba ofițerească. Strigăturile nu mai sunt de actualitate (rar se mai strigă la Brâu), însă plăcerea jocului este redată prin chiuituri, fluierături și bătăi puternice în podea (mai ales în intervalul solistic al instrumentelor). De asemenea, în momentele de extaz, oamenii mai în vârstă ridică pălăriile și fluieră. Observațiile directe și participative au făcut ca în ultimul timp să descopăr un nou factor care influențează modificarea formației de joc, anume spațiul unde se desfășoară evenimentul (la nunțile mari se lasă foarte puțin spațiu pentru joc, iar ținuta se poate schimba „din mâini pe umăr” în „lanț de brațe” și improvizare de pași mai simpli care nu necesită deplasare pe un spațiu larg). Prin studierea fenomenului coreic din Starchiojd, atât din postura de *insider* cât și ca *outsider*, consider că prin dragostea și atenția pe care i-o acordă în primul rând tineretul, tradiția locală a dansului va dăinui multă vreme de acum înainte.

Poezia sau versificația sunt manifestări folclorice întâlnite curent la Starchiojd. Printre simplii purtători se numără și creatori ca Lica Diaconu și Ion Zăhărăchescu, cei care au versificat diferite întâmplări sau au creat versuri în spirit educativ, lăsate ca pilde. Alți cunoscători, precum Elisabeta Tănăsescu, au învățat poeziile transmise de alte generații și pe care le readuc în fața celorlalți de câte ori simt nevoia (în cercetarea noastră din 2014, tanti Lucica ne-a recitat foarte multe versuri). În repertoriul curent cele mai multe poezii cunoscute sunt cele pe care le-au învățat la școală în

clasele primare, mai toți interlocutorii menționând că erau memorate pentru serbarea de încheiere a ciclului primar, un ciclu de studii final pentru mulți dintre ei. Cele două conflagrații mondiale au generat crearea unor poezii pe această temă pe care copiii le învățau pentru a le recita cu ocazia sărbătoririi eroilor în fața troiței ridicate în cinstea lor. Reproducem două variante culese de la Elena Mușă și Ion Cârmiți. „Era vreme de război / Și-a plecat și tata / Într-o miercură sau joi / Nu știu bine data / Eu eram cât un pitic / N-ajungeam la masă / Singurul bărbat rămas / La mama acasă / La școală când am plecat / Întrebam de tata / Din ochii mamei curgeau / Lacrimi cu găleata / Mai târziu când am crescut / Am aflat că tata / S-a luptat cu alți eroi / Apărându-și vatra / Și mă duc la monument / Când strigă apelul / Pentru tata zic: prezent! / Și sărut drapelul” (Elena Mușă). Cea de-a doua poezie este înregistrată de la veteranul de război Ion Cârmiți (un bătrân în vârstă de aproape 100 de ani), căruia tatăl i-a făurit o lume a războiului prin povestirile despre prima conflagrație mondială în care a fost combatant, pregătindu-l într-un fel să poată înțelege viața de ostaș și să trăiască acele întâmplări în mod direct în următorul război. Nea Ion nu-și amintește de unde a învățat această poezie, dar face parte din repertoriul lui: „La o tufă de sulfină / Car cu patru boi / S-a oprit și se închină / Bucovină, Bucovină, leagăn de eroi / Și se-nchină că se duce / Nevoiașul car / La răscruce, să apuce / Drumul spre hotar / Ah, Ștefane, voievoade, / Școală din mintean / Scol și să buciume feciorii / Din Humor la Reni / Sună să răsune norii / Să deștepte roșiorii / De la Războieni / Și la multe te arată fiores pă sur / Prinde-ți paloșul din spate / Și-nvârtește-te-mprejur / Că jidanii și rutenii / Pripășiți pe aici / Ei zic că sunt moldovenii / Și noi vinitici / Ali doamne, dă-i de frânge / Că noi pluguri ‘om mai strânge / Și ‘om semăna prin sânge / Ghindă-n loc de grâu” (Ion Cârmiți).

Alte poezii aflate în circulație orală sunt foste cântece

(culte sau populare), doine sau balade care, din cauza pierderii liniei melodice sau a transiterii în scris prin intermediul școlii, fără notație muzicală, au fost învățate și comunicate ca atare. Un prim exemplu sunt câteva versuri ale unui cântec pe care mătușa bătrână, Sultana Vizireanu (n. 1912), mi-l spunea în copilărie, un cântec a cărui temă era tot războiul, ea însăși fiind văduvă de război: „Păsărică, păsărea / N-ai văzut pe maica mea? / Am văzut-o la cișmea / Scotea apă și plângea / De ce plângi, măicuța mea? / Plâng de mine și de voi / Că tăicuțu-i în război” (Sultana Vizireanu).

Al doilea exemplu este textul unui cântec satiric, în genul folclorului nou, notat în caietul Elisabetei (Lucica) Gârbea, cunoscută în sat ca bună solistă care își interpreta repertoriul muzical la muncile întreprinse la C.A.P., unde multă vreme a fost șefă de echipă: „Am zis verde matostat / La cumătru’ lăudat / Șade fănu’ neadunat / Și s-ar duce să-l adune / Dar se teme de șopârle, tra la la / Că șopârla-i verzișoară / Și te-apucă de picioare, tra la la / Am zis verde foaie lată / La cumătra lăudată / Șade cânepa-n polată / Cănipioara cea de vară / O țin mâțele pe-afară / Cănipioara cea de toamnă / Șade-n pat ca o cocoană / Foaie verde de-artăraș / Are lelea opt cămăși / Trei sunt rupte, patru sparte / Una nu se ține-n spate” (arhiva personală a Elenei Gârbea). Deși nu se cunoaște melodia, finalele versurilor cinci și șapte („tra la la”) scot în evidență forma originală a textului liric.

Ultimul exemplu este o variantă a baladei *Constantin Brâncoveanu* pătrunsă în repertoriul local prin intermediul școlii, fiind inclusă în manualele ciclului primar de studii: „Într-o joi de dimineață / Zi scurtării lui din viață / Brâncoveanu se sculă, / Fața albă își spală, / Barba albă-și pieptănă, / Pe fereastră se uită, / La icoană se-nchină / Și-amarnic se spăimântă / Dragii mei coconi iubiți, / Lăsați somnul, vă treziți / Că pe noi ne-a-nconjurat / Pașa cel neîmpăcat / Bine vorba nu sfârșea, / Turcii-n casă năvălea, / Pe

toți patru mi-i prindea / Și-i ducea de-i închidea / La Stambul în
turnul mare / Ce se-nalță lângă mare / Mult acolo nu stătea / Se
ducea și-i aducea / Lângă foișorul lui / Pe malul Bosforului / Și
sultanul cerceta / Constantine Brâncovene, / De ți-e milă de
copii / Și de vrei ca să mai fii / Lasă legea creștinească / Și te
dă-n legea turcească / Constantin cu greu ofta / Și din gură
cuvânta / Doamne, fie voia ta! / Constantine Brâncovene, /
Nu-mi grăi vorbe viclene / De ți-e milă de copii / Să lași legea
creștinească / Și dă-te-n legea turcească / Sultanul se-nfuria, /
Copilașii aduna / Și cu paloșu-i tăia / Constantin cu greu ofta /
Și din gură cuvânta: / Chiar pe toți de mi-ți tăia / Nu mă las de
legea mea / Iar sultanul ce făcea / Pe roată că mi-l punea / Pe
Constantin mi-l jupuia / Iar acesta ce zicea / Să știți că a murit
creștin / Brâncoveanu Constantin” (Alexandru Savu).

Dintre genurile folclorice frecvente nu lipsește **povestirea**, care încă se află în repertoriul comunității. Temele principale ale povestirilor sunt legate de etapele vieții (copilăria, tinerețea, bătrânețea), cu tot ce se întâmplă în fiecare perioadă (căsnicia, văduvia, singurătatea etc.). Povestirile se pot grupa pe subiecte, în funcție de ocupația fiecăruia, sau pot ilustra elemente comune din cultura locală. De pildă, proprietățile aflate departe de locuința permanentă au dus la crearea unor povestiri despre viața la odaie sau la câmp. Femeile sunt cele care pot povesti despre îngrijirea copiilor și a gospodăriei în lipsa soțului, despre nopțile lungi în care au țesut la război și despre toate activitățile întreprinse cu scopul obținerii textilelor, pe când bărbații povestesc despre viața dusă departe de casă, la locurile de muncă (acum și străinătate). Bătrânii încă mai vorbesc despre năvălirile altor popoare care au trecut prin sat, dezvăluind și sursa de la care au primit informația: „Zicia tata-mare” sau „Povestea tata-mare”. Astfel, putem descoperi și mecanismul de transmitere a folclorului, peste o generație, de la bunic la nepot, de la cel mai bătrân la

cel mai tânăr, asigurând continuitatea narațiunilor. Veteranii de război reprezintă o categorie specială de povestitori care dețin un repertoriu mai delicat, la care puțini au acces. Dar războiul este povestit și de femei, care l-au înțeles și l-au văzut dintr-o altă perspectivă, și anume a celor care au avut de înfruntat greutățile din spatele frontului. În general bătrânii repetă istorisiri de tot felul, integrate într-o macropovestire a vieții. În repertoriul ciobanilor se găsesc povestiri despre animalele sălbatice care au sfâșiat animalele din obor, sau despre câinii „cei bărbați” care au dovedit dușmanul stânei. Nu lipsesc nici relatările despre luarea manei laptelui și eforturile făcute prin rugăciuni și descântece pentru a readuce sănătatea turmei.

Acestea sunt doar câteva exemple, prin care făurim o imagine de ansamblu a multitudinii subiectelor despre care i-am auzit pe chiojdeni povestind. Un studiu amănunțit al narativității și repertoriului narativ în localitate ar aduce, desigur, mult mai multe informații.

Legenda – prelucrată la modul versificației țărănești – este genul care s-a impus în sat în primul rând prin creația poetei populare Lica Diaconu, fiind transmisă prin intermediul activităților școlare și devenind un „ingredient” obligatoriu al acestora. În legenda satului se vorbește despre eroul civilizator care și-a clădit sălaș și a întemeiat așezarea. Prototipul folcloric se poate consulta în „*Tipologia legendei populare românești*” a lui Tony Brill (Brill, 2006: 589-590), unde se menționează legenda de întemeiere a localităților Bătrâni, Starchiojd și Chiojdul Mic. Narațiunea prezintă stabilirea a doi bătrâni pe teritoriul actualei comune Bătrâni, care-și duceau viața în pace, alături de cei doi urmași. Copiii, crescând, și-au făcut propria gospodărie: cel mare a format comuna Chiojdul Mare – Starchiojd, iar cel mic a trecut peste deal, și-a făcut gospodărie pe cealaltă vale și a întemeiat Chiojdul Mic. Pe baza acestei legende s-au creat două variante versificate, prima a poetei populare Lica Diaconu și cea de-a doua a doamnei Miorița

Gârbea, originară dintr-o familie de învățători. În ambele variante se povestește și despre existența unei fiice, Ana – eroina eponimă a satului Valea Anei –, cea care a primit moșie aproape de casa părintească și de frați. O altă legendă de întemeiere vorbește despre clădirea cătunului Ceauși, și a fost culeasă de la un urmaș al întemeietorului, care, după spusele lui, era „tata lu’ tata lu’ tata-mare”. Această legendă poate fi consultată în vol. I al cărții noastre despre Starchiojd, unde sunt reproduse și variantele locale la Legenda Cucului și Legenda Prigorei. În cercetarea noastră din vara anului 2014 am avut ocazia să înregistrăm o variantă cântată a baladei *Miorița*, pe care nea Nicu Diaconu o numea *Cântecul oilor*, cu versuri relativ apropiate de cele ale variantei Vasile Alecsandri din manualele școlare.

Proverbele și zicătorile sunt frecvent folosite în Starchiojd, fiind suportul oricărei pilde sau asemănări, și sunt reproduse în contexte situaționale potrivite. În acest volum anexăm o colecție de aproximativ 500 de proverbe și zicători culese într-o perioadă de zece ani. În afară de cele notate de Mama Lica (aprox. 50) celelalte au fost culese în momentul „zicerii” de către autorul acestor rânduri (C.M.). Momentele inițiale în care am auzit și am început să înțeleg mai bine aceste „vorbe de duh” sau, cum le mai zic chiojdenii, „vorbe vechi” sau „bătrânești”, determinându-mă să le notez în câteva caiete, au fost o serie de dialoguri cu bunica dinspre tată, Maria (Marioara) Mușa, pe care am auzit-o zicând „Leagă-ți iapa un’ ți-e teapa” sau „Am plecat după surcele și-am venit cu floricele”. Tot așa, dintr-un alt dialog cu vecinul meu Savu Alexandru (Tică Bălănică), din vorbele cu care mă îndemnau „să învăț carte”, pentru a putea face ceva în viață, am putut culege proverbul: „Sapa-i lată, coada-i lungă, n-ai să vezi parale-n pungă”. Proverbele au fost înregistrate „din gura” tuturor oamenilor din sat cu care am relaționat, însă traiul alături de bunici (născuți la începutul veacului trecut, în

perioada 1914-1922) și de părinți, dar și participarea îndelungată la activitățile agricole alături de Gârbea Dumitru (Gică Colindeț) și Cojocaru Gheorghe (Gheorghe Baltac), deținători ai unui arsenal întreg de zicale, au făcut ca proverbele culese să ajungă la numărul amintit. Nu știm câte dintre ele fac parte din repertoriul local, în condițiile în care porțile satului de multă vreme au fost deschise către alte localități, însă știm că, de-a lungul veacurilor, aceste vorbe au făcut parte și din repertoriul chiojdenilor; cel mai important aspect este că acum, în 2015, aproape toată această colecție este activă.

Sunt recunoscute replici din opere literare învățate în școală, mai ales din întâmplările lui Păcală: „Sus, părinte, că se udă Evanghelia”. Am observat nevoia de creare a acestor „jaloane” după care unii par că își duc viața (de multe ori oamenii comunică prin utilizarea repetată a expresiilor aforistice). Este poate o metodă de a face ca viața lor să pară mai ușoară, mai frumoasă, le oferă o anumită stabilitate și „rânduială”. De multe ori, înaintea enunțării proverbului propriu-zis, se spune: „vorba proverbului” sau „am pățit ca prostu’/Păcală”; scopul este acela de a-i atrage atenția ascultătorului asupra faptului că ceea ce aude este o afirmație perfect valabilă, a cărei justete a fost verificată de către înaintași de-a lungul timpului.

Glumele, bancurile, snoavele „brașoave” sunt de asemenea folosite în mod curent în comunitate. Acestea sunt spuse de obicei în fața unei audiențe mai mari, pentru a întreține o atmosferă plăcută (muncile agricole, nunți etc.), însă cel mai propice moment în care se spun este, paradoxal, priveghiul (noptile lungi în care se păzește mortul). Se fac în asemenea situații și farse improvizate pe loc (unei persoane care adoarme la priveghi i se pune o lumânare aprinsă în mână, ori cu un ac îi sunt prinse hainele de pânza de la coșciug sau chiar de hainele mortului).

Se fac glume și pe seama poreclelor: bunica, Marioara lu' Căritu (Oprea Maria), glumea adesea cu nea Gică Colindeț (Gârbea Dumitru): „S-au copt colindeții?” „Nu i-am frământat, că s-a cărit (a făcut cari) copaia!”.

În privința textelor poetice rituale notăm că, la înmormântări, rudele (atât femei cât și bărbați) și alte persoane apropiate, strigă sau bocesc mortul, povestindu-i viața în stilul improvizatoric specific funerar. Am consemnat și două discursuri funebre mai deosebite, unul al Filofteiei (Lilica) Mușa, pronunțat la înmormântarea mamei ei și altul al doamnei Miorița Gârbea, rostit la mormântul mamei cu ocazia parastasului de șapte ani. Ambele relatează în versuri cu accente lirice viața și activitatea decedatelor. Adăugând la trecerea în revistă sumară de mai sus și alte piese de repertoriu poetic ritual pe care le-am întâlnit la Starchiojd (v. cap. *Calendare populare și practici culturale asociate acestora și Viziunea magică*), se poate concluziona că oamenii locului sunt înrădăcinați într-o lume a tradiției pe care o evocă, o respectă, o trăiesc și o transmit generațiilor următoare.

Câteva aspecte privind folclorul muzical din comuna Starchiojd, județul Prahova

Considerații generale – trecut și prezent

Cercetările asupra folclorului muzical din nord-estul județului Prahova au fost, în ultimul secol, relativ sărace, chiar dacă urme ale preocupărilor pentru foclorul prahovean, în general, pot fi găsite începând cu a doua jumătate a sec. al XIX-lea (D. Granda, *Cântecul lui Matei Basarab*, în „Ilustrațiunea. Jurnal universal”, I, 1860, nr. 4, p. 30-31), continuate în ultimele decenii ale aceluiași veac (D. Vulpian,

Musica populară. Balade, colinde, doine, idyle, vol. I, 1885; idem, *Musica populară. Jocuri de brâu*, 1886), urmate apoi la începutul sec. XX, cu prima culegere riguroasă, cu ajutorul aparatelor de înregistrat sunetul și cu o metodologie proprie (D.G. Kiriac, în anul 1916, a cules un material muzical de mare valoare, publicat postum în vol. *Cântece populare românești*, 1960, București, Editura Muzicală a Compozitorilor Români) și întregite cu notațiile, după auz, datorate între anii 1924-1927 lui Gh. Cucu (publicate, de asemenea, postum în volumul *200 colinde*, 1936, București). În 1938, Emilia Comișel avea să-l însoțească, în mai multe comune prahovene, pe Constantin Brăiloiu, care avea să multiplice pe discuri de gramfon (științifice, nu comerciale!, n.n.) câteva dintre cele mai reprezentative eșantioane ale muzicii țărănești din această zonă (Emilia Comișel, *Câteva considerații asupra folclorului prahovean*, în vol. *Folclor din Prahova*, autor C[onstantin] Manolache, cu un Cuvânt înainte de Al. I. Amzulescu, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă Prahova și Centrul județean de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă, 1972, p. 391-398). Autoarea citată menționează că, în deceniul al șaptelea al secolului trecut, patrimoniul repertoriului muzical prahovean cuprindea piese culese în aproximativ 100 de comune și sate, păstrate în mare parte în Arhiva Institutului de Folclor, dar și la fostul Centru județean de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă Prahova, precum și în colecții particulare. Concentrându-ne asupra microzonei din nord-vestul județului Prahova, trebuie să menționăm un studiu amplu asupra cântecelor din comuna Bătrâni, pe care-l datorăm cercetătoarei Paula Carp (una dintre colaboratoarele lui Constantin Brăiloiu), care a prezentat și analizat materialul muzical pe care ea l-a cules în anul 1950 din această comună învecinată Starchiojdului (Carp, Paula, 1957, *Câteva cântece de ieri și de azi din comuna Bătrâni*, în *Revista de Folclor*, an II, nr. 1-2, București, p. 7-63). Volumul anterior

menționat, semnat de profesorul prahovean Constantin Manolache, a avut meritul de a reuni un material folcloric bogat (conținând texte ale unor piese lirice, epice, din folclorul obiceiurilor, ghicitori, proverbe și zicători), provenit din 26 de localități prahovene. În finalul lucrării sunt anexate și 38 de melodii considerate reprezentative pentru caracteristicile folclorului muzical local, plasat între cadrele de interferență dintre graiul muzical al Munteniei de nord și cel al Transilvaniei de sud.

Sub acest aspect, al interferenței culturale datorate atât condițiilor locale cât și legăturilor economice și sociale a românilor munteni cu cei transilvăneni, se remarcă o subordonare echilibrată a genurilor folclorice între categoriile ocazionale și cele neocasionale. Din punct de vedere muzical, al stilului și structurilor sonore, au fost remarcate anumite direcții stilistice reprezentative, care desemnează o anumită continuitate a tradiției locale: o tradiție dinamică, în transmiterea căreia aportul interpreților a fost decisiv. Emilia Comișel remarca faptul că „atitudinea creatoare în momentul interpretării se manifestă nu numai în genurile cu formă liberă, improvizatorică, ci și în cântec, gen în care mijloacele de expresie sunt organizate în forme concise, fixe, melodia având un contur precis” (Emilia Comișel, *Câteva considerații...*, stud. cit., p. 393). Sub același aspect, al dinamicii transmiterii *active* a repertoriului, Paula Carp sublinia diferențierea evolutivă a cântecelor interpretate de generațiile diferite din comuna Bătrâni, județul Prahova, subliniind modificările structurale intervenite în maniera interpretativă proprie tinerilor, față de stilul, oarecum diferit, al celor din generațiile mai vârstnice (Paula Carp, *Câteva cântece...*, stud. cit., p. 7). Nu vom insista aici asupra acestor aspecte de analiză muzicală și stilistică amănunțită asupra multitudinii variantelor melodice ale pieselor aflate la un moment dat în repertoriul activ al comunității sătești, mulțumindu-ne doar să punctăm criteriile

analitice utilizate de etnomuzicologi în departajarea și ordonarea selectivă a materialului muzical. Ele ne vor fi utile atunci când vom reflecta realitățile contemporane ale repertoriului tradițional din Starchiojd.

Din perspectiva enunțată, cântecele au fost supuse unei analize comparative (aplicată atât asupra textului cât și asupra melodiei) care să evidențieze aspectele comune sau de diferențiere: a) diferitele variante ale aceleiași melodii; b) tipurile melodice noi, rezultate din tipuri melodice mai vechi; stilurile muzicale noi, rezultate din stiluri muzicale vechi transformate printr-un proces complex de tip variațional (Paula Carp, *Câteva cântece...*, p. 8). Procedeele variaționale și transformaționale ale pieselor muzicale (cu precădere ale cântecelor propriu-zise) vădesc o intensă labilitate în privința asocierii textelor poetice cu melodiile, generând și o mare vitalitate a genului, cu putere de radiere și în sfera stilistică a altor genuri. De exemplu, multe melodii de joc sunt asociate cu texte lirice sau chiar epice, care demonstrează o preferință aparte față de acest gen dar și un anumit stadiu de dezagregare a genului epic, observat încă din deceniile de la jumătatea secolului trecut.

Situația actuală a genurilor muzicale tradiționale din arealul comunei Starchiojd se află într-o stare de disoluție pronunțată, după cum am observat cu ocazia unei cercetări prospective privind dinamica repertoriului muzical din Starchiojd și din satele învecinate, pe care am efectuat-o în perioada 19-21 iunie 2015 la îndemnul și cu sprijinul tânărului drd. Cristian Mușă (devotat fiu al comunei Starchiojd, activând în prezent în funcția de asistent de cercetare la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei Române din București). Am insistat, cu acest prilej, asupra identificării acelor persoane care mai sunt, în prezent, păstrători și purtători ai repertoriului vocal și instrumental, cu intenția semnalării și conturării unor aspecte generale, fără pretenția

realizării unei schițe monografice locale. Rezultatele parțiale ale cercetării sunt prezentate în paginile următoare; ele vor fi detaliate în studii analitice pe care ni le propunem să le realizăm în viitor.

Genuri reprezentative

Repertoriul genurilor ocazionale este redus în zona de nord-est a județului Prahova, fiind în special reprezentat de repertoriul obiceiurilor de iarnă (*plugușorul, colindatul, capra*). Au fost identificate puține piese din această categorie, unele originare din comuna Ogretin sau din satul Valea Anei (aparținând comunei Starchiojd).

Semnalăm, mai întâi, colinda „Zorile de ziuă”, culeasă de C. Manolache în 5 iulie 1972 de la Constanța Balea (16 ani) din satul Valea Anei. Melodia se prezintă sub o formă concisă, cu două refrene („Într-un zori de ziuă” și „Zorile de ziuă”) aflate sub spectrul variației melodice și al dinamicii compoziționale, cu o ritmică pregnantă și într-o mișcare rapidă (ex. 1).

Lica Diaconu (Mama Lica) avea o vârstă venerabilă (95 ani) atunci când a fost înregistrată de Cristian Mușă, în 14 decembrie 2008. A cântat, cu acel prilej, mai multe colinde și cântece de stea, pe care le reproducem în continuare. „La nunta ce s-a-ntâmplat” este un cunoscut cântec de stea, menționat și de George Breazul în trei variante, două originare din Muntenia și unul din Basarabia (George Breazul, *Colinde*, 1938, Fundația Culturală „Principele Carol”, colecția „Cartea satului”, nr. 21, p. 290-293). Varianta Mamei Lica este ușor modificată față de cele „standardizate”, atât din punct de vedere al textului poetic (reduc ca număr de versuri) cât și (mai ales!) al celui muzical: „La nunta ce s-a-ntâmplat / **În Cana Galileea** (refren – se repetă după fiecare vers) / Fost-a și Iisus chemat / Văzând că nu-i vin de-ajuns / În șase vase ap’-a pus / Și le-a umplut până

sus.” (continuarea textului în Anexă). Refrenul „În Cana Galileea”, introdus după fiecare vers, are două variante melodice, prima deschisă din punct de vedere tonal-modal, iar a doua închisă, cadențială (ex. 2).

Altă melodie de colind din repertoriul Mamei Lica reprezintă o piesă din categoria colindelor cu text religios, cosmogonic, „De când Domnul S-a născut”, în care este descrisă facerea lumii, pământului, cerului și stelelor, soarelui și lunii: „De când Domnul S-a născut / **Domnuleț și Domn din Cer** (refren – se repetă după fiecare vers) / Tot pământul L-a făcut” (continuarea textului în Anexă). Melodia, cu un refren, este bazată pe un singur tip melodic: o frază alcătuită din două motive (ex. 3).

„Sus la poarta Raiului” este un alt colind cu tematică religioasă, înregistrat în anul 2008 de la Lica Diaconu. Tematica este binecunoscută, descriind dialogul dintre Maica Domnului și Pruncul Iisus Hristos, pe care Maica încearcă să-L îmbuneze, promițându-i „două mere, două pere / și-un buchet cu micșunele / să te joci în Rai cu ele”. Dincolo de simbolistica mărului (fructul primordial) în colindele românești, remarcăm refrenul complex dezvoltat, la nivelul a două rânduri melodice, repetate variat: „Florile dalbe, flori de măr / florile dalbe, flori de măr” (ex. 4).

Din categoria colindelor laice, menționăm: „Rătăcii într-o grădină”, încadrat, ca și celelalte melodii prezentate până acum, tot în metrică binară și în ritm giusto-silabic, cu un tempo rapid. Refrenul este, în acest caz, scurt, concis, dezvoltat pe un singur rând melodic (ex. 5).

O melodie simplă, cu formă arhitectonică binară, în care primele două rânduri melodice simple sunt articulate ca refrane, este cântată de copii în dimineața de Ajun: „Bună dimineața la Moș Ajun, la Moș Crăciun!” (ex. 6). Colindul se mai găsește într-o variantă, adaptată Anului Nou: „Bună dimineața în prag de an / Bună dimineața și la mulți ani!”, cu

aceeași melodie și aceeași formă arhitectonică. De asemenea, colindatul copiilor conținea și unele formule incipiente, introductive: „Foaie verde portocală / Noi suntem copii de școală / Și-am plecat să colindăm / Pe la case să urăm”, urmate de aceeași melodie a colindei („Bună dimineața...”), anterior menționată.

O colindă specială, dedicată nopții de Anul Nou și a praznicului Sfântului Vasile, se bazează pe un text care amintește de genul epic fantastic, în care „tânărul Vasile” ajunge la curtea împărătească cu o întârziere de trei zile, timp în care-și găsește „murgu-înădușit”, căci „cu goană-a fost gonit / din malul Siretului / până-n malul Oltului”. Reține atenția dezvoltarea melodică bazată pe o scară heptacordică minoră și pe o structură ritmică ternară, anacruzică, fără refren (ex. 7).

Repertoriul genurilor neocasionale s-a păstrat mult mai evident în cadrul culturii muzicale tradiționale din Starchiojd și din satele apropiate. *Cântecul de leagăn* a păstrat caracteristicile esențiale ale speciei (melodii simple, de lirism reținut și contururi melodice simple, în ritmuri legănate), ca trăsături specifice și adecvate privind funcționalitatea ei (Emilia Comișel, *Câteva considerații...*, stud. cit., p. 394). Din alt punct de vedere poate fi interpretat *cântecul bătrânesc* (*balada*), cu o bună reprezentare, în secolul trecut, în zonă. Caracteristicile poetico-melodice ale genului (recitativul epic, formulele standardizate, structurile formelor arhitectonice bazate pe variabilitate) sunt valabile pentru repertoriul epic din zonă. În urma culegerilor anterioare au fost identificate mai multe piese, printre care: „Mihu Haiducul” (Valea Anei, în vol. *Folclor din Prahova*, idem, p. 256, 426), „Gheorghelaș” (Bătrâni, idem, p. 264), „Gheorghiță Gheorghilaș” (Valea Anei, idem, p. 266), „Iancule, de unde vii” (Bătrâni, idem, p. 290), „Bogatul și săracul” (Bătrâni, idem, p. 291), „Gheorghilaș” (Valea Anei, idem, p. 323), „Chira nenii, Chiră” (Valea Anei, idem, p. 325, 414).

Cântecul propriu-zis este, de departe, cel mai bine reprezentat în satele din zona comunei Starchiojd. Constituite pe numeroase tipuri melodice, melodiile (mai vechi sau mai noi) au fost construite pe baza unor structuri melodice locale vechi (cu sisteme sonore având substrat pentatonic și sisteme cadențiale cu formule finale bogat ornamentate, cu forme asimetrice ternare de tip A-B-C și cu manieră interpretativă care denotă caracterul liric al genului, bazată pe o voce puternic impostată) sau prin împrumuturi ale unor variante melodice din zonele limitrofe. O trăsătură stilistică specific locală a fost considerată preferința pentru interjecții poetico-muzicale interioare (situate în mijlocul piesei) care aduceau pieselor un plus de trăire afectivă și de lirism (Emilia Comișel, *Câteva considerații...*, stud. cit., p. 394). Între timp, în interiorul genului liric au intervenit mutații stilistice articulate într-o perioadă de peste o jumătate de veac, care au operat transferul spre așa-numitul „stil modern”: modificări și extinderi ale structurilor melodice, standardizarea și regularizarea ritmului, simplificarea ornamentelor, amplificarea conturilor melodice, dezvoltarea și standardizarea formelor arhitectonice de tip binar (cuplet și refren), mărirea vitezei de execuție (tempoul) și migrarea spre melodiile de joc, adaptate textelor lirice, banalizarea mesajului poetic etc. Nu lipsită de interes ni se pare părăsirea instrumentelor muzicale tradiționale (fluiet, caval, cimpoi, vioară) și înlocuirea lor mai întâi cu acordeonul (începând cu deceniile șase și șapte ale sec. XX) și apoi cu instrumentele muzicale cu generare și emisie sonoră electronică (orgi și sintetizatoare), după anul 1990.

Situația actuală – reprezentanți contemporani ai folclorului muzical din zona comunei Starchiojd

Moise Țeavă (n. 1953) este evocat de mulți locuitori ai comunei Starchiojd drept unul dintre cei mai buni

instrumentiști actuali ai zonei. Născut aici, el a urmat cursurile școlii generale din comună, apoi școala profesională de la Ploiești; a lucrat ca șofer în cadrul Combinatului petrochimic de la Brazi, până la pensionare. Deține și cântă la instrumente tradiționale de suflat (fluier, caval, cimpoi); cimpoiul l-a moștenit de la unchiul său, Stănilă Zaharache (pe care-l consideră un mare interpret al acestui instrument), care a învățat să cânte, la rândul său, de la „tata-mare”. În familia lui Moise Țeavă folosirea instrumentelor de suflat se află în strânsă legătură cu activitățile pastorale, căci „eu m-am născut în munții de aici și, de la trei ani, suflam în cimpoi; mă puneau bătrânii să suflu în el și mă trimiteau pe deal după oi” (Moise Țeavă, interviu luat de Constantin Secară, 21 iunie 2015). Spre deosebire de alți interpreți, care au urmat cursurile unor școli de artă, Moise Țeavă a fost autodidact, „furând” tehnica interpretativă și repertoriul de la bătrânul Stănilă Zaharache. Din această cauză el se consideră mai puțin instruit și „organizat” în privința proiecției mentale a muzicii pe care o interpretează. În anii '80 a participat, ca solist la fluier și caval, la diferite faze județene ale Festivalului „Cântarea României”. Fluierile pe care le deține au fost cumpărate din târgul local, de la diverși constructori. Repertoriul său cuprinde doine instrumentale, repertoriu pastoral (dipticul „Când și-a pierdut ciobanul oile”) și jocuri: hore, sârbe, brâuri (pe opt) dar și alte tipuri generice de circulație generală sau locală, precum „Breaza”, „Geampara”, „Ofițereasca”, „Sârba dogarului”. Interpretările instrumentale oferite de Moise Țeavă sunt sincere, originale și naturale, avantajate mai ales de lipsa instrucției muzicale, pe care el o deplânge.

Ion Bocan (n. 1968) este unul dintre puținii muzicanți care mai activează în zonă. De profesie inițială lăcătuș mecanic, el a absolvit Școala Populară de Arte din Ploiești, unde a învățat să cânte la acordeon. Autodidact, s-a perfecționat după anul 1990 în studiul instrumentelor

electrofone („orgă electronică”). A învățat repertoriul instrumental local mergând la nunți, de la baluri și de la un alt acordeonist vârstnic, Constantin Dezaliu („nea Tică). Își amintește că, în urmă cu două-trei decenii, mai erau instrumentiști în zonă (în Starchiojd și Valea Anei) care susțineau din punct de vedere muzical toate nunțile. Printre aceștia, îl evocă pe „nea Ionică Baci”, care deținea un acordeon Hohner „de armonie” (cu butoane, n.n.), singurul din zonă, pe „nea Gică Preda”, Dobre Telu și Ion Corbu, toți din Valea Anei. În afara nunților, ocaziile de cântat mai erau legate de baluri, de șezători și de plecarea tinerilor în armată. Alți instrumentiști evocați: frații Moise și Gheorghe Țeavă, „nea Zaharache, care a cântat în orchestre mari, pe la București, în Orchestra Radio, a fost plecat în afară, a aprimit diplome foarte multe”; aceștia „cântau cu fluierul, cu cavalul, cu naiul și cu cimpoiul”. Instrumentul de bază pentru nunți a fost, până în anul 1990, acordeonul. Formula instrumentală era constituită din trei acordeoane (pentru momentele ceremoniale), însoțite cu orgă, baterie, chitară solo și chitară bas (la masa mare). Doar la Poiana Vărbilău mai existau, în perioada deceniilor opt și nouă, lăutari (țigani) care cântau cu instrumente tradiționale (vioară, țambal, contrabas): Sile, Bică, Drăgoi. Fiind solicitat, în ultimii 30 de ani, să cânte la numeroase nunți, atât în zona Starchiojdului cât și „peste deal”, în comune din județul Buzău, Ion Bocan are o clară perspectivă asupra dinamicii rituale și repertoriale în privința nunții tradiționale. Cei trei acordeoniști reprezentau formula muzicală minimală pentru bunul mers al nunții: un acordeon la naș, unul la mireasă și unul pentru obiceiul „vedrelor”, din vinerea premergătoare nunții.

Repertoriul pe care-l stăpânește Ion Bocan este într-o strânsă legătură în special cu nunta; el interpretează atât piese rituale („la îmbrăcatul miresei”, „la bărbieritul ginerelui”, „Nuneasca”, „Cântecul nașei”) cât și piese de joc, unele cu circulație generală iar altele doar cu reprezentare locală

(„Hora”, „Brâul pe șase”, „Brâul pe opt”, „Geamparaua”, „Ațica”, „Ciobănașul”, „Izmenuțele”, „Mușamaua”, „Breaza”, „Ofițereasca”, „Racii”, „Alunelu”, „Clopoțelul”, „Fedeleșul”, „Sârba dogarului”, „Perinița”), piese care fac parte, din punct de vedere morfologic, diferitelor tipuri de *horă*, *sârbă*, sau *brâu*, specific munteneschi.

Acordeonul este folosit de Ion Bocan din rațiuni practice, care țin de necesitatea de a se deplasa și de a însoți ceremoniile și alaiul nupțial, în timp ce orga este preferată de el mai ales în spațiile închise (salon sau restaurant), pentru oportunitățile și posibilitățile tehnice și timbrale pe care acest instrument le oferă.

Mariana Mușă Trăscău (n. 1982) este al patrulea copil din cei cinci ai familiei Elena (Lenuța) și Ion (Nelu) Mușă. Mariana s-a impus ca unul dintre cei mai talentați și plăcuți interpreți de muzică populară din subzona Valea Teleajenului și chiar din zona etnografică Prahova. A urmat cursurile școlii din comuna Starchiojd, apoi Liceul de Chimie din Ploiești, în paralel a studiat canto popular în cadrul Școlii Populare de Artă din același oraș, continuându-și studiile muzicale la Universitatea Națională de Muzică din București. În prezent activează ca profesoară de muzică la Liceul tehnologic din Măneciu Pământeni și profesoară de canto popular la Școala de Artă Ploiești, filiala Drajna de Jos. Încă din copilărie, Mariana Mușă Trăscău s-a remarcat ca o iubitoare a tradiției cântecelor din repertoriul local și, de la o vârstă fragedă, și-a îmbogățit permanent repertoriul, interpretând mai ales cântece din repertoriul Irinei Loghin, ceea ce a făcut ca oamenii să o numească „Irina Loghin a Chiojdului”. Talentul ei reprezintă o moștenire de familie, căci bunicul matern știa să cânte la vioară (ocazional activa ca lăutar la nunțile din sat), tatăl știa să „zică” din fluier, mama interpreta vocal cântece și doine, iar o verișoară a tatălui său (care, întâmplător, după numele de fată se numea tot Mariana Mușă) a fost cunoscută drept o bună

cântăreață. Interpreta deține un repertoriu de cântece transmise din generație în generație, piese care fac parte din repertoriul local. Unele au fost moștenite chiar de la mama sa iar altele au fost culese de la două mari purtătoare de cultură populară din zonă, Lica Diaconu din Starchiojd și Florica Mâzgoi din Bătrâni, care au fost înregistrate în cadrul unor cercetări etnografice și etnomuzicologice de la jumătatea secolului trecut. Cântecele aflate în repertoriul Marianeii Mușă Trăscău sunt prelucrate și scoase din contextul lor natural, însă interpreta își propune permanent să le valorifice, pe scenă sau în înregistrări, cu acuratețe și cu dorința de a le face cunoscute cât mai multor iubitori ai muzicii tradiționale. Talentul și dorința ei de a ajunge cât mai sus au făcut ca Mariana să participe la emisiuni de televiziune și radio unde a promovat bogăția spirituală a consătenilor ei. Interpreta s-a întors în satul natal cu mai multe premii de la festivalurile și concursurile din țară, însă rampa de lansare în carieră a reprezentat-o concursul din cadrul emisiunii „Tezaur Folcloric” de la Televiziunea Română, unde a luat locul al doilea. Alte concursuri la care a participat: Festivalul „Irina Loghin” (Vălenii de Munte), „Toamna buzoiană” (Buzău), la care a obținut marele premiu, „De Ispas la Năsăud” (Bistrița Năsăud), „Serbările pădurii” (Vorona – Botoșani), „Comoara Vrancei” (Focșani), la care a obținut premiul întâi. Talentul interpretativ al Marianeii Mușă Trăscău și dăruirea sa pentru repertoriul autentic au fost răsplătite, în cadrul tuturor festivalurilor și concursurilor, la care interpreta a participat, cu diverse premii și mențiuni, cu premii speciale și cu premii de popularitate.

Concluzii

De la cântecul de leagăn la colinde și obiceiuri de iarnă, și de la genul cântecelor epice și lirice până la repertoriul muzicii instrumentale și de joc, am încercat să schițăm și să conturăm câteva elemente ale existenței vieții muzicale de

sorginte țărănească, prezente cândva, în arealul comunei Starchiojd și în satele din împrejurimi. Bineînțeles, situația actuală nu mai permite o „radiografiere” (nici măcar parțială sau fragmentară) a întregului repertoriu (odinioară foarte bogat și exuberant prin genuri, subgenuri și tipuri specifice) cântat în această zonă. Astăzi, studierea folclorului muzical trebuie să se fundamenteze în primul rând pe „dezgroparea” pieselor reprezentative aflate în arhive. O monografiere mai exactă a repertoriului existent, cu mai multe decenii în urmă, într-o anumită zonă, nu se poate realiza în prezent fără o adevărată muncă de „arheologie” științifică, de cercetare, corelare și valorificare a cât mai multor piese și elemente etnologice: înregistrări, transcrieri, informații adiacente, referințe bibliografice etc. Cercetarea contemporană „de teren” are rolul (bine determinat) de a raporta, sub aspect statistic, transformările survenite la nivelul repertoriului care sunt determinate, în mod hotărâtor, de noile paradigme sociale. Nivelul imediat superior (după împlinirea celei mai importante etape – monografierea) va consta, în viitor, în conștientizarea și sensibilizarea tinerelor generații privind patrimoniul folcloric al fiecărei zone sau comune în parte. Tinerii vor trebui să (re)înceapă ceea ce părinții și bunicii lor au uitat, vor trebui să prețuiască ceea ce generațiile anterioare lor au disprețuit, vor trebui să transmită mai departe ceea ce strămoșii lor au creat cândva. Este singura cale posibilă, este singura șansă ca poporul român să dăinuiască în mileniul al treilea după Hristos, cu o conștiință de sine înaintată și cu o identitate proprie, bine conturată, în contextul, deloc prietenos sub aspect identitar, al globalizării.

**Două purtătoare de tradiție excepționale:
Mama Lica (Lica Diaconu)
și învățătoarea Elisabeta (Lucica) Gârbea**

**Lica Diaconu din Starchiojd.
Mijlocitor între cultura populară vorbită și cea scrisă**

Lica Diaconu, cunoscută în sat sub numele de Mama Lica, s-a născut pe 13 februarie 1913 în localitatea Starchiojd, fiind cel mai mic copil dintre cei cinci ai familiei Rița și Ion Lupu.

Femeia a cunoscut greutățile vieții încă de mică, ea și cu fratele ei mai mare, Nae, rămânând nădejdea și sprijinul mamei după moartea tatălui (în luptele Primului Război Mondial) și a celorlalți trei frați. La vârsta de șapte ani, prin insistențele învățătorului Nae Popescu, a fost înscrisă la școala din sat („măcar să-nvețe *Tatăl nostru*”) și a absolvit patru clase primare. S-a căsătorit la 16 ani cu Ion Diaconu, un tânăr mai vârstnic cu 10 ani, despre care în notițele ei scria: „...fiind înțelept și cu minte, am dus-o tot ca la mămica mea, în bine și fericire.” Muncitoare și cu spirit întreprinzător, a trecut cu bine peste toate încercările vieții (să ne gândim numai la perioada grea din timpul și de după cel de-Al Doilea Război Mondial, când din cauza foametei mulți dintre locuitorii zonei au decedat).

Mama Lica s-a remarcat ca un foarte bun purtător și transmițător de cultură populară locală – era socotită de săteni o „emblemă” a locurilor –, de aceea în anii '70 a fost selectată să răspundă, din postura unui *informator-tip*, la chestionarele folosite pentru întocmirea *Atlasului Etnografic Român* (proiect realizat de către cercetătorii Institutului de Etnografie și Folclor al Academiei Române). Răspunsurile la chestionare, publicate în volumul V al cărții *Sărbători și obiceiuri* (dedicat regiunilor Muntenia și Dobrogea), reprezintă o bază importantă de date,

182

valoroase în primul rând pentru că reproduc o imagine a localității de acum aproape o jumătate de secol; multe dintre informații le găsim și în caietele pe care Mama Lica le-a lăsat.

Pseudonimul *Mama Lica* l-a primit de la domnul profesor Constantin Roman, care a văzut-o ca pe o „mamă” în jurul căreia totdeauna se adunau copiii, nu atât pentru blândețea ei (personalitatea ei se dovedea impunătoare și uneori impulsivă), cât datorită farmecului cu care aceasta povestea despre obiceiurile și tradițiile caracteristice locului. Mama Lica se bucura de fiecare dată când avea ocazia să transmită, să lase moștenire cunoștințele sale. Domnul Constantin Roman, fost profesor de limba română și director al școlii din Starchiojd, este cel care a colaborat cel mai mult cu bătrâna la organizarea diferitelor evenimente care se desfășurau în cadrul școlii sau la căminul cultural. Un astfel de moment, evocat cu simpatie de către domnul Roman, este acela legat de vizita Patriarhului, atunci când s-a pus în scenă legenda de întemeiere a satului.

Mama Lica a transmis cunoștințele sale atât prin viu grai, cât și prin scriere. Dacă folclorul muzical l-a transmis pe cale orală (există înregistrări cu unele cântece pe care le știa), istorisirile, amintirile au fost comunicate și pe cale scripturală. Încă de la prima întâlnire, bătrâna mi-a arătat însemnările sale: în șase caiete cu hârtia îngălbenită de timp fuseseră adunate fapte de cultură populară din vremea tinereții, experiențe și întâmplări proprii (redactate sub forma unor versuri), învățăminte. Mai întâi mi-a împrumutat două caiete pentru a le copia, iar pe parcurs am reușit să le transcriu pe toate șase. Caietele erau în format A5, dictando, matematică și tip I, cu 48 de file scrise în totalitate, chiar și cu însemnări pe marginile filelor, în sens invers rândurilor trasate.

Motivul principal care a determinat-o să scrie aceste caiete, să treacă de la „textul” vorbit la cel scris, a fost drama generată de fuga de acasă a uneia dintre fetele ei cu un băiat pe care ea, mama, nu îl considera potrivit. Momentul este descris

de bătrână astfel: „...într-o bună dimineață să mă pomenesc că mi-a plecat fata cu un băiat din Mărășești. Mi-a lăsat chiili librării pe masă și o scrisoare. Eu, bocești-te, plângi, vaiti-te și, degeaba, s-a dus, s-a dus. Nu am mai putut cânta, mă boceam în gura mare în pădure. Și-am făcut prima poezie cu viața fetii mele, Mița, cu 160 de strofe.” Din acel moment scrisul a apărut ca o îndeletnicire care o ajuta să treacă peste suferințe, să se elibereze de necazuri sau, din contră, să păstreze bucuriile prin care trecea. Astfel, prin scriere, Mama Lica devine unul dintre indivizii cunoscuți care au contribuit la îmbogățirea și răspândirea repertoriului local existent într-o anumită perioadă. Munca depusă de ea este extrem de importantă pentru comunitate deoarece, printre creațiile individuale, au fost înregistrate nenumărate elemente din creația satului aflate în stare latentă. Textul care nu mai este vorbit, dar care s-a păstrat în scris, poate să reentre oricând în repertoriul comunității și să-și redobândească trăsăturile „folclorice” (text colectiv, sincretic, variabil).

Conținutul caietelor este împărțit în două planuri: în primul sunt descrise cutume, practici, credințe și este semnalat repertoriul folcloric; în al doilea găsim propriile creații generate de trăiri personale, întâmplări diverse din sat sau din satele învecinate, pe care le versifica. Într-unul dintre manuscrise scrie: „...îmi aștern pe hârtie toate necazurile, bucuriile și ce văd sau aud sau țin minte.” Plăcerea de a scrie a ajuns la fel de mare ca aceea de a vorbi: „Și mă scol și noaptea și scriu câte ceva. Și mi-e drag să scriu poezii și proze.” Aceste documente etnologice le putem socoti un testament cultural scris pentru cunoaștere și transmitere peste generații: „Și în cartea asta, / Ce v-o las ca dar, / Păstrați-o, dacă vreți, / Căci le-am scris cu dragoste și bucurii.”

La începutul primului caiet specifică perioada de timp la care face referire: „Să vă scriu obiceiurile din trecut, între anii care i-am petrecut eu, Mama Lica Diaconu, anii 1920 și până la

1945. Aceleași obiceiuri.” Prin ultimele două cuvinte „aceleași obiceiuri” am putea spune că bătrâna Lica a vrut să delimiteze o perioadă în care a considerat că folclorul și-a păstrat forma genuină sau s-a transmis în mod corect sau natural, negând într-un fel dinamica pe care a avut-o după 1945. Mai departe, descrie comuna cu tot ce cuprinde, vorbește despre delimitarea geografică, vecinătăți și toponimele tuturor locurilor (pășuni, fânețe, terenuri arabile, livezi, păduri etc.), amintește despre obiceiurile, credințele, faptele, momentele importante din viața comunității.

Cel mai amănunțit prezentat este ceremonialul nunții, rememorarea propriei căsătorii ajutând-o pe autoare să înfățișeze toate fazele importante, inclusiv cele prenuptiale, ale ritului de trecere. Prin orația de nuntă reprodusă a creat un culoar spre lumea de demult prin care noi, cititorii, pătrundem în povestea cu călăreții vânători care voiesc să replanteze floarea care nu crește și nu înflorește în curtea socrilor mici.

Jocurile de la priveghi, *Craiul*, *Am avut o iapă chioară*, *Toate păsările zboară* și practicile de aflare a ursitei din noaptea de Anul Nou sunt văzute ca momente de distracție, asemenea șezătorilor și clăcilor.

Prin descrierea obiceiurilor de la Crăciun și Anul Nou și caligrafierea textelor de la colindat ni s-a oferit posibilitatea de a reconstitui sau de a reintroduce în repertoriul curent colindele uitate de mult de comunitate și înlocuite la un moment dat cu cele tipărite în manualele școlare universale.

La un moment dat, aflăm că: „În anul 1988, Marioara lu’ Vasile a țesut la macaturi în ziua de marți, în Rusalii și i-a luat foc casa în timpu’ când țesea așa, pe la prânzișor, și mai și ploua. Și-a tras clopotu’ la biserică și a sărit lumea și a stins-o (Minune).” Și astăzi, majoritatea chiojdenilor se tem „să nu-i salte Rusaliile” și nu lucrează în zilele de sărbătoare.

Într-un alt manuscris, zugrăvește imaginea lui Ghiță Cătănuță (pe 42 de file), atât în postura de preot cât și în cea de

căpitan de haiduci, care „Fura de la fanarioți și în sat miluia pe săracii toți.” Balada pare a purta o pecete de tip livresc, fiind împărțită în strofe, iar pe alocuri apar cuvinte noi; „Povestea Ghiță Cătănuță și Ghidra cea frumoasă” reprezintă însă o variantă a baladei haiducești culeasă de primii folcloriști.

Așa cum am mai spus, caietele conțin și poezii, narațiuni personale. Pe primul plan se situează poeziile pe care le-a creat pentru copiii ei și prin care și-a exprimat dragostea pe care le-o purta, zugrăvind-le calitățile, ocupațiile, statutul social etc. A scris și „legende” (poezii în stilul jurnalelor orale) inspirate de întâmplările din sat, cu detalii referitoare la actanți, timp, spațiu.

Prin versuri împărtășește povește și pilde referitoare la fidelitate, supunere, iubire (câteodată folosindu-se de asocieri și rime hazlii). Aceste pilde și povește le-a exemplificat cu povești sau istorioare auzite la aparatul de radio. Întrucât știa toate „spițele de neam”, Mama Lica a potrivit în versuri (12 strofe) o legendă de așezare a neamului fraților Floare, Buruiană și Ghiocel, urmărind și descriind toate evenimentele din momentul venirii în sat până la integrarea și asimilarea lor în comunitate. O altă legendă versificată de ea, și care „a consacrat-o” în sat ca poet popular, este aceea referitoare la întemeierea localității.

În dreptul fiecărei poezii este trecută semnătura, data și ora când a fost scrisă. Apar și blesteme la adresa celor care s-ar încumeta să-i distrugă truda.

Bătrâna Lica nu a ezitat să-și povestească viața, descriind toate etapele de la copilărie până la bătrânețe. Din carnete aflăm despre rolul femeii în gospodărie și despre munca pe care aceasta trebuia să o depună atunci când nu avea sprijinul unui bărbat: „Aveam patru copii, trei boi, vacă și un cârd de oi. Cu toate m-a lăsat soțul meu și a plecat la război. Eu aram, eu semănam, eu culegeam, eu coseam, eu căram. Eu stam numai noaptea în casă căci ziua eram cu biciu’ în mână. Și-mi

înjugam boii și munceam și la altu' să pot trăi și să-mi cresc copilașii. Când a venit soțul meu din război, m-a găsit cu tot ce a lăsat: copii, boi, vacă și oi.”

Despre Mama Lica am auzit vorbindu-se mai întâi în școală și o închipuiam ca pe un om înțelept, care cunoștea întregul „mers” al satului și al lumii, i-am ascultat apoi vocea imprimată pe benzi de casete audio, înregistrată fiind de mama și sora mea în timp ce interpreta niște cântece și doine impresionant de calde și pătrunzătoare. Am reușit să o cunosc îndeaproape prin anul 2008, atunci când dorința de a afla mai multe despre istoria localității mi-a purtat pașii spre locuința ei. Din prima clipă mi-am dat seama că nu mă înșelasem: aveam în față o persoană deschisă, înțeleaptă și dornică de a da învățături. Din discuțiile purtate am aflat o mulțime de lucruri interesante despre datinile chiojdenilor. Parcurgând manuscrisele Mamei Lica Diaconu consider că ea reprezintă o punte importantă care face ca faptele de cultură populară să aiba continuitate. Face o legătură culturală între două secole și, prin scris, a reușit să transmită o parte din folclorul ritual și neritual al comunității în care s-a născut și a trăit.

„Icoana unei vieți” de dascăl exemplar: doamna învățătoare Elisabeta (Lucica) Gârbea

Întâlnirea cu doamna Miorița Bonea Gârbea, fiică a satului, intelectuală și mare iubitoare de frumos, ne-a dat ocazia să o evocăm pe una dintre cele mai prețuite iubitoare și promotoare ale tradiției locale, învățătoarea Elisabeta (Lucica) Gârbea. Știam că fusese membru fondator al Muzeului Satului din Starchiojd, în vara anului 1944, și că a avut o activitate culturală remarcabilă în cadrul școlii și al căminului cultural. Dar numai când am stat de vorbă cu fiica ei, Miorița, ne-am

putut apropia de înțelegerea vieții și a firii acestei mari doamne a chiojdenilor.

Născută la 20 iunie 1914, Elisabeta Popescu (Gârbea, după căsătorie) se trăgea din familia domnitorului Ghica. Meseria de învățătoare, pe care a practicat-o cu pasiune întreaga viață, i se potrivea și-i completa aptitudinile native și înclinările artistice. Era o persoană optimistă și senină, cu mare credință în Dumnezeu și își folosea puținul timp liber pentru a picta. Iubea tradițiile, cosea goblenuri, așeza fotografii în albume.

După spusele fiicei ei, care o adoră și la șapte ani de la trecerea în neființă, „doamna Lucica” ar fi putut urma cu ușurință o facultate de arte, dar a ales să rămână în satul natal, să-i îmbrace pe copii în costume populare, să pregătească serbări, să-i învețe dansurile pe cei mari și mici.

Fiecare obiect și fotografie din casa trainică, veche de 200 de ani, a familiei Gârbea, are de mărturisit despre personalitatea oamenilor de ispravă care au locuit acolo. Doamna Miorița ne prezintă, cu grație și aplomb, un muzeu de familie unic: iată o fotografie înrămată a Lucicăi Popescu din copilărie, poate de la 5-6 ani, sepia. Îmbrăcată într-un costum popular ușor stilizat, fetița privește parcă în urmă, cu o expresie greu de descifrat, de o seriozitate fermecătoare. Pe un alt perete, unul din goblenurile cusute de Elisabeta Gârbea, o mamă îndurerată, subiect inspirat de o întâmplare reală: doamna Lucica a fost pe cale să-și piardă fiul pe când acesta avea doar zece luni. Medicii renunțaseră să-l mai salveze, dar ea nu a putut renunța și s-a rugat pentru el cu toată dragostea și sfășierea unei mame. Doamna Miorița este convinsă că aceste rugăciuni ale mamei i-au salvat atunci fratele și au creat suflul de har din care s-a născut tabloul. Într-un sertar, un album de eșantioane de cusături tradiționale, de mare valoare, realizat de doamna Lucica, pe lângă multe altele pe care fiica ei spune că le-a donat unui muzeu din Ploiești. Fragmente de altite cu

motive geometrice, cusute „la fir”, ornamentație bogată și sobrietate cromatică, hieratizată, parcă, de adaosurile cu beteală și fluturi. Acuarelele de pe pereți, un trandafir, o reproducere după Grigorescu, un peisaj bucolic, vorbesc despre momentele de răgaz ale doamnei Lucica către senectute, când avea mai mult timp să lucreze.

În cuvintele doamnei Miorița Bonea Gârbea, Elisabeta (Lucica) Gârbea era Mama – distinsă, aristocrată, nobilă, altruistă, plină de talent, cu tact în educarea copiilor și cu deschidere spre comunitatea căreia i-a fost model. Vorbind despre mama domniei sale, fiica îi spune, firesc, „icoana vieții mele”, și ne evocă emoționată momentul de la împlinirea vârstei de 90 de ani, când mama ei, dascălița, a fost omagiată de consăteni, primind o diplomă de excelență pentru întreaga activitate.

La comemorarea a șapte ani de la trecerea în neființă a doamnei învățătoare Elisabeta (Lucica) Gârbea, pe 5 aprilie 2014, fiica ei a rostit un discurs din care reproduc, în continuare, câteva fragmente:

„E greu să te obișnuiești cu gândul că viața-i trecătoare / Pierzându-te, m-a durut enorm și mă mai doare / [...] / Este sfâșietor când pierzi ce ți-e mai drag / Să n-o mai vezi pe mama cum îți zâmbește-n prag! / E onoarea, cinstea și mândria, / Speranța mea și bucuria, / Suflet caritabil, blând și înțelept, / Ne-ai călăuzit pe drumul cel drept / Ai muncit cu dragoste, cu pasiune, / Generațiile o pot spune / C-a lor învățătoare / Făcea din zi o sărbătoare. (...) Doamna Elisabeta Lucia Gârbea a fost fiică, nepoată și strănepoată de dascăli. Această moștenire genetică a avut un rol determinant în munca de la catedră, cât și în activitatea cultural-artistică. Îi plăceau tradițiile, arta și folclorul, iubea țara și poporul. [...] Îmi povesteai, măicuță, că la școală, în pauze, te retrăgeai într-un colț și pictai. Ai oferit tablouri tuturor profesoarelor de la Școala Normală, iar directorul te-a dat ca exemplu, ți-a strâns mâna și te-a

îmbrățișat. Doamna Lucica executa orice fel de cusături naționale. Multe fete poartă pe costumele lor astăzi modelele acelea. Dansurile populare de care erai atât de îndrăgostită își continuă tradiția, măicuță, acum și-ntotdeauna, așa cum ți-ai dorit! Cât suflet puneai în organizarea de muzee și expoziții de un înalt rafinament! Ai plecat împăcată că ți-ai îndeplinit visele, că în toți acești ani de apostolat ai dus mai departe flacăra științei de carte. Ai pus condeiul în mâna multor generații de elevi care-și vor aminti de învățătoarea lor cu dragoste și respect. «Să faci, fetița mea, în fiecare zi câte o faptă bună și dacă nu poți, spune-le măcar o vorbă bună.» Așa era mama.”

Toate persoanele din Starchiojd cu care am vorbit despre activitatea culturală și despre promovarea tradițiilor locale au menționat numele celor două femei care și-au asumat, fiecare în felul ei, moștenirea bogată a străvechiului sat de moșneni ce le era casă: Lica Diaconu și Lucica Gârbea. Intrând în casa doamnei Lucica, privindu-i fotografiile, admirându-i tablourile și cusăturile și stând de vorbă cu remarcabila ei fiică am întrezărit contururile unei vieți trecute, dar în același timp prezente prin tot ce a lăsat urmașilor și în special prin acel fior de emoție irepresibil ce ne cuprinde acum, fără să vrem, ori de câte ori spunem în gând: „Doamna Lucica...”.

Jurnal de teren (fragmente)

Oameni din Starchiojd. Cinci schițe de portret

Tanti Lucica (Elisabeta Tănăsescu) s-a născut în Gârbeasca, întâi a făcut școala la Gresia, apoi „la centru”, a făcut șapte clase plus două de profesională de vânzători, la Oradea a făcut meserie unsprezece luni și închisoare trei luni –

a scăpat cu recurs –, s-a măritat, a făcut doi copii, a țesut și țese și acum, a lucrat la colectiv; are multă treabă pentru că a rămas singură într-o gospodărie locuită până de curând de șase oameni. Este frumoasă chiar dacă a trecut de vârsta tinereții. Are o memorie prodigioasă, ține minte poeziile de la școală, cântece, orația de Plug spusă de soțul ei.

Acasă la mama ei, erau cinci copii și mâncau din străchini de pământ ce se puneau: mămăligă, ouă, unt. Totul era bun și avea gust, pentru că lumea postea pe atunci, iar mâncărurile „de dulce” erau foarte așteptate. În post, mama nu-i lăsa pe copii să se apropie de putineiu cu unt din beci, îi speria că le curge sânge din nas. Vasele și rufe se spălau cu leșie, laptele se ducea în botă, un fel de raniță din lemn care se puneau în spate: „burduf, burduf, de mustăți te duc”.

Mai demult, comentază tanti Lucica, „omul nu avea ca acum un copil, și ăla bolnav, avea cinci și le puneau de mâncare la toți și se culcau ca porceii, și sănătoși tun; și acum are fiecare camera lui și televizorul lui, și șubrezi morți. Noi mâncam din strachină, ne puneau mama și fasole și magiun și cartofi înăbușiți și murături, și n-aveam treabă”.

Nunta a făcut-o în prima duminică a anului 1966. Cu soțul, Gheorghe, s-a cunoscut la horă. Pe vremea tinereții ei se făceau baluri, se scotea regina balului, se făcea tombolă cu cinci lei și fiecare ducea și un obiect din casă la căminul cultural, căruia i se puneau etichete.

Tanti Lucica a fost atrasă mereu de activitatea artistică, a făcut parte din ansamblul de dansuri, și-a dus și soțul acolo, pentru că era gelos pe ea dar, până la urmă, i-a plăcut și lui. Printre fotografiile de familie și castronele cu o dulceață de vișine cum trebuie să fi fost cea evocată de Ionel Teodoreanu în *La Medeleni*, tanti Lucica ne cântă, ne recită, ne povestește cum era la clacă și cum un moș care venea acolo îi adormea pe copii câscând și vorbindu-le despre un minunat cocoș: „Ah, ce mai cocoș, cum cânta la moș, ia cântă, cocoșule, și tu joacă,

moșule...”

Vorbind despre obiceiuri, intervine și fina lui tanti Lucica, Ecaterina Balea. Amândouă intră în jocul nostru și ne spun cum era mai demult la țară: „Așa era aici la țara noastră”, încheie tanti Lucica, un pic nostalgică.

Mama mare a dumneaei a murit la 92 de ani și de câte ori se-nchina zicea *Tatăl nostru* și apoi adăuga: „Doamne, să ai tu grijă de mine, să-mi faci noroc și parte de lumină la moarte”.

Ne despărțim cu greu, după ce mai aflăm încă o poezie, o fabulă despre niște animale invitate la un bal...

Cu *tanti Sultana (Sultana Hristea)* ne întâlnim în cimitir, unde venise să tămâie un mormânt. I-a plăcut mult cartea și ne vorbește cu rost și bunăvoință. „Peste tot e bine, doar să muncești; să faci treaba cu credință și cu dragoste, fără să pui suflet la orice face omul, că nu iese nimic, mamă; așa, degeaba trăim dacă nu facem ceva să se vadă că pe aici a călcat un om”, ne învață tanti Sultana.

Vorbim despre Rusalii și Sânziene, despre Mărină, și tanti Sultana îndoiaie o lumânare ca să ne explice forma pe care o aveau colindeții la Starchiojd, apoi o îndreaptă la loc, pentru că e cald și ceara e flexibilă. Deși se grăbește, ne povestește multe lucruri și toate sunt interesante. Mergem printre monumentele funerare ale chiojdenilor și tanti Sultana își amintește cum după război, veneau ostașii pe jos de la Chiojdu Mic și oamenii îi așteptau cu tuci de fasole și mămligă. La fiecare poartă era cofă cu apă și cană de apă deasupra, pe „pleupă”. Soldații erau morți de foame, vai și amar, rușii prăpădeau tot ce atingeau. Femeile își dădea cu funingine pe față, că erau obraznici, intrau peste tot; „scoteau butoiu’ cu țuică, bea, mânca, tăia porcu’, mânca puțin din el și se strica, bea, apoi împușca butoiu’, curgea țuica din el și butoiului îi dădea vânt cu picioru’”. După ce a trecut și urgia asta, continuă povestea tanti Sultana, a-nceput să apară câte-un străin, unul a

zvârlit pușca peste gard și a plecat așa. Tatăl Sultanei a luat pușca și a dus-o la jandarmi, fără să ia în seamă bucuria copiilor care găsiseră arma și ar fi vrut s-o păstreze. Pe urmă, s-a auzit că „pe vale la Marghioala e om mort”, era un om îmbrăcat militar, jerpelit de tot și părinții ei s-au dus la jandarmi să-l ridice de acolo și l-au luat și l-au adus în amvonul bisericii. Părintele Aurică a rugat câteva femei să facă o colivă, a făcut slujbă și l-au înmormântat în „colțu’ străinilor”. Avea în buzunarul vestonului o poză cu o femeie și doi copii, probabil, familia lui, oamenii au luat-o s-o trimită la el în țară. Tanti Sultana ne arată o cruce – acolo e soldatul –, dar crucea nu e a lui, ci a unuia Ionică, om al nimănu, venit de pe la Cătina, care dormea iarna pe la oamenii mai milostivi din sat. Acolo sunt amândoi, neamțu’ și Ionică, doi străini adăpostiți pe vecie în pământul chiojdenilor.

„Dumneavoastră puneți acolo numai interesu’, nu câte-am vorbit eu”, ne atrage atenția cu blândețe tanti Sultana. Dar ce să facem dacă tot ce ne-a spus e atât de interesant?

Domnul profesor Constantin Roman s-a ocupat o viață de culegerea folclorului. Ne ajută și pe noi, ne face intrarea la Nicolae Diaconu, care, probabil, ar fi fost mult mai rezervat dacă n-am fi venit cu domnul profesor. I-a ajutat și pe mulți alții: cu profesorul Pascu a scotocit după războaie de țesut, care-i erau necesare aceleia la studiul pentru teza de doctorat.

Domnul profesor Roman s-a născut în Ghergheasa (Buzău), dar „s-a autoînfiat” la Starchiojd de când a venit aici în 1959. „Mărturisesc că eu, când am venit aici de la câmp, eram ca o pasăre în colivie. Câmpul are deschidere, privirea se pierde.” Dar intrând pe Cheșcari pe o stradă, tânărul învățător de atunci a văzut un bătrân îmbrăcat în costum popular. Când s-a apropiat, el, un copil fără experiență, bătrânul s-a ridicat în picioare. „Când ai sânge de țăran în tine te apropii de sufletul lor pentru că eu întotdeauna am avut o... îmi place vorba lor și

am prins perioada când ei erau îmbrăcați; am prins opincă-opincă, pe urmă am prins opincă din cauciuc, am prins îmbrăcămintă de dimie, cămașă de tort și încet-încet, sub ochii noștri, s-a spălat ceea ce era mai vechi, dar era sănătos.”

Profesorului Roman îi plăcea să meargă la clăcile chiojdenilor, iarna. Odată a organizat și el o clacă înainte de 1989, după un scenariu menit să le ofere tinerilor un prilej de întâlnire. Știe că are „un talent de a prinde sufletul omului”, ceea ce ne face să ni-l dorim, parcă, membru al echipei noastre de cercetare: „Eu mergeam în păduri și am întâlnit oameni care toată viața lor au stat numai în pădure; ne-așezam cu curu’ pe iarbă și torceam vorbele cu el acolo și el începea pe urmă să spună cum o duce...”

Profesorul Roman este naționalist, are, după cum spune, „cultul poporului român”, îi pare rău de tot ce se pierde din moștenirea bătrânilor, îl interesează orice ține de tradiție. Și-a molipsit și nepoțica, trezindu-i curiozitatea de a vedea și ea un război de țesut adevărat.

Merge pe stradă și-i e greu să nu vorbească cu oamenii. Pe Mama Lica dumnealui a „botezat-o” și se consulta cu ea ori de câte ori avea de făcut vreo activitate reprezentativă pentru tradiția satului. I-a plăcut solidaritatea cadrelor didactice și a intelectualilor locali din perioada comunismului: marți și joi se făceau seri culturale, veneau toți – inginerul, medicul, studenți, elevi –, jucau șah, aveau echipă de dansuri, cor, teatru, se întreceau cu echipele din Posești și Nucșoara.

Domnul profesor Roman are o dulceață moldovenească în felul de a povesti, o sensibilitate punctată de umor ce amintește de Ion Creangă. Nu supralicitează răspunsurile la întrebările noastre, spune doar ce-și amintește, dar farmecul tinereții răzbate din evocarea lui. „Eu mă duc la biserică o dată pe an, eu sunt Moș Crăciun”, ne spune în final domnul profesor, recomandându-ne să o întrebăm despre tradițiile locale pe soția dumnealui, originară din Valea Anei, „trăită aici

trup și suflet”.

Doamna învățătoare Zoe Roman a absolvit Școala pedagogică de învățători din Ploiești ca șefă de promoție, dar nu-i plac laudele. Este o gazdă plină de naturalețe și, pentru noi, un interlocutor excepțional: răspunde pe rând și cursiv la tot ce o întrebăm, organizează informația ca și cum aceasta s-ar afla deja scrisă în fața dumneaei, astfel încât reconstituim cu ușurință cadrul tradițional al vieții vălenarilor din a doua jumătate a secolului XX. Din tot ce ne spune, se vede dragostea pentru casă și pentru oamenii dintre care s-a ridicat, oameni foarte darnici și primitori, oricât de săraci erau. „Dacă avea o lipie și erau 10 persoane alături, rupea și chiar dacă lui îi rămânea pârțica cea mai mică, dădea celorlalți”.

Doamna Zoe Roman a rămas orfană de tată de la 6 ani, într-o familie cu trei copii. Mama i-a crescut, copiii au muncit. Sora ei a învățat patru clase, fratele, tot patru clase, însă ea, fiind mai mică, a prins învățământul de pe vremea comuniștilor și a avut mereu bursă de merit. Doamna Roman evocă șezătorile din Valea Anei. Toamna, după ce oamenii strângeau recolta, femeile se apucau de țesut. Făceau clacă de tors în și cânepă. Mama ei avea o suprafață mare de in. Ne povestește cum se melița inul, apoi firul se dădea prin „pieptenel” și se făcea fuior. Se torcea fuior, se sucea urzeala pentru război și toate vecinele se adunau într-o cameră mai mare și se cîsteau cu boabe fierte, țuică fiartă și gogoși. Prăjitura de bază era gogoașa.

Din cariera didactică, doamna învățătoare își amintește că la toate serbările se purta „costum național”. La întâlnirile între școli din vacanța de primăvară și de vară se făceau activități de educație locală și artistică în aer liber, chiar și primirea în organizația de pionieri era un prilej festiv (ultima promoție de pionieri a făcut-o în salina de la Slănic).

Aflăm de la doamna Roman cum se încondeiau ouăle la

Valea Anei și cum se făcea săpunul de casă cu pelin și calomfir, cum se lucra și se purta batista la horă și la nuntă, care erau credințele locale și detalii despre bucătăria tradițională. Descoperim, în dialog, amănunte etnografice pe care aproape le uitase și se bucură împreună cu noi că vom putea să rânduim Valea Anei în cartea Starchiojdului, așa cum se cuvine.

Nicolae Diaconu (Gâțan) are o delicatețe sufletească deosebită. Nu a mai ieșit din curte de nouă ani. Nu-l mai lasă picioarele, l-au trădat, deși cândva l-au purtat prin munții Siriului, pe Mălâia, până la Lacul fără fund. Cu toate acestea, nu-și întinează viața cu nicio vorbă de ocară. Nici nevasta absentă nu și-o dojenește că nu are destulă grijă de el, la vârsta lui înaintată.

Lui nenea Nicu Gâțan i-a plăcut mult să cânte, prindea melodiile și vorbele de oriunde și le interpreta cu vocea dumnealui frumoasă și înaltă, pe care am avut și noi bucuria s-o ascultăm. „Cei trei brazi de la Sinaia / I-a bătut vântul și ploaia”, „Dunăre, cât ești de mare / Tu curgi liniștită-n vale”, „Cine bate seara la fereastra mea” sau „Oaie laie bucălaie” sunt câteva dintre cântecele pe care le cânta „pentru distracție”. Ne răspunde limpede la tot ce întrebăm sau ne spune scurt: „N-am auzit, de ce să vorbesc?”.

Nenea Nicu Gâțan a avut 25 de vaci ale lui, a avut și oi când era pe la *Lacul fără fund*. Urcau la munte în mai și reveneau acasă în Vinerea Mare, pe 14 octombrie.

Când plecau cu animalele doi ciobani, se duceau până dincolo de Pleși, peste munte, în dosul Zmeurătului, în dosul Călugărului. Acolo trăgeau la odaia tovarășului lui, stăteau o săptămână-două, poate chiar trei, apoi plecau la Milea, unde era un islaz mare al starchiojdenilor. De la Milea urcau la Lacul fără fund, dar seara acolo era „rău de urs”. Noaptea, când era vreme de ploaie, venea ursul și mai omora câte-o vacă. Nenea

Nicu avea un bordeiaș făcut din lemn, acoperit cu niște carton; auzea urșii noaptea și zgomot de câini. Ursul știa să se apere, arunca după câini cu ceva sau se repezea la ei, și câinii fugeau. Odată, s-a întâlnit „în fundu’ Miliu” cu ursul. Mergea prin pădure, vacile erau răspândite și a auzit fășâind frunzele, dar a crezut că e o vacă. A ieșit pe un măidănel și a găsit ursul care mânca fragi, că era timpul fragilor și se copseseră. „Eu zic: «Măi, Marine, dacă știam că ești tu aici, nu veneam». El a ridicat capul și s-a uitat la mine. Eu zic: «Mă, Marinică, eu n-am treabă cu tine, tu n-ai treabă cu mine». Vorbeam singur ca zăpăcitu’, nu-mi era frică, eram învățat pe munți”. Pe acolo erau urși care erau învățați cu oamenii, fuseseră urși de ursari, eliberați după ce a interzis Ceaușescu ursăritul. Țigani umblau cu ursul și-i ziceau „Marin”, iar femeile îi chemau să le calce pe spate. „Ursul cu țiganul se suiau pe prispă, nu le era frică la oameni. Femeia stătea cu fața în jos pe prispă, ursul – «Hai, Marinele! Sus, Marinică!» – se suia cu toate picioarele pe spinarea femeii și o juca pe spinare. Apoi, îl chema țiganul, îi mai făcea o cântare, mai juca ursul, primea ursul de mâncare o sită de mălai”.

Ceaușescu a adunat toți urșii de la țigani, i-a adus în mașini mari până la trenuri, apoi i-a transportat cu trenurile spre Nehoiu, unde le-a dat drumul. Urșii erau învățați să primească de mâncare, ca și un câine. Au rămas pe la poalele pădurii, „se ducea ‘napoi noaptea, se ducea la casele oamenilor, se uita și pe geam, da, nu e glumă. Umblau la cotețe, le rupeau, mânca găinile, făcea rele. Pe urmă i-au mai speriat cu câinii din sat și i-a hăit încolo la pădure. Acolo mai stricau oi.”

Are multe povești nea Nicu Gâțan, din pădure, de la munte, din cărăușie și mai are și cântece: „Măi, Ionele, un’ te duci / Ia la tine mere dulci...”.

Arta încondeierii – filă de jurnal

Imediat ce ajungem în Valea Anei, unul dintre satele comunei Starchiojd, o ploaie înceată, cu picături nu prea mari dar dese, se alătură răcorii după-amiezii ca și cum natura însăși vrea să simțim mai intens căldura, nu atât cea din bucătăria bine încălzită de soba cu plită, ci mai ales aceea a bucuriei și amabilității cu care ne întâmpină Zoia Coman.

Se apropie Paștele și tanti Patica (așa o cunosc oamenii) se pregătește să încondeieze multe ouă roșii: familia este mare și în plus trebuie onorate cereri venite din mai toate satele din jur. Altfel, fără ouă roșii, ce farmec ar avea sărbătoarea Învierii Domnului?: „Dacă nu fac ouă roșii, nu zic că vine Paștele”, ne spune tanti Patica.

Din șirul de ouă curate, fierte dinainte și puse undeva pe marginea sobei ca să fie mereu călduțe, bătrâna de 72 de ani ia pe rând câte unul și, cu mișcări precise, îndemânatic, înmoaie în ceară topită de albină un condei vechi, făcut în casă („cele din comerț nu sunt bune”) și trasează unul dintre modelele pe care le cunoaște. Surprinzător este că pentru o zonă în care această tradiție nu este obișnuită, întâlnim atât de multe modele decorative: *calea rătăcită*, *coada rândunicii*, *gura peștelui*, *craca bradului*, *strugure*, *plosca legată*, *frunza de stejar*, *floarea cojocului*, *păianjenul*. Ouăle sunt apoi scufundate în vopsea („galus pentru lână”) roșie: „Dacă e Paște, să fie ou’ roșu, nu verde, albastru”. Sunt ținute în apa caldă până când coaja se colorează și ceara se topește.

Nu se poate fixa precis punctul de început al obiceiului în sat, dar tanti Patica ne asigură că și bunica și mama ei au încondeiat. Bătrâna ne povestește cum a început să lucreze: „După ce a murit mama mea, a venit nașu’ și zice «Auzi fină, a zis nașă-ta, m-a trimes cu bani, zice să încondei ouă»; «Măi nașule, eu n-am încondeiat»; «Nu știu, treaba ta, dacă a încondeiat fina a bătrână încondeiezi și tu». Și-așa m-am luat

după aia... trebuie să ai răbdare ca să poți să le încondeiezi.” Una dintre nepoatele mai mari, Alina, a deprins această artă a decorării; modelelor clasice ea le alătură uneori crucea și felurite mesaje pascale.

Tot timpul pe care l-am petrecut alături de Zoia Coman ne-am simțit învăluiți de magia mării sărbători a Învierii Mântuitorului. Casa din Valea Anei este într-adevăr un *loc bun*: „Locu’ ăsta cred că a fost binecuvântat când a fost de a făcut cineva casă aici.”

ANEXE

**Documente etnologice de teren
(transcrieri și reproduceri selective,
inclusiv din caietele Mamei Lica)**

PROVERBE

A

A ajuns din cal măgar.
A ajuns din om neom.
A ajuns în sapă de lemn.
A ajuns la spartul târgului.
A ales/rupt inima târgului.
A ales până a cules.
A da bătaie cu strigături.
A dispărut ca măgaru-n ceață.
A făcut cu cruda, cu nesărata.
A fugit ca satana de tămâie.
A ieșit basma curată.
A încercat marea cu degetul.
A nimerit ca nuca-n perete.
A nimerit ca vinerea la stână.
A nu fi în apele lui.
A sărit din lac în puț.
A trânti cu nuca-n perete.
A zburat puiul cu ață.
Adevărul iese la suprafață ca uleiul.
Adună bani albi pentru zile negre.
Ai carte, ai parte.
Ai intrat în horă trebuie să joci.
Ai văzut diavol mort și rață-necată?
Aleargă după doi iepuri și nu prinde niciunul.
Altă mâncare de pește.
Altă rață-n altă traistă.

Am plecat după surcele și-am venit cu floricele.
Am plecat să ne tomim (tocmim), dă Doamne să nu găsim.
Am tremurat ca valiza-n gară.
Apa trece, pietrele rămân.
Are Chira socoteală.
Asta e floare la ureche.
Asta-i fata, n-ai ce-i face, alta mama nu mai face.
Așchia nu sare departe de trunchi.
Au apărut ca ciupercile după ploaie.
Averea strângătorului ajunge pe mâna risipitorului.

B

Baba mea frumoasă nu e, dar cu vorba mă mângâie.
Baba suferă la frumusețe .
Bagi pe naiba-n casă cu lăutari și nu-l mai scoți nici cu jandari.
Banii de furat netezesc calea la spânzurat.
Banii-s ochiul dracului.
Banul muncit te face fericit.
Banul trage la ban, iar prostul la prost.
Bate fierul cât e cald.
Bate șaua să priceapă iapa.
Bărbatul aduce cu sacul, femeia dă cu șorțul.
Bătaia e ruptă din rai.
Bea până aruncă cu căciula-n câini.
Bine faci, bine găsești.
Blesteamă și țâța pe care a supt-o.
Brânză bună în burduf de câine.
Bucură-te azi, că nu știi mâine ce te-așteaptă.
Bun băiat, păcat de fată.
Bună ziua, lele Floare, e... la bărbat cu demâncare.
Bună ziua ți-am dat, belea pe cap mi-am căpătat.
Butoiul gol face zgomot mult.
Buturuga mică răstoarnă carul mare.

C

Ca să cunoști un om trebuie să mănânci cu el un sac cu sare.
Ca să scapi de un nerod, împrumută-l cu parale și-ai să vezi că
niciodată nu-ți va mai ieși în cale.
Calicul mult aleargă și puțin agonisește.
Calul aleargă dar nu dă lapte.
Calul bătrân îl înveți greu în buiestru.
Calul care nu-și poartă șaua, să-l mănânce lupii.
Calul de dar nu se caută la dinți.
Cap ai, minte ce-ți mai trebuie.
Capra sare masa, iada sare casa.
Capul face, capul trage.
Capul plecat, sabia nu-l taie.
Carte multă nu se cere, să ai bani să ai putere.
Casa nemăturată musafiri așteaptă.
Caută acul în carul cu fân.
Călare pe cal și întreabă de cal.
Călătorului îi stă bine cu drumul.
Câinele care latră nu mușcă.
Câinele moare de drum lung, iar prostul de grija altuia.
Câinii latră, ursul merge.
Când e bine, nu-i de mine! Când e rău, hop și eu!
Când era în zaua lui.
Când îi dai, îi fată vaca; când trebuie să-ți dea, îi moare vițelul.
Când pisica nu-i acasă, joacă șoarecii pe masă.
Când să mori, îți suflă în lumânare.
Când vrea Domnul cu săracul, dintr-o bubă-i umple capul.
Câte sate și bordeie, atâtea și obiceie.
Câți copii ai, în atâtea neamuri de oameni te bagi.
Ce-am avut și ce-am pierdut.
Cearta fără bătaie e ca nunta fără lăutari.
Ce e de haram, de haram se duce.
Ce e mult nu e bun.

Ce iei pe mere, dai pe pere.
Ce-i frumos și lui Dumnezeu îi place.
Ce-i în mână, nu-i minciună.
Ce-i întâi, pe urmă nu-i.
Ce-i trebuie chelului căciulă cu mărgăritar.
Ce mi-e baba Rada, ce mi-e Rada baba.
Cere și ți se va da.
Ce se naște din pisică, șoareci mănâncă.
Ce trăiește, crește.
Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face.
Ce ți-e scris în frunte ți-e pus.
Cine cere nu piere, dar nici nume bun n-are.
Cine fură zi un ou, mâine va fura un bou.
Cine hulește, păcătuiește.
Cine-i vrednic nu e prost, cine-i prost rămâne cum a fost.
Cine își bate femeia își bate norocul.
Cine nu are bătrâni să-și cumpere.
Cine nu cască ochii, cască buzunarul.
Cine nu muncește, cu lipsă trăiește.
Cine poate oase roade, cine nu, nici carne moale.
Cine se aseamănă se-adună.
Cine se scoală de dimineață, departe ajunge.
Cine vede și nu știe zice că așa trebuie să fie.
Cine zorește, sporește.
Copil cuminte și babă frumoasă nu sunt.
Copilul dacă nu plânge nu-i dă mă-sa țăță.
Corb la corb nu-și scoate ochii.
Cu ce cântar cântărești, cu acela ți se va cântări.
Cu cât nu e cu atât nu s-ajunge.
Cu ceasu' țaca-țaca și cu mațele urlând ca vaca.
Cu râma mică prinzi peștele mare.
Cu toanta în casă și cu pământul pe coastă.
Cu tocuri înalte și cu oala după lapte.
Cu un rac, tot sărac.

Cui pe cui se scoate.
Cum e turcul și pistolul.
Cum își așterne așa doarme.
Cum nu seamănă degetele de la o mână așa nici frații între ei.
Cumpără tămâie de la satana.
Cu pantofii scârțâind și cu mațele ghiorlăind.
Curaj, găină, că te tai.

D

Dacă ai socoti câte foi pui la plăcintă, n-ai mai mânca-o nici pe aia.
Dar din dar se face rai.
Dă cu biciul tot în boul care trage.
Dă Vodă cu fundu-n gard.
De ar face toate muștele miere, ai vedea și pe șosele.
De-a valma ca țigani toamna.
De-aș avea noroc de bani ca de proști.
De fudulă ce este, nu-i ajungi nici cu prăjina la nas.
De la floare pân' la tocitoare sunt 99 de boli.
De proști nu se lasă sec.
Degeaba-i tata domn, dacă eu nu sunt om.
Deșteptul cumpără, prostul vinde.
Devreme te culcă, devreme te scoală.
Din rândul lumii nu ieșim.
Din stejar, stejar răsare
Din topor, toporișcă.
Dintr-un cal boieresc iese unul țigănesc.
Doamne ferește, pân' te nimerește.
Doamne, nu-mi lua mințile înainte de a-mi lua zilele.
Doma-doma, Ion cu Toma.
Două nevoi la un car cu foi.
Drac mort și rață-necată n-am văzut.
Dreptatea are dinți de ceară. Care e mai tare ăla mușcă din ea.

Drept lopată înainte târnăcop.
Ducă-se unde a dus mutu iapa.
Duce o viață și cu moartea două.
Dumnezeu îți dă, dar nu-ți bagă și-n traistă.
Dumnezeu nu e țigan.
După ce că ești sărac, te mai cheamă și Vlad.
După ploaie și furtună, vine iarăși vreme bună.
După una și alta.

E

E bun de trimis după moarte că nu mai vine nici cu ea nici fără ea.
E cu hatâru' pe genunchi.
E cu scaun la cap.
E cu un ochi la făină și cu unul la slănină.
E fi-su mă-sii și băiatu' lu' tac-su, el nu e țigan da-i mă-sa și tac-su.
E prins între ciocan și nicovală.
E tanti pă tanti.
Este frumoasă ca noaptea când plouă.
Este taler cu două fețe.
Eu dau, eu țip.

F

Face din țânțar armăsar.
Face scară la cer.
Fata bună se mărită-n satul ei.
Fă-mă, mamă, cu noroc, și poți să m-arunci și-n foc.
Făptașul e cu un păcat, păgubașul cu mai multe.
Fânul, lemnele, porumbul/mălaiul nu se vând niciodată.
Femeia, câinele și calul să nu-i iei pe seamă.
Femeia e gâtul, iar bărbatul capul.

Ferește-mă, Doamne, de omul rău, că de câini mă feresc eu.
Fie și-un lup mâncat de oaie.
Fiecare bălărie are umbra ei.
Fiecare trage jar pe turta lui.
Frate, frate, dar brânza e pe bani.
Fugi, duminică, că te prinde ălălalt.

G

Găina care cântă seara, dimineața n-are ou.
Gând la gând cu bucurie.
Gând la grâu și nuci din pod.
Gospodar la casa lui cu șapte cloști la un pui.
Greu la deal cu boii mici! Dar la vale cu pisici!?
Gura lumii doar pământul o astupă.
Gura păcătosului adevăr grăiește.

H

Hai acasă de pe drum, că te bate vreun nebun.
Hai acasă la mămăligă grasă.
Hai la casa cui ne are.
Ho cu tata, că-mi rupi poarta și n-am bani să cumpăr alta.
Hoțul e cu un păcat și păgubașul cu mai multe.
Hoțul nedovedit e negustor cinstit.
Hoțului de hoț îi e frică.

I

I-a băgat frica-n oase.
I-a băgat ursu-n casă.
I-a dat apă la moară.
I-a dat o bătaie soră cu moartea.
I-a făcut de dragoste cu buruieni de urât.

I-a găsit baba.
I-a pus bărbatului basmaua pe cap.
Ieftin la făină și scump la tărâțe.

I

Îi dai un deget și-ți ia toată mâna.
Îi merge gura ca melița.
Îi taie gura-n săbii.
Îi place munca precum măgarului fuga.
Îl cunosc ca pe un cal breaz.
Îl ține în ciocul opincii.
Îmi pui sarea unde nu pot s-o ling.
În urma războiului, mulți viteji se arată.
Înainte șefului și în urma calului să nu stai.
Încearcă marea cu degetul.
Încetul cu încetul se face oțetul.
Întărită, drace, că și mie-mi place.
Învelește-ți casa că ploaia vine ea.
Își dă în petic ca țiganul.
Își răcește gura degeaba.

J

Joacă ursul la vecinu'. Să gătești tărâțele.

L

La baliga moale, puțină apă îi trebuie.
La mâncare lup și la treabă vulpe.
La omul sărac nici boii nu trag.
La pasărea chioară îi face Dumnezeu cuib.
La pomul lăudat, mulți voinici aleargă.
La pomul lăudat să nu te duci cu sacul.

La spartul stânii se mănâncă câinii, se bat ciobanii și se-mpart banii.

L-a băgat în toți sperieții.

L-a chinuit ca pe hoții de cai.

L-a chinuit ca pe Hristos.

L-a făcut pe naiba ghem.

L-a făcut pe naiba-n patru.

L-a-mbrobodit.

L-am vândut pe naiba și l-am luat pe tac'su.

Lac să fie că broaștele se adună.

Lasă-mă să te las.

Lauda de sine nu miroase a bine.

Lauda nu e pe bani.

Laudă-mă gură, că-ți dau prăjitură.

Leacul și babei colacu'.

Leagă sacul cât e plin.

Leagă-ți iapa un' ți-e teapa.

Lenea e cucoană mare.

Leneșul mai mult aleargă și scumpul mai mult păgubește.

Limba îndulcește, limba amărăște.

Lupul își schimbă părul, dar năravul ba.

Luxul și păduchii de lemn.

M

Mai aproape de piele este maioul decât flanerul.

Mai aproape e haina copilului decât a străinului.

Mai aproape e pielea decât cămașa.

Mai bine cari pietre cu un om înțelept decât să bei și să mănânci cu un nerod.

Mai bine cu rău decât fără rău.

Mai bine le duci dorul banilor decât grija.

Mai bine scoți un vânt de la un mort decât cutare lucru de la cutare om.

Mai învață și găina de la ou.
Mai mare daraua decât ocaua.
Mai poartă o pereche de obezi.
Mai răuț că-i mai drăguț.
Mai rău se rupe decât să se cârpească.
Mama împinge și eu trag, ce mai îișoară fac.
M-am trezit la miezul nopții și-am ajuns la stâlpul porții.
Mare n-am și mărunț nu mi se-ntâmplă.
Marfa-i a mea, banu-i al dumatăle.
Marfa gata bani așteaptă.
Mașina e gândul omului.
Măritișul nu se mănâncă pe pâine.
Mergi ca-n nuntă.
Meseria e brățară de aur și gâtul până de argint.
Mielul blând sugă la două oi, iar cel rău nici la mama sa.
Minciuna are picioare scurte.
Minte de se-nhamă.
Moșia mărită urgia.
Munca nu e grea dacă stai la umbra ei.
Munte cu munte nu se-ntâlnește, dar om cu om da.

N

Naiba strică poduri, nu face.
N-am ciocnit valizele-n gară.
N-are bani nici câți iepuri la biserică.
N-are mălăi nici să scoată ochii la un șoarece.
N-are urechi și umblă să-și cumpere cercei.
Năravul din fire n-are mântuire.
Nepoftitul n-are scaun.
Nici cu vaca nu mă duc, dar nici lapte nu mănânc.
Nici drumul, nici picioarele.
Nicio plată fără răsplată.
Nici varză nu sunt dar nici orice oală nu mă-ncap.

Noaptea de la lumânare ți se pare toanta floare.
Noroc cu terciul că altfel se ardea mămăliga.
Nouă sute nouă zeci și nouă – o mie fără un leu.
Nu a băgat Dumnezeu zilele în sac.
Nu aduce anul, ce aduce ceasul.
Nu are toată șindrila pe casă.
Nu are toate doagele.
Nu are toate găștele acasă.
Nu da porumbelul din mână pe vrabia de pe gard.
Nu e fața cât e ața.
Nu e dracu chiar atât de negru.
Nu e pe inima drumului.
Nu face nici cât o ceapă degerată.
Nu fi porc cu lână și nici oaie cu șorici.
Nu-i face pielea nici doi bani.
Nu-i treaba măgarului când bea oile apă.
Nu lăsa pe mâine ce poți face azi.
Nu mai ofta că așa e până la fund.
Nu mai sunt cățele din care să iasă câini ciobănești și nici
mame care să nască ciobani.
Nu m-aș supăra dacă m-ar frige o ciorbă de carne.
Nu mă duc la zeamă de varză la cutare.
Nu mă lăsa să mor ca să nu te las să trăiești.
Nu-mi cântă cocoșul pe gardul lui cutare.
Nu mi-e frică de muncă, dorm la umbra ei.
Nu mi-e necaz da-mi pare rău.
Nu plânge și boala nu te-ajunge.
Nu poți ține doi pepeni într-o mână.
Nu pune vin peste paharul plin.
Nu sperii lupul cu pielea oii.
Nu râde că te-ajunge.
Nu sta în loc, că-ți stă norocul.
Nu suci cuțitul în rană.
Nu te lega la cap dacă nu te doare.

Nu toate muștele fac miere.
Nu tot ce zboară se mănâncă.
Nu-ți lovi din greu dușmanul
Cu al urii greu balta
Cine știe dacă mâine
Nu-ți va fi prieten drag.
Nu-ți ridica poalele înainte să ajungi la râu.
Nu vorbi de funie în casa spânzuratului.
Nu zi hop până nu sari gardul.

O

O dată îl vede gol nașul pe fin.
O iubesc dar nu o pot suferi.
O meserie plătește cât o moșie.
Oaia care nu-și poartă blana s-o mănânce lupii.
Oala acoperită nu dai gunoaie în ea.
Oi fi eu urât dar nu și prost.
Omul cât trăiește învață.
Omul din greșeli învață.
Omul e de două ori copil și o dată om mare.
Omul e o dată om și de două ori nimic.
Omul se cunoaște după fapte și pomul după roade.
Omul sfințește locul.
Orice sac își are petecul.

P

Păduchele când se satură iese în frunte.
Pădure fără uscături și om fără greșeli nu sunt.
Până la Dumnezeu te mănâncă sfinții.
Până nu dai cu capul de pragul de sus nu-l vezi pe cel de jos.
Pentru o floare nu se mai face vară.
Peștele de la cap se strică.

Pe unde te latră pe acolo te faci mai lată.
Pierzi, câștigi, negustor te numești.
Pisica cu clopot nu prinde șoareci.
Pleacă bou și vine vacă.
Plouă-n mai, e mălai.
Poale lungi și minte scurtă.
Prietenul la nevoie se cunoaște.
Prinde orbul, scoate-i ochii.
Promisiunea dată e datorie curată.
Prostul nu e prost destul dacă nu e și fudul.
Prunele până se coc sunt în tocitoarea lui Dumnezeu.
Pui lupul paznic la oi.

R

Raru' umple caru', desul umple fesul.
Răzbunarea este arma prostului.
Râde ca prostu-n târg.
Râde ciob de oală spartă.
Râde hârb de ciob și el e făcut zob.
Râzi în loc să-ți pară bine.

S

S-a ales cu praful de pe tobă.
S-a dus vorba ca de popă tuns.
S-a făcut cât crucea comisoaii.
S-a făcut frate cu naiba ca să treacă podul.
S-a făcut tei-curmei.
S-a găsit tusea cu junghiul.
S-a grăbit ca fata mare la măritat.
S-a măritat cu buricul verde.
S-a schimbat macazul.
S-a supărat ca țiganul pe pilă.

Sapa-i lată, coada-i lungă, n-ai să vezi parale-n pungă.
Să faci ce zice popa, nu ce face popa.
Să moară omul când sunt toate ceasurile la fel.
Să nu iei bățul omului bătrân și învățătură de la cel nebun.
Sărăcie, ce-ai cu mine? M-am avut cu tac'tu bine, și-acu' mă
am și cu tine.
Să se ducă unde a înțărcat dracu copiii.
Să te ferească Dumnezeu de omul prost, femeia bleagă și soba
care scoate fum.
Să vorbească și nea Ion, că și el e om.
Sârba știu, sârba o joc.
Scump la mălai, ieftin la făină.
Se mișcă precum ochii mortului.
Se-neacă precum țiganul la mal.
Se-ntâlnește prost cu prost și se-ntreabă unde au fost.
Se simte cu musca pe căciulă.
Se uită ca boul în calendar.
Se uită ca vițelul la poarta nouă.
Sita nouă se ține-n cui.
Socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din târg.
Spune-mi cu cine te-ntovărășești ca să-ți spun cine ești.
Stai jos să-ți stea logodanii.
Stă cu burta la soare și mănâncă din colțul lunii viitoare.
Stăpânul învață sluga hoată.
Strânge bani albi pentru zile negre.
Strânge, lele, rufili, că mi-a răgușit câinii.
Surdă, chioară cum era, duceam la moară cu ea.
Surdu' n-aude dar le potrivește.

Ș

Șantierul lui Cucu, nu sunt bani dar e de lucru.
Școala face omul-om, și altoiul pomul-pom.
Și-a luat nasul la purtare.

Și-a trăit traiul, și-a mâncat mălaiul.
Și de tine mi-e milă, dar de mine mi se rupe sufletu'.
Și eu sunt prost dar când văd pe altul mai prost ca mine parcă-
mi pare bine.
Și mațele-n burtă se ceartă, dar om cu om.
Și minciuna-i tot o vorbă.
Și munca o fi grea dar nici lenea nu e ușoară.
Și munca o fi grea dar nici umbra n-a omorât pe nimeni.
Șuncă, brânză și cu ceapă și cu poftă bei la apă.

T

Tace ca porcu' în porumb.
Taina ta nicicum n-o spune
La prieteni de un an
Cine știe dacă mâine
Nu-ți va deveni dușman.
Tan cu Tana, Toma cu Ioana.
Tăcerea e ca mierea.
Te cheamă omul la lucru, ocolește că nu te dor picioarele.
Te cheamă omul la masă, du-te că nu te doare gura.
Te faci frate cu naiba ca să treci podul.
Terchea-berchea, trei lei perechea.
Timpul trece, leafa merge, noi cu drag muncim.
Toată pasărea pe limba ei piere.
Toate boalele rele în fundul babei mele.
Tot pățitu-i priceput.
Trage negru peste verde că boieru' nu te vede.
Traistă-n traistă, în ea o piatră, dedesupt un bolovan.
Tranc, Marițo!
Trăiește mai bine ca-n burta mă-sii.
Trei luni de când ne-am văzut, trei de când ne-am cunoscut și
trei de când ne-am luat.
Trece baba cu colaci și moșu' cu cozonaci.

Treci acasă de pe drum, că te bate vreun nebun.
Treci zi, treci noapte, apropie-te moarte!
Trei păduchi de nouă feluri.
Trimite izmene pe călător.

T

Țara arde și baba se piaptână.
Țiganul când a ajuns împărat, pe taică-su întâi l-a spânzurat.
Țiganul când îi e foame cântă.
Țiganul e țigan și-n ziua de Paște.
Țin'te, babo, de codârlă, că te duci cu fundu-n gârlă.

U

Uită de la mână până la gură.
Ulciorul nu merge de multe ori la apă.
Umblă ca Vodă prin lobodă.
Umblă cu cioara vopsită.
Una-i una, două-s mai multe.
Una mie, una ție, una lui popa Ilie.
Una și cu una fac două.
Una zicem, bașca ne-nțelegem.
Unde dai și unde crapă.
Unde-i fum e și căldură.
Unde nu e cap, vai de picioare.
Unde-s banii tăi, voinice?
I-am băut să nu se strice.
Unde sunt moașe multe rămâne copilul cu buricul nelegat.
Unu', unu' și cu altu' și cu trei legat de patru.
Ușurel cu fata popii.

V

Vai de capul satului.
Vede-mă cu un ochi și eu te văd cu doi.
Vezi-ți bârna din ochiul tău
Nu paiul din ochiul meu.
Vorba dulce mult aduce.
Vorba grea e ca tunetul.
Vorba lungă, sărăcia omului.
Vorbește câte-n lună și-n stele.
Vorbește de parcă mi-a muncit și nu i-am plătit.
Vorbește și verzi și uscate.
Vrabia mălai visează și calicul praznic.
Vrei nu vrei, bea Grigore aghiasmă.

Z

Zeamă lungă să se ajungă.
Zici că-i dracu' din Piatra Bogzii.
Zi-mi curvă ca să-ți zic trăsură.
Ziua bună se cunoaște de dimineață și prostul după mers.
Zgârcitul mult aleargă și puțin agonisește.

GHICITORI

1. Care femei trăiesc mai mult decât bărbații lor? (Văduvele)
2. Ce e bun rece? (Soacra și berea)
3. Ai văzut dar n-ai avut, și când o să ai n-o să-l mai vezi. (Coșciugul)
4. Tatăl nu s-a născut și fiul aleargă prin sat. (Focul și fumul)
5. Am un bou roșu, unde se culcă nu se mai face iarbă. (Focul)
6. Scurtă, grasă, un' te duci?
Ars în fund, de ce mă-ntrebi?
Unde mă duc, tot ție îți aduc. (Tuciul și găleata cu apă)

BANCURI

1. De ce ești supărat, părinte, nu e marfă? Marfă e destulă, dar e în picioare.
2. Polițistul către preotul biciclist: Unde mergi, părinte? Cu Dumnezeu înainte! Amendă, sunteți doi pe bicicletă!
3. Doi pușcăriași în ultima zi de detenție săpau un șanț. Unul dintre ei zice: sapă, mă, să ne mai cheme și la anul!
4. Într-un sat moare un om. În ziua înmormântării îi vine rândul preotului să se ducă la lemne în pădure, în condițiile în care fiecare om avea la dispoziție doar o zi din an în care să taie lemne. După mai multe discuții cu preotul, timp în care acesta voia să amâne înmormântarea, membrii familiei îi spun: părinte, ți-l aduc pe prispă și-l îngropi mata când oi avea timp!
5. Goii mamii, goi, și mama cu pielea. Când îi vede mama așa nu-i mai vine a mai mânca (unde n-are ce).
6. Zice judecătorul către martor: Bine, domnule, dacă ai văzut că se bat cu scaunele, de ce n-ai sărit să-i desparti? Martoru':

Aș fi sărit, domnule judecător, dar nu mai era niciun scaun liber.

7. Polițistul către făptaș: De ce ai bătut-o, domnule? Făptașul: Domnule polițist, eu n-am vrut s-o bat, eu am vrut s-o omor!

8. Un om pescuia pe casă iar altul îl întreabă: „Ce faci acolo? Pescuiesc! Păi pe casă? Omul încearcă!”

ORAȚIA DE NUNTĂ

(de la Mama Lica)

Bună dimineața
Cinstiți socrii mari
Mulțumim dumneavoastră
Băieți militari
Dari ce umblați?
Ce căutați?
Ce umblăm, ce căutăm,
La nimeni seama nu dăm
Multe țări am trecut
Multe țări am străbătut
Și orașe și sate îndepărtate
Am colindat
Și la nimeni seamă n-am dat
Cine sunteți dumneavoastră?
Să ne luați seama noastră?
Dari fiindcă ne-ntrebați
Să ne lăsați
Cu încetișorul
Să ne dăm seama și adevărul
Că de multe ce sunt dese
Nu le vom putea spune alese

Tânărul nostru-mpărat
De dimineață s-a sculat
Fața albă și-a spălat
Chica neagră a pieptănat
Cu straie noi s-a-mbrăcat
Murgul său a înșeuat
Cu trâmbița a sunat
Mare oaste a adunat
Două sute de grăniceri
O sută de feciori de boieri
Din cei mai mari
Nepoți de ghinărari
Și pă la răsărit de soare
Au plecat la vânătoare
Și au vânat țara de sus, despre apus
Până juganii au stătut
Și potcoavele au pierdut
Atunci ne lăsarăm mai jos
Pe un plai frumos
Și alergarăm de vânarăm
Munții cu brazii și cu fagii
Ceru cu stelele
Câmpii cu floricelele
Dealul cu potgoriile
Vâlcelele cu viorelele
Și satele cu fetele.
Când dete soarele-n seară
Ieșirăm la drumul cel mare
Și deterăm de-o urmă de fiară
Stătu toată oastea în mirare
Unii zic că este urmă de zână
Să-i fie împăratului cunună
Așa mai chibzuiră
Și se mai găsiră alți vânători

Mai cunoscători
Și zise că e urmă de căprioară
Să fie împăratului soțioară.
Dari nunul cel mare
Cu grija-n spinare
Călare pe un cal
Ca un ducipal
Se ridică în scări,
Se umflă în nări
Făcu ochii roată
Peste oștirea toată
Și când încoace privi
Aicea zări
O floricică frumoasă
Și drăgăstoasă
Și văzând că nu înflorește
Nici nu rodește
Nici locu nu-i priește
Ci mai mult se ofilește
Ne trimise pe noi 6 lipani
Călări pe 6 jugani
Cu coamele cănite
Cu frâiele zugrăvite
Cu unghiile costăsite
Cu cozile împletite
Și cu toții să pornim
Și la curțile dumneavoastră să venim
Florica să o luăm
Și la împărat s-o ducem
Pornirăm și venirăm
Pe fața pământului
Pe aburii vântului
Bând și chiuind
Și din pistoale trosnind

Caii în curând
Pe nări flăcări lăsând nechezând
Și din unghii scăpărând
Până au sosit și v-am găsit
Acum ori florica să ne dați
Ori de nu, de noi nu scăpați
Căci am venit cu târnăcoape de argint
Să scoatem florica din pământ
Să o scoatem cu rădăcină
Să o sădim la împărat în grădină
Că acolo să înflorească
Și să rodească
Locul să-i primească
Și să nu se ofilească
Dacă dumneavoastră socrii mari
Ne credeți niscai tâlhari
Avem și firman cu pecetă
De la împărat
Cine știe carte latinească
Să vie să o citească
Iari cine nu știe să nu vie
Ci ca de foc să se păzească
Să ne aduceți socrii mari
Oameni cărturari
Vre un popă cu barba deasă
Ca să ne citească carte aleasă
Să nu fie cu barba cănită
Să rămână cartea necitită
Ori vreunu cu barba rară
Să ne ție până diseară
Ci unu cu barba ca fusu
Să ne dea curând răspunsu
Răspunsu nostru este:
Șase pahare de vin

Şase marama de in
De care se găesc pe aici
Cusute cu fluturi şi cu arnici
Fie şi cu strămătură
Numai să fie cu voie bună
Să fie şi cu mătasă
Numai să fie de aici din casă
De la cinstita mireasă
Să nu fie după la vecine
Să păţim vreo ruşine
Că atunci va fi cinstea noastră
Şi ocara dumneavoastră
Socrii mari ascultaţi
Şi în urechi băgaţi
Când va da soarele-n seară
Mare oaste vă-mpresoară
Dacă nu aveţi bucate de ajuns
Să vă cătaţi loc de ascuns
Să aveţi buţi cu vin
Care cu fân
Boi graşi claponaşi
Vaci lăptoase
Şi fete frumoase
Să mai aveţi socrii mari şi lăutari
Să vie şi tot satu
Să se-nvesească împăratu
Când va fi soarele-n seară
Mare oaste vă împresoară
Să lărgiţi casa
Să-ntindeţi masa
Că vine-mpăratu-ndată
Cu oştirea lui toată
O sută cincizeci şi cinci
Din cei mai mari voinici

Cu fețele alese
Cu mânecile sumese
Scobiți în măsele
Gătiți socru mare
Pentru oastele tale
Noi am vrea să descălicăm
Dari nu avem jos de ce să ne dăm
Că nu suntem ciobani de la oi
Să descălicăm în noroi
Nici niscăi morari beți
Să descălicăm prin scaieți
Ci suntem boieri mari, ghinărari
De lângă mare
De unde soarele răsare
Nouă să ne aduceți
Scaune de argint
Să descălicăm
Aici pe pământ
Sau să-ntindeți covoare
Să descălicăm în pridvoare
La cai să dați fân, ghizdei verde
Cosit în noaptea de Sfântu Gheorghe
Cu roua neluată
Cu floarea nescuturată
Strânsă de sărbători
De la două fete surori
Caii noștri să mănânce
Și din capete să nu miște
Caii noștri să bea
Și din capete să nu dea
Că și dumneavoastră
Din partea noastră
Urechile vi se vor tăia
Noi am descălica

Am mai sta
Am mai ura
Dari ne frică că vom însera
Și avem de trecut stânci
Văi adânci
Munți înalți cu brazi mărunți și-ntunecoși
Bine v-am găsit sănătoși
Socru mare, ce s-a făcut s-a făcut
Nu mai e de desfăcut
Să dai numai 8 boi și 7 vaci
Și-apoi să rabzi și să taci:
Ține socru mare (îi dă plosca)
Ia astă rădăcină uscată
La șezut crăcănată
Mare și spătoasă
Ca o broască țestoasă
Pi icea lată, pi icea lată
Ia închină socre odată
Să nu o săruți tare
Că și căciula din cap îți sare
Să o săruți mai binișor
Să-ți pară mai dulcișor
Poftim de beți și vedeți
Că e rachiu de la Pitești
Când îl bei te-nveselești
Iari nu țiucă de-a dumneavoastră
Zeamă de prune
Când bei multă
Te umfli în burtă
Intri după sobă
Stai cu greierii de vorbă
Tot urând socrii mari
Vedem că toți au rămas
Cei de la spate cu gurile căscate

Cei dinainte, cu gurile proțăpite
Aduceți un vas cu prune uscate
Să aruncăm l-ale guri căscate
Un putinei cu lapte bătut
Să le turnăm pe gât
O strachină cu poame
Să dăm la cucoane
Că vedem că au slăbit
De foame
Și vreo câțiva usturoi
Să dăm pe la ciocoi
Fiindcă au poftit pe la noi
Munți înalți și luminoși
Bine v-am găsit sănătoși

DISCURS FUNEBRU

Mușa Eleonora, pe numele de fată Baciș Eleonora, s-a născut în anul 1908, în satul Brădet, comuna Starchiojd. A trăit în fericire și bucurie până la vârsta de 93 de ani împreună cu cei patru copii, șase nepoți și șase strănepoți. Încă de la vârsta de cinci ani a rămas orfană de război, tata mort în război. A fost adoptată de sora mamei ei și crescută până la vârsta de 18 ani, când s-a căsătorit cu Mușă Ion din satul Brădet. Războiul din 1914 i-a despărțit pentru șase ani, lăsând-o singură cu cei trei copii. A avut grijă de ei, i-a crescut creștinește și în frică de Dumnezeu până când într-o bună zi Domnul s-a îndurat și i-a adus soțul înapoi, după șase ani de așteptare și rugăciuni pentru cel pe care-l credea mort pe front. O nouă viață au trăit împreună mai cu seamă după ce s-a născut cel de-al patrulea copil, cel care consemnează acestea. A avut o viață creștinească

și plină de bucurii, a fost o femeie evlavioasă și și-a crescut copiii și nepoții cu responsabilitate, i-a învățat să fie buni și să-i iubească pe cei apropiați, să învingă greutățile vieții și să se teamă de Dumnezeu. A ajutat pe oricine din sat i-a cerut sprijinul și ajutorul. A participat cu muncă și ajutor bănesc la fiecare dintre căsătoriile celor patru copii și cei șase nepoți, chiar și la botezul strănepoților. A fost activă până în momentul morții, fiind conștientă de orice fapt și orice întâmplare ce i s-au petrecut. N-a avut dușmani și nici certuri cu vecinii, nu a cunoscut invidie și nici ură. Nu și-a părăsit casa și cătunul unde a locuit de la căsătorie până în ziua de astăzi, deși copiii au insistat să meargă la oraș unde ar fi putut să aibă o viață mai liniștită și fără griji. Cei care o petrec astăzi pe ultimul drum nu-i vor uita niciodată memoria și întotdeauna își vor aduce aminte de zâmbetul ei. Cu durere în suflet și tristă singurătate, cei care sunt prezenți și au cunoscut-o vor păstra în amintire chipul ei drag și faptele de bunătate (Filofteia Mușa).

ORAȚII DE PLUG (vechi)

1. Orație culeasă de la Moistică Țeavă

Bună seara, gospodari,
Cu suman și cu ițari,
Cu căciula pe-o ureche,
Pusă după moda veche.
Dați-vă pe la fereastră
Și-ascultați urarea noastră,
Că de când n-am m-ai urat,
Bună seara n-am mai dat.
Și-un cârnat legat de grindă,

Ca să-l tragem pe sub limbă
De prin munți și de prin văi,
Ia mai îndemnați, flăcăi!
Hăi, hăi!

2. Orație culeasă de la Tănăsescu Gheorghe

Munți înalți și luminoși,
Bine v-am găsit sănătoși!
Trageți roată, măi flăcăi,
Și strigați o dată, hăi!
Hăi, hăi!

Că de când a înserat,
Am arat și-am semănat
Grâu mărunț și arnăuț,
Că d'ăla iese mai mult.
Trageți roată, măi flăcăi,
Și strigați o dată, hăi!
Hăi, hăi!

Dar nu merserăm nici o prăjină,
Se făcură plugul mii sfărâme.
Stătură boii înjugăți,
De luni seara pâna marți
Pâna găsirăm un țigan
Călare pe un cal.
Calu-i negru și buzat
Și el ca un lepădat
Cu o cizmă-ngaloșată,
Cu una îngăbutată,
Când ti-i uita la dânsu'
Te umflă râsu'.
Nu-i vorbă că era bătrân,
Dar un meșter foarte bun.

Când ținea ciocanu-n mână
Îi clănțănea dinții din gură
Și cu pletele pe spate
Cum îi venea bine a bate.
Nu știu într-un ceas sau două,
A făcut plugul din nou.
Și cu el la dumneavoastră-n curte și la fereastră
Am venit să vă urăm
Spor la bani și la bucate,
Ia mai îndemnați, măi frate!
Hăi, hăi!
La luna, la săptămâna
S-a dus să vadă
Dacă Domnu' i-a dat roadă.
Era spicu' ca vrabia
Și paiu' ca trestia.
Făi femeie, făi femeie,
Grâu' nostru are să pieie.
Taci bărbate, blestемate,
Avem bani, avem de toate.
Ia o căciulă de poli,
Pleacă după secerători,
Du-te la alde țiganu'
Că știe bine a bate cu ciocanu'.
Măi țigane, faraoane,
De ești tu un meșter mare,
Scoate cușnița-n cărare
Și fă-mi și mie 99 de secerele
Cu munuși de floricele
Pentru fete tinerele
Și neveste ochеșele.
Ia mai îndemnați, măi vere!
Hăi, hăi!
Apoi plecară prin fini, prin finicea,

Prin nepoți, prin nepoței,
Până găsiră nouă mii și nouă sute
Tot fetițe pricepute
Și la horă neieșite.
Iar o fetiță cu mâinile îmbârnate
Ca de albine mușcate
Avea fața ca hârtia
Și bărbia ca gutuia
Bătu-n sită și-n covată,
Scoase opt colaci odată.
Unu' iese mai frumos
Cum e fața lui Hristos
Iar cei șapte de seară
Pentru noi plugarii din astă seară.
Să fii gazdă sănătoasă
C-ai primit colinda noastră,
Voie bună și-o colindă
Și-un cârnat legat de grindă,
Un kilogram de horincă
Ca s-o tragem pe sub limbă.
Trageți roată, măi flăcăi,
Și strigați cu toții, hăi!

3. Orație culeasă de la Ion Zăhărescu

Plecarăm în seara de Sfânt Vasile
Într-un an cu bine
C-un plug cu doisprezece boi
Să arăm și noi
Merse plugul preț d-un ceas
Se rupse bârna din plas
Stară boii înjuțați
De luni seara până marți

Până găsirăm să ni-l dreagă
Pe Vărăjan din Valea Largă
Nu-i vorbă că era bătrân
Dar un meșter foarte bun.
Cu ciocanu' când dădea
Dinții-n gură-i clănțănea
Dintr-un ceas sau două
A făcut plugul din nou
Și pornirăm din nou la plug
Și ararăm ce ararăm
Grâu și arnăut semănarăm
Arnăut și grâu de vară
Dar-ar Domnu' să răsară.
La luna, la săptămâna,
Și-a umplut cu apă mâna
Și se duseră să vadă
De i-a dat Dumnezeu roadă
De e spicul aurit
Sau e paiul înverzit.
Era în pai ca trestia
Și-n spic ca vrabia.
Mânați mări!
Luă o mână, două de spice,
Dădu calului trei bice
Și merse fuga acasă.
Făi nevestă, făi femeie,
Grâul nostru are să pieie
Nu te teme, măi bărbate blestemat,
C-avem bani și avem de toate
Ia o căciulă, două de poli
Și du-te-n târg la Roșiori
Și cumpără secerători
Nouă mii și nouă sute
Tot fete pricepute

Și la horă neieșite.
Secerătorii i-au adus
La treabă i-au pus
Secerele nu i-au ajuns
S-a dus la un țigan în Valea Largă
Măi țigane, faraoane,
Dacă ești un meșter mare
Fă-ne nouă 90 de secerele
Cu dinții de chiperale
Pentru fete frumoșele
Unele mai mari și mai munuchioase
Pentru babele colțoase
Și una cu mănunchi de seu
Cu care să secer eu
Și pe dealuri și pe văi
Dați-i gură, măi flăcăi,
Mânați, măi!
Stoguri mari și minunate
De mari meșteri lăudate
Și s-a dus la Câmpulung
Și-a adus nouă iepe-suruiepe
De câte nouă ani sterpe
Unde iepele călca
Fântânile seca
Din copite treiera
Cu nările vântura
Cu dinții saci-i ținea
Cu urechea-n sac turna
Stau oamenii și se minuna
Baba sfârâia
Cu uncheașu' alătura
Și-au încărcat nouă care cu povare
Cu povare-mpovărate
De mari boieri lăudate

Stau oamenii și se sfătuia
Unde să meargă la moară
Unii zicea să se ducă la moară la moș Drăgan
Unde-a măcinat și acum un an
Alții zicea să meargă la Lipănești
C-aștepți până-mbătrânești
Și-au plecat la moară la Hârlău
Unde-am măcinat și eu
Ce bine m-am înțeles
Cu morărița mai ales
Dar hoța de moară
Când auziră carele scârțâind
Boii mugind și flăcăii chiuind
Puse coada pe spinare
Și-apucă pe iaz la vale
S-a oprit în lunca-i mare
Lunca-i mare frunză n-are
Lunca-i mică frunza-i pică
Nataliț' (mătale) nu-ți fie frică
Laurei că lunca-i mare
Că-i iepuri și căprioare
Și mai multe lighioane.
Mânați, măi!
Moraru' luă un cojoc mișos
Și îl întoarce pe dos,
Tesla-n brâu și barda-n mână
C-așa-i vine la-ndemână
Și zise: prr, prr, prr, morișca mea!
Până puse mâna pe ea.
Și dete cioc, poc
Și puse moara la loc.
Și-i dete una pe șele
Și-o așeză pe măsele.
Dar hoța de moară

Nu făcea făina ca făina
Și mălaiu' ca mălaiu'
Făcea numai aur și mărgăritare
Să fie-n curțile dumneavoastră, cinstiți gospodari.
Mânați, măi!
Bătu-n sită și-n covată
Și făcu trei colaci odată.
Unu' mare și frumos
Ca fața Domnului Hristos
Unu' negru de secară
Ăla dă-l pe ușă afară
Și unu' la vii și la morți
Și nouă la plugarii toți
De urat v-am mai ura
Că știm că mult v-ar bucura
Dar mai avem multă cale
Încă șapte văi și-o vale
Și mai avem de-a trece
O dumbravă rece
Unde sunt fete nebune
Și aruncă cu alune
Și aleargă după noi
Ca albinele la roi.

4. Orație culeasă de la Neculai Diaconu

Munți înalți și luminoși
Bine v-am găsit sănătoși!
Trageți brazda, măi, flăcăi,
Și strigați o dată, hă-hăăă
Asta-i seara Sfântului Vasile
Și sosesc cu bucurie
Și vă aduc numai vești frumoase

De urări și veselie.
Anul vechi acum se duce
Iar cel nou în locu-i vine
Mă rog cerului să trimeată
Tuturor zile senine
Apăi bună seara, bună seara
Cinstiți gospodari
Să nu credeți că suntem niscăi ciobani de la oi
Sau niște cocori
Suntem 8 flăcăi îmbrăcați ca-n zi de sărbătoare
Și toți tineri ca și-o floare
Și-am venit să ne distrăm
Nicidecum să câștigăm
Și zăpada s-o călcăm
P-astă noapte întunecată
Cu zăpada necălcată.
Să vă spunem de Hristos
Domnul cel prealuminos
Din fecioara cea curată
Din Maria lăudată
În orașul Betleem
În peștera întunecoasă
În scorbura friguroasă
În locașul oilor
Și în ieslea boilor
Și bine c-am înnimerit aici la dumneavoastră
La oameni cinstiți
La oameni din cei mai tari
Cu flăcăi și fete mari
Flăcăi mândri de-nsurat
Și fete de măritat.
Iar sân' Vasile ce vine
Să vă aducă tot spre bine
Bani de aur și comori

Mai dați roată fraților
Mânați măi, hăhăi!
Ș-apoi cinstiți gospodari
Noi am mai sta, v-am mai ura
Dar ni-i frică că vom însera
Pe aici pe la curțile dumneavoastră
Departa de bordeiele noastre
Căci dumneavoastră aveți parte de case înalte, luminoase
Sticluite, argintite
Cu buni oaspeți locuite
Noi avem parte de bordeie mici
Bune pentru plugari voinici
Cu nuietele îngrădite
Și cu paie acoperite
Iar câte paie pe bordeiele noastre
Atâția bani în pungile dumneavoastră
Câți cărbuni aveți în vatră
Atâți logodani la fată
Câtă șindrilă pe casă
Atâția galbeni pe masă
Și-am zis verde și-o sipică
Haide, măi Costică
Mânați măi, hă-hăi!
Apoi, căutați și vă grăbiți
Sau pungușoara cu bani n-o găsiți
Că mai avem de-a trece un deal și-o vale
Să-ntindem o lungă cale
Să trecem o dumbravă rece
Unde stau leii-paraleii
Cu gurile căscate
Cu limbile lăsate
Ce vor să ne-apuce pe la spate
Și rămân fetele de sân' Vasile nesărutate.
Ia, rămâneți sănătoși

Oameni tineri și frumoși
Ploi la timp, noroc la câmp
Sănătate și belșug
Fiți buni și iertați
Și tot ce v-am urat
Și primiți anul... care vine
Și la mulți ani și să trăiți!

Plugușorul copiilor (cules de la Elena Zăhărăchescu)

Măine anul se-nnoiește,
Plugușorul se pornește,
Și începe a ura,
Pe la case a colinda.
Iarna-i grea, omătu-i mare,
Semne bune, anul are.
Semne bune de belșug,
Pentru brazda de sub plug.
Doamne, binecuvântează
La casa ce se urează.
De urat, am mai ura,
Dar ni-i că s-o însera
Și noi suntem mititei,
Ne mănâncă câinii răi.
Și nu suntem de ici de coalea,
Ci suntem de la Mitoc
Unde-ngheață apa-n toc
Și mămăliga pe foc.
La anu' când vom veni
Să vă găsim înfloriți
Ca merii, ca perii
În mijlocul verii
Și ca poamele din vii
În postul Sfintei Mării.

ORAȚII DE PLUG (noi)

1. Tinerel m-am însurat

Tinerică mi-am luat
Tinerică ca mama
Subțirică ca soba
Când șade culcată-n pat
Parcă-i ursul crăcănat
Când o vezi pe bătătură
Parcă-i ghem de-ndrugătură
Când trece pe lângă lac
Îi sar broaștele în cap
Mă-nsurai și luai nevastă
De la mine-a treia casă
Luai fată cu avere
Vai de păcatele mele
Mi-a dat socră-meu doi boi
Și-o sută cinzeci de oi
Boii-mi trag, oile-mi plac
Dar cu toanta ce mă fac
Că mereu stă numa-n pat.

2. Fetele din satul nostru

Nu știu bine Tatăl nostru
La găini nu dă mâncare
Că nu știe câte are
Vaca nu o poate mulge
C-are coarne și o-mpunge
Lasă sapa pe ogor
Și fug la televizor
Ba că-i muzică ușoară
Ba că-i meci cu altă țară

În urechi poartă cercei
Parcă-i scroafa cu purcei
Poartă pantofi cu tocu-nalt
Parcă-i naiba pe asfalt.

3. Colo-n vale la Jirlău
Mă-ntâlni cu socru meu
Socră-meu așa zicea:
– Ia băiete fata mea
Șapte boi îți dau cu ea
Boii-mi plac, averea-mi place
Dar cu toanta n-am ce face
Intră toanta în obor
În papuci și-n capul gol
Iar boii când o văzură
Începură a mugiră
Iar un bou mai îmbălțat
A fugit de s-a crăpat.

4. De la mine a treia casă
Mă-nsurai și luai nevastă
O trimit să mulgă vaca
Ea se duce mulge scroafa
Intră toanta în coteț
Sare scroafa pe pereți
Mai aveam vreo trei purcei
Mor și ăia de frica ei
Mai aveam vreo trei găini
Sar și alea prin vecini
Și-am bătut-o într-o seară
De urla ca trenu-n gară
Și-am trimis-o la părinți
Fără păr și fără dinți.

5. Și-am venit la dumneavoastră
C-am auzit că aveți o fată frumoasă
Pică, pică, inimioara mi-i despică
Stă la geam și ne privește
Din guriță ne zâmbește
Cu ochii căprui
Cu părul castaniu
Mă bagă-n mormânt de viu
De urat am mai ura
Dar ne frică c-o-nsera
Și avem de trecut în cale
Un lac cu apă rece
Unde stau leii-paraleii cu gurile căscate
Cu limbile lăsate
Să ne-apuce pe la spate.
Că noi nu suntem de ici de colea
Suntem de la Turnu Severin
Unde se fabrică săpun
Să-și dea fetele pe față
Și flăcăii pe mustață
Și n-am venit să vă cerem marea cu sarea
Și am venit să vă cerem o mână de parale
Să le facem la plugari mantale
Că stau în fund ca stupii
Și urlă ca lupii
Că le-au năpădit păduchii.

6. Bună seara, bună seara
Mă lăsați s-aprind țigara
Cu țigara aprinsă-n gură
Să vă zic și-o urătură.
Că noi nu arăm cu car cu boi
Cum se ară pe la noi
Ci arăm cu avionul

Ce n-a pomenit poporul
Avion cu tracțiune
Ce bagă viteză la lume.

7. În seara de Vasile Sfântu'
Îmi zbură căciula, vântu,
Și mi-o duse roată-roată,
Pân' la dumneavoastră-n poartă.
Și venii după căciulă,
Să vă zic și-o urătură,
Să vă sară dinții din gură
Și căciula de pe cap
Să rămâneți om bogat
De prin munți și de prin văi,
Trageți roată, măi flăcăi!

8. (culeasă de la Elena Banu)
În seara de Sânt Vasile
Mi-a luat căciula vântu
Și mi-a dus-o sus pe casă
De pe casă pe fereastră
Până aici la dumneavoastră
Și-am venit după căciulă
Să vă spun și-o urătură
Am venit cu plugușorul
Cu mașina și tractorul
Ca să vă arăm ogorul
Ca să scoatem de sub glie
Cea mai mare bogăție
Ia mai mânați, măi, flăcăi,
Și bateți din bice, măi!

9. Munți înalți și luminoși
Bine v-am găsit sănătoși!
Seara Sfântului Vasile
Fie-vă boieri de bine
Lipiți-vă de perdele
Și-ascultați vorbele mele
Că deunăzi am aflat
De un ținău ce s-a-nsurat
Cu o puștoaică despre care
Dânsul nu știa se pare
Decât că-i fășneată foc
Și-a pornit cocoș la viață
Deși n-avea nici mustață
Nu știu ce-au făcut, ce-au dres,
Însă nu s-au înțeleș
Și-acum cântă divorțat
Tinerel m-am însurat
De urat, am mai ura
Dar ne e că s-o-nsera
Și nu suntem de ici de coalea
Suntem tocmai de la Hălăciuca
Unde se face mămliga cât nuca
Și-o păzește cu măciuca
De copiii lui nea Ilie
Să nu taie vreo felie
Și la anu' de-om veni
Tot în astă mare zi
Să vă găsim sănătoși
Cu ochi mari și luminoși
Cu copiii sănătoși.

10. (Orație culeasă de la Elisabeta Tănăsescu)

Fetele din satul meu
Au roit-o la liceu
Vin cu pantaloni la modă
Nu mai stau cu noi de vorbă
Vin cu pantaloni în șpiț
Au uitat că au părinți
Au unghiile cât prăjina
De se ceartă cu găina
Buzele-s vopsite roș
Parcă-s creastă de cocoș
Pe buzele fetelor
Noi dăm foc țișărilor
În seara de Vasile Sfântu
Mi-a zburat căciula vântu
Și mi-a dus-o sus pe casă
De pe casă pe fereastră
Chiar aici la dumneavoastră
C-am venit după căciulă
Să vă zic și-o urătură
Doamnelor și doamne fine
Dați-vă pe lângă mine
Să vă spun ceva de bine
Mai cu bine, mai cu rău
Am ajuns la Anul Nou
Că nu suntem de ici de colo
Suntem de la Țipirig
Unde mor câinii de frig
Și Maria de căldură
Bagă unghiile-n gură.

11. Am venit pe-o vale
Să tragem o brazdă
Aici în curte la dumneavoastră
Să nu credeți că e chiar pe aproape
A dat Domnul ger din toamnă
S-a făcut gheață de-o palmă
Poa' să fie până la gât
Noi o scoatem din pământ
Să semănăm grâu și arnăuț
Că ăsta-i mai mult pe pământ
Ciucurei și viorei
Trageți brazda, măi flăcăi!
Da bună seara, bună seara
Dați un foc s-aprind țigara
Cu țigara-n colțu' gurii
Să dau drumu' urăturii
Și-un kil de țuică să mă-ncălzesc
Că-s răcit și cam tușesc
Moșulică, moș bătrân
Du-te-n beci și adă vin
Adă vin american
Cum ne-ai dat și acum un an
Și-o cratiță cu friptură
Pentru cel care vă ură
Și-o cratiță cu cârnați
Pentru toți ceilalți.
Busuioc verde pe masă
Rămâi gazdă sănătoasă
Noi plecăm la altă casă
Unde-i fata mai frumoasă
Și baba mai arțăgoasă.

Fragmente de orații

1. Foaie verde și-o sipică
Bate cizma, măi Costică,
Să răsunе ulița
Să m-audă mândruța.

2. Am venit la dumneavoastră
C-am auzit c-aveți o fată frumoasă.
Are dinții ca grebla,
Nasu' ca sfecla,
Ochii ca cucuveaua,
Și-i amar de viața mea.

3. Munți înalți și luminoși,
Bine v-am găsit sănătoși!
Bine v-am găsit sănătoși
C-un pahar de vin pe masă
Pe gura paharului,
Scrisă florica raiului.

CALOIANUL

Caloiene-iene,
Deschide porțile
Să intre ploile
Că de când n-a mai plouat
Grânele ni s-au uscat
Și pământul s-a crăpat.

COLINDE

1. Zorile de ziuă

inf. Constanta Bala, 16 a.
Valea Anei
culeg. C.M., 5 iulie 1972

$\text{♩} = 112 \text{ MM}$

Zorile de ziuă

1. Am ple-cat la co-lin-dat, În-tr-un zori de zi-uă, Şi dru-mul ne-a lu-mi-nat, Zo-ri-le de zi-uă

Am plecat la colindat
Într-un zori de ziuă
Şi drumul ne-a luminat
Zorile de ziuă
Am venit s-aducem vouă
Într-un zori de ziuă
Raze de lumină nouă
Zorile de ziuă
Ară coasta şi colnicul
Într-un zori de ziuă
Ca să crească mare spicul
Zorile de ziuă.

2. Nunta din Cana Galileii

La nunta ce s-a-ntâmpat

inf. Lica Păcoanu, 95 a.
Starchiș, Județul
Cristian Măsa, 14.12.2008
transcr. Constantin Secara

2. $\text{♩} = 82 \text{ MM}$

La nun-ta ce s-a-n-tâm-plat în Ca-na Ga-li-le-a

Fost-a și Ii-sus che-mat în Ca-na Ga-li-le-a

La nunta ce s-a-ntâmpat

În Cana Galileii (refren, se repetă după fiecare vers)

Fost-a și Iisus chemat

Văzând că nu-i vin de-ajuns

În șase vase apa-a pus

Și le-a umplut până sus

Domnu' a binecuvântat

Apa-n vin că s-a schimbat

Acum nunului i-a dat

Nunu' mirele-au chemat

Și cu glas l-a lăudat

De tăria vinului

De mărirea Domnului.

3. De când Domnul S-a Născut

De când Domnul S-a născut

inf. Lica Diaconu, 95a.
p. Starchieș
pul. Cristian Mușă 14.12.2008
franger. Constantin Secară

♩ = 152 MM

3. De când Dom-nul S-a nă-s-cut Dom-nu-let și Domn din Cer

Tot pă-mân-tul L-a fă-eut Dom-nu-let și Domn din Cer

De când Domnul S-a născut

Domnuleț și Domn din Cer (refren, se repetă după fiecare vers; nota mea, I. Fruntelată)

Tot pământu' L-a făcut

Ceru' l-ai ridicat

În patru stâlpi de argint

Mai frumos la-mpodobit

Tot cu stele mărunțele

La mijlocu' stelelor

Luce' luna cu lumina

Soarele cu razele

Busuioc verde pe masă

Rămâi gazdă sănătoasă

(refrenul nu se mai cântă între penultimul și ultimul vers; nota mea, I. Fruntelată)

Că mă duc la altă casă

4. Sus, la Poarta Raiului

inf. Lica Diaconu, 95 a.
Storehioi
cul. Cristian Muta, 14.12.2008
transcr. Constantin Secara

4. *Sus, la poarta Raiului*
♩ = 184 MM

Sus la poar-ta Ra-iu-lui Flo-ri - le dal - be
flo-ri de măr, flo-ri - le dal - be flo-ri de măr

Sus, la poarta Raiului

Florile dalbe, flori de măr, florile dalbe, flori de măr (refren, se repetă după fiecare vers, inclusiv după ultimul; nota mea, I. Fruntelată)

Şade Maica Domnului
Cu-n fiuţ micuţ în braţe
Fiul plânge, Maica-i spune
Taci, fiuţe, nu mai plânge
Că m-oi duce, ţi-oi aduce
Două mere, două pere
Şi-un buchet de micşunele
Să te joci în rai cu ele

Aceeaşi melodie era folosită pentru colindul:

Sculaţi, sculaţi, boieri mari

Florile dalbe, flori de măr (refren, se repetă după fiecare vers, inclusiv după ultimul; nota mea, I. Fruntelată)

Sculaţi, voi, români plugari,

Că vă vin colindători
Nu vă vin cu nici un rău
Ci v-aduc pe Dumnezeu
Să vă mântuie de rău

5. Rătăcii într-o grădină

inf. Lica Diaconu, 95a.
cul. Stărelcioiu
cul. Cristian Musa 14.12.2008
transcr. Constantin Secara

5. *Rătăcii într-o grădină*
♩ = 208 MM

Ră-tă-eii în-tr-o gră-dî-nă Flo-ri-te dal-be

Mă-n-tăl-nii cu o al-bi-nă Flo-ri-te dal-be

Rătăcii într-o grădină

Florile dalbe (refren, se repetă după fiecare vers, inclusiv după ultimul; nota mea, I. Fruntelată)

Mă-ntălnii cu o albină
Albina strângea din flori
Ceara pentru sărbători
Ceara se făcea făclii
Să le dea Sfintei Mării
Făcliile se-aprindeau
Îngerii din Rai râdeau
Făcliile se stingeau
Îngerii din Rai plângeau

6. Bună dimineața

inf. Elena Musa, 55 a.
Starcișel
cul. Cristian Musa, 22.12.2010
francez Constantin Secara

6. $\text{♩} = 152 \text{ MM}$ Bună dimineața

Bu-nă di-mi-ne-a-ța la Moș A- jun, la Moș Cră-ciun
Și mâi-ne-i cu bi-ne la Moș A- jun, la Moș Cră-ciun
Moș Cră-ciun e om bă-trân bă-gă la co-pii în sân
me-re pe-re nuci co-vrigi că-te-un go-lo-gan de cinci
Bu-nă di-mi-ne-a-ța la Moș A- jun, la Moș Cră-ciun

Bună dimineața
La Moș Ajun, la Moș Crăciun
Și mâine-i cu bine
La Moș Ajun, la Moș Crăciun
Moș Crăciun e om bătrân
Bagă la copii în sân
Mere, pere, nuci, covrigi,
Cât'un gologan de cinci
Bună dimineața!

Formule de început la *Bună dimineața*:

1. Foaie verde portocală,
Noi suntem copii de școală
Și-am plecat să colindăm,
Pe la case să urăm.
2. Dragă domnișoară,
Ieși puțin afară,
Dă-ne un covrig
Că murim de frig.

7. În seara de Sfânt Vasile

inf. Lica Diaconu, 95 a.
cul. Stărdhoj
cul. Cristian Mușă, 14.12.2008
transcr. Constantin Secară

7. $\text{♩} = 160 \text{ MM}$

↑ În seara de Sfânt Vasile

↑ În sea-ra de Sfânt Va-si-le Toți bo-ieri la

cur-te vi-ne

În seara de Sfânt Vasile
Toți boieri la curte vine
Numai tânărul Vasile
La trei zile când sosiră
Găsi murgu' nădușitu
De ce-i murgu' nădușitu?
Ori în goană l-ați gonitu
Din malul Siretului
Până-n malul Oltului.

1. Ici în zori ici în grădină (din caietul Licăi Diaconu)

Ici în zori ici în grădină

Mere cu florile dalbe (refren, se repetă după fiecare vers, inclusiv după ultimul; nota mea, I. Fruntelată)

Sunt doi meri într-o tulpină

La tulpină împreunați

La vârfuri încoronați

Iari în vârful merelor

Este un leagăn de mătase

Împletit în vițe șase

Dari în leagăn cine șade

Domnu Sfânt cu Maica șade

2. Hai sculați voi ce dormiți (din caietul Elisabetei - Lucica Gârbea)

Hai sculați voi ce dormiți

Vremea e să vă treziți

Casa să vă măturați hai Leru-i Ler

Și casa să v-o-ncărcați hai Leru-i Ler

Că umblăm și colindăm

Și pe Domnul căutăm

Din seara Ajunului hai Leru-i Ler

Până-ntr-a Crăciunului hai Leru-i Ler

Că va veni cel prea bun

În sălașul lui Crăciun

Că va veni Cel prea Sfânt hai Leru-i Ler

De toată lumea slăvit hai Leru-i Ler

Hai 'nainte să ieșim

Și cu daruri să-L primim

Colinde să-i colindăm hai Leru-i Ler

Și Lui să ne închinăm hai Leru-i Ler

La dușmani să alergăm

Și cu ei să ne-mpăcăm
Să fim toți cu bucurie hai Leru-i Ler
Când Iisus are să vie hai Leru-i Ler
Hai sculați nu mai dormiți
Vremea e să vă treziți
Că vine iar Domnul Sfânt, hai, Leru-i Ler
Să se nască pe pământ, hai, Leru-i Ler

3. Vasilca

Vasilcuță ce-ai mâncat
Și ce-ai băut
De ești grasă și frumoasă
Și la toți ești dragăstoasă
Sus la munte m-am suit
Fragi și mure c-am găsit
Mai la deal m-am coborât
Apă rece c-am băut
Mai frumoasă m-am făcut.

LEGENDA STARCHIOJDULUI

1. Varianta doamnei Miorița Gârbea

Fost-a, fost-a de demult,
Fost-a prin acest ținut,
Doi bătrâni, ce-au pus la cale,
Să se-așeze pe o vale.
Vale-adâncă din străbuni,
Valea satului Bătrâni.
Și aveau bătrânii șură,
Aveau vite-n bătătură.
Mai aveau o fată și-ncă doi feciori
Mândri de părinții lor.

Și-ntr-o zi în apus de seară,
Simțind moșul c-o să moară,
Și-a chemat feciorii lui,
Roată-n jurul patului,
Și le-a zis cu stinsu-i glas:
Dragii tatii, eu vă las!
Tu, Chiojdule mai mare,
Să iei, tată, aci o vale,
Lângă vatra părintească,
Gospodăria să-ți crească.
Iară tu, Chiojdu Mic,
Să iei valea din Colnic.
Chiojdeanca mea, frumoasă,
Să trăiești, s-ajungi mireasă.
Îți las mai la vale, tată,
Pământ din a noastră vatră.
Să trăiți îndestulați,
Să v-aveți bine ca frați.
Doar atât a mai grăit,
C-a-nchis ochii și-a murit.
Așa spune legenda!
Secole au trecut peste acest ținut,
Leagăn stămoșesc, pământ românesc.
Și iată că veniră hrisovul domnesc
Al lui Mihai Vodă,
1418, an de bucurie,
C-a dat la moșneni
Dreptul de moșie.
Nespus de scump ești
Pământ străbun,
Străbună vatră, leagăn părintesc.
De acum, tot ce va fi pe acest pământ,
Noi facem legământ,
Să-l păstrăm că este sfânt.

2. Varianta Mamei Lica

Că legenda spune
Au fost doi bătrâni pe lume
Și-n Bătrâni s-au așezat
Și căsuță și-au durat.
Și aveau bătrânii șură,
Vite aveau în bățătură,
Aveau dealuri și cu văi
Dar copii aveau doar trei.
Pe băiatul cel mai mare
L-a-nsurat în astă vale,
Între dealuri și izvoare
S-a format Chiojdul Mare.
Pe băiatul cel mai mic
L-a trecut peste colnic,
Și acolo s-a 'nstărit,
S-a format Chiojdul Mic.
Bătrânii aveau și-o fată,
Pe nume, Ana chemată,
În pădurea verde deasă,
Anei îi făcură casă.
Și de-atunci așa îi spune
Valea Anei, frumos nume,
Și așa ne tragem noi
Din bătrânii aceia doi.

BALADA MIORIȚA (culeasă de la Neculai Diaconu)

Oaie laie, bucălaie,
De trei zile-ncoace
Gura nu-ți mai tace
Iarba nu-ți mai place, măi
D-apăi laie, laie, bucălaie,
De trei zile-ncoace
Gura nu-ți mai tace
Iarba nu-ți mai place
Mioriță, mioară, mă
Ori ești bolnăvioară
Mioriță, mioară
Nu sunt bolnăvioară
Dar am auzit
Că ciobanul vrâncean
Și cu cel moldovean
La apus de soare
S-au hotărât să te omoare
O, laie, laie, laie, bucălaie
Dac-o fi să mor
Să mă-ngropați
În dosul stânii
Ca să-mi aud câinii
O, laie, laie, bucălaie
Și la cap să-mi puneți
Fluieraș de soc
Mult zice cu foc
Fluieraș de os
Mult zice duios
O, laie, laie, bucălaie, măăi...

(„Cam asta e... O cântam numai la oaie. L-am învățat cu oile – eu singur de la oi – așa l-am învățat. Mai erau ciobani de-ăștia pe munți, avea cimpoi după ei și-l cânta cu cimpoi’ cântecu’ ăsta al oilor, da’ eu n-aveam cimpoi...” – Nicolae Diaconu, 2 iulie, 2014, Starchiojd)

CREAȚIILE MAMEI LICA

Floare, Ghiocel și Buruiană

Vin’ de ascultă dragă Leană,
De Floare și Buruiană.
Vino și tu mititel,
Să asculți despre Ghiocel.
Căci a fost demult, odată,
Mama mea mi-a spus,
Că au venit în sat la noi,
Din miază zi și apus,
Trei flăcăi, ca trei brazi falnici,
Nu știu cum să spui,
Nu bogați, dari erau harnici,
Cum pe lume alții nu-i.
Și-au venit din lumea largă,
Călări pe cai suri.
Îmbrăcați în haine bune,
Dari goi la chimir.
Și aici în sat la noi,
Ei s-au însurat,
Cu cele mai frumoase fete,
De la noi din sat.

Nu trecură multă vreme
Și neamul lor s-a-ntins.
Căci au muncit cu bărbăție,
Și greu' l-anvins.
Din Floare au ieșit mulți oameni,
Profesori, studenți,
Că au muncit cu cinste,
De pui pe ei preț.
Tot așa și Buruiană,
Niamul i s-a-nmulțit,
Nepoții au învățat carte,
Și toți s-anstărit.
Ghiocel fiind om sterp,
Neamul lui nu s-a-nmulțit.
Și toată averea lui
Parcă a-ncremenit.
El ședea la centru-n sat
Dar neavând copii,
Numele lui a pierit
Printre aceștia vii.
Doari o fântână se găsește
Făcută de el,
Care cei bătrâni îi zice,
Fântâna lui Ghiocel.
Povestea cu acei flăcăi,
Astăzi eu v-am scris,
Auzită din bătrâni,
Cum mama mi-a spus.
(Lica Diaconu 1970)

Datoria unui tată de copii

O, tu, tată,
Cel ce te-a pus Dumnezeu stăpân peste toate
Ție ți se supun toate vietățile pământului.
Pe tine te știe de frică toate.
Tu poți să le îmblânzești,
Să le bați și să le omori pe toate.
Dari gândește-te bine
Și cu chibzuială mare.
Nu cumva să horopsești
Sau să bați vreun suflet
Fără vină sau pe nedrept.
Căci cu anevoie te vei descurca
La ziua judecății celei mari.

Datoria de mamă

Iari pe tine, mamă,
Te-a pus Dumnezeu
Împărțitor de pâine și bucate.
Și mângâi pe cei necăjiți
Și să sfătuiești de bine pe cei mai mici.
Bagă de seamă ca nu cumva să dai greș.
Împarte pâinea drept,
Mângâie pe cel necăjit,
Sfătuiește de bine pe toți,
Iari vorbe de rușine
Să nu iasă din gura ta.
Căci la ziua judecății celei mari
Îți vei da seama de tot ce n-ai împlinit
Și de tot pasul care l-ai greșit.
Fii cinstită și dreaptă.

Pe degeaba de la nimeni
Să n-aștepți ajutoare,
Căci nici sfântu' nu ajută
Pân' nu-i duci o lumânare.

Monografia străzii mele (Lica Diaconu)

Strada mea se numește Beniea. Eu m-am căsătorit în anul 1930. De la mine de acasă până în capătul satului sunt aproximativ 700 m. Pe această lungime de stradă locuiau 19 familii și anume: 1. Fănică Popescu, 2. Iancu Popescu, 3. Tache Popescu, 4. Costică Popescu, 5. Dumitru Popescu, 6. Fănică Popescu, 7. Alecu Popescu, 8. Gheorghe Godea, 9. Dumitru Vlad, 10. Costantin Mocanu, 11. Ion Diaconu, 12. Fănică Diaconu, 13. Niță Diaconu, 14. Constantin Diaconu, 15. Niță Cheșca, 16. Nae Popescu, 17. Toma Oprea, 18. Gheorghe Zăhărăchescu, 19. Dumitru Băcanu. Tot în această lungime de stradă locuiește astăzi 43 de familii în 40 de case.

Foicică foi ca cimbru

Foicică foi ca cimbru,
Trăiește mama cu gându,
Că Mița ei a bărbată
Se mută în Chiojd vreodată.
Și-și amână zilili
Ca să-și stingă dorurili,
Că mama-i cu dorurili
Și cu îngrijorările.
Foicică matostat,
Eu vă spun adevărat,
Căci și pe anul patru șapte

Când era foamea aproape,
Nouă casa ni s-a spart
Și hoții tot ni-a furat.
Haine, rochii, încălțăminte,
Valuri de lână țesute.
Iari hoții care ni-a spart
Nici de cum nu i-am aflat.
Căci toate ce le-a furat
În pământ parcă a intrat.
Dari Domnul nu ni-a lăsat,
Toate la loc ni le-a dat.
De aia eu v-am povestit
De Mița care a fugit.

Lucruri adevărate

De vrei bine să trăiești
Pe astea să le îplinești:
Să-ți iubești țara ca pe mama, să-ți dai toate datoriile la stat și
atunci mergi cu pieptul desfăcut printre toți, nu fura și nu înșela
dacă vrei să dormi liniștit, cine fură nu are somn, mulțumește-
te cu salariul sau cu harul ce ți l-a dat Dumnezeu, îmbracă pe
cel sărac și gol, dă mâncare la cel flămând, dă apă la cel însetat,
ajută pe cel bolnav, cercetează ce-i trebuie lui și-l mângâie, du-
te la cel din temniță că sunt mulți nevinovați acolo, primește pe
cel strein în casa ta și să nu uiți pe Dumnezeu toată viața ta.
Asta este datoria oricărui suflet. (Lica Diaconu)

Legenda Andreenii

O familie înstărită
Se îmbolnăviră
Și nu știu din ce
Părinții muriră.

Și rămase trei orfani,
Doi băieți și-o fată,
Creșteau și se bucurau,
Scandal, niciodată.

Și erau egzemplu
De așa cumiți.
Cum se înțelegeau
Neavând părinți.

Și cum trecea timpul
Fără ca să simți,
Băieții și fata
Crescu fără părinți.

Ce zise flăcăii,
Frații amândoi,
Soro, Andreeano,
Tu să ascuți de noi.

Noi ne-am făcut mari
Și plecăm la muncă.
Mereu plecăm luni
Și venim sâmbătă.

Tu să stai acasă,
Să faci ce se poate,

Noi suntem flăcăi
Și aducem de toate.

Uite treaba ce o ai:
Să găsim curat,
Mâncare făcută,
Spălat și călcat.

Și plecau flăcăii luna,
Veneau la săptămâna,
Găseau mâncarea făcută
Și curat cum e luna.

Dar într-o sâmbătă
Când veni acasă,
Găsiră gheata nomolită,
De noroi neștersă.

Și se necăjiră
Amândoi deodată.
Făcu gălăgie
Și o bătu pe fată.

Atunci Andreeana
De ciudă și plâns,
Își luă rochițele
Și din sat s-a dus.

Se duse la Brăila.
Se băgă argată
La un boier mare,
Să vadă de o fată.

Fetița era mică,
Cocoana bolnavă,
Ea aranja totul
Și-și vedea de treabă.

Iar casa boierului
Nici nu chindisea.
Tot ce se cerea
Argata făcea.

Iar după puțin timp
Cocoana a murit.
După înmormântare,
Andreeana a fugit.

Și veni la frați
Și le-a povestit.
Ce făcea acolo
Și cucoana a murit.

Toți se bucură
Că iari s-au găsit,
Căci trecură mult
De când nu s-au văzut.

Iari după trei zile,
Sosi în sat la noi,
O trăsură mare
Cu cai și zurgălăi.

Cine e acela
Cu trăsura bogată?
Era boieru' Brăilei
Venea după fată.

Și intră în casă
Și le-a povestit,
Că el e boierul
Cel nenorocit.

Am venit să-mi dați
Pe Andreeana mie.
Nu s-o iau argată,
Ci s-o iau de soție.

Andreeana noastră
Fugea și plângea.
Să plece cu boierul
Nici decum nu vrea.

Rudele și frații,
Toți o sfătuiră.
La Brăila cu boieru'
Plângând o porniră.

Când sosi acasă
Nu plânse deloc.
Se făcu cucoană
Și își puse coc.

Nu trecu prea mult
Și barza veniră.
I-aduse o fetiță
Ca o crizantină.

Acum Andreeana
Nu era argată.
Era cucoană mare
Și tare bogată.

Iari fetele surori
Creșteau ca din apă.
Dacă le vedeai,
Gemene le ziceai.

Și crescú curând
Cele două june,
Mergeau la plimbare
Și mergeau în lume.

Într-una din zile
Văzu o zi caldă.
Și cerură voie
Să se ducă la baltă.

Și părinții lor
Fiindcă le iubea,
Zise vizitiului
Să le ducă cu trăsura.

Să le lase acolo
Până înspre seară
Să se ducă apoi
Să le aducă iară.

Dar în timpul acesta
Fiind la scăldare,
Văzu două bărci
Venind în fuga mare.

Nu avură timp
Nici a mârâi,
Căci doi hoți le luară
Și cu bărcile fugi.

Și le duse în Deltă
Între păpuriș
Unde aveau colibe,
Și ei stăteau ascunși.

Și le ordonară,
Că voie nu are
Ca să părăsească
Pe a lor cărare.

Geaba au răcnit,
Geaba s-au văitat,
Căci din mâna hoților
Ele n-au scăpat.

Iari înspre seară
Când se făcu răcoare,
Veni cu trăsură
Și cucoana mare.

Și le căutară
Și tot întrebară,
Dari nimeni nu știa
Să spună ceva.

După atâta plâns,
Atâta căutat,
Toți se chobzuiră
Că s-au înecat.

Casa boierească
Se îmbracă în jale.
De atâta plâns,
De atâta căutare.

În sfârșit,
Ei s-au hotărât,
Și pomenile în sat
Toate le-au făcut.

Trecură trei ani
De doliu și plâns.
Și toată bucuria
Din casa lor s-a dus.

Dar fetele noastre
Ce stăteau arestate
Se vorbeau mereu
Cum ar putea să scape

Și se prefăcură
Că îi iubește mult
Le ieșeau în cale
Și îi luau de gât

Și îi mângâiau
Și îi alintau
Vorbe dulci, frumoase
Ele le spuneau

Chiar dacă ne bateți
Și ne alungați
De noi niciodată
N-aveți să scăpați

Chiar de am căuta
În oraș sau lume
Nimeni n-ar trăi
Mai bine ca mine

Noi avem de toate,
Aur și bucate,
Dragoste, iubire,
Trăim foarte bine

Cu boierii lumii
De ne măritam
Atâta de bine
Noi nu întâlneam

Iar ei se simțiră
Foarte fericiți
C-a sosit momentul
Să fie iubiți

Și între hoți și fete
Este o armonie
Cum la tinerețe
Toată lumea știe

Dară după ce
Mi i-a capturat
Se rugă de dâșii
Le ceru un sfat

Și zise Didina:
Scumpul meu bărbat
Am o rugămintă
Și îți cer un sfat

Du-ne cu bărcuța
Până lângă mal
Să vedem orașul
Și venim fuga iar

Și se-nduplecă
Și-n bărci se sui
Le duse la mal
Și se învoi

Peste cinci minute
Ele să se-ntoarcă
Iar ei cu bărcuța
Să le ia îndată

Iari ei fermecați
De așa iubire
Ei nu s-au gândit
Că-i înspre pieire

Iar ele șirete
Îndată au fugit
La părinți acasă
Și le-a povestit

Cum le-a luat hoții
Cu bărcile lor
Și le duse-n Deltă
Cum sta cu fior

Și s-a dus în grabă
De i-a declarat
Și veni armată
De i-a-nconjurat

Că aveau multe guri
Acolo-n păpuriș
Și ieșeau doar noaptea
La spart pe furiș

Și acum mi-i prinseră
Și mi i-a legat
Terente și Valente
Așa i-a chemat

Iar fetele noastre
Curând se măritară
Dari noroc pe lume
Ele nu aflară

Numai prin necazuri
Pagube și moarte
Zi de zi și an de an
Le petrecu pe toate.

Întâmplarea asta s-a întâmplat în satu' meu Starchiojd.
Andreeana a fost din neamul Popanetașilor, o mătușă, o bunică
a lui Lache al lui Tudor. Ședea acolo unde a stat Neanuța
(Lenuța n.n.) cu Puiu lu' Fofircă, vecin cu Ciurchiu.

Haiducul

Tivu un băiat ținău
Se plimba pe drum mereu
Acasă treabă n-avea
Și de aceea se plimba

Și fiind mereu plimbat
Se luară de furat
Mama lui săracă,
Văduvă era,
Tivu s-o asculte
Nicidecum nu vrea

Mama era blândă
Cu suflet curat
Dari Costică Tivu
S-a luat de furat

Furat, ca furat
Dari s-a luat de spart
Prima nu îi merse
Că l-a depistat
Și fuse legat,
Și plimbat prin sat

Făcu închisoare
Și s-a liberat
Și veni acasă
Ca băiat curat

Căci de vreți să știți
Eu vă spun curat
Era cel mai frumos
De la noi din sat

La horă mergea
Cu fete juca
Dari dorul de haiducie
Pe el îl rodea

Și pieriră Tivu
De aici din sat
Și se duse în codru
Se luă de spart

Iarăși mi-l prindea
Iari mi-l aresta

Iari se auzea în sat
Că Tivu a scăpat

Mama lui săracă
Alt copil n-avea
Sta plângând acasă
Și mi-l aștepta

Iară Tivu nostru
Nu spărgea la magazine
Ci la chiaburași
De ăia cu pungi pline

Iari banii ce-i lua
Nu-i negustorea
Pe săraci lipsiți
El îi ajuta

Și se aude o dată
Pe aici prin sat
Că o să-l aducă
Pentru a fi împușcat

Iari mama lui, blândă
Ea la toți spunea,
Nu se poate, mamă,
Să-l împuște așa

Că el nu-i criminal
Nu face omor
El ia de la bogați
Și dă la săraci

Pân' să-i moară mama
Se auzea prin sat
Că Tivu e prins
Sau că e scăpat

Iari după ce,
Mama lui muriră
Numele lui Tivu
De atunci pieriră

Că ari fi viu sau mort
N-ași putea a spune
Nimic nu se aude
Prin această lume

Casa-i ruenată
Grajdul părăsit
Iari Costică Tivu
Nu a mai venit.

(S-a întâmplat în anii 1932-1939, în zilele mele. Îl cunosc foarte bine că era vecin cu mămica mea.)

Notă: Menționăm că textele au fost preluate de la interlocutorii noștri întocmai cum au fost auzite, iar textele scrise le-am redat exact așa cum au fost scrise de ei în caiete sau altfel de înscrisuri.

GLOSAR DE TERMENI ȘI EXPRESII

- a avea bube-n cap* = a avea multe probleme, necazuri
a avea daturi = a avea farmece trimise
a avea în ochi pe cineva, o situație, o întâmplare = a-și aminti, a folosi memoria vizuală (parcă îl am în ochi)
a avea o holomoacă = a fi dintr-o bucată, om dificil
a bate toba = a duce vorba
a bate țurca pe drum = a te juca
a câlcâi/colcăi = teren cu apă multă
a ciobăni = a avea ocupația de cioban / a tranșa o pasăre sau un animal
a corlări = a umbla, a cotrobăi
a da capul mâna = se zice când prășitul unui lot de teren se apropie de sfârșit
a da în pământ = a se naște (așa am trăit de când am dat în pământ)
a domăi = a vorbi
a face aidoma sau aiudoma = de-a-ndoaselea
a fi cât ulceaua = a fi mic („copiii” erau cât ulcelele)
a fi de pristos = degeaba
a fi găgios, pucios, uricios = a fi aspru, dur
a fi lung cât patul = a fi bolnav
a fi nănău, nătărău, nătântoc, neder, baciacliu, năsărâmb = a fi prostănac
a fi picnit = bolnav (păsări, animale), beat, picnit de boală, ger, băutură
a fi șolcăiat / șolcăiat = strâmb
a fi ziua-anul pământ / pământului = o zi mare în care se rezolvă multe treburi, zi pozitivă din toate punctele de vedere
a goghi = a fi trist, bolnav (în special păsările)
a hori = a porni o căpiță de fân
a hurui = a face zgomot
a-i cășuna = a-și schimba atitudinea brusc (așa i-a cășunat - așa

i-a venit)

a-i da de ogod = a-i da de capăt, a-i găsi sensul, a despica firul în patru, a ieși din încurcătură

a-i face de trei zile = despre bărbații care se căsătoresc cu o femeie rea (îi face repede de trei zile „pomană”)

a-i face muzică / a-i face ciorbă de limbă / a-l spovedi = a-l certa, a-i face morală

a-i înmuia oasele / a-i rupe oasele = a-i da bătaie

a-i lua urma = a-l căuta

a-i sări inima = a se speria

a-l da în băbiți = a se îmbolnăvi

a legumi = a economisi

a lua la trei = a muștra pe cineva

a lua seama = a se uita, a fi atent, a avea grijă

a mâna = a conduce / a trimite pe cineva undeva

a migăli = a lucra cu răbdare

amvon = balcon în biserică

anghie = ură, a avea anghie pe cineva

a nu fi citov = a nu fi în toate mințile, a fi sub influența băuturilor alcoolice, a avea probleme psihice

a nu-ți da două = a nu te lăsa în pace

a pălăvrăgi = a vorbi fără rost

a pătrunde pe cineva = a-l iubi din toata inima, cu patimă

a pleca trei-trei / a pleca una-două = a pleca după ce a fost muștrat și desigur învins de gura celuilalt

a popi = a numi (în special colacii sunt popiți, sunt numiți căruia dintre cei morți să fie pomană)

a pune la dicatir = a pune la punct

a roboti = a alergera, a munci

arțag = nărav

a scăpa scurt = sinonim cu a scăpa ca printre urechile acului, a se face nevăzut

a se aciui = a se adăposti, a-și găsi un rost

a se căpătui = a-și găsi un loc al lui, a-și face un rost

a se căsni = a se chinui
a se căuși = a se coji
a se câștiga = a pierde ceva (s-a câștigat)
a se cumetri = a se înțelege cu cineva, a se tocmi, a se stabili relația de rudenie numită cumetrie
a se da în vileag = a se da de gol, a se afla adevărul
a se face polog, porcoi, grămadă = a cădea
a se găsi = a se întâlni
a se încârdui cu cineva = a se împrieteni, a se băga în seamă
a se înjgheba = a se ajunge, a se ridica, a-și face un rost
a se înlesni = a-și face timp
a se litrosi = a se elibera, lepăda de cineva
a se-nvăcăli = a se-ncurca, înnoda
a se oțări / a se otrăvi = a se supăra
a se pârpăli = a se frământa / îngrijora
a se primeni = a se îngriji
a se pripi = a se grăbi
a se schimba cocoana = a se schimba vremea
a se spurca la dulce = a mânca de dulce în timpul postului după ce a respectat o parte din restricțiile postului
a se ține = a intenționa
a se ține cu cineva = a avea ibovnic
a se urni = a pleca
a se zbici = a se usca
a-și face seama = a se sinucide
a-și face veacul = a trăi, a-și petrece timpul într-un anumit loc (acolo își face veacul)
a-și găsi bine capului = a-și găsi / face un rost
a-și lua seama = a se răzgândi
a-și pune lacăt la gură = a nu vorbi, a ține secret
a-și purta rangul (de femeie) = a nu se abate de la ocupațiile, obiceiurile specifice genului (femeia băutoare, port etc.)
a ticlui = a meșteșugi, a dichisi
a ține două = a-și susține punctul de vedere

a ține haulă = a avea grijă de casă
a umbla brambura = a umbla fără rost
a vorbi în răspări = a vorbi răstit, fără plăcere
a zori = a se grăbi
bardacă = o cană sau un pahar considerat că are dimensiuni mai mari decât cele obișnuite (a băut o bardacă de cafea)
bașca = plus
bâlcă = băltoacă
beteșug = boală, om sau animal cu probleme de sănătate
beucă = gaură, prăpastie
binale = anexe gospodărești
boldan = ridicătură de teren, deluleț
bogdaproste = cuvânt de mulțumire, atunci când primești ceva de pomană
bozomoc = mototol
buline, hapura, nasturi = pastile
calofir = denumirea unei plante frumos mirositoare folosită la făcutul săpunului de casă
capăt = denumirea unui colac care se dă de pomană în amintirea morților
cășlegi = interval de timp între două posturi, în care se mănâncă de dulce și, de asemenea, este dezlegare la nunți și cumetrii
ceanac = strachină de lut
copil făcut marină = avortat
căpiță, claie, porcoi, șiră = stog de fân de dimensiuni diferite
cătinel = ușurel
cârpă = basma
cilibiu = bun, potrivit, „al cătări”
ciocâltii = trusa cu unelte folosite pentru ascuțitul coasei
circ, chiloman, baroian, tă răboi, teatru = scandal
cladără (a pune cladără) = grămadă, dezordine
cobiliță = prăjină covoiată care are la capete cârlige sculptate, folosită la căratul găleților sau a cofelor cu apă

cotea / nodea = nimeni (nu a venit nici cotea)
cumpărătoare = suprafață de teren cumpărată
cusur = motiv
de haram = degeaba
di başca = deoparte
dibăcie = pricepere
dologit / chilăghit = obosit
fâștoacă = fâșie îngustă de teren
fistichiu = om de neînțeles sau lucru complicat
foi = fustă
foiță = bucată de macat pusă în coșciug
ghilaba = petrecere
ghiotură (a lua în ghiotură) = o suprafață de teren pentru care o persoană se angajează s-o cosească într-o anumită perioadă de timp
haiti = asta-i bună, uite așa, asta îmi mai trebuia
harababură = dezordine
hămăleală = muncă, alergătură
hănie = mare (hănie de casă)
hâgi = loc rău, abrupt, neîngrijit
huture = posac, dur
ipatie = ceas rău, năpastă (a-l pune ipatia)
izgodie / izgolie = ceva aparte, special (altă izgolie / izgodie de copil)
în caili = mai ales
înhăimurat = îmbrăcat cu multe haine
înmărmurit = gânditor, cu grijă, a-și pierde curajul
jbilț = capcană făcută din sârmă, folosită pentru a prinde animalele sălbatice
jigârlău = loc mlăștinos
julearcă = haină ponosită
jurubiță / jurughiță = fărâmă, firimitură, firicel, ceva minuscul
lacră = compartiment din podul grajdului sau hambar

leșie = apă fiartă cu cenușă de lemn, folosită la spălatul rufelor sau a vaselor
leștea / leșteavă = ud leoarcă
livedie = livadă
loc târlit = loc gunoit de animale, băătorit
mai abitir = mai bine
maidan = deal
mălaie = aliment preparat din mălai de porumb, dovleac și copt în cuptor, consumat ca desert
mâi = prescurtarea de la rămâi (mâi cu mine azi?)
modrogănos = un lucru ușor dar voluminos
momâie = sperietoare
mormoală = mototoală
musai = nevoie, obligatoriu
nagarea = povară, încurcătură
năsadă = pomi mulți crescuți laolaltă, o aglomerare de vegetație
nițcaiva / niscaiva = niște
otavă = iarba crescută a doua oară în același an
paică = piatră cu o grosime de max. 2 cm și cu diametrul unei palme sau mai mare folosită de copii în jocul cu cartoane
pană = verigă, zăvor
pământ silnic = greu de lucrat, tare, băătorit, clisos
pleupă = capacul cofei în care se ținea apa
plocon = dar care se dă cu anumite ocazii (nuntă)
ploștină = mlaștină
pomnete = șervet, batistă sau fâșie de pânză albă, având legate la un capăt un ban, iar la celălalt o lumânare, care se împarte unora dintre persoanele care iau parte la înmormântare
potroace = ciorbă din măruntaie de pasăre, acrită cu borș sau cu zeamă de varză
prăjitură = omletă
ratilă = nuia
retevei = băț

roboteală = alergătură, muncă
roi neretezat = situație bună a unei familii, se spune despre cei care se căsătoresc și se duc în casa socrilor (a găsit roi neretezat)
sabaci = făptură, figură, statură (îl cunosc după sabaci)
sărindar = rugăciune pentru morți, sau se spune că cei care păzează mortul toată noaptea fac un sărindar, adică o faptă bună
scăpătat = sărac
scrânciob / *dulap* = leagăn de lemn care se balansează sau se învâртеște în cerc, servind ca mijloc de distracție
spidiș = mărăciniș, mărăcini
spitelnic = sfredel folosit la găurit lemnul
surgiu = problemă (om cu surgiu), dificil, cu probleme
șleapcă = grup, mulțime
ștuc = colț mai mare de pâine ruptă
șubred = fără putere, vechi, bătrân
șui = slab
talaj = surcele de lemn
tam nesam (netam nesam) = dintr-o dată
tăbârcea = lemn folosit la strânsul fânului pe căruță
tărtăbățe = lucruri, haine
tânjală = prăjină de lemn din componența plugului sau a carului tras de boi
târlă = gospodărie / locul unde se așază stâna de oi
traistă = sacoșă
trei-trei / *una-două* = imediat (a plecat trei-trei)
țambără = scândură / ulucă folosită la construirea gardurilor
urduit / *hurduit* = dezordonat
vână = izvor de apă, a vâna - a izvorî
veleat (ți-a ieșit veleatul) = asta-ți mai trebuia, vai de tine
zătunit = adăpostit, o încăpere adăpostită în care nu pătrunde frigul
zmetie = nuia, băț
zvântat = uscat

LISTA PERSOANELOR
*cu care am stat de vorbă în anul 2014
sau în cercetări anterioare*

Banu Elena (Lenuța lu' Banu), n. 1949, Starchiojd
Balea Ecaterina, n. 1952, Starchiojd
Bădic Iancu, n. 1929, Starchiojd
Bădic Vasilica (Gica lu' Bălănică), n. 1927 (m. 2015),
Starchiojd
Băloiu Constantin (Tică), n. 1935, Starchiojd
Bejgu (Oprea) Maria (Mia), n. 1937, Rotarea
Bocan Ion (Neluş), n. 1968, Starchiojd
Bughiu Constantin (Titi), n. 1944, Starchiojd
Bunghez Maria, n. 1937, Starchiojd
Bunghez Victoria, n. 1932 (m. 2015), Starchiojd
Ceauşu Ştefan (Fănică), n.1932, Zmeuret (Ceauşi)
Cîrmici (Panait) Ion, n. 1916, Brădet
Coman Zoe (Paticea), n. 1943, Valea Anei
Diaconu Lica (Mama Lica), n. 1913 (m. 2008), Starchiojd
Diaconu Nicolae (Nicu Gâţan), n. 1928, Starchiojd
Diaconu Maria, n. 1958, Drajna
Gârbea (Bonea) Miorița, n. 1936, Starchiojd
Gârbea (Sârbu) Olimpia (Olimbița), n. 1939, Starchiojd
Gârbea Vasilichia, n. 1954, Starchiojd
Hristea Sultana, n. 1935, Starchiojd
Ivan Ileana (Leana lu' Căritu), n. 1929, Starchiojd
Muşa Elena (Lenuța), n. 1955, Starchiojd
Pâtârlăgeanu V. Elena (Silvia), n. 1927 (m. 2014), Starchiojd
Roman Constantin, n. 1937, Ghergheasa (Buzău)
Roman (Ionescu) Zoe, n. 1936, Valea Anei

Savu Alexandru (Tică Bălănică), n. 1929, Starchiojd
Savu Ecaterina (Catirina lu' Bălănică), n. 1933 (m. 2013),
Starchiojd
Tănăsescu Elisabeta (Lucica), n. 1946, Starchiojd
Tănăsescu Gheorghe (Gică), n. 1939 (m. 2011), Starchiojd
Telentin Maria (Maria lu' Breazu), n. 1942, Starchiojd
Trăscău (Muşa) Maria, n. 1982, Starchiojd
Țeavă Moise, n. 1953, Starchiojd
Zăhărăchescu Elena, n. 1931, Starchiojd
Zăhărăchescu Ion (Ionel Mineru), n. 1934, Starchiojd

BIBLIOGRAFIE

Bernea, Ernest, 2005, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, ediția a doua revizuită, Ed. Humanitas, București

Bonté, Pierre, Izard Michel, 2007, *Dicționar de etnologie și antropologie*, Editura Polirom, Iași

Brill, Tony, 2006, *Tipologia Legendei Populare Românești*, Academia Română. Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, ediție îngrijită și prefăcută de I. Oprea, Ed. Saeculum I. O., București

Carp, Paula, 1957, *Câteva cântece de ieri și de azi din comuna Bătrâni*, în Revista de Folclor, an II, nr. 1-2, București

Ciubotaru, Ion H., 1999, *Marea trecere: Repere etnologice în ceremonialul funebru din Moldova*, Editura Grai și Suflet-Cultura Națională, București

Comișel, Emilia, 1972, *Câteva considerații asupra folclorului prahovean*, în vol. *Folclor din Prahova*, autor C. Manolache, cu un Cuvânt înainte de Al. I. Amzulescu, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă Prahova și Centrul județean de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă

Cristescu, Ștefania, 2003, *Descântatul în Cornova - Basarabia*, Paidea, București

Cudlea Nandriș, Anița, 2013, *20 de ani în Siberia: Amintiri din Viață*, Humanitas, București

Florescu-Pântece, Stelian I., 1992, *Starchiojd, sat de moșneni în acte, studii și mărturii*, Editura Pacific, Ploiești

Fruntelată, Ioana-Ruxandra, Cristian Mușă (coord.), 2014, *Starchiojd. Moștenirea culturală (Partea I). Locuire, ocupații, meșteșuguri*, vol. colectiv realizat de Cristina Bucătaru, Andrei Chivoreanu, Elena Dudău, Ioana-Ruxandra Fruntelată, Cristina Gherghe, Cristian Mușă, Nicoleta Șerban și sponsorizat de Centrul Județean de Cultură Prahova, Ed. Libertas, Ploiești

Kligman, Gail, 1995, *Nunta mortului. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*, Editura Polirom, Iași

Lifa, Gheorghe Gh., 2001, *Contribuții la monografia folclorului din Uzdin*, III (Folclorul copiilor), Editura Tibiscus, Uzdin

Manolache, C[onstantin], 1972, *Folclor din Prahova*, cu un Cuvânt înainte de Al. I. Amzulescu, Comitetul de Cultură și Educație Socialistă Prahova și Centrul județean de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă, Ploiești

Marian, Simion Florea, 2000, *Botanica românească*, Paidea, București

Marian, Simeon Florea, 1995, *Înmormântarea la români*, Editura Grai și Suflet-Cultura Națională, București

Mauss, Marcel, Hubert, Henri, 1996, *Teoria generală a magiei*, Editura Polirom, Iași

Olteanu, Antoaneta, 2001, *Calendarele poporului român. Calendarul sărbătorilor cu dată fixă. Calendarul sărbătorilor mobile. Calendarul anotimpurilor. Calendarul săptămânal. Calendarul zilelor și al nopților. Calendarul lunar*, Paideia, București

Pavelescu, Gheorghe, 1998, *Magia la români*, Editura Minerva, București

Pop, Mihai, 1999, *Obiceiuri tradiționale românești*, Editura Univers, București

Sărbători și obiceiuri, 2009, Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român, vol. V, Dobrogea, Muntenia. Institutul de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu”, Academia Română. Coord. Ion Ghinoiu, volum îngrijit de Cornelia Pleșca, Ofelia Văduva, Emil Țîrcomnicu, Editura Etnologică, București

Știucă, Narcisa Alexandra, 2001, *În pragul lumii albe*, Centrul Național de Conservare și Valorificare a Tradiției și Creației Populare, București

Van Gennep, Arnold, 1996, *Riturile de trecere*, Editura Polirom, Iași

ILUSTRĂȚII

Plugari, 2004

Copii cu plugusorul, 2013

**Patica (Zoe) Coman
și
ouăle încondeiate,
2015**

**Încondeierea ouălor
la familia
Coman Patica (detaliu),
2015**

**Ouă încondeiate de Coman Patica,
după prima etapă, 2015**

Copii la grădiniță, anii '80

Copii la joacă pe uliță, 2014

Amintire de la nuntă, aproximativ anii '50 – '60

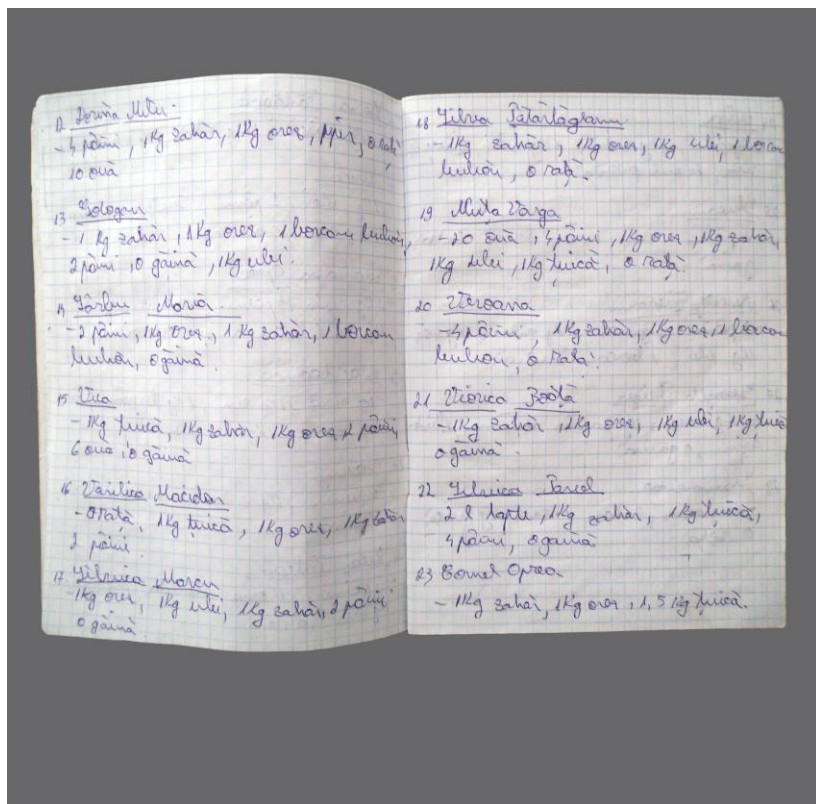

Mireasă, anii '60

Fotografie
cu mireasă,
2008

Caiet pe care au fost scrise plocoanele de la nuntă, 2006

Doliu pe casă

Sultana Hristea la tămâiatul unui mormânt nou, 2014

**Obiecte și alimente pregătite pentru a fi date de pomană
la parastasul de 40 de zile, 2015**

Slujbă la mormânt la parastasul de șase ani, 2013

**Agapă la Hramul Bisericii
Sfânta Treime, 2014**

**Lăutarul
Ion (Neluş) Bocan,
2015**

Titi (Constantin) Bughiu cântând din frunză, 2015

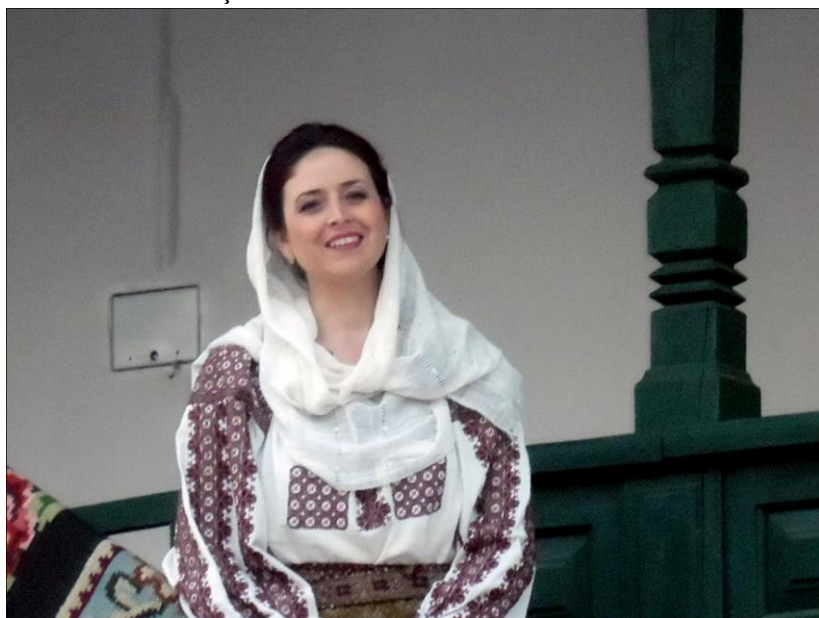

**Moisică Țeavă cântând la
caval și la cimpoi, 2015**

**Interpreta de muzică populară
Mariana Mușa Trăscău**

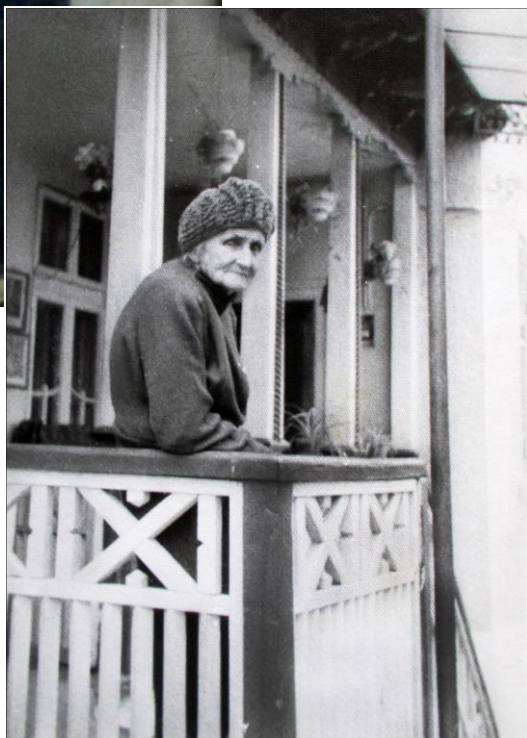
Doamna învățătoare Lucica Gârbea cu o echipă de dansatori, anii '50

Ansamblul de dansuri „Ciobănașul” din Starchiojd

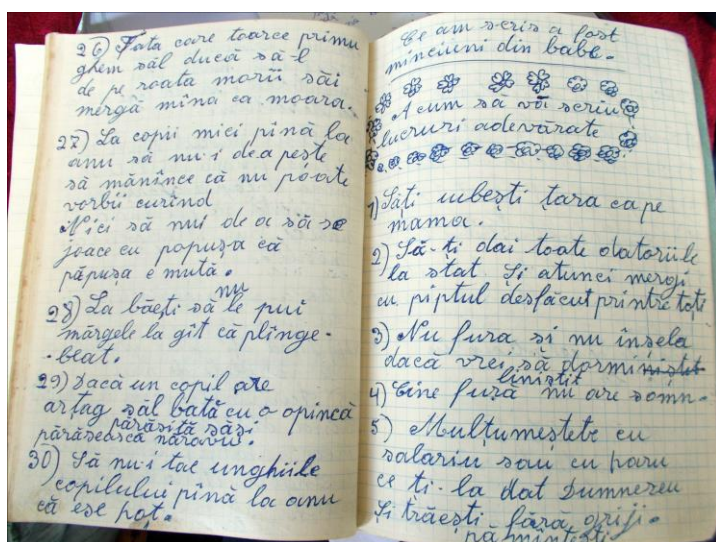
**Doamna învățătoare
Lucica Gârbea
în copilărie**

**Doamna învățătoare
Lucica Gârbea**

Interiorul odăii în care a creat
mama Lica

O pagină din caietele mamei Lica

Lica Diaconu (Mama Lica)

